

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 241

Yıl: 20

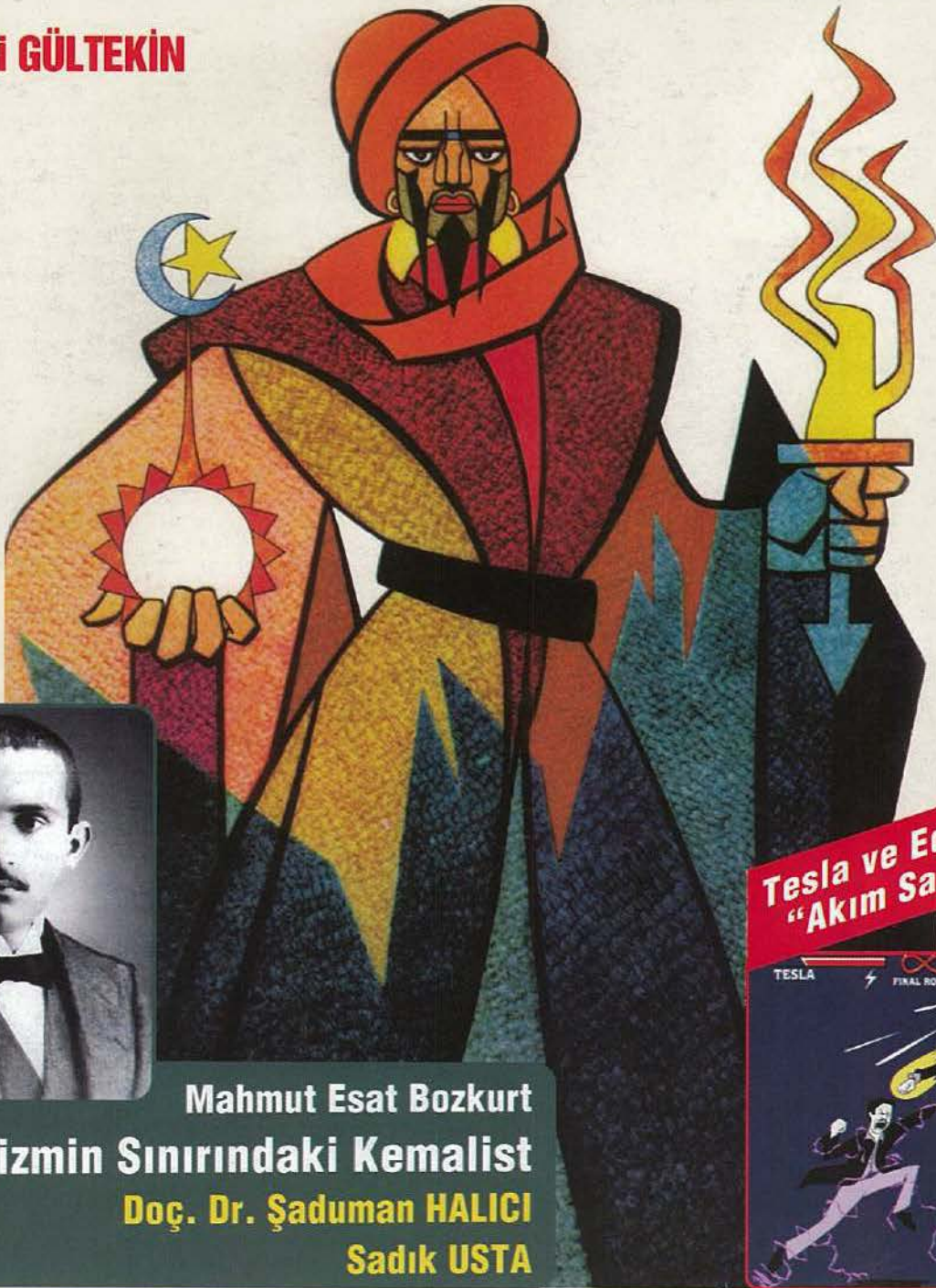
TEMMUZ 2014 Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

9 TL (KDV Dahil)

Bugünün Gericileriyle Savaşan

MATERYALİST ÖMER HAYYAM

M. Bedri GÜLTEKİN

Mahmut Esat Bozkurt
Sosyalizmin Sınırındaki Kemalist
Doç. Dr. Şaduman HALICI
Sadık USTA

Tesla ve Edison'un
“Akım Savaşları”

Şefik ÇAKMAK: Liberalizm ve Faşizm Birlikteliği

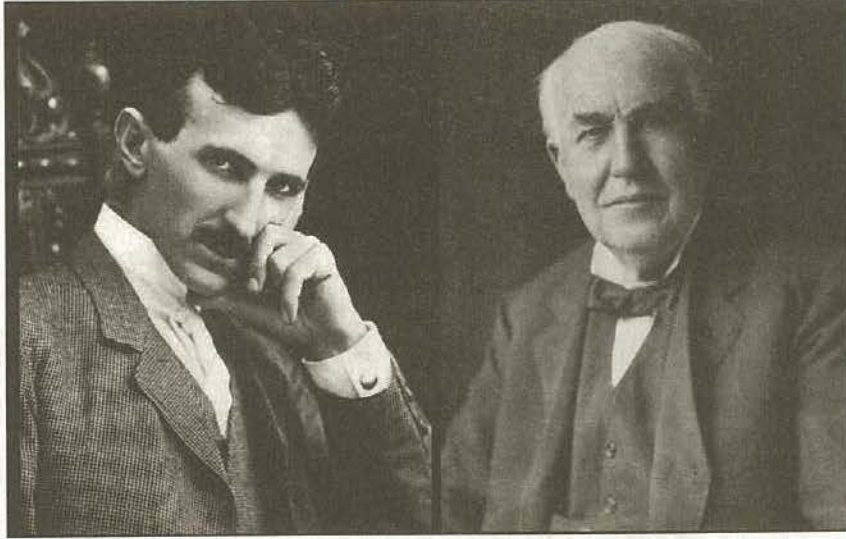
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

BİLİM VE ÜTOPYA
UNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Atakan HATİPOĞLU
atakanhatipoglu@gmail.com
(0 555) 475 82 45
Ahi Evran Üniversitesi
Yarenkür ALKAN
alkanyaren@gmail.com
(0 537) 587 53 77
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERENGİN
erengin@akdeniz.edu.tr
(0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
İsmail Eray ÇELEBİ
ieraycelebi@hotmail.com
(0 534) 831 39 69
Ankara Üniversitesi (Cebeci Kampüsü)
Emre CAN
emre-akan-can@hotmail.com
(0 534) 816 71 20
Ankara Üniversitesi (DTCF)
Melike TONGE
mlktng_06@hotmail.com
(0 545) 627 29 26
Bahçeşehir Üniversitesi
Azra Kardelen NAZLI
kardelennazli@gmail.com
(0 554) 566 19 37
Balıkesir Üniversitesi
Alican VARAN
alicanvaran@hotmail.com
(0 506) 919 28 96
Baskent Üniversitesi
Helin ÖZÇELİK
hell_ein91@hotmail.com
(0 507) 919 83 13
Bilim Üniversitesi
Fırat UZUN
firatuzun_@hotmail.com
(0 555) 724 81 32
Bogaziçi Üniversitesi
İşıkğün AKFİRAT
iakfirat@gmail.com
(0 538) 978 06 56
Cumhuriyet Üniversitesi
Furkan DEREÇİK
fderecik@hotmail.com
(0 541) 550 90 81
Çanakkale Onsekiz Mart
Hüsnâ SARI
husnasari@hotmail.com
(0 537) 386 63 40
Çukurova Üniversitesi
Sefa APAYDIN
sefa.apaydin@gmail.com
(0 546) 465 07 17
Dokuz Eylül Üniversitesi
Serdar YURTCİÇEK
serdaryurtcicek@hotmail.com
(0 505) 298 90 70
Ege Üniversitesi
Oytun Özkan KORKMAZ
oytunozmaz@hotmail.com
(0 536) 346 59 50
Erciyes Üniversitesi
Aykut Alp AVŞAR
mahremi_utoia@hotmail.com
(0 542) 462 07 12
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Güney KARAGÖLLÜ
guneykaragollu@gmail.com
(0 506) 957 24 17
Gazi Üniversitesi (İİBF)
Uğur Cemal EYYÜBOĞLU
eyyuboglu_ugur@hotmail.com
(0 505) 833 88 35
Gazi Üniversitesi (Merkez Kampus)
Erdem ÖZBASAN
ozbasanerdem@hotmail.com
(0 543) 692 27 26
Hacettepe Üniversitesi
Doğan ÖZLÜK
doganozluk_93@yahoo.com
(0 554) 922 35 16
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Mehmet RUM
mehmetrum@gmail.com
(0 541) 414 14 31
İstanbul Üniversitesi
Gizem DOĞAN
gizemdogan92@hotmail.com
(0 543) 660 00 10
İstanbul Teknik Üniversitesi
Betül ÇIRAK
betulcirak@gmail.com
(0 531) 360 80 19
Kadir Has Üniversitesi
Buket YAZICI
buketyzici@gmail.com
(0 531) 011 96 17
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Servet CEVNI
servetcevn@gmail.com
(0 539) 399 52 48
Kırıkkale Üniversitesi
Can ALKAÇ
canalkac@gmail.com
(0 535) 788 62 68
Kırıkkale Üniversitesi
Selçuk KILIÇ
selcuk.kic@gmail.com
(0 555) 368 82 63

Aklı ve bilimi yücelten materyalist Ömer Hayyam

- Çiviyazısı 1
- Kapak
Mehmet Bedri GÜLTEKİN
Dünün ve bugünün gerçiklerine karşı Ömer Hayyam 4
- Dosya
Sadık USTA
Sosyalizmin sınırına dayanmış Kemalist aydın:
Mahmut Esat Bozkurt 19
- Dosya
Mahmut Esat Bozkurt'un "Toplu Eserler"inden seçmeler 26
- Dosya
Doç. Dr. Şaduman HALICI
Kemalizm (Atatürkçülük) ve Mahmut Esat Bozkurt 35
- Şefik ÇAKMAK
Liberalizm ve faşizm birlikteliği 50
- Nigel TODD
Gramsci ve Mao Zedung'da ideolojik üstyapı 56
- ODTÜ Biyoloji ve Genetik Topluluğu (Haz.)
Yaşam Ağacı 63
- Geçmişten Esintiler
M. Hekimoğlu
Cumhuriyet döneminde Türkiye'de bir Alman bilim adamı:
Prof. Fritz Arndt 75

Tesla edison'a Karşı: "Akım Savaşları"nın iç yüzü

- İnsanlar ve Olaylar: Antropolojik Bir Bakış
Dr. Ahmet Kerim GÜLTEKİN
Dinsel ve büyüsel inanışlar hakkında antropolojik kuramlar (II):
Animatizm 79
- Bilimin Felsefesi ve Tarihi
Arş. Gör. Vural BAŞARAN
Newton'un öncüsü, Buridan ve İmpetus kuramı 81
- Doğa Tarihinden Notlar
Prof. Dr. Nurdan İNAN
Doğa tarihinden nükleere göndermeler 83
- Arkeo/Görüş
Erkan ILDIZ
Sikkeden önce para (II) 87
- Kitap Tanıtım
Feyziye ÖZBERK
Birinci Dünya Savaşı'nın 100. yılında bir anı kitabı: Zeytinadağı 91
- Dr. Necmi DAYDAY (Haz.)
Çetin Ceviz Problemleri 95
- Semra LARÇIN (Haz.)
Ödüllü Sözcük Bulmacası 96

Kocaeli Üniversitesi
Yeşim ÇAKMAK
yesim_cakmak.kou@hotmail.com
(0 538) 801 02 74

Koc Üniversitesi
Uğur Gürkan TOSUN
utosun@ku.edu.tr
(0 536) 466 80 64

Malatya İnönü Üniversitesi
Kurtuluş AKKAYA
kurtulusakkaya@hotmail.com
(0 530) 870 71 56

Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Erdem ÖZDEMİR
erdem_ozdemir@hotmail.com
(0 555) 519 43 07

Marmara Üniversitesi
Sıla AY
sila_ay@windowslive.com
(0 507) 588 84 62

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Işık UZUN
birazdahalsik@hotmail.com
(0 553) 432 17 44

Mersin Üniversitesi
Mehmet AK
mehmetak_33@hotmail.com
(0 537) 788 18 98

Muğla Üniversitesi
Gözen SORGUÇ
gozen_sorguc@hotmail.com
(0 554) 370 84 19

Namık Kemal Üniversitesi
Emre Alican YÜCEL
emrealican_18@hotmail.com
(0 530) 292 50 75

Niğde Üniversitesi
Süleyman Açıkgoz
suleymanacikgoz51@hotmail.com
(0 532) 732 64 00

ODTÜ
Mehmet KUTLU
mahmet.kutlu19@gmail.com
(0 534) 810 59 89

Pamukkale Üniversitesi
Behiye YARAŞCI
behiye_gs_07@hotmail.com
(0 543) 490 19 28

Sakarya Üniversitesi
Emre AKTAŞ
emreaktas89@hotmail.com
(0 536) 203 88 50

Selçuk Üniversitesi
Su ERK
suerk@hotmail.com.tr
(0 506) 958 83 36

Süleyman Demirel Üniversitesi
Serhat ÇİĞLA
serhat_1@hotmail.com
(0 506) 952 39 81

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Ali TATLI
aliseyin1@hotmail.com
(0 506) 286 14 03

Trakya Üniversitesi
Gürol Bora ATEŞ
gurolbora@hotmail.com
(0 537) 386 63 40

Uludağ Üniversitesi
Vali ÇOLAK
veliccol83@hotmail.com
(0 505) 776 14 98

Yeditepe Üniversitesi
Ayşe HAYKIR
ayse-haykir@hotmail.com
(0 538) 813 04 52

Yıldız Teknik Üniversitesi
Orkun YILDIZ
orkun19901968@hotmail.com
(0 553) 236 31 68

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYLA
E-posta: tlgkryyl@yahoo.com

Almanya (Güney Bölgesi)
Ulm Teknik Yüksek Okulu
Hakan DAGISTA NLI (hakan.d@gmx.net)

Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)

Çin Halk Cumhuriyeti
Guangdong Congliang Üniversitesi
Alican GÖKDENİZ
alican@bilimutopya.com.tr

İngiltere
Queen Mary, University of London
Hatice BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com

Polonya
Varşova Üniversitesi
Makgorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl

Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru

Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Fatma CAN turkkan.turhan@gmail.com

K a p a k

Dünün ve bugünün gericileriyle savaşılan

Materyalist Ömer Hayyam

Ömer Hayam'ın, felsefesi, dünya görüşü üzerine yazı yazan çok sayıda kişi, O'nu bilinemezci (agnostik) olarak niteler. Böyle bir tanımlama, Ömer Hayyam ile ilgili olarak yapılabilecek en büyük yanlışlardan biridir. Ömer Hayam maddecidir. Hayatı ve dünyayı pratikle ve akılla kavramaya çalışır. Bütün ömrüne bu yaklaşım yön vermiştir. Maddi hayatı anlamaya çalışan bir bilim adamı "bilinemezci" olarak nitelendirilemez.

Ömer Hayyam 11. yüzyılın ikinci yarısında ve 12. yüzyılın başlarında yaşadı. Şair, matematikçi, fizikçi ve astronomdu. Bugün daha çok, hâlâ dilden dile dolaşan rubaileri (dörtlükleri) ile tanınıyor.(1)

Gerçekte, özellikle 9. ve 14. yüzyıllar arasında İslam dünyasının yetiştirdiği en büyük bilim adamlarından biridir.

İslam Dünyası bu yüzyıllarda ekonomik, toplumsal, siyasal ve ideolojik açıdan feodalizmi de aşmanın işaretlerini veren büyük bir birikim yarattı. Ama bu birikim Avrupa'da olduğu gibi bir kapitalist gelişme ve demokratik devrimler ile sonuçlanmadı.

Bununla birlikte 16 ve 17. yüzyıllarda Avrupa'da başlayan aydınlanmanın öncülerinin daha önceki yüzyıllarda İslam dünyasında olduğu tarihi bir gerçektir. Farabi, Biruni, İbn-i Rüşd, er-Razi, Ömer Hayam, el-Cabir, İbn-i Sina, Biruni, İbn an-Nafis, el-Heysem, İbn-i Haldun vd. Avrupa'nın büyük aydınlanmacı filozoflarından yüzyıllar önce, feodal ideolojiye karşı aklın ve bilimin bayrağını yükselttiler.

Akılcılığı esas alan "Mutezile" akımının ortaya çıkışı, akılcı bilim adamlarının devlet katında gördükleri koruma, zamanın Abbasi halifelerinin ve Selçuklu sultanları-

nın sundukları olanaklar, bilimsel gelişme açısından son derece elverişli bir iklim yaratmıştı. Elbette bütün bunları mümkün kılan, İslam dünyasının ekonomik ve sosyal hayatta kaydettiği büyük ilerleme idi. Atlantik'ten Orta Asya'ya kadar uzanan büyük bir iç pazar, Hindistan ve Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan ticaret yolları üzerindeki egemenlik; ekonomiyi ve ticareti önceki yüzyıllarla kıyaslanmayacak ölçüde canlandırmış ve büyük bir refaha ve birikime yol açmıştı. Semerkant, Meraga, İsfah-

Akılcılığı esas alan "Mutezile" akımının ortaya çıkışı, akılcı bilim adamlarının devlet katında gördükleri koruma, zamanın Abbasi halifelerinin ve Selçuklu sultanlarının sundukları olanaklar, bilimsel gelişme açısından son derece elverişli bir iklim yaratmıştı.

İslam Dünyası 9-14. yüzyıllarda ekonomik, toplumsal, siyasal ve ideolojik açıdan feodalizmi de aşmanın işaretlerini veren büyük bir birikim yarattı. Ama bu birikim Avrupa'da olduğu gibi bir kapitalist gelişme ve demokratik devrimler ile sonuçlanmadı.

han, Şiraz, Bağdat, Şam, Kahire, Kayruvan, Kurtuba o dönemin yeryüzündeki en büyük bilim ve kültür merkezleriydi. Benzer merkezler sadece Çin'de ve Hindistan'da bulunuyordu. Zamanın bilimini öğrenmek üzere dünyanın her tarafından öğrenciler bu merkezlere geliyordu.

Bağdat, Kahire, Kurtuba gibi merkezlerin her birinde onlarca kütüphane, medrese ve tıp merkezi (hastane) faaliyetliydi. Sahip olunan kişisel kütüphanenin büyüklüğünün, önemli bir sosyal statü göstergesi sayıldığı bir dönem yaşanıyordu.

İşte bu koşullarda Doğunun bilim adamları günümüz matematiğinin, astronomisinin, kimyasının, fiziğinin, tıbbının, sosyolojisinin vb. temellerini attılar.

Örneğin dünyanın yuvarlak olduğu, çevresi ve çapı, güneş sistemi, atmosferin kalınlığı, cebir ve geometrinin temel teoremleri, kimi metallerin özgül ağırlıkları, optiğin yasaları, 5000 yılda bir gün sapmayla hesaplanan takvim, toplumsal gelişmenin yasaları vb. konusunda sağlanan bilimsel gelişme, sonraki yüzyıllarda bütün insanlığa ışık tuttu. Günümüz üniversitelerinin öncülleri Bağdat'ta, Kahire'de, Kurtuba vd. önemli Müslüman şehirlerinde daha 8. yüzyıldan itibaren faaliyete başlayan medreselerdi.

İbni Sina'nın "Kanun"u, 17. yüzyıla kadar Batı üniversitelerinde ders kitabı olarak okutuldu. İbni Sina bu alanda tek değildir. Er-Razi, İbni Rüşd, el-Heysem'in ve daha bir çok bilim adamının kitapları Batı kütüphanelerinin en değerli varlıklarıydı ve üniversitelerinde okutuluyordu. Er-Razi'nin 30 ciltlik büyük eseri el-Havi, Paris Tıp Fakültesi'nin kütüphanesindeki biricik kaynak eserdi.

Eczacılığın ayrı bir bilim dalı olarak ele alınması da İslam Dünyasının katkısıdır.

Ama İslam dünyası çeşitli nedenlerden dolayı feodal boyunduruğu kıramadı. Geçmiş dört bin yıl öncesine dayanan büyük merkezi devletlerin toplumu cendere içine alan baskı mekanizması, yeni bir sosyo ekonomik sistemin doğuşuna izin veremeyecek kadar güçlüydü. Elbette bu engel sonsuza kadar sürmeyecekti. Doğu toplumları, üzerlerindeki feodal cendereyi eninde sonunda iç dinamikleriyle kıracak-

Hayyam'ın çağdaşı olan Gazali, akılcılığa karşı dogmaların savunucusu olarak ortaya çıktı.

lardı. Ama başka lehte unsurların varlığından dolayı Batı'da, feodal boyunduruk daha önce kırıldı.

Üzerindeki feodal boyunduruktan kurtulan Batı, bir müddet sonra kendi dışında kalan dünyanın üzerinde sömürgeci bir boyunduruk kurdu.

İleriye doğru gitmeyen her sistem zamanla donar, taşlaşır. "Taşlaşan sistemin" ilk kurbanı özgür düşünce ve bilimdir. Hayyam'ın çağdaşı olan Gazali, akılcılığa karşı dogmaların savunucusu olarak ortaya çıktı. İslam devletindeki tutuculaşmaya bağlı olarak akılcılık, adım adım gözden düştü ve onun yerini Gazali'nin dogmatizmi aldı.

15. yüzyıldan başlayarak İslam Dünyası daha öncesinde gerçekleştirdiği büyük ilerlemeyi de unuttu.

Rubailer

Bugün Hayyam'a ait olduğu söylenen bin kadar Rubai bulunmaktadır. Gerçekte ise Hayyam'a ait olduğu kesin olarak belirlenmiştir.

Materyalist bilim adamı, hayatın, gerçeğe doğru yolculuk olduğunu bilir.

Her geçen gün gerçeğe bir adım daha yaklaşıyor.

Gerçeğin hiçbir zaman tam olarak bilinmeyeceği doğrusu, "bilinemezlik" değildir.

lenen Rubai sayısı 160-200 kadardır. Sonraki yüzyıllarda halk tarafından üretilmiş çok sayıda rubai Hayyam'a atfedilmiştir. Bu da normaldir. Hayyam'ın, ürettikleriyle kolektif bilinç içinde ve halkın vicdanında kendine ne kadar sağlam bir yer edindiğinin kanıtıdır. Hayyam'a atfedilen ama gerçekte Hayyam'a ait olmayan rubailerin de ezici çoğunluğu aynı bakış açısını yansıtır.

Aynı durum örneğin Nasrettin Hoca için de geçerlidir. Kendisine atfedilen fıkraların büyük çoğunluğunun, 13. yüzyılda yaşamış olan Nasrettin Hoca ile doğrudan bir ilgisi yoktur. Halk, mizah yoluyla zalimlere ve kurulu düzene karşı yürüttüğü mücadeleyi, Nasrettin Hoca'ya mal etmiştir. Hoca burada bir simge olmaktadır.

Hoca'nın kendisinden yaklaşık 150 yıl sonra, 15. yüzyılın başında Anadolu'ya gelmiş olan Timur ile ilgili olarak anlatılan çok sayıda fıkranın kahramanı olması, ancak böyle açıklanabilir. Hayyam'ın durumu da böyledir.

Mutlak doğru yoktur

Ömer Hayyam'ın, felsefesi, dünya görüşü üzerine yazı yazan çok sayıda kişi, O'nu bilimezcisi (agnostik) olarak niteler. Böyle bir tanımlama, Ömer Hayyam ile ilgili olarak yapılabilecek en büyük yanlışlardan biridir. Ömer Hayyam maddecidir. Hayatı ve dünyayı pratikle ve akılla kavramaya çalışır. Bütün ömrüne bu yaklaşım yön vermiştir. Maddi hayatı anlamaya çalışan bir bilim adamı "bilimezcisi" olarak nitelendirilemez.

Hayyam'ı "bilimezcisi" (agnostik) olarak nitelenmek büyük bir yanılgıdır. Bilimezcisi, daha en baştan sınırlarını koyar. Hiçbir zaman çözemeyeceği sorunların varlığını kabul ederek işe başlar. Hayyam'a göre ise mutlak doğru yoktur, bilimeyecek olan yoktur ve insan her geçen gün doğruya bir adım daha yaklaşıyor.

Materyalist bilim adamı, hayatın, gerçeğe doğru yolculuk olduğunu bilir. Her geçen gün gerçeğe bir adım daha yaklaşıyor. Gerçeğin hiçbir zaman tam olarak bilinmeyeceği doğrusu, "bilinemezlik" değildir. Bugün bilmediklerimizi yarın biliyor olacağız. Ama o zaman da bilmediğimiz bir çok yeni "şey" çıkacaktır.

*Bir sır daha var, çözdüklerimizden başka!
Bir ışık daha var, bu ışıklardan başka.
Hiçbir yaptığıyla yetinme, geç öteye:
Bir şey daha var, bütün yapıtlardan
başka.(2)*

İşte bu dizelerde "bilinemezlik" mahkûm ediliyor. Çözölemeyecek bir şey yoktur. "Sır" bir kez tanımlandıktan sonra, onu çözmek de insanoğlunun ufku içine girer. Ama önünüze çıkan "sır"ı çözdüğünüz zaman, görüş alanınızın içine bambaşka "sır"ların çıktığını görürsünüz. Ama bu "bilinemezlik" değildir. Gerçeğe her geçen gün biraz daha yaklaşmaktır.

Bu gerçeği bugün artık kabul etmeyen yok. Ama herkesin, mutlak doğrunun ilahi kitapta yazılı olduğunu düşündüğü ve hiçbir "fani"nin "ilahi sır"ra vakıf olamayacağı'nın bir dogma olarak benimsendiği koşullarda bunu dillendirmek ise ancak çağları aşan büyük bilim adamlarının harcıdır.

Hayyam'dan yaklaşık 300 yıl önce Hali Ömer zamanında Sasani Başkenti Medain'de ele geçen kitapların "Kur'an'da bütün doğrular vardır. Onun için başka kitaba gerek yok. Yok eğer o kitaplarda yazılanlar Kur'an'da yoksa o zaman da yanlış" gerekçesiyle yakıldığını hatırlarsak Hayyam'ın büyüklüğü hakkında bir fikir ediniz.(3)

Gerçeğe hergün bir adım daha yaklaşılr

Ve her büyük bilim adamı gibi Ömer Hayyam da, hem yaşadığı çağın ve toplumun, hem de kendisinin sınırlarını bilmektedir. Bu bilincin ürünü olan bir yakınma ve üzüntü de şiirlerine yansır.

*Dedim: Artık bilgiden yana eksikim yok;
Şu dünyanın sırrına ermişim az çok.
Derken aklım geldi başıma, bir de baktım
Ömrüm gelmiş geçmiş, hiçbir şey bildiğim yok.*

Kişinin bilgisi arttıkça ne kadar az şey bildiğinin o kadar çok farkına varır. Bilgisi arttıkça kafasında cevaplanması gereken sorular azalmaz, tam tersine artar. Cevap-

*Materyalizm Ömer Hayyam'ın bütün şiirlerine sinmiş.
Ölümden sonra bir dünya yok.*

lanan her soru, cevaplanması gereken onlarca yeni soru doğurur. İşte bu gerçeğin farkına varan Hayyam, "ömrüm gelmiş geçmiş, hiçbir şey bildiğim yok" diyor.

Aynı gerçeği Hayyam'dan 600 yıl sonra büyük fizik bilgini Newton, "Dünyanın beni nasıl gördüğünü bilmiyorum ama ben kendimi, önünde gerçeğin engin denizi keşfedilmemiş dururken, deniz kıyısında oynayan ve arada sırada bulduğu pürüzsüz bir çakıl taşı veya güzel bir deniz kabuğuyla oynayan bir çocuk gibi görüyorum" sözleriyle dile getiriyordu.(4)

Cahil kişi, kendini dünyanın merkezi sanır. Dünyanın, güneşin, hatta evrenin onun etrafında döndüğünü düşünür.

Cahil kişi, eğer başkalarının emeğine zorla el koyan bir egemen ise; kendini dün-

Ömer Hayyam şiirlerinde özellikle, ölümden sonra egemen ideolojinin vazettiği türden bir hayat olmadığını çok sayıda dörtlüğünde işliyor. Bu dörtlükler bir yanıyla gerçekliği dile getiriyor, öte yandan bu dünyada kişisel mal-mülk ve iktidar peşinde koşanlara, bu çabanın anlamsızlığını anlatan bir ahlak öğretisine dönüşüyor.

yanın merkezi sanmak, sınıfsal çıkarla doğrudan ilişkili hale gelir. Hatta şöyle de söylenebilir: Başkalarının emeğine zorla el koyan kişi veya başkalarının emeğini sömüren kişi bencil, ben merkezci olmak zordur.

Gerçekte ise bu kişiler Hayyam'ın şiirinde anılan, denizdeki "çöp"ten başka bir şey değildiler. Salt cahilliğinden kendini dünyanın merkezi olarak görenlere hayat, gerçeğin dersini verir.

Sınıfsal çıkarından dolayı kendini dünyanın merkezine oturtanları, denizin dalgasına dönüşen halkın gücü, onu engin kumsallarda çürümeye ergeç mahkûm eder.

*Bilge yüce varlığın seyrine dalar;
Gafil ise onda dostluk, düşmanlık arar.
Deniz, deniz olduğu için dalgaları,
Çöpe sor, hep onun içindir dalgalar.*

Materyalizm

İnsanın öldükten sonra toprak olduğu sadece Hayyam tarafından değil, dönemin bütün akılcı düşünürleri tarafından işlenen bir tema. Materyalizm bütün şiirlerine sinmiş. Ölümden sonra bir dünya yok.

Materyalist düşüncenin bir maddi zemini var. İnsanoğlu bir yanıyla üretim faaliyetinin içinde. Doğayla somut bir mücadele veriyor. Onu değiştirmeye çalışıyor. Onun için sınıflı toplum aşamasına yükseldiği ilk çağlardan beri bir yandan idealist düşünce gelişirken ve yetkinleşirken, öte yandan gerçeklik dünyası ile olan somut bağ, materyalist yaklaşımı da her zaman besliyor.

Hayat varsa, üretim varsa, doğayla mücadele varsa; kaçınılmaz olarak materyalizm de vardır.

İlk çağlarda Doğusu ve Batısı ile Ege'de, daha sonra Roma'da devam eden materyalist yaklaşım, İslam uygarlığında da büyük bilim adamları ve düşünürlerin eserlerinde kendine yer buldu.

*Bu dünyadan başka dünya yok, arama;
Senden başka düşünen yok, arama!
Vazgeç ötelere yorma kendini:
O var sandığın şey yok mu, o yok arama!*

Hayyam, günün egemenlerine karşı mücadelesini, yüzyılları aşan bir bakış açısının zenginliği ve özgüveniyle yürütmektedir. Bütün dünyanın sahibi olsan da sonuçta, o dünyadaki sıradan bir insanla aynı çamurun bir parçası haline geleceksin diyor günün egemenlerine.

Maddi hayatın doğru olarak kavranmasına yönelik çaba anlamında materyalizm, bütün büyük bilim adamlarının bilimsel faaliyetinin çerçevesini oluşturur. Bilimsel faaliyet içindeki bilim adamı kaçınılmaz olarak zamanın hakim idealist felsefesiyle çatışmak durumunda kalır. Kimi bilim adamı bu çatışmayı bilimsel faaliyetinin dar çerçevesine hapseder, kimisi de mücadelesini Hayyam gibi bütün dünyanın önünde açıkça yürütür.

*Seni aramaktan dünyanın başı derte,
Zengine de görüldüğün yok fakire de;
Sen konuşursun da biz sağır mıyız yoksa,
Hep kör müyüz, sen varsın da görünürde.*

Ömer Hayyam şiirlerinde özellikle, ölümden sonra egemen ideolojinin vazettiği türden bir hayat olmadığını çok sayıda dörtlüğünde işliyor. Bu dörtlükler bir yanıylar gerçekliği dile getiriyor, öte yandan bu dünyada kişisel mal-mülk ve iktidar peşinde koşanlara, bu çabanın anlamsızlığını anlatan bir ahlak öğretilerine dönüşüyor.

Toprak olan bedeninin daha sonra başka canlılarda ve hatta insanlarda yeniden vücut bulması ise, dini ideolojinin bütün insanların oldukları gibi yeniden canlandırılacakları inancının temelsizliğini de ortaya koyuyor. Toprak olup, daha sonra bitki veya insan ve bu arada insan gibi başka canlılarda yeniden hayat bulmanın söz konusu olduğu, basit gözlemlerle saptanabilen bir olgudur. Aynı madde farklı bedenlerde tekrar tekrar canlanıyorsa, kıyamet günündeki canlanma nasıl olacaktır?

*Senden benden önce kadın erkek niceleri
Şenlendirip süslediler dünya denen yeri
Senin tenin de toprağa karışacak yarın
Senden beslenecek nice insan bedenleri*

İnsanın, basit anlamda sadece yaşaması açısından ihtiyaç duyduğu bir varlık olarak değil de, atalarının toprağa karışarak bir parçası oldukları doğa fikri Hayyam'da; içinde yaşanan çevreye saygı düşüncesine somut, elle tutulur bir içerik kazandırmaktadır.

*Senden benden önce de vardı bu gün
bu gece
Felek dönüp durmadaydı hep bu
gördüğünce
Usluca bas toprağa, çünkü bastığın yer
Bir güzelin gözbebeğiymiş beş on yıl önce*

Ömer Hayyam bu görüşleri savunan tek bilim adamı değildir. Dönemin bütün Mutezile filozofları aynı görüşleri savunmuşlardır. Hayyam'dan daha sonra yaşayan Şirazlı Sadi, "Bir gün kazma vurdum toprak yığınınna / Acıklı bir inleme geldi kulağıma / Dedi "Sakın!

Adamsan daha yavaş ol / Çünkü gözle kulaktır, baştır vurduğun" derken adeta Hayyam'dan rubai okumaktadır. (5)

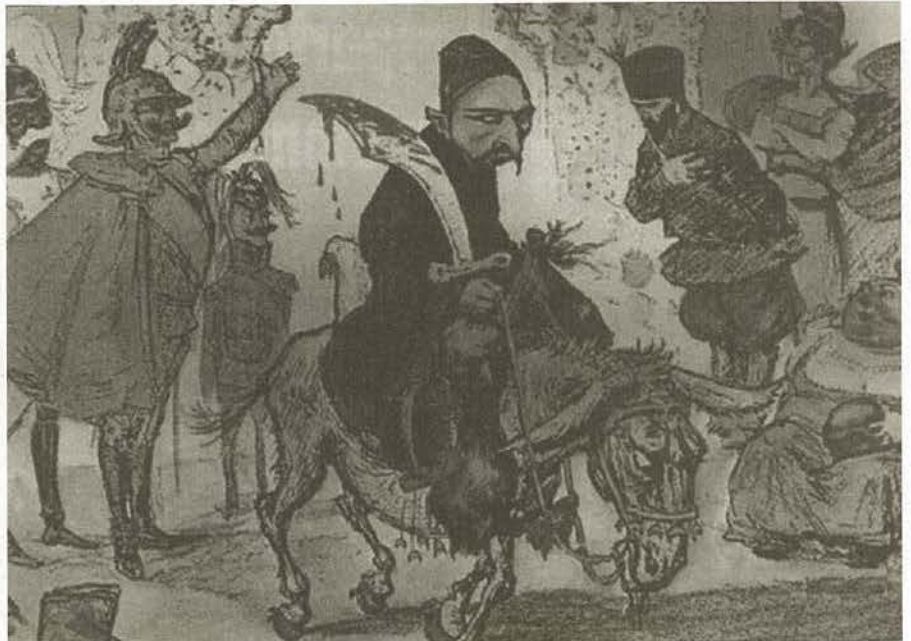
İnsanoğlu 21. yüzyılda bir parçası olduğu doğayı yıkma noktasına geldi. Temiz bir doğa için mücadele artık bütün dünyanın sorunu. Onun için bugün dünyanın her tarafında temiz bir çevre, sürdürülebilir bir doğa için mücadele yürütenlerin Hayyam'ın felsefesine ihtiyaçları var.

*İnsan bastığı toprağı hor görmemeli
Kim bilir hangi güzeldir, hangi sevgili.
Duvara koyduğun kerpiç yok mu kerpiç?
Ya bir şah kafasıdır, ya da bir vezir eli*

Hayyam, günün egemenlerine karşı mücadelesini, yüzyılları aşan bir bakış açısının zenginliği ve özgüveniyle yürütmektedir. Bütün dünyanın sahibi olsan da sonuçta, o dünyadaki sıradan bir insanla aynı çamurun bir parçası haline geleceksin diyor günün egemenlerine.

*Bir testici gördüm çamur içindeydi
Ayağı çarkında, elinde bir testi;
Testinin başında bir yoksul ayağı
Kulpunda bir padişahın kellesi*

*Ovada her kızıl talenin teni
Bir Padişahın kanıyla beslendi
Yerden biten şu mor menekşe yok mu?
Bir güzelin yanağındaki bendi.*

Şahın ve Padişahın da bir gün diğer bütün insanlar gibi toprak olacağı fikri, Ömer Hayyam'da günün egemenlerine karşı küçümseyici bir bakış açısıyla kendini ortaya koyar.

Şahın ve Padişahın da bir gün diğer bütün insanlar gibi toprak olacağı fikri, Ömer Hayyam'da günün egemenlerine karşı küçümseyici bir bakış açısıyla kendini ortaya koyar. Geçeceği bilmenin özgüveniyle bakar dünyaya, olaylara, insanlara ve gelişmelere.

*Bir testi aldım çarşıdan ucuza;
Gizli gizli neler anlattı bana;
Bir Şahdım, dedi; altın kupam vardı;
Şimdi neyim, testi oldum şaraba.*

*Bir kuş gördüm yüce Tus kalesinde,
Keykavus'un kafatası pençesinde.
Sorup duruyor kafaya: Hani? Nerde?
Adamların, davul dümbeleşin nerde?*

Demek ki insanın hayatına anlam katın esas unsur sahip olunan mal-mülk değil kişinin bu dünyada yaptıkları, geride bıraktığı isimdir. Böyle bakıldığı zaman insanların iyiliği için çalışmış biri ile bir zalim, hiçbir zaman aynı başlık altında anılmaz.

Hayat ve Ölüm

Hayat nedir, ölüm nedir? Bilebildiğimiz kadarıyla neolitik çağdan bu yana insanlar bu sorulara cevap bulmaya çalıştılar. Ölen insanların başını boyayarak, değişik şekiller vererek gömen Batı Asya'nın 12 bin yıl öncesinin Neolitik köy toplulukları, ölüm sonrası bir dünya üzerine düşünmeye başlamışlardı.

Ölüm sonrası dünya fikri, yaşanan dünyadan kaynaklanır ama bir kez ortaya çıktıktan sonra insanın bu dünyaya bakışını da etkiler. Bu dünyanın bir sınav yeri olduğunu, geçici olduğunu ve asıl olanın öte dünya olduğunun en azından 5000 yıldan bu yana söylendiğini biliyoruz. Bu anlayış ölümle birlikte kişinin bu dünyadaki işinin bittiğini belirtir.

Doğu'nun aklı esas alan, halktan ve haktan yana tutum almış bütün düşünürleri ise gerçek ölümün, kişinin bu dünyada yaptıkları dolayısıyla kendisinden sonra da anılmasının son bulunduğu an olduğunu söylerler.

Dolayısıyla kişi ölümsüz olabilir. Bu kendisinin elindedir.

"Vahdeti vücut" fikri İslam dünyasının tasavvuf düşüncesinde baş köşededir. Mehmet Aksoy'un "Vahdet-i Vücut" adlı çalışması...

*Ölüm yok olma korkuların saçma
Yoktan vara yükselen dalga oldukça;
Sevgiyle İsa gibi dirilmişsin sen;
Ölüm yok artık sana dünya durdukça.*

Bir gün gelecek ve bu dünyada yaşamış olan bir kişiden son olarak bir kez daha bahsedilecek ve ondan sonra o kişiyi kimse anmayacak. İşte kişi, o zaman gerçekten ölmüştür.

Eğer başkalarının sevgiyle andıkları bir pratiğin sahibi olmuşsan o zaman ölümsüzlüğün sırrına ermişsindir. Çünkü o zaman bin yıllar geçse de yaptığın iyiliklerle anılacaksın.

İşte ölümsüzlük budur.

Maddecilik ve Vahdeti Vücut

Hayyam da bu anlayışların bir karışımı var. Dini ideolojinin bütün önermelerine ve kabullerine cepheden karşıdır. Bununla bir-

likte 11. yüzyılın koşulları içinde ifade edilmeleri nispeten daha kolay olan ve sonraki yüzyıllarda Avrupa'da geliştirilen, Tanrı'ya evrenle özdeşleştiren Yaradancılık ile kişiyi tanrıyla birleştiren Vahdeti Vücut anlayışları da çeşitli biçimlerde dile getiriliyor.

Aşağıdaki dörtlükler katıksız bir maddeciliğin yansımasıdır.

*Yaşamının sırlarını bilseydin
Ölümün sırlarını da çözerdin
Bugün aklın var bir şey bildiğin yok;
Yarın akılsız neyi bileceksin?*

Soruları basittir Ömer Hayyam'ın. İnsanın kendi pratiğini ve bu pratiğin sonunda aklı ile vardığı değerlendirmeleri esas alır.

*Kim görmüş o Cenneti, o Cehennemi?
Kim gitmiş de getirmiş haberini?
Kimselerin bilmediği bir dünya
Özlenmeye korkulmaya değer mi?*

Hayyam'ın dine ilişkin görüşlerden dolayı uğradığı saldırılardan bunalıp, bunları bir nebze savuşturabilmek için Hac'ca gittiği söylenir. Ama Hayyam dürüsttür. Halka ve kendi vicdanına karşı gerçeği söylemek gibi bir tavır içinde olması beklenemez.

Hac dönüşü düşüncelerini bir rubaisinde açıklıkla yazar.

*Kul olup o güzele birden,
Koptuk her bağdan, her tövbeden
Herkes koyu Müslüman döner
Biz putperest döndük Kâbe'den*

Dinsiz olduğunu bu rubaisinde açıkça söylüyor. Ama Hayyam'ın bazı rubailerinde söylediklerinden hareketle onun, yaşamdan tat almaktan kastettiğini "şarap, çalgı, ve eğlenti"ye indirgemek; büyük bilim adamına haksızlıktır. Bilime adanmış bir ömür, zamanın egemenlerine karşı mücadele ve yoksulu, mazlumu savunmakla geçen bir hayat; bu durumda nasıl açıklanacaktır?

*Benim yaşam artık şarap, çalgı, eğlenti;
Dinim dinsizlik, bıraktım her ibadeti;
Nişanım dünyaya: Ne çeyiz istersin, dedim:
Çeyizim, senin gamsız yüreğindir, dedi.*

Hayyam'ın bazı rubailerinde söylediklerinden hareketle onun, yaşamdan tat almaktan kastettiğini "şarap, çalgı, ve eğlenti"ye indirgemek; büyük bilim adamına haksızlıktır. Bilime adanmış bir ömür, zamanın egemenlerine karşı mücadele ve yoksulu, mazlumu savunmakla geçen bir hayat; bu durumda nasıl açıklanacaktır?

Şarabım, kâsem, sevgilim bir de çimen;
Bırak bana bunları, al cenneti sen.
Cehennemmiş, Cennetmiş, kuru laf bunlar:
Kim gitmiş Cehenneme, kim gelmiş
Cennetten?

"Şarap, çalgı ve eğlenti"yi zamanının ham softalarının dünya nimetlerini ve yaşamayı hor gören anlayışlarına karşı mücadelesinde daha çok bir mecaz olarak kullandığı anlaşıyor. Ömer Hayyam'ın hayatını anlatan kimi kitaplarda Hayyam'ın, gerçekte çok fazla içki içmediği kaydedilir.

Bütün hayatını bilimle uğraşarak insanlara bir şeyler vermeye adanmış bir kişinin hayat felsefesini; "en iyisi yarının derdini düşünmeden yaşamak, yaşamdan zevk almak ve kötülöklere katlanmak" olarak tanımlamak Hayyam'ı anlamamaktır.

Nitekim Hayyam bir dörütlüğünde tam da böyle düşünenlere cevap veriyor.

Haksızlık etmekten sakın, hak yoluna gir;
Yediğin ekmeği başkasına da yedir;
Cana kıyma, başkasının sırtından geçinme,
Seni Cennete sokmak benden: şarap getir!

Demek ki haksızlık yapmayacaksın, ekmeğini başkalarıyla paylaşacaksın, başkalarının sırtından geçinmeyeceksin, cana kıymayacaksın... Bütün bu eylemleri gerçekleştirmeye uygun bir hayat yaşayacaksın. Başkalarına haksızlık yapabilecek bir konumda olanlara, başkalarıyla paylaşacak bir ekmeğin sahibi olabilmeyi sağlayan bir üretim faaliyetinin içinde bulunanlara ve istenirse başkalarının sırtından geçinmeyi mümkün kılacak koşullara sahip olanlara seslenmektedir Hayyam.

Bütün bu koşulları aynı zamanda Hayyam'ın sahip olduğu koşullar olarak da anlayabiliriz. Hiç şüphe yok ki zamanını "şarap, çalgı ve eğlenti" ile geçiren bir kişi açısından bu söylediklerimizin hiçbirisi söz konusu olmaz.

Vahdeti vücut

"Vahdeti vücut" fikri İslam dünyasının tasavvuf düşüncesinde baş köşededir. Nesimi, "Enel Hak" dediği için derisi yüzöl-

Hayyam, bütün dinlerin "günah"ı cehennem azabı ile cezalandıran yaklaşımının yanlışlığını ortaya koyar.

müştür. Hallac-ı Mansur asılmış ve yakılmıştır. Aynı düşünce Hayyam'da da vardır.

Tanrı Evren'in canı, evrense tek bir beden
Melekler bu bedenin duyuları hep birden
Yerde gökte canlı cansız ne varsa birer
uzuv;
Budur tanrı birliği, boştur başka her
söylenen

İnsanı ve evreni; Tanrı'nın yansıması olarak gören "Vahdeti Vücut"çular bu görüşleriyle doğaya ve içindeki canlılara hoyrat davranan, insanı ezen sistemin de karşısında durmuşlardır. Nesimi ve Hallacı Mansur'un başına gelenlerin nedeni onların bu duruşudur.

"Her şeye kadir Tanrı" fikri, insanın kaderinin önceden belirlenmiş olduğu düşüncesi ve insanın bütün hareketlerinin ilahi bir irade tarafından belirlendiği inancı üzerinde Hayyam, ısrarla durur. Dinciliğin açmazı buradadır.

Dün özledim de seni, coşum birdenbire
Çıktım senin yerin dedikleri göklere
Bir ses yükseldi ta yukarda, yıldızlardan
Gafil dedi; bizde sandığın Tanrı sende!

Yaradancılık ve vahdeti vücut anlayışları birbirleriyle ilişkilidir. "Vahdeti vücut" fikri Ortaçağ karanlığındaki Avrupa'da kendisine hayat alanı bulmadı ama "Yaradancılık" Aydınlanmaya giden yolda Avrupa'da önemli bir rol oynadı. Avrupa'nın büyük demokratik devrimlerinin fikri ortamının hazırlanmasında çok büyük katkıları olan Rousseau, Locke ve Voltaire gibi düşünürler Yaradancı idi.

"Yaradancılık" İslam dünyasında Batı'da olduğu şekliyle bütünsel bir dünya görüşü olarak savunulmadı. Ama Mutezileci bilim adamları ile dinsel dogmatizmi savunan akım (Eşarilik) arasındaki tartışmalarda, "Yaradancılık"ın belli başlı tezleri savunuldu. Tanrı'nın, yaradılışın en başında "ilk neden" olarak bulunduğu ama ondan sonra evrenin ve doğanın işleyişinin kendi yollarına göre olduğu, bu işleyişte Tanrı'nın bir dahlinin bulunmadığı fikri Mutezile'de de vardır.

Tanrı'ya isyan

Adaletsizliğe isyan Tanrı'ya isyana, Ortaçağ'ın akli yok sayan ideolojisine isyana dönüşüyor.

Neredesin? Sana başkaldırımsın işte;
Karanlık içindeyim, ışığın nerde?
Cenneti ibadetle kazanacaksam
Senin ne cömertliğin kalır bu işte?

İnsan iradesini yok sayan, hayatta bütün olup bitenlerin bir büyük iradenin işi olduğu şeklindeki yaklaşım yanlıştır ve ayrıca insanın dünyadaki varlığını anlamsız hale getirmektedir.

İnsanın üretici ve yaratıcı bir güç olarak doğaya ve topluma müdahalesinin mümkün olması, sonuçta kişinin kendi kaderini belirleyebilmesi, daha güzel ve herkes için daha yaşanılır bir dünya yaratması dincilerin bu yaklaşımının alt edilmesiyle mümkündür.

Aydınlanma ile birlikte Batı Avrupa'dan başlayarak bütün dünyaya yayılan bu düşünce, diğer büyük Doğu düşünürlerinde olduğu gibi Hayyam'da da bulunmaktadır. Mücadelesini, dinciliğin önermeleri içindeki çelişkileri gözler önüne sererek yürütür.

*Öldürmek de yaşatmak da senin işin
Bu dünyayı gönlünce düzenleyen sensin
Ben kötüyüm diyelim, kimde kabahat?
Beni böyle yaratan sen değil misin?*

Günah, cennet, cehennem; bütün bunların hepsi "büyük irade" tarafından belirlenmiş. Haklı olarak soruyor Hayyam: 'Hem her şeye karar veriyorsun, hem de beni sorumlu tutuyorsun. Yani yapan sen ama sorumlu olan ben!'

*Beni özene bezene yaratan kim? Sen!
Ne yapacağımı da yazmışsın önceden.
Demek günah işleten de sensin bana:
Öyleyse nedir o cennet, cehennem?*

*Yerleri yapmış, gökleri kurmuşsun ama
Sensin bunca gönülleri yakıp yıkanda.
Ne kızıl dudakları, ne altın saçları
Atmışsın süprütüler gibi kara toprağa*

İş yapan hata yapar. Hiçbir hata yapmayan hiçbir şey yapmayandır. "Hata"nın

dinsel literatürdeki adı "günah"tır. Yaşayan herkes, şöyle veya böyle az veya çok bir çaba göstermek durumunda olduğuna göre mutlaka "hata" yapacaktır. Yani "günah" işleyecektir.

Hayyam, bütün dinlerin "günah"ı cehennem azabı ile cezalandıran yaklaşımının yanlışlığını ortaya koyar.

*Var mı dünyada günah işlemeyen söyle;
Yaşanır mı hiç günah işlemeyen, söyle;
Bana kötü deyip kötülük edeceksen,
Yüce Tanrı ne farkın kalır benden, söyle.*

Sonuç olarak insanın çabasıyla, "cennet" olarak vaat edilen bütün güzelliklere bu dünyada erişebileceğini söyler. Din başaşağı çevrilmiş olan maddi hayattır. Başaşağı çevrilmişlik insan bilincinde ayakları üzerine oturtulduğu zaman insan kendinin ve yapabildikleri ile yapabileceklerinin farkına varır.

*Cennette huriler varmış kara gözlü;
İçkinin de oradaymış en güzeli,
Desene biz çoktan cennetlik olmuşuz:
Bak, bir yanda şarap, bir yanda sevgili*

Baskıcı feodal düzenlerin ideolojisi olarak dinciliğin, insanların inancını sömürerek kurdukları düzenin, kişiyi nasıl ikiye bölme hale getirdiğini de anlatır rubailerinde.

Hayyam'ın eleştirisi sistem eleştirisidir. Sadece yaşadığı ülkede değil, çağında dünyanın her yerinde aynı adaletsizlikler vardır. Nasıl doğrular evrenselse, yanlışlar da evrenselidir. Dinciliğe yapmış olduğu eleştiri sadece İslamiyetle ilgili değildir.

*Camide gittim, ama Allah bilir niye?
Ne namaz kılmaya ne dua etmeye,
Eskiden bir kilim aşırımtım camiden;
O eskidi, gittim yenisini yürütmeye*

Dindeki mantıksızlığa isyan

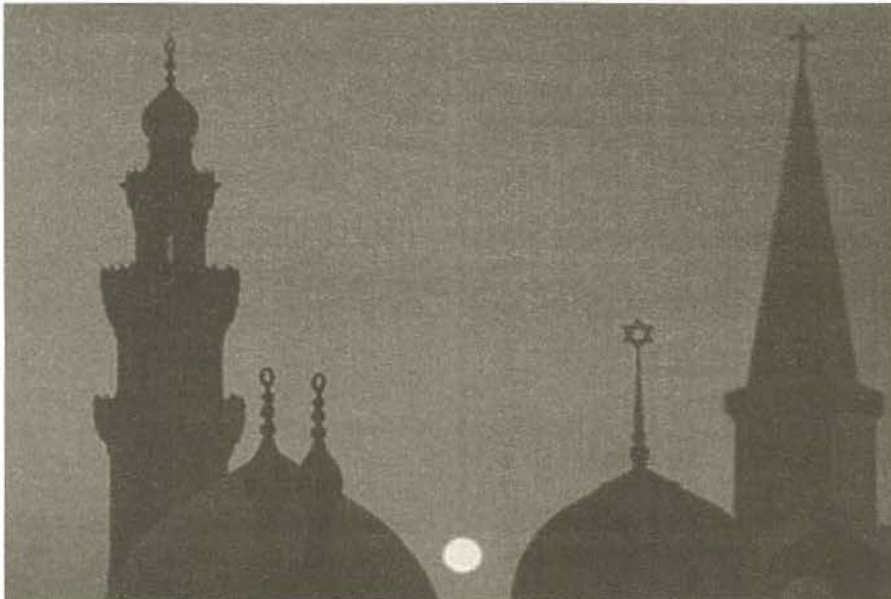
Hayyam, dinsel bağnazlığa karşı mücadelesini akılla yürütmüştür. Cennetin en çok sözü edilen ödülleri olan şarabın bu dünyada neden yasak olduğu aklın sorusudur. Kimi dinsel yasakların nedenlerine iner. O nedenlerin ortadan kalktığı koşullarda yasakların anlamsızlığını vurgular.

*Tanrı Cennette şarap içeceksin der;
Aynı Tanrı nasıl şarabı haram eder?
Hamza bir Arabın devesini öldürmüş
Şarabı yalnız ona haram etmiş Peygamber.*

Peygamberle ve dinle olan ilişkisini de aklın terazisine vurur. Gerçeği bilmenin cesaretiyle sorgular dinin yasaklarını:

*Benden Muhammed Mustafa'ya saygı ve selam;
Deyin ki, hoş görürse, bir şey soracak
Hayyam:
Neden yüce efendimizin buyruklarında
Ekşi ayran helal da güzelim şarap haram?*

*Benden Hayyam'a selam söyleyin demiş
Peygamber;
Sözlerimi yanlış anlamışsa çiğlik eder;
Ben şarabı herkese haram etmiş değilim ki
Hamılara haramdır, doğru, ama olgunlar içer*

Hayyam eleştirisini tüm dinlere yöneltmiştir.

"Her şeye kadir Tanrı" fikri, insanın kaderinin önceden belirlenmiş olduğu düşüncesi ve insanın bütün hareketlerinin ilahi bir irade tarafından belirlendiği inancı üzerinde Hayyam, ısrarla durur. Dinciliğin açmazı buradadır. Tanrısal iradenin belirleyici olduğu ve insanın kaderinin önceden belirlenmiş olduğu düşüncesi, İslam dünyasında başından bu yana en büyük tartışmaların konusu olmuştur. Dinciliğin buradaki açmazı çeşitli yorumlarla aşmaya çalışılmıştır.

Ama hangi yorum yapılırsa yapılsın Hayyam'ın aşağıdaki rubailerinde sorduğu basit soruların cevabı yoktur.

*Ezel avcısı bir yem koydu oltasına
Bir canlı evladı Adem dedi adına
İyi kötü ne varsa yapan kendisiyken
Tutar suçu yükler kendinden başkasına*

*Tanrı gönlünce yaratır da her şeyi
Neden ölüme mahkûm eder hepsini?
Yaptığı güzelse neden kırar atar
Çirkinse suçu kime yüklemeli?*

Eşarîlik ile Mutezile arasındaki felsefi tartışmalar, Hayyam'ın rubailerinde en sıradan insanın bile anlayacağı basit sorulara dönüşmüştür.

*Benim varlığım senin yaptığın bir nakış;
Türlü garip renklerini hep senden almış;
Kendimi düzeltmeye nasıl varsın elim;
Senden güzelini yapmak bana mı kalmış!*

İnsan'ın bütün hayatı boyunca bütün yapacaklarının önceden belirlendiği, tanrısal bilginin dahilinde olduğu düşüncesini Hayyam, dinciliğin yasakladığı Şarap içme eylemini sorgulayarak ele alıyor:

*Ben şarap içiyorum, doğrudur;
Aklı olan da beni haklı bulur:
İçeceğimi biliyordu Tanrı,
İçmezsem Tanrı yanılmış olur.*

*Binbir tuzak kurarsın yolun üstüne
Adım atma yakalarım dersin bir de
Bir zerre var mı dünyada yönetmediğin
Neden asi dersin kendi yürüttüğüne?*

Zamanının en büyük bilgin ve doktorlarından Razi, yoksulluk içinde ölmüştü. Yoksulları bedava tedavi etmesi halk arasında, "Razi bakırı altına çeviren simya formülünü bulmuş. Onun için paraya ihtiyacı yok" dedikodusuna yol açmıştı.

Dünya nimetlerinden faydalanmaya engeller koyan dinsel bağnazlığın yasaklarının anlamsızlığını ve işe yaramazlığını da işler rubailerinde.

*Haram, acı, kötü derler şaraba:
Oysa ne hoş şey, hele bir güzel sunarsa;
İçin bakın; hem doğrusunu isterseniz,
Haram dedikleri her şey hoş galiba!*

*Bilmem Tanrım beni yaratırken neydi
niyetin?
Bana Cenneti mi, Cehennemi mi nasip
ettin;
Bir kadeh, bir güzel, bir çalgı bir de yeşil
çimen*

Hayyam, put insan ilişkisinden hareketle Tanrı-insan ilişkisini ele alır. Tanrı fikri, insan-toplum ilişkilerinin yansımasıdır. İnsan, tanrı tasavvurunda gerçekte kendisinin ürettiğini görür. Başka bir deyişle Tanrı'da kendisini, kendi dünyasını görür.

*Bunlar benim olsun, veresiye cennet
desenin.*

İyilik ve kötülük, bunların hepsi bir çayla, bir emekle olur. İyi olan eylem birden bire tesadüfen, kendiliğinden ortaya çıkmayacağı gibi, kötü eylem de kişi farkına varmadan birden bire olmaz. Bütün bu gelişmelerin hepsinin gerçekleşmesinde kişinin tercihi, çabası ve bütün bunların gerektirdiği bir zaman vardır. Aksi iddialar ve kabuller akla ve gerçeğe aykırıdır.

*Orucu tutup namaz kılmaya kalktım geçende
Dedim belki böyle ererim dilediğime
Yazık bir kuru yelle bozuldu abdestim
Bir damla şarapla da orucum gitti güme*

Sistem eleştirisi

Hayyam gibi gerçeğin peşinde olan bir bilim adamının, kendi zamanının adaletsizliklerine, yaşanan sömürü ve zulümlere, baskılara sessiz kalması düşünülemez. Zatlime boyun eğmek kendini inkâr etmektir.

*Bir taş bulamazsın ki Doğu ovalarında
Küfretmesin bana da, benim zamanıma da
Yüz adım yürü bak, bir dertli adam
görürsün:
Bunalmış oturakalmış yolun kenarında.*

Hayyam'ın eleştirisi sistem eleştirisidir. Sadece yaşadığı ülkede değil, çağında dünyanın her yerinde aynı adaletsizlikler vardır. Nasıl doğrular evrenselse, yanlışlar da evrenselidir. Dinciliğe yapmış olduğu eleştiri sadece İslamiyetle ilgili değildir. Çoktanrıçılığın, Hristiyanlığın ve Yahudiliğin de özünde aynı olduğunu söyler.

*Putların, Kâbenin istediği kölelik
Çanların ezanların dilediği kölelik;
Mihrapta, kiliseydi, tespihti, salıptı:
Nedir hepsinin özlediği? Kölelik.*

*Dünya üç beş bilgisizin elinde;
Onlarca her bilgi kendilerinde.
Üzülme eşek eşiği beğenir;
Hayır var sana kötü demelerinde*

Kime bağlı olacaksın, kime karşı sorumluluk duyacaksın? Bu sorulara verilecek cevap kişinin hayat felsefesini, dünyaya bakışını belirler. Zamanın egemenlerine bağlı olanlar bencildir, kendi çıkarlarını düşünenlerdir. Zalimin zulmüne ortak olanlardır. Hayyam ise halka karşı sorumluluk duyanlardandır.

Yanlış eleştirirken Hayyam, doğrunun da ne olduğunu söyler. Yani bir salt eleştiren konumunda değildir. Yoksullardan yana olmak; işte Hayyam'a göre en büyük erdem budur.

*Rintlerin yolunda kendini unut;
Namazın orucun kökünü kurut;
Öğütlerin iyisini Hayyam'dan işit:
Şarap iç, yol kesme, yoksulları tut.*

*Yoksula, yoksulluğa yakın ettin beni;
Dertlere, gurbetlere alıştırdın beni;
Yakınların ancak erer bu mertebeye:
Tanrım ne hizmet gördüm de kayırdın beni?*

Sade yaşamak, kendini bilmek, cahilliğe karşı çıkmak, bilgili olmak, yoksuldan yana olmak ve zalime boyun eğmemek, mücadele etmek... Sistemin kurumları ve kalıpları içinde kalarak kişinin "kendini bilmesine" olanak yoktur.

İşte Hayyam'ın doğruları bunlardır.

*Meyhanede kendini bilenler bulunur;
Bilmeyeni ayırmak da kolay olur.
Yıkılın bilgisizlik yuvası medrese
Ordan kendini bilip de çıkan hiç kimse yoktur.*

Sistemin ürünü olan kişi, insana ya-bancılaştırır. İnsan toplumsal bir varlıktır.

Bu temel özellik başkalarını sevmeyle kendini ortaya koyar. Hakimlerin karşısında hükmedilenden yana olmak, sömürenin karşısında emekçiden yana olmak ve emeğiyle sade bir şekilde yaşamak... Hayyam, arzuladığı insan tipini bu şekilde tarif eder.

*Biz aşka tapanlarız Müslüman değil;
Cıllık kanncalarız, Süleyman değil;
Biz eskiler giyen benzi soluklarız:
Pazarda sırma satan bezirgân değil.*

Ömer Hayyam, bin yıl öncesinden "Devrimci" tanımı yapıyor. Gerektiğinde tek başına dünyaya tapan insandır "Devrimci."

*Bir rint gördüm, binmiş dünya denem
kır ata;
Aldırmıyor dine, İslam'a, Şeriata;
Ne Hak dinliyor, ne hakikat, ne marifet;
Gelmiş mi böylesi kahraman, kainata?*

Sistem eleştirisi Hayyam'da sık sık sistemin temsilcisi Padişah ile sistemin mağduru yoksulu karşı karşıya koyarak kıyaslama yapmaya götürür. Kendi ayakları üzerinde yoksulca yaşayan mal mülk sahibi padişahı daha iyidir.

Zulüm ile elde edilen mal ile mülkün kimseye mutluluk getirmeyeceğini, böyle bir hayat sürenlerdense, başkasına muhtaç olmayan ve kendi emeğiyle geçinen

yoksulun hayatının daha çok imrenilen bir hayat olduğunu anlatır.

*Medreseden hayır yok dinle beni;
Vakıf lokması karartır içini.
Git, yıkık bir yerde yoksulca yaşa:
Orası bir padişah eder seni.*

Zenginlik ile yoksulluğun, sistemdeki bozukluğun ürünü olduğunu tespit eder. "Aşağılık" ve "kendini satan" insan, sistemin insanıdır. Bütün zenginlikler onlarındır.

*Felek ne cömert aşağılık insanlara!
Han hamam, dolap değirmen, hep onlara,
Kendini satmayan adama ekmek yok:
Sen gel de yuf çekme böylesi dünyaya!*

Ama gene de sistemin efendileri sahip oldukları o mal ve mülkü haksızlık ve zulüm üzerine bina ettikleri için her zaman diken üstündedirler. Rahat ettikleri bir an bile yoktur.

*Mal mülk sahipleri rahat yüzü görmezler,
Bin bir derde düşer, Canlarından bezerler
Öyleyken ne tuhaftır, yine de övünür,
Onlar gibi olmayana adam demezler.*

En büyük kötülük, suçsuz insanın kanına girmektir. Hayyam'ın dönemini düşündüğümüz zaman bir egemene yapılabilecek en büyük eleştiridir bu. Hayyam bir

Hayyam'ın yaşadığı dönem İslam dünyasının en parlak dönemlerinin artık geride kalmaya başladığı, Gazali benzeri tutucuların düşünsel hakimiyetinin pekiştiği bir dönemdir. Hayyam gibi düşünürler giderek yoğunlaşan bir baskı altındadır.

dörtlüğünde zamanın egemenlerinin bu büyük suçunu, gene dinin "kötülük" olarak yasakladığı içkiyle kıyaslar:

*Ferman sende ama güzel yaşamak bizde;
Senden ayıgız bu sarhoş halimizle
Sen insan kanı içersin, biz üzüm kanı;
İnsaf be sultanım, kötülük hangimizde*

Tanrı-insan ilişkisi

Put insan ilişkisinden hareketle Tanrı-insan ilişkisini ele alır. Tanrı fikri, insan-toplum ilişkilerinin yansımasıdır. İnsan, tanrı tasavvurunda gerçekte kendisinin ürettiğini görür. Başka bir deyişle Tanrı'da kendisini, kendi dünyasını görür.

*Bir put demiş ki kendine tapana:
Bilir misin neden taparsın bana?
Sen kendi güzelliğine vurgunsun;
Ben ayna tutar gibiyim sana*

Hayyam'ın Put'tan hareketle söyledikleri, aslında bütün dinler için geçerlidir. İnsan din tasavvurunda kendi yarattığı dünyayı baş aşağı çevirir ve sonra ona teslim olur. Çünkü hem yaratandır, hem de hem doğa karşısında, hem de kendi yarattığı eşitsiz toplumsal yapı karşısında çaresizdir.

İnsanın kendi çaresizliğine vurgun olması, aynı zamanda kendisine tahammül gücü de verir. Acılarını seven insan, acılarının içinde mutluluk bulan insan dünyanın acımasızlığına, yaşadığı bütün felaketlere dayanma gücünü yaratmış olur.

Hayat felsefesi

Ama her şeye rağmen mücadele, her şeye rağmen başı dik, onurlu yaşamak. Hayyam'ın kendinden sonrakilere verdiği mesaj budur. İnsan; başkasına boyun eğmemek, bağımsız ve onurlu yaşam için gerekli her şeye sahiptir.

Yeter ki sahip olduğu değerlerin farkında olsun ve onları kullansın. Bir zalimin emrinde zenginliklere sahip olmak, insanı bütün olumlu değerlerini yitirir. Alçakgönüllü, sade bir yaşam ise kişiye alçakların hizmetine girmeden kendi ayakları üzerinde onurlu bir hayat sağlar.

*Ve insan hem inanan hem de inandığından
şüphe edendir. İnsanın şüphesi olmasaydı
hiçbir ilerleme olmayacaktı.*

*Şu serviyle süsen neden dillere destan?
Neden hep onlara benzetilir hür insan?
Birinin on dili var boşboğazlık etmez,
Ötekinin yüz eli var el açmaz, ondan!*

*İki günde bir somun geçiyorsa eline
Soğuk suyu da olursa bir kırık testide.
Niçin kendisinden kötüsüne kul olur insan
Ne diye girer kendi gibisinin hizmetine?*

Einstein'i bütün fotoğraflarında üzerinde hep aynı ceketle görürüz. Sinoplu Diyojen, başına dikilip "Dile benden ne diler-sen" diyen İskender'e, "Gölge etme başka ihsan istemem" demişti. Zamanının en büyük bilgin ve doktorlarından Razi, yoksulluk içinde ölmüştü. Yoksulları bedava tedavi etmesi halk arasında, "Razi bakırı altına

Hayyam'ın şeyh fahişe kıyaslamasına ilişkin rubaisini okurken; bir yandan ahlak bekçiliğine soyunup öte yandan en büyük hırsızlıkları yapan, kamu mallarını yağmalayan, halka karşı her türlü zulme başvurmaktan geri durmayan günümüzün "İlimli İslamcılar"ını hatırlamamak mümkün değil.

çeviren simya formülünü bulmuş. Onun için paraya ihtiyacı yok" dedikodusuna yol açmıştı.

İran'ın ruhu olan Şahname'nin yazarı Firdavsi de ölürken aynı durumdaydı. "İki günde bir somun geçiyordu" eline ve yanında "bir kırık testide soğuk suyu vardı."

Atatürk'ün devrimci Milli Eğitim Bakanlarından Doktor Reşit Galip, kütüphanesinde kitapları arasında hayata gözlerine yumduğunda karısı ve üç kızına bırakacak hiçbir maddi varlığı yoktu.

İşte Hayyam, bütün bu gerçeğin hakkın peşinde olan bilim adamlarının sesidir.

*Yarım somunun var mı? Bir de ufak evin?
Kimselemin kulu kölesi değil misin?
Kimsenin sırtından geçindiğin de yok ya?
Keyfine bak: En hoş dünyası olan sensin.*

Sadi-i Şirazi de benzer görüşleri savunur: "Ey nefis, aza kanaat et ki, Sultanla yoksulu bir göresin." "Bir dilek için padişahın huzuruna neden gidiyorsun? / Aç gözlülüğü bir tarafa bıraktın mı Padişah sen olursun."(6)

Sadi'den yüzyıl önce Hayam da aynı düşünceyi dile getirmiş.

*Girme şu alçakların hizmetine:
Konma sinek gibi pislik üstüne,
İki günde bir somun ye, ne olur!
Yüreğinin kanını iç de boyun eğme.*

Anlamli hayat

Önemli olan bu dünyada iyi yaşamaktır. İyi yaşamının ölçüsü ise insanları mutlu etmek, iyilikle insanların gönlünde kendine bir yer bulmak, vefalı olmak, halka verilen sözü tutmak, sözünün eri olmak, ekmeğini başkasıyla paylaşmak, haksızlık etmemek, cana kıymamak ve en önemlisi başkasının sırtından geçinmemektir.

Böyle bir hayat, anlamlı hayattır. Dünyanın kahrı, egemenlerin zulmü, öte dünyanın cehennemi; bunlar değildir Hayyam'ı korkutan. Asıl korkutucu olan bir insanın hayatında, bu değerlerin bulunmamasıdır.

Hayyam, böyle bir hayat yaşadığı için hiçbir şeyden korkmamış, doğru bildiğini söylemekten çekinmemiş, bilime hizmet etmiştir.

*Yeryüzünü gül bahçesine çevirmekten
Daha güzeldir bir insanı sevindirmen.
Bin kulu azad edenden daha büyüktür,
Bir hür insanı iyilikle kul edebilen.*

Kime bağlı olacaksın, kime karşı sorumluluk duyacaksın? Bu sorulara verilecek cevap kişinin hayat felsefesini, dünyaya bakışını belirler. Zamanın egemenlerine bağlı olanlar bencildir, kendi çıkarlarını düşünenlerdir. Zalimin zulmüne ortak olanlardır. Hayyam ise halka karşı sorumluluk duyanlardandır. Halka bağlı olmada kararlılık, bu dünyada ulaşılabilecek en yüce maktır.

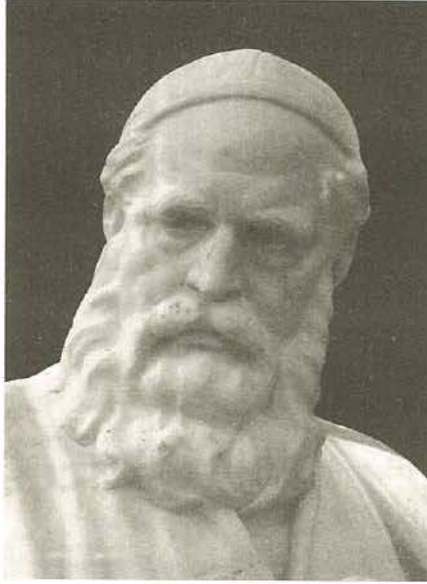
*Yalnız bilgili olmak değil adam olmak;
Ve'fâlı mı değil mi insan ona bak,
Yücelerin yücesine yükselirsin
Halka verdiğin sözün eri olarak*

Gerçeği elinde tutan ve mazlumdan yana olan aynı zamanda en büyük cesarete sahip olmanın da sırrına ermiştir. Hayyam'ın "iyi yaşamamak"tan kastettiği, zalimler karşısında susmaktır, gerçeğe ulaşma, yaşamın sırrını çözme çabasıdır. Böyle bir bilince sahip devrimci bir bilim adamı için, "Dünyanın kötülükleri karşısında çareyi içki, çalgı ve eğlence buldu" demek her şeyden önce gerçeğe saygısızlıktır.

*Dünya, yıldırılmazsın beni ne yapsan;
Ölümünden de korkmam, er geç ölür insan
Ölmek elimizde değil ki bizim:
İyi yaşamamak beni tek korkutan.*

Onun için Hayyam açısından, egemenlerin ölüm, işkence ve hapis tehditleri, dünya nimetlerine sahip olanların ve dinlerin "ödül" vaatleri bütün anlamını ve etkisini kaybetmiştir.

*Haksızlık etmekten sakın, hak yoluna gir;
Yediğin ekmeği başkasına da yedir;
Cana kıyma, başkasının sırtından geçinme,
Seni Cennete sokmak benden: şarap getir!*

Ömer Hayyam

Gerçek mutluluk; bu dünyada gerçekten sevdiğin, bağlandığın veya uğruna mücadeleye verdiğin bir hedefin olduğu zaman yakalanır.

*Sevgiyle yoğrulmamışsa yüreğin
Tekkede, manastırda eremezsin
Bir kez gerçekten sevdin mi dünyada
Cennetin, Cehennemün üstündesin.*

Özgür düşünceye verilen değer her şeyin üzerindedir. Soru sormak, şüphe, sorgulamak insanı insan yapar ve her türlü gelişmenin kapısını aralar.

Gerçeğe ulaşmak için akla gelebilecek her türlü bedeli ödemeye hazır olmak. Hep söylenir: Tanrı'nın rahmeti sonsuzdur. Hayyam bilmek ister; yüzyıl boyunca günah işleyecek ve sonra Tanrı'dan bağışlamasını isteyecek! İşte o zaman anlayacak Tanrı'nın bağışlayıcılığının sonsuz olup olmadığını.

ri'nin bağışlayıcılığının sonsuz olup olmadığını.

Bir gerçeğin peşinden tam bir yüzyıl koşmak bilincine ve iradesine sahip olmak. İşte Ömer Hayyam budur. Yüzyıl bir insan ömrüdür. Hayyam, bir gerçeğin sırrına erbilmek için bütün ömrünü hasretmeye hazır olduğunu söylemektedir.

Burada hem çağların üzerine çıkmış olan bilim adamının kendine güveni hem de bir gerçeğe ulaşabilme aşkına, gerekirse bir ömrü feda etmeye hazır bilinç ve ruh hali söz konusudur.

*Güçlü olduğuna inandırıdın beni;
Bol bol da verdin bana vereceklerini.
Yüzyıl günah işleyip bilmek isterim:
Günahlar mı sonsuz, senin rahmetin mi?*

Hayyam'ın hayatı yobazlıkla mücadelenin hayatıdır

Hayyam'ın yaşadığı dönem İslam dünyasının en parlak dönemlerinin artık geride kalmaya başladığı, Gazali benzeri tutucuların düşünsel hakimiyetinin pekiştiği bir dönemdir. Hayyam gibi düşünürler giderek yoğunlaşan bir baskı altındadır. Aynı dönemde Avrupa hala İslam dünyası ile kıyaslanmayacak Ortaçağ karanlığının içindedir.

Ömer Hayyam'ın bütün hayatı bağnazlıkla mücadele ile geçmiştir. Bütün tehditlere doğruyu elinde tuttuğuna inanan bir bilim insanının gözüpekliği ile karşı koyar.

*Seni kuru softaların softası seni!
Seni Cehenneme kömür olası seni!
Sen mi haktan rahmet dileyeceksin bana?
Hakka akıl öğretmek senin haddine mi?*

*İçin temiz olmadıktan sonra
Hacı hoca olmuşsun kaç para?
Hırka, tespih, post, seccade güzel;
Ama tanrı kanar mı bunlara?*

İkiyüzlülüğe karşı dürüstlük... takîyeye karşı içi dışı bir olmak. Doğruluğun ve her zaman belli değerlere bağlı kalmanın verdiği haklılık ve özgüven. İşte Hayyam zamanın bağnazlarına karşı bu silahlarla mücadele eder.

Hayyam'ın aşkı, sadece dar anlamda bir kadına olan ilgi değildir. O'nun aşkı Keykavus'un tahtından daha güzeldir. Dünya'ya ve Cennet'e değişilmezdir. Sevgiliyle paylaşılan her şey değerlidir. Maddi değerlerle ölçülemez.

Sen sofusun hep dinden dem vurursun;
Bana da sapık, dinsiz der durursun,
Peki, ben ne görünüyorsam oyum:
Ya sen? Ne görünüyorsan o musun?

Başkalarına "doğruluğu" vazederken, kendileri her türlü haltı yiyenler en aşağılık olanlardır. Hayyam'ın şeyh fahişe kıyaslamasına ilişkin rubaisini okurken; bir yandan ahlak bekçiliğine soyunup öte yandan en büyük hırsızlıkları yapan, kamu mallarını yağmalayan, halka karşı her türlü zulme başvurmaktan geri durmayan günümüzün "İlimli İslamcılar"ını hatırlamamak mümkün değil.

Şeyh fahişeye demiş ki: Utanmaz kadın;
Her gün sarhoşsun, onun bunun
kucağındasın.
Doğru, demiş fahişe, ben öyleyim,
ya sen?
Sen bakalım, görüldüğün adam mısın?

"Gâvurdan beter Müslüman" rubaisini okuyan herkes, orada anlatılanların bugün de hemen yanibaşında olduğunu görecektir.

Seccadeye tapanlar eşek değil de nedirler?
Küfelerle riya çamuru yüklenirler, gezerler.
İşin kötüsü, din perdesi arkasında bunlar,
Müslüman geçinirken gâvurdan beterler.

"Akli fikri abdest bozan şeylerde olanlar" ile bilim yuvası okulları "kız ve erkek okulları olarak ayıralım" diyenler arasında bir fark var mıdır?

Ey kara cübbeli, senin gündüzün gece;
Taş atma dünyayı bilmek isteyenlere.
Onlar Yaradanın sanatı peşindeler:
Senin aklın fikrin abdest bozan şeylerde.

Özü-sözü bir olmak, içi dışı bir olmak aynı zamanda insanın yaptığı kimi hataları da önemsizleştirir. Çünkü bu durumda yapılan hatalar hem önemsizdir hem de özü-sözü bir olan kişi her zaman bu hataları telafi etme, giderme şansına sahiptir.

Öte yandan ikiyüzlü yobazın ise her zaman başkalarını zararı dokunur. Hem de hatasını kabul etmediği için düzeltme şansı da yoktur.

Rodin'in Düşünen Adam heykeli...

Şarap içip güzel sevmek mi daha iyi,
İki yüzlü softaları dinlemek mi?
Sarhoşla aşık Cehenneme gidecekse,
Kimselerin göreceği yoktur Cenneti!

Hayyam'ı bağnazlığa karşı mücadelesi bütün bir ömür boyuncadır. Bunu dile getirirken gerçeği elinde tutmanın özgüveniyle konuşur:

Ben kadehten çekmem artık elimi;
Tutmam senin kitabını, minberini.
Sen kuru bir softasın, ben yaş bir sapık:
Cehennemde sen mi iyi yatarsın, ben mi?

Rubailerinde, bir ömür boyu hala cevabını bulmadığı "sırların" bitmeyen varlığı, zalimlerin egemen olduğu sistem içinde yapılanların sınırlılığı, Hayyam'da zaman zaman karamsar bir ruh haliyle kendini dışa vurur.

Sen içmiyorsan, içenleri kınama bari
Bırak aldatmacayı, ikiyüzlülükleri;
Şarap içmem diye övünüyorsun ama,
Yediğin hallar yanında şarap nedir ki?

Zıtların birliği diyalektik düşünce

Her şey kendi içinde kendi zıddını taşır. Her şey zaman içinde kendi zıddına dönüşür. Hayyam'ın da Doğunun bütün büyük düşünürleri gibi hayata ve doğaya bakışı diyalektiktir. Eserlerinde bu gerçeği anlatır.

Kendimden geçtikçe gelirim kendime
Alçalırım çıktıkça yüksek yerlere
En garibi, içmeden de sarhoşum ben,
Ayılırım her kadehi devirdikçe.

Hayyam'dan yaklaşık bir buçuk asır sonra Anadolu'da yaşamış büyük ozan/düşünür Yunus Emre'de aynı yaklaşımı görürüz. Yunus'ta bir tane "ben" yoktur.

"Bir ben vardır benden içeri"

Ve kişinin içindeki farklı "ben"ler birbirleriyle mücadele halindedir:

"Çok canavarlar gördüm donunda dervişlerin"

Yunus'tan 300 yıl sonra Hatayi aynı gerçeği neredeyse aynı sözlerle dile getirir.

Bana benden demen bende değilim
Dahi bendeler var benden içeri

Hayyam'dan sonra aynı coğrafyada yaşamış bir başka düşünür Fahrüddin Attar'da diyalektik düşünce, şu çarpıcı dizelele ifadesini bulur:

Evvel menem ahir menem
Gani vü fakir menem
Zakir ü mezkur menem
Küfr ü iman bendedir.

İnsan kendi içinde geçmişini taşır, aynı zamanda geçmişini yıkar ve yeni bir geleceği kurar. Zenginlik ve fakirliği dar anlamda maddi zenginlik olarak almamak gerekir. Doğruluk, yiğitlik, cömertlik, fedakârlık, bil-

gi birikimi, diğerkâmlık vb ölçüler açısından insana bakıldığında her bir birey hem zengin hem fakirdir.

Kişi hem okuyan, hem okunandır. İnsan hayatı öğrenmekle geçer ama aynı insan, hayatta başardıklarıyla kendinden önce başarılanlara yaptığı katkı ölçüsünde aynı zamanda okunandır. Kişi yani hem öğrenci, hem öğretmendir.

Ve insan hem inanan hem de inandı-ğından şüphe edendir. İnsanın şüphesi olmasaydı hiçbir ilerleme olmayacaktı. Onun için küfür de, iman da insanda iç içedir ve insanı insan yapan özelliştir.

Ortaçağ karanlığını yıkan büyük aydınlanma, bu temel yaklaşımın benimsenmesiyle mümkün olmuştur.

En büyük mahkeme, en büyük öğretmen

En büyük "günahları" (suçları) işleyebilirsin ama tövbe ettin mi ve Allah'a "teslim" oldun mu affedilebilirsin. Dini ideolojinin bu söyleminin Hayyam açısından fazla bir değeri yoktur.

Kendi vicdanında hesaplaşmak, başkaları tarafından verilen bir ödül veya ceza olmadan kendi bilinci ve vicdanında iç huzurunu bulmaya önem vermek; insanı insan yapan en önemli erdemlerden biri budur. Hayyam'dan dinleyelim:

*Neylesem bu benim iç kavgalarımla
Pişmanlığım, kendime düşmanlığımıla?
Sen bağışlasan da ben yerim kendimi:
Neylesem bu yüz karam, bu utancımıla?*

Elbette kişinin kendi vicdanında yaptığı hesaplaşma da sonuç olarak bazı değerlere göredir. Bu değerler, halkın iyi ve kötüye ilişkin yargılarıdır. Bu "yargı"lar kendini hemen ortaya koyabilir veya zamanla olabilir.

Ama halka karşı sorumluluk duyan kişi sonuç olarak halkın değerlerini esas alarak kendi içinde hesaplaşmasını yaşar ve ona göre hareket eder.

Yanlıştan korkmamak

Doğru ve yanlış, iyilik ve kötülük, sevak ve günah insana ilişkindir. Mücadele eden yanlış da yapar.

Ayrıca yanlışlar düzeltilmek içindir. Yaptığın yanlış düzeltirsin, yeni yanlışlar için yer açarsın. Yanlış olmadığı zaman doğrunun da bir anlamı kalmaz.

*Hayyam, günahım var diye tasalanma,
Bunun için dertlere düşmek boşuna.
Günah olacak ki tanrı bağışlasın
Rahmet neye yarar günah olmayınca*

Hayyam'ın dünyaya bakışı diyalektiktir. Her şeyin içinde olduğu gibi kendi içinde de zıtların birliğini görür.

Önemli olan "günah"ın varlığı değil, "günah"tan sonra veya yapılan eylemin "günah" olduğu anlaşıldıktan sonra alınan tavidir.

Her insan gibi etten, kemikten ve sinirdendir Hayyam da. Coşkulu olduğu zamanlar esastır. Hayyam'ı karakterize eden coşkidur, öğrenme aşkıdır, halka yararlı olmaktır, mazlumdun yana olmaktır, hayatı tat alarak yaşamaktır, sevmektir.

"Günah"a girmekten korkmak insanı bir yere götürmez ama günahı düzeltmek için verilen mücadele insanı insan yapar.

Karşılıksız sevmek, sevdiğimiz için her türlü fedakarlığı göze almak ve sadakat

Büyük mücadeleler büyük fedakârlıklar gerektirir. İnsanlar arasında ayırım yapmayacak, kendisi için bir şey istemeyecek, en büyük fedakârlıklara hazır olacak.

*Gerçek erenlere güzel çirkin hepsi bir;
Sevenler için cennet cehennem, hepsi bir;
Kendini veren ha ipekli giymiş, ha çul;
Yatağı ha pamuk olmuş ha diken, hepsi bir.*

Davasına delice bağlanacak ve verilen mücadelenin sırlarını hayatı pahasına savunacak.

*Leyla isteyen kişi mecnun olmalı
Kendinden de dünyasından da geçmeli.
Sevenlerin sofrasına çağrılınca
Ben körüm, ben dilsizim demeli.*

Aşk rubailer

Hayyam, bilim adamıdır, zulme ve zalime karşı mücadelenin adamıdır ve aynı zamanda aşkın adamıdır.

Hayyam'ın aşkı, sadece dar anlamda bir kadına olan ilgi değildir. O'nun aşkı Keykavus'un tahtından daha güzeldir. Dünya'ya ve Cennet'e değişilmezdir. Sevgiliyle paylaşılan her şey değerlidir. Maddi değerlerle ölçülemez.

Ama elbette kadın erkek ilişkisi anlamında aşk da hayatın önemli bir gerçeğidir ve Hayyam bu gerçeğe de gözlerini kapatmaz. Tam tersine sağlıklı bir aşk ilişkisi hayatı anlamlı kılmaya büyük katkıda bulunur.

*Sevgili, bir başka güzelsin bugün;
Ay gibisin, pırıl pırıl gülüşün.
Güzeller bayram günleri süslenir:
Seninse bayramları süsler yüzün.*

*Bir damla şarap Tus saraylarına bedel,
Keykubad'ın, Keykavus'un tahtından güzel
Sabaha karşı aşkların iniltisi
İki yüzlü softanın ezanından güzel.*

Hayyam sevgiliyle olan ilişkisini, dünya nimetleriyle, zamanının büyük devletlerinin başındakilerin elinde bulunanlarla ve "öte dünya" vaadinde bulunanların söyledikleri ve yaptıklarıyla kıyaslar. Tercih edilecek olan hiç şüphe yok ki sevgilidir.

Hayyam sevgiliyle olan ilişkisini, dünya nimetleriyle, zamanının büyük devletlerinin başındakilerin elinde bulunanlarla ve "öte dünya" vaadinde bulunanların söyledikleri ve yaptıklarıyla kıyaslar. Tercih edilecek olan hiç şüphe yok ki sevgilidir.

*Dünya Padişahın, Kayserin, Hakanın olsun;
Cehennem kötünün, cennet iyinin olsun;
Tespîh meleklerin olsun, temizlik Rızvan'ın:
Sevgili bizim olsun, canı canımız olsun.*

*Ey güzel, sen ki bana derdi derman edersin
Şimdi: çekil önümden, diye ferman edersin;
Senin yüzün canımın kiblesi olmuş bir kez;
Ne yapsın, kible mi değiştirsin bu can dersin?*

Elimizde bulunan nimetler sevgiliyle paylaşıldığı zaman güzeldir. Hatta yaşamın bile, insan ancak başkalarına yararlı oluyorsa bir anlamı vardır. Buradaki paylaşmayı dar anlamda "sevgili"yle paylaşmak olarak değil, genel olarak başkalarına yararlı olmak olarak anlamak gerekir.

*Kim demiş haram nedir bilmez Hayyam?
Ben haramı helali karıştırmam:
Seninle içilen şarap helaldir,
Sensiz içtiğimiz su bile haram.*

*Hem sana el değdirmeye elim varmaz,
Hem sensiz aldığım nefes, nefes olmaz;
Bir garip dert bu, kimseye de açılmaz:
Bir zehir zakkum ki, tadına da doyulmaz*

Paylaşmanın güzelliğini keşfetmiş olan bir kişi açısından dünyanın çilesine katlanmak mümkün hale gelir. İşte o zaman en büyük zorluklardan bile büyük mutluluklar çıkar.

*Gören göze güzel çirkin, hepsi bir:
Aşıklara cennet, cehennem hepsi bir;
Ermiş ha çul giymiş, ha atlas,
Yün yastık, taş yastık, seven başa hepsi bir.*

Karamsarlık

Hayyam yaşadığı çağın ve önündeki engellerin bilincindedir. Bir yandan daha iyi ve güzel bir dünyanın nasıl olabileceğine dair net fikirleri bulunmakta, öte yandan mevcut engelleri de görmektedir. O günün koşulları içinde var olan engellerin aşılmasının olanaksızlığının da bilincindedir.

Bu durumun yol açtığı bir karamsarlık da Hayyam'ın rubailerinde zaman zaman ifadesini bulur. Ama bu rubailer Hayyam'ın hayatını, mücadelesini ve felsefesini vermez bize. Her insan gibi Hayyam'ın coşkulu olduğu zamanlar da vardır. Karamsarlığa kapıldığı anlar da. Aşağıdaki dörtlüklere böyle yaklaşmak gerekiyor.

Bir yanda öğrendiklerimizden başka öğreneceğimiz bir gerçek daha var diye hedef koyar önüne ama bazen de "bütün bunlar acaba ne işe yarıyor?" diye sorar.

*Hep bir çenber dolanıp durduğumuz!
Ne önümüz belli, ne sonumuz.
Kim varsa bilen çıksın söylesin:
Nereden geldik? Nereye gidiyoruz?*

*Biliyorum varlığın, yokluğun dış yüzünü;
Yükselmenin de, alçalmanın da iç yüzünü;
Ne çıkar öte yanını da bilsem feleğin:
Bezmişim bilgiden, atmışım her türlüşünü*

Gerçeği bilmeye adanan bir ömrün sonunda Hayyam'ın bilincine vardığı en büyük gerçeklerden biri de zamanının sınırlıdır. Buna da isyan eder Hayyam çaresizce...

*Elimde olsa Dünyayı küçümserdim;
İyisine de kötüsüne de yuf çekerdim;
Daha doğrusu bu aşağılık yere
Ne gelirdim, ne yaşardım, ne ölürdüm.*

*Ne bilginler geldiler, ne buldular!
Mumlar gibi dünyaya ışık saldılar.
Hangisi yanıp geçti bu karanlığı?
Birer masal söyleyip uyuyakaldılar.*

Her insan gibi etten, kemikten ve sinirdendir Hayyam da. Coşkulu olduğu zamanlar esastır. Hayyam'ı karakterize eden coşkudur, öğrenme aşkıdır, halka yararlı olmaktır, mazlumdan yana olmaktır, hayatı

tat olarak yaşamaktır, sevmektir. Ama bu temel duruşun yanısıra rubailerinde, bir ömür boyu hala cevabını bulmadığı "sırların" bitmeyen varlığı, zalimlerin egemen olduğu sistem içinde yapılanların sınırlılığı, Hayyam'da zaman zaman karamsar bir ruh haliyle kendini dışa vurur.

*Ey kör! Bu yer, bu gök, bu yıldızlar boştur boş!
Bırak onu bunu da gönlünü hoş tut hoş!
Şu durmadan kurulup dağılan evrende
Bir nefestir alacağın, o da boştur boş!*

*Can verinceye kadar bu çorak yerde
Dertten başka ne geçer ki eline
Ne mutlu çabuk gidene bu dünyadan
Hele bu dünyaya hiç gelmeyene*

*Gönlünce de dönse bu dünyanın sonu ne?
Okunup bitse de ömür destanının, sonu ne?
Yüzyıl dilediğince yaşadın diyelim,
Bir yüzyıl daha yaşasaydın, sonu ne?*

Gerçek olan bir şey var ki o da Hayyam'ın zamanının olumsuzluklarına, egemenlerin önüne çıkardığı engellere teslim olmadığıdır.

Hayyam'ın hayatının özeti

Hayyam'ın hayatı; yaşadığı çağın bilincinde olan, insanlığın nereden gelip nereye gittiğini açıklıkla gören bir büyük bilim adamının sahip olduğu yüksek özgüvenin, alçakgönüllüğünün, dünya malına tamah etmemenin, yaşadığı her anın hakkını veren hayat insanının, yüzyıllar sonrasının insanına da bir şeyler vermek için çırpan, haksızlık karşısında boyun eğmeyen, zalime ve yobaza karşı mücadeleden geri durmayan bir devrimcinin hayatıdır.

"Her bilginin temeli akıldır." Hayyam, ömrünün sonunda dinsel dogmalara bir kez daha meydan okuyor. Aklın, bilginin, (Bilimin) yol göstericiliğine başvuruyor:

*Akılla bir konuşmam oldu dün gece;
Sana soracaklarım var, dedim;
Sen ki her bilginin temelisin,
Bana yol göstermelisin
Yaşamaktan bezdim, ne yapsam?
Birkaç yıl daha katlan, dedi.*

*Nedir; dedim bu yaşamak?
Bir düş dedi; birkaç görüntü.
Evi barkı olmak nedir? dedim;
Biraz keyfetmek için
Yıllar yılı dert çekmek, dedi.
Bu zorbalar ne biçim adamlar? dedim;
Kurt, köpek, çakal, makal dedi.
Ne dersin bu adamlara, dedim;
Yüreksizler, kafasızlar, soysuzlar dedi.
Benim bu deli gönlüm, dedim;
Ne zaman akıllanacak?
Biraz daha kulağı burkulunca, dedi.
Hayyam'ın bu sözlerine ne dersin, dedim;
Dizmiş alt alta sözleri,
Hoşbeş etmiş derim, dedi. (7)*

Ölümünün üzerinden 842 yıl geçmiş. 2000'lerin dünyasında Hayyam bütün canlılığıyla yaşıyor. Demek ki, 83 yıllık ömrünü, Rubailerinde yücelttiği anlayışa uygun olarak yaşamış. "Ölüm yok artık sana dünya durdukça" dediği hedefe kendisi ulaşmış.

Dipnotlar

(1) Ömer Hayyam'ın doğum ve ölüm tarihleri konusunda değişik kaynaklarda değişik tarihler verilmektedir. Sabahattin Eyüboğlu'nun kitabında ve daha başka bir çok kaynakta 1048-1131 tarihleri verilmiştir.

(2) Bu makalede yer alan bütün Hayyam rubailer, Sebahattin Eyüboğlu çevirisinden alınmıştır. Sebahattin Eyüboğlu 1959 yılında yayınladığı Hayyam

rubailer ile ilgili olarak şöyle yazmaktadır: "Eski Hayyam çevirilerini okurken bir şeye takıldım: Nasıl oluyor da derdim, düşüncesini bu kadar pervasızca söyleyen, softalara, bilgilere böylesine çatan bir adam, onlar gibi ağdalı, lügatlı bir dille nasıl konuşur? Farsçayı pek az bildiğim için, Hayyam'ın hangi ağızla konuştuğunu kestiremez, onun da, bizim divan şairleri gibi, halkın bilmediği kelimeler kullandığını sanırdım. Abdülbaki Gölpınarlı'nın çevirileri çıktıktan ve kendisine de danıştıktan sonra anladım ki Hayyam düşüncede yaptığını dilde de yapmış, düşüncesinden attığı kalıpları, kelimelerden de atmış. Bütün büyük şairler gibi halkın dilini alıp ona halküstü anlamlar yüklemiş, herkesin dili onda Hayyamca olmuş. Ağaca ağaç, göğe gök demiş (bizimkiler gibi sema, direht değil), ama ağaca da göğe de bir başka, bir üstün tad kazandırmış.

"Bu çeviriler, Gölpınarlı'nın önderliğiyle, Hayyam'ın dörtlüklerine yeniden yaklaşma denemesidir. Lügatsiz Türkçe'nin Hayyam'a daha çok yakıştığını görmek ayrı bir zevk oldu benim için. Onun için Türkçeyi Hayyamca kullanma denemesi de sayılabilir yaptığım. Arap ve Fars klasiklerinin Türkçedeki yaldızlı kabuklarını kırma, asıllarındaki yalın güzelliğe varma çabası, Türkçeye yeni değerler katabilir diyorum. Ama doğrusunu isterseniz, bu iş bizden çok şairlere düşer, artık Türkçenin tadını çıkarmaya başlayan genç şairlere. (Aktaran Hilmi Yücebaşı, Ömer Hayyam Hayatı-Felsefesi-Rubailer, İstanbul, 1960)

(3) Hz. Ömer'in bu sözleri İskenderiye Kütüphanesi ile ilgili olarak söylediği yaygın bir rivayettir. Bu doğru değildir. İskenderiye kütüphanesinin önemli bir kısmı M.Ö. 48'de Sezar'ın şehri ele geçirmesi sırasında yakıldı. Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabul etmesinden sonra ise dinsel bağnazlık kütüphaneden geriye kalanı yok etti. M.S. 366'da İmparator Valens döneminde kütüphane bir kez daha yakıldı. 391 yılında ise Patrik Teofilos, zamanın İmparatoru Teodisius'tan antik dünyanın en büyük akademisi olan Serapeion'u yıkmaya ve yakmaya izin alır. Yani Araplar 642 yılında İskenderiye'ye geldiklerinde, şehirde halka açık tek bir kütüphane yoktu. (Sigrid Hunke, Batı'yı Aydınlatan Doğu Güneşi, Kaynak Yayınları, 1.b. Aralık 2008, s.255)

(4) James C. Davis, İnsanın Hikâyesi, Türkiye İş Bankası Yayınları, 6.b. İstanbul, Nisan 2011, s.216

(5) Sadı, Bostan, Kapı Yayınları, 1.b. Haziran 2012, s. 289

(6) Sadı, Gülistan, Karanfil Yayınları, Mayıs 2008, s.147

(7) Ömer Hayyam'ın bütün rubailer Sabahattin Eyüboğlu'nun Rubailer, Dörtlükler, 15. basım, TİB y. İstanbul, Şubat 2011 tarihli kitabından alınmıştır.

Mahmut Esat Bozkurt:

Sosyalizmin sınırına dayanmış Kemalist aydın!

Mahmut Esat Bozkurt ülkemizde, 20. yüzyılın başlarında, bilimsel sosyalizmin -belki buna Marksizmin demek lazım- sınırlarını zorlayan aydınlarımız içinde en müstesna yeri alır. Onun makalelerini, o günün en çok gelişmiş ve birikimiyle göz kamaştıran yazarlarının makaleleriyle karşılaştırsak, sahip olduğu birikimin ve üslubundaki akıcılığın ve insana konuyu kavratma becerisinin her daim galebe çaldığını görürüz.

Türkiyeli okur Mahmut Esat'ın, Büyük Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı, ilkelerinden ödün vermeyen, kararlı, başı dik ve bozulmayan devrimcilerin (Roberpierre, Saint-Just, Marat, Babeuf, Jaques Roux) kumaşından, yani jakoben geleneğinden olduğunu bilirdi.

Kaynak Yayınları, Atatürk'ün *Bütün Eserleri*'nden sonra şimdi de kişiliği ve yazıları hakkında olduğu kadar fikri derinliği ve siyasi etkisi konusunda da yeterli bir bilgiye sahip olmadığımız Mahmut Esat Bozkurt'un *Toplu Eserleri*'nin ilk cildini geçtiğimiz günlerde okurlara sundu.(1) Türk Devrimi'nin yayınevi olmayı şiar edinen Kaynak Yayınları, daha önce, alanında özgün bir eser olan, Bozkurt'un *Atatürk İhtilali*'ni de yayımlamıştı.

Yayınevi'nin bu eserle buluşmasının ardında güzel bir tesadüf var. Dostumuz ve ağabeyimiz Özdemir İnce ve eseri yayına hazırlayan Doç. Dr. Şaduman Halıcı, uzun süredir ellerinin altında beklemekte olan dört ciltlik eseri yayımlayacak "babayiğiti" bir yayıncı arıyorlarmış. Şaduman Halıcı ülkemizde, Mahmut Esat konusunda uzman bir isim olarak bilinir. O, akademik çalışmaları kapsamında yıllarını tutkuyla Mahmut Esat'a ve yazılarına ayırmış bir akademisyenimizdir. Şaduman Hocamızın bu konudaki derin bil-

gisi ve çalışmalarını anlamak için onun Atatürk Araştırmaları Merkezi'nden çıkmış *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt* adlı eserini görmek yeterlidir.

Nitekim, Değerli Hocamızın yayımlama umuduyla elinin altında tuttuğu Mahmut Esat'ın toplu yazılarının, başında, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nin de hazır-

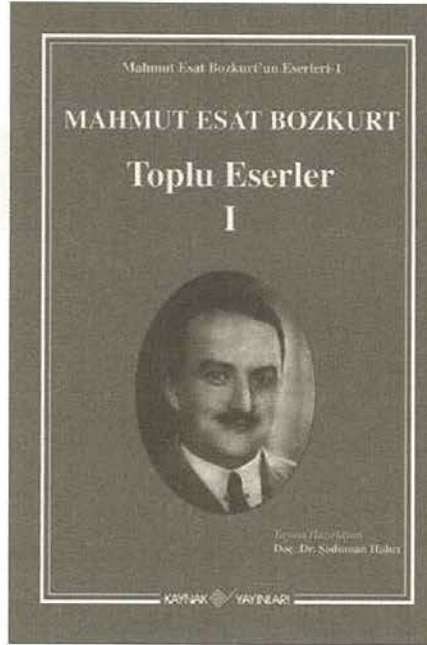
Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)

lanmasında yer alan Kurtuluş Güran'ın bulunduğu Kaynak Yayınları'nın deneyimli ekibiyle buluşması bugüne kısımetmiş. Özdemir İnce dostumuzun önerisi ve "çöpçatanlığı" sayesinde iki birikim buluşmuş, zorlu ama keyifli bir çabanın sonunda olağanüstü bir eser -ilk cildi- ortaya çıkmış oldu.

Son yıllarda sosyal medya olarak adlandırılan Facebook ve Twitter -ki bunlar aynı zamanda Tayyip Erdoğan'ın açıkladığına göre onun baş belalarıdır- aydınlarımız ve özellikle de gençlerimiz tarafından en çok kullanılan iletişim araçlarının başında gelmektedir. Her gün milyonlarca bilgi, fotoğraf ve haber, Facebook ve Twitter üzerinden yüz milyonlara ulaştırılmaktadır. Peki bunun Mahmut Esat'la ilgisi ne? Mahmut Esat Bozkurt, 600 sayfayı bulan *Toplu Eserler*'inin 1. cildinde, birbirinden farklı o kadar çok konuya temas etmektedir ki ve bugün bizim hayretle okuyacağımız o kadar çok bilgi, felsefi-siyasi-teorik tezler var ki, al bunları bugün içinde bulunduğumuz kriz döneminin sorunlarının çaresi olarak twittle! Mahmut Esat Bozkurt öylesine derin bir bilgiye sahip ki, onun tarih, devlet, siyaset, yargı, köylü, üretim, bölüşüm, toplum, sınıf, kent, kültür ve daha başka konulara ilişkin yazılarının birçok bölümü bugün içinde bulunduğumuz döneme denk gelen ve her yerde kullanılabilecek önemli saptamalar içermektedir.

Biz de bu incelemeyi yazarken her Facebook ve Twitter kullanıcısı gibi Mahmut Esat'ın önemli cümlelerinden birkaçını sosyal medya üzerinden paylaştık ve kitabın duyurusunu yaptık. Nitekim gördük ki, okurlarımız, yıllar önce yazılmış, ama etkisinden ve güncelliğinden hiçbir şey kaybetmemiş bilgilere ve veciz sözlerle hasretmiş. İşte size bugün içinde bulunduğumuz dönemi esaslı bir şekilde tarif eden ve gündeme "cuk diye oturan" örnek bir cümle:

"Parti diktatörlüğünün en korkunç neticelerinden birisi de memlekette yozlaşmaya varacak kadar siyasi anlaşılmazlık-

Mahmut Esat'ın "Toplu Eserler"inin ilk cildindeki yazılarda, tarih, devlet, siyaset, yargı, köylü, üretim, bölüşüm, toplum, sınıf, kent, kültür gibi pek çok konuya değiniliyor.

lara meydan vermesi, siyasi görüşleri imha etmesi ve nihayet memleketin buharanlı bir gününde çoğunluk fırkası iktidarı kaybedince kendini idare edebilecek yeni ve teşkilatlanmış bir fırkadan mahrum kalan vatanın düşmana teslim olmasıdır. Meşru, vatanperver ve makul muhalefete hiçbir hak tanımayan çoğunluk fırkaları, memleketi sonunda düşmana teslim ederler." (s.279)

Her an komünistlikle suçlanma ve dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya olan, ince bir hatta ilerleyen, bıçak sırtında yürüyen bir aydının maharetle sosyalist çıkarsamalar yapması, çözümler sunması ve bildiği doğruyu eğip bükmeden ve dünya literatürüne başvurarak açıklıkla ifade etmesi bir başarı örneğidir.

Mahmut Esat'ın Toplu Eserler'inin 1. cildi bunun gibi müthiş tespitlerle, teorik saptamalarla dolu. İlk cildi 600 sayfa olan bu eserin toplam dört cilt olması tasarlantmıştır. Diğer üç cilt de kısa bir süre içinde, arka arkaya yayımlanacaktır.

Mahmut Esat Bozkurt kimdir?

Türkiyeli okur Mahmut Esat'ın, Büyük Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı, ilkelere ödün vermeyen, kararlı, başı dik ve bozulmayan devrimcilerin (Roberpierre, Saint-Just, Marat, Babeuf, Jaques Roux) kumaşından, yani jakoben geleceğinden olduğunu bilirdi. Ama şimdi onun, yılmaz ve tavizsiz devrimciliğinin yanı sıra, bilgi birikiminin ve üstlendiği görevlerle Cumhuriyet Devrimi'ne yaptığı katkılarının çapını da öğrenmektedir. Daha önceden yayımlanmış olan *Atatürk İhtilali* ise hem genel anlamda devrimler çağını hem de Cumhuriyet Devrimi'ni anlamak için mutlaka okunması gereken yapıtların başında gelir.

Henüz matbaa kokusundan arınmamış olan, okurların ilgisine sunulan bu eserden de görüleceği gibi, Mahmut Esat Bozkurt ülkemizde, 20. yüzyılın başlarında, bilimsel sosyalizmin -belki buna Marksizmin demek lazım- sınırlarını zorlayan aydınlarımız içinde en müstesna yeri alır. Onun makalelerini, o günün en çok gelişmiş ve birikimiyle göz kamaştıran yazarlarının makaleleriyle karşılaştırsak, sahip olduğu birikimin ve üslubundaki akıcılığın ve insana konuyu kavratma becerisinin her daim galebe çaldığını görürüz. Hatta onun makaleleri, toplumsal analiz, tarih, devlet, sınıf, siyasal yönetim, adalet, köylülük ve güncel siyasete ilişkin başka çözümlmeleri, yazılarından tanıdığımız ve bildiğimiz komünist önderler Şefik Hüsnü'lerden, Ethem Nejat'lardan ve Mustafa Suphi'lerden de daha çeşitli ve daha derindir. Derginin ilerleyen sayfalarında tadımlık olarak sunulan pasajlardan da görüleceği gibi, o, yazılarında, komünist olduğunu açıktan belirtmiyor, ama çok keskin "komünist" sap-

Mahmut Esat'ın bağımsızlıkçı ve antiemperyalist tutumu siyasi konjonktürden değil, fakat edindiği siyasi ve teorik birikimin bir sonucuydu.

O herkesten önce halk ihtilalinin ve inkılabının ne anlama geldiğini derinlemesine kavrayanlardandı.

Her yazısında, ihtilal ve inkılapların başarılı olabilmemesinin, yoksulların, ezilenlerin ve emekçilerin ekonomik alandaki haklarının kazanılmasıyla mümkün olduğunu belirtir.

tamalarda bulunuyor, analiz ve çözümler sunuyor. Bir Sovyetler Birliği-Türkiye karşılaştırması yapma gereği duyduğunda da sadece iki ülke arasındaki toplumsal farka dikkat çekiyor. Her an komünistlikle suçlanma ve dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya olan, ince bir hatta ilerleyen, bıçak sırtında yürüyen bir aydının maharetle sosyalist çıkarsamalar yapması, çözümler sunması ve bildiği doğruyu eğip bükmeden ve dünya literatürüne başvurarak açıklıkla ifade etmesi ayrıca başka bir başarı örneğidir. Ama bu yönüyle de o, bir Kemaliste yakışacak kadar gerçekçi bir siyaset adamıdır. Çünkü bu gerçekçi, dengeleri gözetken ve ne zaman ne diyeceğini bilen muhteşem yetenek o dönemde en çok Mustafa Kemal Atatürk'te vardır. Dolayısıyla bunu ancak Marx'ın tarih, devlet ve toplum analizi yaparken kullandığı diyalektik materyalist yöntemi kullanan biri yapabilir. Mahmut Esat Bozkurt'un teorik olarak beslendiği temel kaynaklardan biri de Alman siyasetbilimci Max Beer'in Sosyalizmin ve Sosyal

Mücadelelerin Genel Tarihi (Kaynak Yayınları'ndan çıktı) adlı kitabıdır ki, o, bunu 1941 yılında Türkçeye çevirtmiştir.

İçinde bulunduğu siyasi durum

Mahmut Esat Bozkurt'un *Toplu Eserleri*'nin 1. cildi, onun 1909-1924 yılları arasındaki yazılarını kapsıyor. Bunlar çeşitli toplumsal ve siyasi konulara dair kalem alınmış makale ve açıklamalardır. O henüz çok genç bir yaşta ve herkesin kalem oynatamayacağı bir alan olan iktisat alanında dört başı mamur yazılar kalem alabilecek kadar derin bir bilgiye sahiptir. Üstelik bu yazılar öylesine beylik laflarla süslenmiş hamaset örnekleri de değildir. Bir yazıda birbirinden farklı toplumsal alanlara ait bilgilerin bütünleştirilmesi ve dünyada isim yapmış belli başlı teorisyenlerin eserlerinden alıntılarla desteklenmesi -ki bunlar felsefi derinliğin yanı sıra somut çözüm önerileri de sunan yazılardır-, ancak gerçek anlamda bir aydınının altından kalkacağı bir iş olabilir. (s.43-45)

Yazma yöntemi ise herkese örnektir. Yazılar hem yalın bir dille yazılmıştır hem de derin analizler içermektedirler. Ayrıca üslubu hem akıcıdır hem de ajitasyon

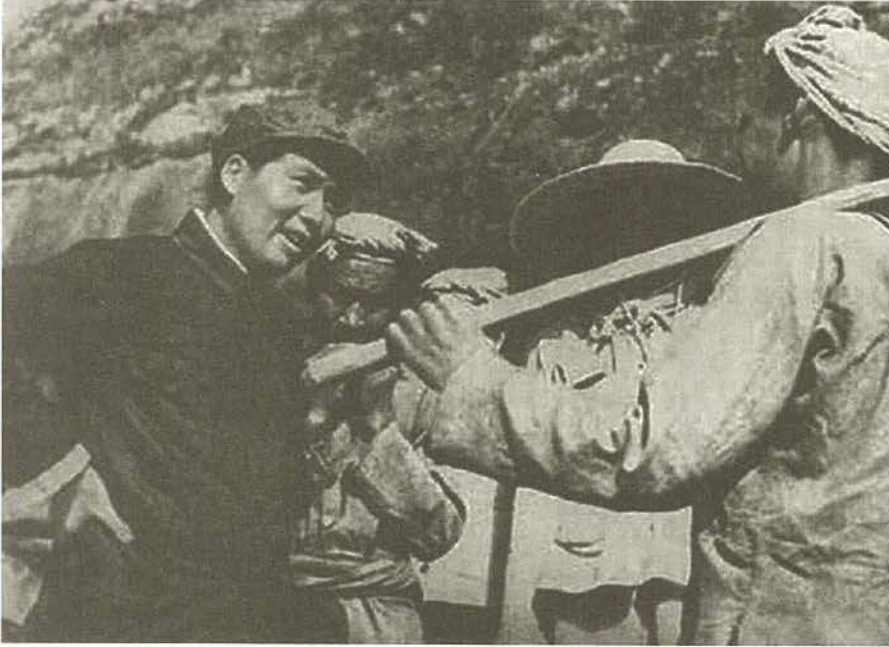
yüklüdür. En ağır konular bile bir romanda karşılaşacağımız akıcı bir dille kaleme alınmıştır.

Mahmut Esat 1892 doğumludur, yani Cumhuriyet Devrimi'ni gerçekleştiren kuşağın en gençlerindendir. 1908 Jön Türk Devrimi onun siyasi bilincinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Devrimin ilk yılında kaydını Hukuk Fakültesi'ne yaptırır. Neredeyse öğrencilik yıllarından itibaren sürekli okur ve yazar. Bu nedenle de yazılarında alışık olunmayan kıvraklık göze çarpar. Uzun yıllar İsviçre'de hukuk eğitimi alması ve Cenevre Üniversite'sinde Türkiye'nin sömürgeleşmesinin bir ifadesi olan imtiyazlar konusunda doktora tezini sunması ve bunu Avrupalı hocalara kabul ettirmesi ona ayrıca dünyalı bir ufuk da kazandırır.

Yurtdışında yaşadığı dönemde Türkiye'nin milli davasını savunmak için olağanüstü bir çaba gösterir ve birçok gazete ve dergide korkusuzca Türk tezlerini dile getirir. Birinci Dünya Savaşı'nda yenik düşen Türkiye'nin işgal edilmesi üzerine de hızla yurda döner ve Ege bölgesindeki direnişçi çevrelerle irtibat kurar. Ardından da memleketi olan Kuşadası bölgesinde vatan savunmasının başına geçer.

1908 Jön Türk Devrimi Mahmut Esat'ın siyasi bilincinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Mahmut Esat'ın köylülük üzerine yaptığı analizler, neredeyse, Mao'nun Çin köylüleri üzerine yaptığı aydınlatıcı ve kavratıcı analizlere benzer.

Ankara'ya yerleştikten sonra da toplumcu görüşlerini açıklamaktan hiçbir zaman çekinmez. Hatta kimi zaman Atatürk'ü kızdıracak kadar da İttihatçı ve solcu kimliğine vurgu yapar. Onun bağımsızlıkçı ve antiemperyalist tutumu siyasi konjonktürden değil, fakat edindiği siyasi ve teorik birikimin bir sonucuydu. O herkesten önce halk ihtilalinin ve inkılabının ne anlama geldiğini derinlemesine kavrayanlardandı. Her yazısında, ihtilal ve inkılapların başarılı olabilmesinin, yoksulların, ezilenlerin ve emekçilerin ekonomik alandaki haklarının kazanılmasıyla mümkün olduğunu belirtir. Her inkılap halkın sömürülmesini ortadan kaldırdığı ölçüde başarılı olacaktır. Siyasi kurumlar ve yasalar tek başına ihtilalci olmaya yetmezler. Ona göre yeni Türkiye'nin istikameti halkçılıktır ve bunun gereği yerine getirilmek zorundadır. Yazıları bir bakıma işbaşına yeni gelmiş Cumhuriyetçi iktidarın eleştirisi olarak da okunabilir. Bunun derin izlerini sık sık görürüz.

Mahmut Esat'ın yazılarını kaleme aldığı 1909-1924 yılları, aynı zamanda Türkiye'nin kurtuluş yıllarıdır. Önce Jön Türk Devrimi'nin kısmi başarıları, ardından 31 Mart gerici ayaklanması, Birinci

Cihan Harbi, yenilgi, ardından gelen işgal, işgale karşı Anadolu direnişi, sıkıntılı Sakarya Meydan Savaşı günleri, iç isyanlar ve gericilik tehlikesinin savuşturulması, TBMM hükümetinin oluşumu, iç siyasi tartışmalar, işgalcilerin denize dökülmesi, barış görüşmeleri, yurtdışında kazanılan başarılar, Türkiye'nin yönetim ve siyasi yapısına ilişkin tartışmalar, Cumhuriyet'in ilanı ve modern Türkiye'nin izleyeceği hattın belirlenmesi... Eser, bir bakıma Mahmut Esat'ın teorik ve siyasi gelişiminin de izdüşümüdür.

Halkçılık ve sınıf mücadelesi kavramı

Mahmut Esat açısından köylü sorunu ülkenin temel sorunlarının başında gelir. Sanki köylülük davası onun şahsi davası gibidir. Kuşadası'ndan olması nedeniyle de köylülerle iç içedir. Köylülerin yaşantısı onun yaşantısının bir parçasıdır. Bu bakımdan "Çiftlik Mektupları" huzur içinde yaşamayı arzulayan yoksul köylünün ütopyasını dile getirir. Her biri öykü tadında olan bu "mektuplar", okura köylüyü, köylünün yaşantısını, huzurunu önemsetir ve sevdirebilir. (s.84)

O, halkçılığı, köylülüğün sömürüden ve yoksulluktan kurtulması, siyasi iktidar üzerinde söz sahibi olması ve aydınlarla birlikte devrime önderlik etmesi olarak anlamaktadır. Birçok yazısında bu görüşlerine yer verir ve Türkiye'nin halkçı programla ezilen bütün mazlum milletlere örnek olacağını da döne döne vurgular. Onun köylülük üzerine yaptığı analizler, Marx'ın işçi sınıfını analizi ya da Mao'nun Çin köylüleri üzerine yaptığı aydınlatıcı ve kavratıcı analizlere benzer. Bakışı keskin, tutumunda ısrarlı ve ikna edicidir.

O, okuruna, köylünün içinde bulunduğu durumu anlatabilmek için önce bir Osmanlı tarihi analizi sunar. Müthiş analizlerdir bunlar, tarihi sınıf mücadelesi ekseninde ele alan analizler... Bu eserde Bozkurt çok açık ifade eder: Tarih sınıf mücadeleleri tarihidir; tarih, yoksulların ezildiği, sultanlarınsa sefa sürdükleri tarihtir. (s.109-110)

İşte size bir saptama: "Sınıf mücadelesi olan tarih daha uzun zamanlar aynı elim bahtını söylemekte devam eder gider. Milletler bu sonu gelmeyen macera içinde hazin talihlerini daha uzun asırlar hıçkırıklarıyla nesilden nesile nakletmeye mahkûm kalırlar." (s.139)

Mahmut Esat halkçılığı, köylülüğün sömürüden ve yoksulluktan kurtulması, siyasi iktidar üzerinde söz sahibi olması ve aydınlarla birlikte devrime önderlik etmesi olarak anlamaktadır. Birçok yazısında bu görüşlerine yer verir ve Türkiye'nin halkçı programla ezilen bütün mazlum milletlere örnek olacağını da döne döne vurgular.

Mahmut Esat'a göre köylülerin ve emekçilerin siyasi yönetimde etkin olması Türkiye'nin kaderini belirleyecektir.

Aksi durumda Türkiye yenileşmeyecek, fakat yeniden eski karanlık dönemin bir parçası haline gelecektir. Bu amaçla o, sendikaların kurulmasını, köylü kooperatiflerinin oluşmasını, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesini savunuyor ve iktisadi kararlara emekçilerin görüş ve önerilerini katmaya çok önem veriyordu.

Başta Kadro Hareketi'ne mensup aydınlarımız olmak üzere Cumhuriyet döneminin birçok aydınının sosyalizm, komünizm ve sınıf kavramı konusundaki görüşleri sıklıkla tartışma konusu olmaktadır. En basit ifadesiyle akademi ve siyaset dünyasında ve özellikle de Kemalist çevrelerde söz konusu aydınların komünizm ve sosyalizm karşıtı oldukları şeklinde bir görüş hâkimdir. Mahmut Esat, Yakup Kadri gibi aydınlarımızın sosyalizm karşıtı oldukları, onların Sovyetler Birliği'ne karşı tutum aldıkları şeklindeki görüşler temelsizdir ve doğru değildir.

Geçen yüzyılın başında, emperyalizme karşı mücadele eden ezilen milletlerin devrimcileri hem antiemperyalistler hem de sosyalizme yönelmek arzusunda idiler (s.163-164). Ancak onlar işçi sınıfının gelişmemiş olması nedeniyle ülkede sosyalizmi kuracak sınıfın bulunmadığını ve dolayısıyla da böyle bir projenin başarılı olamayacağını savundular ve toplum içinde feodal dayanışmanın

güçlü olması ve nüfusun yüzde 90'ının köylü olması nedeniyle de halkçılık programıyla topyekûn sınıfsız bir topluma geçmenin hayalini kurdular. Onların bu görüşleri kısmen doğrudu kısmen de tarihsel gerçekle uyuşmuyordu. Aslında bu aydınların felsefi duruşları ve siyasi görüşleri 19. yüzyıl ütöpik sosyalistlerinin bir benzeriydi. Onlar da bir anda belli zorunlu toplumsal aşamaları atlayarak sosyalizme yönelinebileceğini ya da sınıfsız topluma geçilebileceğini düşünmekteydiler. Ama tarih onları doğrulamadı. Nitekim Çin'in durumu bir bakıma bizim durumumuza benzemekteydi, ama Çinli devrimciler bizimkilerden farklı olarak bu durumu çok iyi kavramışlardı ve ezilen ülkelerde sosyalizm teorisinin farklı olması gerektiğini savunmuşlardı.

Cumhuriyet'in devrimci aydınları -ki bunların başında Mustafa Kemal, Mahmut Esat Bozkurt, Yakup Kadri, Şevket Süreyya ve diğer bazı solcu ve Kadrocu aydınlar gelir- Avrupa devrimlerinden önemli bir ders çıkarma taraftarıdır. Onlara göre ne 1789'daki Büyük Fransız Devrimi ne de ondan önceki ve sonraki Avrupa ve Amerikan devrimleri halkın ve yoksulların eşitlik ve mutluluk özlelerini yerine getirebilmişlerdir. Devrimlerin hemen ardından iktidara gelen burjuvazi halkı sömürmeye ve ezmeye devam ederek yeni bir sınıf diktatörlüğü inşa etmiştir. Ama Türk devrimi bu yolda ilerlememelidir. Yani başımızda meydana gelen Sovyet Devrimi ise önemli ölçüde iş-

çi sınıfına sahip bir ülkede gerçekleşmiştir ki, bunu bire bir Türkiye'ye aktarmak gerçekçi değildir. Türkiye'nin önünde sınıfların olmadığı, herkesin ve özellikle de emekçilerin özgür, eşit ve kardeşçe yaşadığı bir toplumsal düzeni kurma fırsatı vardır. Türkiye bunu gerçekleştirebilirse bütün mazlum milletlere örnek olacaktır. Atılacak siyasi ve ekonomik adımlar bir bakıma Türkiye'nin de kaderini belirleyecektir. Mahmut Esat'a göre Türkiye bir "Halk Cumhuriyeti" olmalıdır. (s.364)

Bu nedenle Mahmut Esat Bozkurt köylülerin, emekçilerin ve yoksulların haklarını güvence altına almayı siyasi çalışmasının esası haline getirmişti. Ona göre köylülerin ve emekçilerin siyasi yönetimde etkin olması Türkiye'nin kaderini belirleyecektir. Aksi durumda Türkiye yenileşmeyecek, fakat yeniden eski karanlık dönemin bir parçası haline gelecektir. Bu amaçla o, sendikaların (loncaların) kurulmasını, köylü kooperatiflerinin oluşmasını, tarım ve hayvancılığın geliştirilmesini savunuyor ve iktisadi kararlara emekçilerin görüş ve önerilerini katmaya çok önem veriyordu.

Mahmut Esat'ın iktisat teorisi ne yüzeyseldir ne de aktarmacı. Onun görüşleri materyalist-devrimci iktisatçıların tarih felsefesine dayanır ve ona göre tarih ve siyaset ekonomik çıkarlar üzerinde şekillenir. Bunun üzerinden atlayan her teori emekçileri aldatmaya ve sınıf tahakkümünü inşa etmeye dayanır. (s.46)

Mahmut Esat'ın "devlet" anlayışı, Marksizmle uyum içindedir: "Devlet, tarihi bir hadisedir. ... İlim, [ileride] devlet ve millet meselesini halledecek, tarihi mümkün olduğu kadar bir sınıflar mücadelesi halinden kurtaracak olan çözüm yollarını bulabilecektir."

Mahmut Esat'a göre Kurtuluş Savaşı, "silah başındaki köylünün Batı sermayesine karşı açtığı kızıl bayrak"tı...

Ona göre her siyasi kararın altında iktisadi bir neden yatar. Siyaset; üretim ve bölüşüm ilişkilerini düzenlemektir. Mahmut Esat, şaşırtıcı bir şekilde "üretim ve bölüşüm ilişkileri"nin önemine vurgu yapar. Bu, o dönemin aydınlarında tanık olmadığımız derin ve keskin bir siyasi bilinci de yansıtır. O günlerde ve hatta bugün bile her renkten burjuva aydını, toplumsal hayatta üretimin önemine vurgu yapar, ama onlar ne bölüşüm ilişkilerinin farkındadır ne de ona temas ederler. Mahmut Esat ise siyasette bölüşüm ilişkilerini esas almayı öneren ender aydınlardan biridir. (s.118-119)

İhtilal ve devletin niteliği üzerine

Toplumların zorunlu olarak ihtilal ve inkılaplarla dönüşüme uğradıklarını belirten Mahmut Esat yeni Türkiye'nin de kendisine yeni bir devlet ve onunla birlikte yeni kurumlar yaratması gerektiğinin altını çizer. Devlet konusundaki görüşleri Marx'ın bu konudaki fikirlerinin derin izlerini taşır. "Bize göre devlet ve hükümet hukuki bir zaruret değildir. ... Devlet, tarihi bir hadisedir. ... İlim, [ileride] devlet ve millet meselesini halledecek, tarihi mümkün olduğu kadar bir sınıflar mücadelesi halinden kurtaracak olan çözüm yollarını bulabilecektir." (s.189)

O henüz 1920'de Cumhuriyet Devrimlerinin nasıl olması gerektiği konusun-

da yollar ve çözümler önererek öncü roller üstlenir. Birçok konuda ondan daha radikal yoktur, ama o kesinlikle bir hayalci değildir. Kayıtsız şartsız halk egemenliğini savunur, kuvvetler ayrılığına karşı çıkar, eğitim, yargı, kültür ve yaşam konusunda devrimci yenilikler önerir.

Ona göre yenilikler devrimci kurum ve kadrolarla başarılır. Sadece isim değişiklikleriyle yetinenleri kıyasıya eleştirir ve devrimlerin bir ruh meselesi olduğu belirtir. "Halkın 'genel iktisadiyatı' devletin ve onun siyasetinin hareket noktası olmadıkça hangi hukuki şekilde olursa olsun böyle bir devletin vaziyeti de camia veya halk idaresi olmaktan uzak kalır. Tekrar etmek istiyoruz. Halk iktisadiyatını genel siyasetine şiar edinmeyen bir devlet 'halk hükümeti' olabilir, daha ileri gider 'sosyalist' olur, hatta 'iştirakiyun' (communiste) da olabilir. Fakat daima adıyla sanı arasında bir münasebet bulunamaz." (s.152)

Mahmut Esat'ın kalemi keskindir ve bu nedenle de sık sık iktidarda bulunan Halk Fırkası'na da eleştiri oklarını yönelir. O, partisinin sol kanadını temsil eder. Hatta eleştirisinde öyle ileri gider ki, reiscumhurun yetkilerinin halk egemenliğini geçersiz kılacağı gerekçesiyle İsmet Paşa'nın ve Yunus Nadi'nin hazırladığı bir kanun teklifine birkaç arkadaşıyla birlikte kararlı bir şekilde karşı çıkar. Mustafa

Kemal'in bile desteklediği bu kanun tasarısının ileriki dönemlerde gericiiler tarafından kullanılarak halk egemenliğinin ortadan kaldırılabilirceğini söyler. Tartışmanın büyümesi ve sorunun Halk Fırkası saflarında bir çatlağa yol açması nedeniyle Mustafa Kemal onu ve arkadaşlarını ikna etmek için Çankaya'ya davet eder. Ama onlar değil, fakat Mustafa Kemal ikna olmuştur! Yasa tasarısı ezici bir çoğunluk tarafından reddedilir. Ama bunun bir bedeli vardır. Gelin görün ki, artık yazılarını Yunus Nadi'nin başyazarı olduğu Yeni Gün'de yayımlatamaz. "Yeni bir teşkilata, halk idaresine, bunu tutacak esaslara bir an evvel sahip olmalıyız. Yoksa inkılabımız zayıf düşer, onu ikinci bir gericiilik ihtilali takip eder." (s.124) Bugün içinde bulunduğumuz dönemi anlatmıyor mu?

Emperyalizm olgusu

Mahmut Esat Türkiye'de emperyalizm olgusunu en düzgün şekilde kavrayan aydınlarımızın başında gelir. O, meseleyi bir Müslüman-Hristiyan ya da Türk ve düşman kavramı içinde değerlendirmez. Türkiye'nin Batı ile olan ilişkisini ezilen bir ülkeyle emperyalizm arasındaki eşitsiz bir ilişki olarak ele alır. Bu ilişkinin ekonomik ve siyasi analizini doğru bir felsefi yaklaşımla yapar.

Mahmut Esat Türkiye'de emperyalizm olgusunu en düzgün şekilde kavrayan aydınlarımızın başında gelir. O, meseleyi bir Müslüman-Hristiyan ya da Türk ve düşman kavramı içinde değerlendirmez. Türkiye'nin Batı ile olan ilişkisini ezilen bir ülkeyle emperyalizm arasındaki eşitsiz bir ilişki olarak ele alır.

20. yüzyılın başlarından itibaren çehresi adım adım ortaya çıkan emperyalizm olgusu, doğal olarak, en fazla, ezilen ülkelerin devrimci milliyetçileri tarafından fark edilmisti. Bu, hem Balkanlar'da ve Türkiye'de hem de İran, Hindistan ve Çin'de böyleydi. Buna rağmen birçok ezilen ülke sosyalisti bu gerçeği bütün yönleriyle kavrayamamıştı. Çünkü onun zihni Batı merkezli sosyalizm teorisyle bulanmıştı. Emperyalist tahakküm, ekonomik, siyasi ve kültürel yıkımıyla ilkönce milliyetçiler tarafından saptanmıştı. "Denebilir ki, bürokratik idare [Osmanlı idaresi], Avrupa sermayesini himaye eden bir kuvvettir. Bu itibarla ondan belki biraz daha korkunçtur. ... Bugün silah başındaki köylü Batı sermayesine karşı **kızıl bayrağını** (abç) açmıştır. Ümit olunur ki, memleketimizi bir sağlam inek derecesine indiren Avrupa sermayesinin mağlubiyeti, bizde bürokratik idareye bir nihayet verir." (s.111/112)

Tarihte yeni teoriler her zaman göreceli olarak geri olan sınıflar ve onların aydınları tarafından geliştirilmektedir. Aristokrasiye göre burjuvalar geriydi, burjuvalara göre işçiler geridir; emperyalist Batı'ya karşı da ezilen ülke milliyetçileri geridir. Mahmut Esat ülkemizde bu gelişmeyi en erken gören aydınların başında gelir.

Bunun yanı sıra o, Sovyetler'le dostluğu öne çıkaran, komşuluk ilişkilerinin ötesinde emperyalizme karşı ortak tavır almanın zorunluluğuna, karşılıklı güven ve her alanda geliştirilmesi gereken ilişkiye de cesaretle o sahip çıkar. (s.473-476)

Yasa ve yargı reformlarındaki rolü

Mahmut Esat sonradan, yeni Türkiye'nin efsane adalet bakanı olacaktır, ama o daha baştan itibaren bu alanda TBMM çatısı altında büyük bir kavga verecektir. Bu konuda o, aydınlatıcı yazılar yazmanın yanı sıra sık sık Meclis'te söz

Mahmut Esat'ın maksadını aşan bazı ifadeler kullanmış olması, onun karşı devrimci saldırıya feda edilmesine gerekçe olamaz.

alarak irticanın ve gericiliğin belinin kırılması için hızla adli reformların yapılmasını da savunur. Önerdiği akılcı reformları kabul ettirmek için dünyadan örnekler verir, teorik açıklamalarda bulunur ve devrimci iktidarın hızla adımlar atarak halka güven vermesini ve onların deste-

Mahmut Esat'ın birçok teorik saptaması çağdaşlarına göre çok çok ileridir, ancak onun zaman zaman Hristiyanlar, Rumlar, Ermeniler ve diğer etnik kökenden gelen topluluklar için kullandığı ifadeler genellemeci olması nedeniyle ağır ifadelerdir. Kullandığı bazı ifadeler bugün olduğu gibi o gün açısından da maksadını aşmış ifadeler olarak değerlendirilmelidir.

ğini almasını söyler. Ona göre halkçılık olan demokrasi ancak her alanda halkı gözeten reformlarla temellendirilebilir.

Denebilir ki, TBMM safalarında en çok tartışılan konuların başında genel oy hakkı gelir. Mahmut Esat bu konuda da halkçı tutum alır ve oportünizme kapılmaz. Köy ve Nahiye Kanunları'yla halkın genel siyasete katılımını teşvik eden tedbirler önerir. Onun amacı halkı siyasete alıştırmak ve sonra da kararlara etkin bir şekilde katılımını güvence altına almaktır. Kadınların genel oy hakkını savunan da yine Mahmut Esat'tır. (s.279)

Günümüzde Mahmut Esat'ın gericiler tarafından saldırıya uğraması hiç de tesadüf değildir. Onun birçok teorik saptaması çağdaşlarına göre çok çok ileridir, ancak onun zaman zaman Hristiyanlar, Rumlar, Ermeniler ve diğer etnik kökenden gelen topluluklar için kullandığı ifadeler genellemeci olması nedeniyle ağır ifadelerdir. Bu ifadelerin bir kısmı emperyalizme karşı savaşıyor yoksul, ezilen ve horlanan bir halkın ulus bilincini yükseltmek için yapılan vurgulardır ki, bunlar, o günün koşullarında olağan şeylerdi. Ayrıca o gün, ateş ve ihanetin gölgesinde yapılmış bu konuşmalar ve kullanılan ifadeler de o günün haleti ruhiyesi bağlamında okunmalıdır. Ama yine de kullandığı bazı ifadeler bugün olduğu gibi o gün açısından da maksadını aşmış ifadeler olarak değerlendirilmelidir. Bir iki ufak tefek talihsiz açıklamadan hareketle Mahmut Esat Bozkurt'un hedef tahtasına oturtulması günümüzdeki karşıdevrimci saldırının bilinçli bir faaliyetidir.

Hiçbir şey Mahmut Esat Bozkurt'un tarihsel büyüklüğünü yok edemez. Onun teorik ve siyasi alanda yürüttüğü öncü ve devrimci mücadelesi bugün de hepimize örnektir.

Dipnot

(1) Bu eseri Doç. Dr. Şaduman Halıcı yayıma hazırlamış, yine eski yazı metinlerin çeviriyazıları Şaduman Halıcı ve Musa Sarıkaya tarafından yapılmış, eser Kurtuluş Güran tarafından sadeleştirilmiştir. Eser için değerli aydınlarımızdan Özdemir İnce de kapsamlı bir inceleme kaleme almıştır.

Mahmut Esat Bozkurt'un "Toplu Eserler"inden seçmeler...

İKTİSAT TEORİSİ

İhtiyaç, arzu edilen veya kendisine lüzum olan bir şeyin yokluğudur ki, o şeyin elde edilip de izale edilmesine, yani alınıp giderilmesine ihtiyaç tabir olunur.

İhtiyaç, belli bir şeyin varlığıyla belirlir, yani belli bir şey olmadıkça ihtiyaç da olamaz.

Dolayısıyla insan ihtiyaçları, bütün iktisadi faaliyetin hareket ettiricisi olduğu gibi iktisat ilminin de başlangıcıdır denilebilir. Her mahluk ihtiyacın tesiri altında bulunup, genişlemek ve gelişebilmek için dış âlemden yardıma mazhar olma ve bu âlemin bazı unsurlarını kendi varlığına dönüştürmeye muhtaçtır, aralarındaki fark ise yalnız alma biçimlerinden ibarettir. İnsanın büyüdükçe, olgunlaştıkça ihtiyaçları da o oranda artar. Her ihtiyaç, yaşayan her mahlukta bir arzu ve dolayısıyla dışarıdaki eşyayı tedarik için bir emek icap ettirir. Zira bu eşyayı edinmek kendisi için hazzına, edinmemek ise elemine sebep olur.

Bununla beraber insan ihtiyacının muhtelif safhaları mevcut bulunması dolayısıyla bu safhaların her birinden bir kanun çıkarılabilir.

1- İnsan ihtiyaçları adeden sınırsızdır.

Medeniyet ilerledikçe insan ihtiyaçları da o oranda artar. Esasen medeniyet, ihtiyaçların artmasından başka bir şey değildir. Eski zaman âlimlerinin kanaati ihtiyaçların azaltılmasına yöneliktir, lakin bu bir iktisadi mesele olmaktan ziyade ahlak ilmiyle alakalıdır.

Hakikaten her yeni ihtiyaç insanlar arasında yeni bir bağ daha teşkil eder.

Zira bu ihtiyacı karşılamak için her halde hemcinsimizin yardımına muhtaç olduğumuzdan, bu hal aramızdaki bağın takviyesine bir garanti oluşturur. Dolayısıyla ihtiyacı olmayan bir ferden cemiyete de lüzumu yoktur.

Ameleye gelince: "Bunların ihtiyaçlarının genişlediğini görmekle üzülmemiz mi yoksa memnun mu olmamız lazım gelir?" denildiği zaman burada hatıra gelecek bir soru vardır, fakat biz de o soruya cevaben diyebiliriz ki, üzülmemiz değil, belki memnun olmamız icap eder. Çünkü amelenin ihtiyaçları artmayacak olursa, ameleye sonsuza kadar esaret altında bulunacaktır.

2- İhtiyaçlar miktar bakımından sınırlıdır.

Mahmut Esat, Kuvayi Milliye safalarında savaşıırken...

İktisat ilminin en mühim kanunlarından birini işgal eden kanun da budur. Zira kıymetin son teorisi bunun üzerine kuruludur. İhtiyaçların miktar bakımından sınırlı olması demek, herhangi bir ihtiyacı karşılamak için o şeyin belirli bir miktarı kâfidir.

3- İhtiyaçlar arasında rekabet mevcuttur.

Yani çoğunlukla bir ihtiyaç genişledikçe diğer ihtiyacı azaltır ve ortadan kaldırr. Dolayısıyla insan ihtiyaçlarından biri diğerinin yerini tutmaya eğilimlidir ve bir ihtiyacın yerine diğer bir ihtiyaç geçirebilir.

Bazen de maddi bir ihtiyaç yerine fikri ve manevi bir ihtiyaç da konulabilir. Bazen de maddi bir ihtiyaç yerine ahlaki ihtiyaç konulabilir.

4- İhtiyaçlar birbirinin tamamlayıcısıdır.

Demek, ihtiyaçların birkaçı bir yerde karşılanabilir.

5- İhtiyaçlar âdet yerine geçmeye eğilimlidir.

Yani suni ihtiyaçlar bile bir defa karşılandıktan sonra belli zamanlarda tekrar ortaya çıkmaya başlar ve alışkanlık haline girerek "ikinci bir tabiat" hükmünü alır. Ücret bakımından ise bu kanun özel bir öneme sahiptir. Bugün alıştığımız ihtiyaç seviyesi kolay kolay aşağı inemez.

Bir zamanlar ameleye çamaşır, ayakkabı giymezler, kahve, tütün içmezler, et ve has ekmek yemezlerdi. Lakin bugün yaşamaya mecbur olan ameleye bunları yapmayacak olurlarsa az bir zaman zarfında mahv ve yok olacakları şüphesizdir zannederim.

ANADOLU KÖYLÜSÜ ÜZERİNE

Gustave Le Bon *Arap Medeniyeti* [*La Civilisation des Arabes*] adındaki nefis kitabında "Anadolu köylüleri dünyanın en cecur, en çalışkan, en doğru, fakat en kara bahtlı insanlardır" der.

Gözyaşları dinmeyen memleketimizi çağdaşlaştırmak gibi ihtiyaçlardan ilham alarak Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmesiyle uğraşıldığı bu inkılap günlerinde, yedi asrı bütün velvelleriyle taşıyan tarihimizin omuzlarına dayandığı bir tabakayı, Anadolu köylülerini tahlil ve manalarını tespit etmeyi faydalı buluyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu gibi, şüphesiz, dünyanın en büyük bir saltanatına hücre teşkil eden Anadolu köylüsünün tahlili kocaman bir esere sermaye olabilecek bir incelemedir. Tarihçe, iktisatça, toplumbilimce pek büyük ehemmiyeti olan bu tahlilin biz burada ancak bir taslağını, ana hatlarını çizmeye çalışacağız. Anadolu köylüleri, tarihin verilerine dayanarak denilebilir ki yaşamak kabiliyetini en ziyade göstermiş olan bir unsurdur. Köylümüzün bu kabiliyetini yalnız kılıç kudretiyle gösterdiğini zannedenler, onu, tarihinde, toplumbiliminde, iktisadiyatında hissedemeyen yabancılardır. Yükselme devirlerimizi yalnız kılıca dayandıran Batılı yazarların çoğu, teessüf olunur ki, bizi anlayamamışlar, okuyucularına tanıtamamışlardır.

Dini, tarihi ve toplumsal saikler altında bizde köylü, Batı'daki derebeylik idaresi zihniyetinden masun kalmış, kanun ve teşkilat her zaman halkı himaye umdelerine dayanmış, halkın menfaati devlet zihniyetinin esasını teşkil etmiştir. Kanun ve devlet önünde bu vaziyette beliren köylü, tecrübe ve tatbikatta tamamen bu şekilde tecelli edememiştir. Hükümetin arkası gelmeyen harpleri, imparatorluğumuzu teşkil eden muhtelif ırklara mensup unsurlar hakkında devletin o vakitki teşkilat ve müesseseleri icabınca köklü ve milli bir siyaset takip olunamaması, dahili bağımsızlıkların memleketi çalkalaması, Anadolu köylüsüne bir an için ocağında nefes aldırılmamıştır.

"Osmanlı'nın çöküş devrini, Anadolu köylüsünün, saray ve bir kısım zorba hesabına çalışmaya başladığı tarihten başlatmak, ilme uygun düşer."

Devletimizin kuruluş tarihinden bugüne kadar seferber yaşayan Anadolu köylü, işten nasırlanmış mübarek elleriyle kılıç üstünde tuttuğu Osmanlı-Türk İmparatorluğu tacının ışıkları altında yükselen büyük medeniyetin hamisine yaraşacak bir surette istifade etmekten pek uzak kalmıştır. Yedi asırdan beri devam edip giden seferberliğin içinde, zaman zaman çapullara, yağmalara uğramak, işi başında bulunamamak, devletin çöküş devirlerinde müzayedeye eyalet alan valilerin salgınlarına tahammül etmek, ocağını, malını, canını, halkçılık şuurundan azade bir sarayın, idelsiz zorbaların keyif ve arzularına hazır bulundurmamak Anadolu köylüsünün iktisadi vaziyetinin ifadesidir.

Yedinci asrını yaşayan asker saltanatımızın mimar ve sahibi olan Anadolu köylüsü, yazıktır ki, kurduğu devletin feyizli meyvelerinin kabuklarını önüne atan asalak bir tabakanın hesabına devamlı çalıştırılmış, ufacak bir şükranına müstahak olamadığı bu nankör tabakanın işlediği bütün günahları kaniyla ödemiştir. Tanzimat bu derin ve milli yarayı Batı ruhuyla ve kapitalist hissiyle göremezdi ve öyle oldu. Yara kanıyor...

Devletimizin çöküş devrini, Anadolu köylüsünün, saray ve bir kısım zorba hesabına çalışmaya başladığı tarihten başlatmak, ilme daha uygun düşer sanırız. Os-

manlı Devleti'nin ezici kuvvetinden ve haşmetinden, Tanzimat'ın debdebesinden, Meşrutiyet'in vaatlerinden Anadolu köylüleri iktisatça bir şey anlamamışlardır. Açlık ve sefalet devam etmektedir. Bu ülkede her şeyin sahibi olan ve her şeyi yapan onlar, her şeyden mahrum kalmışlar, yürek parçalayan sefaletler içinde bunalmışlardır.

Halkın ve Anadolu köylüsünün vaziyeti köklü bir dönüşüme maruz kalmadığından ki, çöküşü durdurmak nasip olamamış, memleket her gün parça parça kopmuştur. Tecrübelerden elde edilen neticeye göre, tarihte Osmanlı camiasını üç sınıf teşkil etmiştir:

- 1- Saray,
- 2- Taşra zorbaları ve bunlara tabi olanlar (sarayın uzantısı),
- 3- Üreticiler ve köylüler.

Osmanlı tarihinde saray, hükümeti temsil etti. Çöküş devrinde tamamen denilecek derecede bunun yabancı ellere geçmesidir ki, memleketi yabancılar hesabına çalışan bir nevi malikâne vaziyetine soktu. Görülüyor ki bizde saray "Karl Marx" fabrikasının patronu, köylüler ve üreticiler ise bunun işçileri, vatan belli bir tabakanın menfaatine çalışan bir fabrika! Taşradaki zorbalar, müzayedeye eyalet alan valiler ve bunlara tabi olanlar keselerini doldurmak, sarayı beslemekle mükellef olduklarından, bütün vergiler, daha açık bir tabirle şuursuz bir hükümetin bütün ağırlıkları, köylü ve üreticiler tabakasının omuzlarına çöktü, bu zavallılar devletin Teşkilatı Esasiye'si icabınca sözde hür ve serbest esirler idil..

Almanyalı filozof Karl Marx, baskının ameleyle ihtilale sevk ve teşvik edici bir etken olacağını kabul etmemişti. Bilakis bunun miskinlik yaratıcı bir sebep olabileceğini söylemişti. Bizim memleketimizin köylüleri bu iddianın en güzel, en canlı misalidir. Hakikaten fizik kaidelerince patlamayla neticelenen baskı, sosyolojide aynı neticeleri vermeyebilir; sosyoloji, fizik değildir. Yedi asırdan beri hakkı çiğnenen ve başkalarının menfaatlerine çalıştırılan, ezilen Anadolu köylüsü gittikçe dirileceği, isyan edeceği yerde, gittikçe kösülmüş, sünmüştür. Dolayısıyla 600 yılı aşkın bir zamandan

beri devam edip gelen iktisadi baskının uzayıp gitmesi Anadolu köylüsünün maksadına bir an evvel ulaşması için arzu edilir bir vasıta değildir.

Karl Marx Almanya'da komünizm davasının mutlaka ihtilalle başarılabileceği kanaatindeydi. Bizde köylünün ihtilalle devirmek mecburiyetinde kalacağı iki kuvvet vardır:

- 1- Bürokratik idare,
- 2- Avrupa sermayesi.

Denebilir ki, bürokratik idare, Avrupa sermayesini himaye eden bir kuvvettir. Bu itibarla ondan belki biraz daha korkunçtur. Bu iki kuvvetin adım adım kaldırılması imkânı yok gibidir. Her halde idarede kati bir değişime ihtiyaç vardır. Bugün silah başındaki köylü Batı sermayesine karşı kızıl bayrağını açmıştır. Ümit olunur ki, memleketimizi bir sağlam inek derecesine indiren Avrupa sermayesinin mağlubiyeti, bizde bürokratik idareye bir nihayet verir. Anadolu köylülerinin vaziyeti Avrupa işçilerinin vaziyetinden daha çok tehlikelidir. Avrupa'da yalnız yerli patrone şikâyet eden işçi, Türkiye'de yabancı sermayenin ve bunun yerli komisyoncularının, bürokratik idarenin esiri ve âcizidir.

Türkiye'de köylü meselesi, yeni bir tabirle Türkiye Marksizmi bilinen Marksizm gibi yalnız bir yüzlü değildir. Malum olduğu üzere Karl Marx amele ve fabrika patronunu tahlil ederken arada düşmanlığı icap ettiren sebebin -gariptir ki- iktisadi olmaktan ziyade hissi olduğunu haber vermişti.

Hakikaten Avrupa'da ilk fabrikanın faaliyete başladığı bir zamanda iktisadi sebepler altında bunu yıkan amele, daha sonra yevmiyesi yükseldiği ve birçok toplumsal teminat teşkilatıyla himaye gördüğü halde patrona karşı mücadeleden bir an geri kalmamış ve bu yolda grevler yaparak günlerce gündelik almamaya katlanmıştır! Bizde Marksizmi lüzumlu kılan sebepler arasında en başta iktisadi etkenleri görmek zaruridir ve bu itibardır ki bizim köylü ihtilali, köylü diktatörlüğü daha kati sebeplere dayanmaktadır. Bir tek cümleyle bizde ihtilali yapacak olan sebep açlık ve sefalettir. İkinci derecede vatan meselesidir. Sermayedarların yabancı olması, Anadolu köylüsünü, Türkiyeli işçileri vatansız kalmak tehlikesine de maruz bırakmıştır. Yani vatanın bütün mukaddesatının giderek yabancı malikânesi haline dönüşmesi halihazırdaki vaziyet karşısında uzak değildir.

Vatan ve mukaddesat insanların benlikleridir ki, ne olurlarsa olsunlar ondan geçmezler.

Görülüyor ki, fabrika hayatında patron ve amele meselesi hissi olduğu halde, bizde köylü meselesi, hissi, iktisadi, toplumsal, siyasidir.

Bugün köylünün sırtından geçinen, köylüyü soyan muhtelif sınıfları belli başlı iki noktada toplayabiliriz:

- 1- Avrupa sermayesi ve memleketimizdeki yerli komisyoncuları,
- 2- Bürokratik idare.

"Bizde Marksizmi zaruri kılan sebepler arasında en başta iktisadi etkenleri görmek zaruridir. Bir tek cümleyle bizde ihtilali yapacak olan sebep açlık ve sefalettir. İkinci derecede vatan meselesidir."

İktisadiyatta bürokratik idare bu ülkenin olmaktan ziyade Batı'nın sermayesini himaye eden bir bekçidir. Her ikisinin hedefi, Anadolu köylüsünün kurtuluşudur.

MİLLET VE EMPERYALİZM OLGUSU

İnsanlığa musallat olan büyük imparatorlukların, nihayetsiz istilacılıkların önüne dikilen bu teoriye, emperyalizme kâfi derecede mâni olabilmesi için, bir de halkın "rıza ve muvafakati" kaydını ilave ederek onu kayda bağlamak ve tamamlamak isteriz. Bize göre sosyalist ve hatta komünist esaslarını kabul etmiş camialar bile olsa, ancak bu milliyet sistemiyledir ki meşru ve salim vaziyetlerini alabilirler. Zira halkın rıza ve muvafakatini elde etmeksizin cebren ve kerhen muhtelif milletlerin bünyeleri üzerinde kurulan herhangi bir devlet nasıl bir idare sistemi kabul ederse etsin emperyalist ve sömürgeci olmaktan kurtulamaz. Anlayışımıza göre bir devletin en meşru vaziyet, bir devletin kuvvetli temeller üzerine oturtulabilmesi için lazım olan büyük şartlardan birisi onun tek bir millettan meydana gelen bir kitle halinde veyahut rıza ve müşterek menfaatleriyle birleşmiş kitleler halinde tecelli etmesidir. Ancak böyle bir camiadadır ki iktisat, siyaset, kültür ve ideal bakımından birlik ve dayanışma bağları pek sıkı olur. Millet, pek çok tarihi sebepler altında birbirine tıpkı bir vücudun uzuvları gibi bağlı bir bütündür. Hilkat, o parçaları pek uzun süren toplumsal inkılaplar neticesinde, dil, kültür, maddi ve manevi müşterek menfaatler ve bağlarla birbirine eklemiş, ondan bir vücut yaratmıştır. Bugün bu varlığın adına millet diyoruz.

Çağın anlayışlarına göre emperyalist ve kapitalist bir mevcudiyet arz etmemek şartıyla şüphe yok ki salt hukuk görüşüyle dahi siyasi teşekkülün en makbulüdür. Ve bu teşekkül zaruridir. Rıza ve muvafakat hali müstesna olmak üzere, aksi bir devlet teşkili, çağdaş hukukun manasına göre de bir tahakkümdür. Fakat bilemem, belki, iktisadiyatın, iktisadi münasebetlerin devamlı ve artan gelişmesi, bir gün insanlığı tek bir birlik haline getirebilir. Ve bu elemli yeryü-

"Biz ne emperyalist ne de kapitalistiz; Türkiye Halk Devleti'yiz. İlimin manası dahilinde bugüne göre varlığımızı geliştirmek ve ilerletmek isteriz."

zümüz bütün insanlığın müşterek bir vatanı olabilir; fakat belki de iktisadiyatın bugünkü gidişi gerileyebilir. Bunlar geleceğin bileceği ve göreceği şeylerdir. Bize göre, ilmin bugünkü şartlar dahilinde en ziyade tavsiye ettiği devlet sistemleri ancak böyle tam bir milliyet içindedir ki en haklı tatbik zeminini bulabilirler. Ve insanlığı rivayet edilen, istenen gayesine ulaştırabilirler. Sağlam ve hakikat olan hal budur. Yoksa milliyet denilen tarihi ve toplumsal hadiseyi ihmal ederek insanlığın birliğini bir anda dilemek, idealistler için serap ardında koşmak olur ve düşerler. Hırslılar için de insanıyet idealini alet ederek emperyalizmin en korkuncuna varabilmelerine bir vasıta teşkil eder...

Osmanlı İmparatorluğu her şeyden evvel bir din devleti olarak tanındığı halde, Umumi Harp'in sonunda Türk olmayan din daş kitleleri bile kendisinden parça parça ayrılmış gördü. Elde yalnız Anadolu'daki Türk birliği kaldı. Bir kere daha hakikat hayal ile çarpıştı. Din ancak manevi sahada bir birlik temin edebiliyor, kalplerde bir sevgi yaratıyor, bir dayanışma, bir his diriltebiliyor; yoksa yalnız başına bir etken olarak siyasi birlik için kâfi gelmiyor. Çünkü kefenin öbür yanında duran milliyet ve bunu yapan kültürel, iktisadi, fikri, tarihi müşterek menfaatler maddi sahada daha ağır basıyor. Şüphesiz yok ki din tarihteki siyasi hare-

ketlerde büyük bir rol yaptı. Yalnız bu geçici oldu. İslam ve Hristiyan dünyaları yine aynı din içinde, fakat milliyetlerinin zaruretlere göre muhtelif devletler halinde göründüler ve görünüyorlar. Zira milliyet meselesi bilhassa çağımızın iktisadi sistemlerinin tesiri altında yürüyor. Ve hatta onun ifadesidir. Şüphesiz bir millet aynı dinin mensubu olursa elbette daha çok kuvvetli olur. Tarihin tecrübeleri gösterdi ki, imparatorluğumuzun kuruluşundan hilafetin intikaline kadar yapılan ve çağımız ilminin manasına da uyan en büyük iş, Anadolu ve Rumeli içinde olsun vücuda getirilen Batı Türklüğünün birliğidir. Bugün Anadolu'da aziz bir harabe içinde kalan ve bütün bir tarihlerinde nasipleri başkalarının hesabına çalışmak, yas tutmak olan Batı Türkleri imparatorluk yıkılınca ellerinde yalnız bu birliği buldular. Bu birlik Küçük Asya'yı gerek tarihi hukukça ve gerek çoğunluk hukukunca bir anavatan yaptı. Şüphesiz halkın bir dine mensup olması da buna yarı bir sağlamlık bahşetti. Ve bugün elimizde de işte o kaldı. Yine bu yolda yürüyeceğiz. Zira bu yönün ehemmiyeti her günden fazla kendisini gösteriyor. Biz ne emperyalist ne de kapitalistiz; Türkiye Halk Devleti'yiz. İlimin manası dahilinde bugüne göre varlığımızı geliştirmek ve ilerletmek isteriz. Nasıl ve ne suretle? Bunun cevabını tahlillerimizi tamamladıktan sonra vereceğiz.

MARKSİZM ÜZERİNE

Hakikaten meşhur sosyalist Jaurès insanların geçirdikleri ve geçirecekleri iktisadi devirleri vahşet, esaret, işçilik, kolektivizm, komünizm olmak üzere beşe ayırdığı halde, Ruslar kolektivist olmadan komünistliği ilan ettiler.

Bizim vaziyetimizi tayine gelince, düşünceme göre biz ihtilal içinde ve inkılap kapısının eşliğinde bulunuyoruz. Birincisini zafer taciyla süslemek ve bu kıyafetle bize hayat vaat eden kapıdan içeri girmek istiyoruz ve buna mecburuz. Çünkü ortada dönen, varlık ve yokluğumuz meselesidir. Şu mantık icabınca merkezle alakayı kesmek imkânı göremiyorum. İhtilali zafer gününe kadar yaşatmakla mükellefiz. Bu, doğrudan doğruya ihtilalin manasında mevcuttur. İhtilal yaşıyorsa ordu hayatı da baki ve dolayısıyla merkez de mevcuttur. Ruslar bu yönü tamamıyla kavramışlardır.

İdare makineleri ile programın şekil ve mahiyeti ne olmalıdır?

Mühim ve ehemmiyeti oranında mesuliyeti büyük bir mesele önündeyiz.

Şu mantık icabınca idare makinelerimizin iki yönü olmalı:

- 1) Merkezi hükümet,
- 2) Mahalli hükümet.

Birincisi: Temsilcisi marifetiyle sancak, kaza ve nahiyede merkezi hükümeti temsil etmeli.

İkincisi: Halka ait olanıdır ki, bütün teşebbüslerin makinesidir, merciidir. Kayıtsız ve şartsız halka verilmeli ve teslim edilmelidir. Düşünceme göre memleketimize, halkımızın ruh ve alışkanlığına en uygun düzen idare şekli budur.

Program meselesine gelince: "Halka ait olanı halka veriniz" demekle o esasen tayin olunmuş ve açıklık kazanmıştır. İhtirakçiler programının memleketimizin ihtiyaçlarına uygun gelebilecek kısımlarını tereddütsüz tatbika başlamak, toplumsal ve siyasi saadetimizi doğuracaktır. Sermayecilerin, saltanat ve istilacıların "millet daha kendi kendini idare edecek bir hale gelmiştir" gibi fikir ve bahanelerini dinlemekte mazuruz...

Halkçılığın gayesi birtakım iktisadi şartlar altında halkın mesudiyeti olduğuna göre, bunun herhangi bir suretle temini için icap eden vasıta ve şekilleri arayacağız. Esasen devlet şekillerinin her memleketeye göre değişmesi zaruridir. Değişmeyen bir yön vardır ki, gayedir; tıpkı meşruti idare usullerindeki değişiklikler gibi. Malum olduğu üzere, 19. asırdan itibaren yeni halkçılığın babası sayılan Karl Marx halk hükümetinin şeklini tarif etmemiştir. O yalnız amele ve fabrikadan bahsetmiştir. Dolayısıyla halk devletinin zannedildiği gibi her memlekette aynı şekilde tecelli etmesi lazım gelmez.

Muhitin, hayati şartların, tarihi sebeplerin, zihniyetin farklılığı katı olan bu âlemde esasen buna imkân da yoktur. Dolayısıyla biz Türkiye Halk Devleti esaslarını çizerken Türkiye toplumunda şekilsel değil, maddi menfaatlara dayalı radikal değişimleri gözeteceğiz.

Türkiye'de bir köylü, bir de Tanzimat döküntüsü bürokratik idare meclisi vardır. Bunun herhangi bir surette iyi bir neticeye ulaştırılması memleketin ve milletin selameti itibarıyla zaruridir. Esasen Anadolu Hükümeti'nin teşekkülü manasının bir cephesi vatani müdafaa ise, diğer cephesi de memlekette çağdaş yenilik yapmaktır. Her vakit söylediğimiz gibi yine tekrar edelim ki, bu yenilik Anadolu'nun müdafaa kabiliyetini muhafaza etmek ve sürdürmek için mutlak ve mutlak lazımdır. İhtilal günleri yaşıyoruz. Tarih en radikal yeniliklerin ancak böyle zamanlarda başarıldığını söylüyor. Fransa sosyoloji âlimlerinden Helvétius "İhtilal, bir memleketin kanun ve müesseselerinden memnuniyetsizliktir. O halde halkın menfaatine daha uygun müessese ve kanunlar yapılmalıdır" diyor.

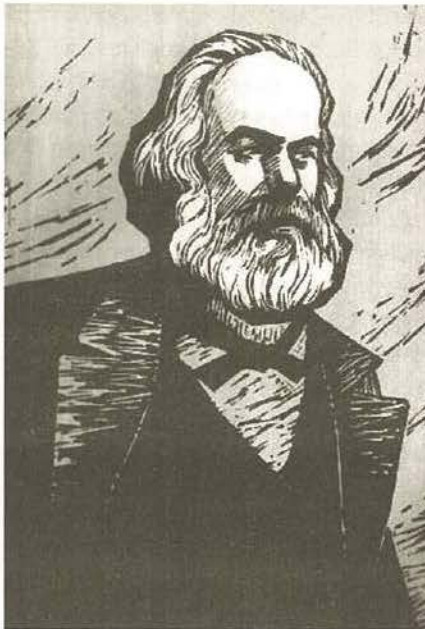
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetimizin bu işi er geç halledeceğine itimat etmek isteriz. Bizde halkçılık davası aynı zamanda bir milliyetçilik meselesidir. Şimdiye kadar uluorta bahsedilen milliyetçiliğin şiir, edebiyat, efsane, cihangirlikten başka bir şey olmadığı da malumdur. Hakikaten hal-ka doğru gitmeyen herhangi bir harekete milliyet cereyanı demek "millet" kelime ve teorilerinin ifade ettiği manayı kavramaktır. Ne yazık ki dünyanın her tarafında

iş bu merkezde yürüdü. Halk tabakası bu gürültü ve patırtılardan mesudiyet namına hiçbir şey anlamadı; o daima başkalarının hesabına çalıştı ve daima kanadı...

Bizim istediğimiz idare inkılabı kelimesinin bütün ifadesiyle memleketin irili ufaklı üreticilerine, iktisadiyatına hakkını vermek. Biz komünist veya Bolşevik değiliz ki bütün bu sınıfları işbaşından atalım! Memleketin bütün evladını, onları iktisadi, toplumsal, manevi mevcudiyetlerine göre nispi bir surette işbaşına getirmek, memlekette faydalı kılmak isteriz. İşte bizim camia halinde çöküş tarihimizin haykırdığı yaralar...

Dolayısıyla biz mütegalibeler eline düşmek tehlikesini görmüyoruz. Bilhassa mesleki dernek teşkilatıyla bu tehlikeyi hiçe indirebiliriz. Bizi korkutan mühim bir husus vardır ki, o da üreticiler tabakasının irfanen kâfi derecede yüksek olmaması keyfiyettir. Fakat bilinmelidir ki, o, menfaatlerini idrak etmiştir ve dünyanın en zeki üreticisidir.

Vilayet meclisi yüzde 95 nispette bunlardan meydana gelecektir. Yani Türklerden meydana gelecektir. Buraya muallim, avukat, doktor, mühendis, hoca vs. vatan-

"Yeni halkçılığın babası sayılan Marx halk hükümetinin şeklini tarif etmemiştir. Dolayısıyla halk devletinin zannedildiği gibi her memlekette aynı şekilde tecelli etmesi lazım gelmez."

daşlar da dahil olacağına göre Meclis'in ilim noksanını telafi için bu zatlara Belçika seçim kanununda olduğu gibi birden fazla oy sahibi kılmak da mümkündür. Bu suretle vilayet meclislerinde denge vücuda getirmek imkânı da yok değildir.

Yine itiraf edelim ki, şu irfan tabakasından memleket çok büyük hizmet görememiştir. Memleketi tutmakta olan üreticiler tabakası olduğuna göre, hakikatte idare hakkının da onlara ait olması lazım gelir. Aksi takdirde vatan bir çeşit malikâne olur. Bugünkü demokrasi tatbikat sahasındaki vaziyete göre bizce bir nevi sınıf tahakkümüdür. Lazım olan husus, devleti gayri şahsi hale koymak, camianın genel iktisadiyatını, maneviyatını tacidar mevkiine oturtmaktır.

Lafın kıyası, şu sırada halkçılığın bu kadarlığı olsun tatbik sahasına konulmazsa vatanın şu kanlı badire içinde müdafaa kabiliyetini idame edecek olan sebep ve vasıtalarını büyük ve siyah bir günah içinde ihmal etmiş oluruz.

Büyük bir merasim ve debdebe ile yayımlanan Teşkilatı Esasiye Kanunu'muz da şimdiye kadar yayımlanan kanunlarımızın, Kanunu Esasilerimizin akıbetini andırır. Bu, şu kara bahtlı büyük ve aziz memleket için çok hazin bir akıbet olur. Her şeyini büyük Meclis'inden ve onun hükümetinden bekleyen halkı, büyük Meclis ihmal edemez ve etmeyecektir.

Valinin de tabii üye sıfatıyla iştirak edeceği yeni vilayet şûraları, memleketin sahiplerinin medeni ve siyasi terbiyesini yükselecek bir mektep hizmeti vazifesini yapmalıdır.

HALKÇILIK VE SINIF TEORİSİ

Yeni Türkiye'deki son hareket tamamen halk hareketidir. Her gün biraz daha kuvvet kazanan, her gün biraz daha kati galebeye doğru ilerleyen bu hareket, itiraf etmek lazım gelir ki, kudretini Türk köylüsünün sabanından, onun zavallı kağnisından, oh... Yarabbi, onun yedi asırdan beri daima başkalarının menfaatine kanamış asil, necip hayatından almaktadır. Fakat

bugün köylü artık kendi hesabına çalışıyor, kendi hesabına kanıyor, kendi idaresini kuruyor. Bugünden itibaren çektiği mihnet, meşakkat ve külfetlere karşılık nimet talebinde bulunması, şüphesiz onun en temiz ve inkârı mümkün olmayan bir hakkıdır.

Halk idaresinin tesis edilmesi, doğru-
dan doğruya halkın maddi menfaatlerini temin ve takviyeye dayalı bir idarenin vücuda getirilmesi, halkın beklediği külfet karşılığındaki nimetin tecellisi olacaktır. Bir idare ki, Türkiyeli çiftçinin üvendiresi ona yön verecektir. O gün Türkiye'miz macera siyasetinden kurtulacak, maddi, gerçek bir iktisat siyaseti harap yurdumuzun mukadderatına hâkim olacaktır. Nazarımızda Türkiye o gün açık manasıyla milli bir devlet haline dönüşecektir. O gün bu aziz memleketin sahipleri, üreticiler -maddi, manevi-meşru mülklerinin idaresinin başına geçeceklerdir. Türkiye yürüyor... Karanlıkları delen halk güneşi yükseliyor. Çeşitli halk sınıfları içinde -asker, memur, tüccar, muallim vs. gibi- büyük üretici köylünün hakkı hukuken yeni idarede en büyük yeri tutmalı, en ağır basmalıdır. Çünkü Türkiye'nin bugünkü büyük halk savaşında en çok onun emeği geçmiş, en büyük fedakârlığı o göğüslemiştir. Nimet külfete, külfet nimete göredir. Hayatlarını köylü üreticiye borçlu olan diğer halk sınıfları da camiadaki iktisadi, fikri varlıkları nispetinde hak talep edebileceklerdir. Bugün yeni kurulmakta olan Türkiye halk idaresi, memnuniyet vericidir ki, kendisine düşman olabilecek kuvvetli bir iktisadi veya toplumsal sınıf karşısında bulunmuyor. Bu idarenin iki düşmanı vardır: Birisi saray ve tabileri, diğeri fetihçi ve sermayeci Avrupa'dır. Yeni Türkiye daima bu iki düşmana karşı tetik durmalıdır.

Yoksa esasen bir sınıf mücadelesi olan tarih daha uzun zamanlar aynı elim bahtını söylemekte devam eder gider. Milletler bu sonu gelmeyen macera içinde hazin talihlerini daha uzun asırlar hıçkırıklarıyla nesilden nesile nakletmeye mahkûm kalırlar. Bu bahis üzerinde daha işleyeceğiz. Diyorduk ki, bu devir içindeki müesseselerimiz, hayli demokratik-halkçı olmasına rağmen, layığı gibi semere vermedi. Çünkü o günün iktisadi şekillenmesine uymadı. Hakikaten o zamana göre çok güzel olan müesseselerimiz, idare şahsi olunca hükmünden çok

"Çeşitli halk sınıfları içinde köylünün hakkı hukuken yeni idarede en büyük yeri tutmalı, en ağır basmalıdır. Çünkü Türkiye'nin bugünkü büyük halk savaşında en büyük fedakârlığı o göğüslemiştir."

kaybetti. Fakat bu beklenmeyen neticenin en tesirli etkeni de genel iktisadiyatın halk iktisadiyatı olmayışından ileri geldi. Üretim ve paylaşımın dizginleri camianın elinden bir şahsa intikal edince halkçı müesseselerimiz teyit ve icra kudretini de kaybetti. Sarayın ve mütegalibinin eline geçen iktisat kuvveti adeta halkçı hukukiyat ve milli âdetlerle eğlendi. Çünkü camianın hareket mekanizması müesseselerimize zıt bir manada bir sınıfın eline geçmişti; artık istediğini yapabiliyordu. Bunu devirmek için ihtilal lazımdı. O da oldu. Fakat düştü; Bedreddin Simavi başını kaybetti. Çünkü ihtilal, iktisadiyatı ve devlet teşkilatını istediği gayeye göre düzenlemeyi ihmal etti...

...Bu Kanunu Esasi halka hakkını aramak için zemin hazırladı. Ve halk bu açılmış yoldan yürüyerek bugünkü idareye ulaştı. 1908 İnkılabı'nın bayrağı olan Kanunu Esasi'nin büyük yararı, bu memleketin üç asırdan beri devam edip gelen halk ve üretici ihtilallerinin manasıyla, bu memleketin toplumsal ve siyasi milli vaziyetiyle uygun düşmemesindedir. Kanunu Esasi manasını Avrupa burjuva ihtilalinden alıyordu. Türkiye'de tatbik edilmek istenen bu kanunun tarihi Avrupa'daydı! Yani sebepleri Avrupa'daki burjuva hareketiyle, burjuvaların iktisadi ve toplumsal vaziyetleriyle

izah olunabilirdi. Halbuki bizde burjuva namıyla iktisadi menfaatleri belirmiş ve toplumsal bir sınıf olarak ayrılmış halk ile soylular arasında aracı bir sınıf yoktu; soylular bile yoktu. Türkiye'de halk ve saray vardı. Sarayın tabileri ve taşra mütegalibeleri dahi halkın içinde yetişen ve yalnız saraya alet ve vasıta olan bir kudretten başka bir şey değildi. Her şey sarayın elinde ve hükümündeydi. Dolayısıyla Türkiye meşrutiyet sözleşmesi, sarayın elinden iradeyi alarak halka teslim etmek ve üreticiyi hâkim kılmak olacaktı. Olamadı. Ve her halde hareketinin manasını tarihten, fakat aşkını en fazla miktarda Büyük Kemal'in ihtilal kitaplarından içen 1908 İnkılabı -ki Kemal Bey edebiyatı dahi denebilir- memlekette ancak bir sınıf idaresi esasına dayalı bir devlet kurabilirdi. Bu zaruriydi. Çünkü yayımlanan Kanunu Esasi'nin bağlı olduğu sistem hâlâ bugün dünyanın her yerinde olduğu gibi bir sınıf idaresini vücuda getirebilmek kabiliyetinden başka bir sığa sahip değildir. Avrupa'da burjuvalar soyluları devirerek idareyi ellerine aldılar ve kendi haklarını kazandılar. Bu bir camia hükümeti değil, bir sınıf idaresiydi. İsviçre gibi toplumsal ve iktisadi teşkilatı geniş, anayasası başka mahiyette olan bir iki memleket müstesna olmak üzere, diğer Batı devletleri yine bu sistemi kabul etmişlerdir. Avrupa bugün bir halk hareketinin arifesinde bulunuyor. O zaman belki camia iktisadi siyasetine dönecektir. Teşkilatı Esasiye Kanunu'muzdan evvelki meşrutiyet sistemimiz sınıf idaresiyle başta padişah olmak üzere memleketimizin tanımadığı bir burjuva sınıfı tesisine doğru gidiyordu. Halkın maddi ve manevi menfaati yine perişandı. Halk hükmetmiyor, hükmediliyordu. Devletin hukuki mahiyeti "padişahlı meşrutiyet saltanatı"ydı. Memleketin ihtiyacı ise camia siyaseti, halk iktisadiyatı saltanatıydı...

HALK CUMHURİYETİ VURGUSU

Yeni Teşkilatı Esasiye ihtilalin ilk manasını ifade eden birinciye tamamladı ve kemale erdirdi; Türkiye Halk Cumhuriyeti'nin mahiyetini gösterdi. Fakat her halde bu yeni Teşkilatı Esasiye birincisinden bazı fedakârlıklar yaptı; işleri hep sağdan gördü.

Halk hâkimiyeti esasları çok kuvvetli olan birinci Teşkilatı Esasiye'den yapılan fedakârlıkların yeniden tazmini lazımdır. Bu, halk inkılabı için bir şeref işidir; halk hâkimiyetinin kurulması sadedinde hayati bir meseledir. Türk İhtilali'nin en temiz, en saf çehresi birinci Teşkilatı Esasiye'dir; tıpkı Fransa Büyük İhtilali'nin en saf çehresinin İnsan Hakları Beyannamesi olduğu gibi. Bunun esaslarından, mana ve ruhundan yapılacak fedakârlıklar, inkılabı karşı daima bir gericilik olarak görülmelidir...

Birinci Teşkilatı Esasiye "idare usulü bizzat ve fiilen milletin mukadderatını idare etmesi esasına dayalıdır" diyordu. Yenisi bu çok mühim umdeyi çıkarmıştır. Büyük bir hata, bir noksandır; Halk Fırkası programına da muhaliftir. Bu ve bunun gibi hataların er ve geç düzeltilceğinde, inkılabı sadakat gösterileceğinde şüphemiz yoktur. Başka türlü olamaz. Bununla beraber Halk Cumhuriyeti'nin doğru dürüst bir kanunu esasiye sahip oluşu da memnuniyetle karşılanmaya layık bir hadisedir. 93 [1876] Kanunu Esasisi inkılabın arifesinde uygulamada hükmünü yitirmişti. Bunun yerinin doldurulması ve Cumhuriyetin şiarının söylenmesi ve gösterilmesi lazımdı. Bu yapıldı. Fakat vücuda getirilen eser, Türk İhtilali'nin eğilimlerini, düsturlarını tamamen ifade etmiyor; noksandır.

Türk İhtilali siyasi düsturlarını, siyasi ve toplumsal müesseselerini tamamlamış olmakla beraber, bunları halkın malı yapabilecek teminatı vücuda getirmiş değildir. Bu, bizce ihtilalin üçüncü safhası olacaktır. Tür-

kiye'de halk cumhuriyetinin kurulması, halk hâkimiyetine dayalı bir idarenin, milli hükümetin yerleşmesi ancak ve ancak iktisat ve maarif teşkilatının kurulmasına bağlıdır.

Muhtelif sebeplere, zaruretlere göre yürüylen inkılaplar, şüphe yok ki, aynı mahiyette tecelli edemezler. Gerçi halk ihtilallerinin hedefleri birdir; halk hâkimiyetidir. Bu, her memleketin ve her milletin tarihine, tarihine ve bugününün vaziyetine, ruhiyatına göre cihazlarla takviye olunarak manasını ifade edebilir. Ortada bir inkılap, yılmaz ve kararları çok kati muazzam bir inkılap vardır. Manası tahakküm ve tasallut olan kan dökücü bir eskilik yıkılmış, yeni Türkiye vücut bulmuştur.

DEVLET TEORİSİ

Bize göre devlet ve hükümet hukuki bir zaruret değildir. Salt hukuk bunu ifade edemez. Devlet, tarihi bir hadisedir. Tarihi zaruretlere doğurduğu devlet, Amerika anayasa hukuku mütehassıslarının izahatına iştirakle diyebiliriz ki, insanlık için lazım bir fenalıktır. Asrımız hukukiyatının hedeflediği gaye, bu lazım fenalığın mümkün olduğu kadar hukuk çerçeveleri içine alınmasıdır. Bu çözüm tarzı teşekkül ve vaziyeti itibarıyla onun pek müsait bulunduğu tahakküm ve ceberut eğilimlerine kuvvetli bir engel teşkil edebilir. Bu gayeye ulaşabilmek için anayasa hukuku cereyanları devletin dizginlerini halkın eline vermeye doğru yol alıyor; halk ve devlet kavramlarını birbiriyle birleştirmeye karar vermiş bulunuyor. Hu-

kukşinasların her gün keşfettikleri yeni bir temsil usulüyle varmak istedikleri, devleti, halk hâkimiyetinin, millet menfaatlerinin bir icra vasıtası haline koymaktır; yine milletin eliyle bunları temsil edebilecek bir vaziyete sokmaktır. Şüphe yok ki cumhuriyet, bu hedefe diğer devlet ve hükümet şekillerinden fazla isabet eden bir müessesedir. Fakat meselenin düğümü, milleti temsil mekanizmalarında, mahalli hükümet, mahalli idare teşkilatında, merkezi hükümetin teşekkül ve bunun denetimi şekillerindedir...

İlim, devlet ve millet meselesini halledecek, tarihi mümkün olduğu kadar bir sınıflar mücadelesi halinden kurtaracak olan çözüm yollarını buralarda bulabilecektir. Bu ince noktalar ihtilalin keskin ve geniş bakışlı gözlerinden uzak kalmadı...

Şüphe yok ki, asrımız hükümet anlayışları, ihtilalin mana ve eğilimleri, her şeyden evvel milleti ve memleketi en ziyade temsil eden idare şeklinin ortaya konulması ve kabulüdür. Türk İhtilali'nde en güzel devlet, en manalı, en dürüst hükümet, milleti ve onun idare ve hâkimiyetini en çok gösterebilenidir. Bizce hayat ve harekette ruhiyat, maneviyat cereyanlarının mühim tesirleri inkâr olunamamakla beraber, bir memleket, bir camia, herhangi bir milliyet hakkında en başta iktisadiyatıyla hükme varabiliriz...

Devletin siyasi istikametini Türk çiftçileri, Türk çiftçilerinin yüksek menfaatleri göstermelidir. O gün milli devlet, Türkiye halk hükümeti kurulur. Yedi asırlık bir macera tarihine yaprakları tam ve olgun manasıyla tasfiye edilmiş olur. Bunlar, inkılabın kendi manası etrafında henüz noksan kalan parçalarıdır.

Buraya kadar tarihçilerin ilkçağ, ortaçağ, yeniçağ, çağımız diye dört kısma ayırdıkları muhtelif tarihi devirler içindeki devlet sistemlerini, hareket cihazlarını, şekillerini tahlil ederek ve inceleyip eleştirerek geldik ve gördük ki:

1- Devlet daima şahıs idaresi, -seçimlere, kontrollere, mesuliyetlere rağmen- bir sınıf veya zümre saltanatı halinde şekiller arz ederek zamanımıza kadar yürümüştür.

2- Devlet, herhangi bir şekilde olursa olsun kuvvetlilerin zayıfları idaresinden

Türk İhtilali siyasi düsturlarını, siyasi ve toplumsal müesseselerini tamamlamış olmakla beraber, bunları halkın malı yapabilecek teminatı vücuda getirmiş değildir.

başka bir şey ifade edememiştir. Hatta bu-günkü Rusya komünizminde dahil..

3- Bu muhtelif şekiller aynı neticeyi ver-memiştir. Sırasıyla ve iniş çıkışlarla giderek bazen iyiliğe, bazen de geri geri gelerek kötülüğe meyletmış ve fakat ihtilallerin kuv-vetli sarsıntılarıyla çoğunlukla iyiliğe doğru ilerlemiş ve gittikçe kuvvetlilere katılan za-yıfların adedi artmıştır.

Burada bir soru akla gelebilir: Acaba bir gün gelecek devlet tamamen eşitler idaresi olacak mıdır? Ben zannetmiyorum. Bunun-la beraber devletin insanlık için lazım bir kö-tülük olduğuna inanıyorum. Devletten kur-tulan insanlığın daha çok ezileceğine, kuv-vetlilerin elinde daha çok âciz olacağına ka-niyim. Ve bunu kolayca tasavvur edebiliyo-rum. Anarşistlere ve son zamanlarda vefat eden Kropotkin'e göre devletin kendini is-lah etmesi mümkün değildir ve lağvı lazımdır. Bu da bir fikirdir. Fakat bütün kıymeti teorik ve hayali olmaktan ibarettir. Bence gaye, devletin lağvı değil, onun kötülüğü-nün asgari hadlere indirilmesi olmalıdır.

Nasıl ve ne suretle? İktisat esaslarına dayalı halk devleti tesisiyle... Türkiye dev-leti cihazları ve yüksek teşkilatı iktisadiyatı temsil etmedikçe, bizde bir halk hükümeti, bir milli devir kurulamayacaktır. Fakat yeni Türkiye, bu devleti kuracaktır...

OSMANLI'NIN SINIFSAK KARAKTERİ

Neresine bakılsa sürü sürü öksüzler, kafiye kafiye dullar göründü. Dağlı kızları, Türklüğün bu temiz sütlü büyük anneleri yalınayak, sırtı çıplak kaldı. Sultan zaferle-ri terennüm edilen imparatorluğun özü ke-miriliyor, bundan her gün bir parça daha kopuyordu. Sabanlar elsiz kaldı. Gül bah-çelerinde, zümrüt bağlarda, yeşil tarlalarda bülbüllerin ırmak sularına karışarak akıp giden şakrak sesleri kesildi. Mesut ve şen yuvalardan duman tütmeyiz oldu. Büyük im-paratorluğu pak sütüyle emziren köylü kızı kiremitlerine varıncaya kadar vergi diye alı-nan çatısız, çatlak duvarlı kulübeciğinde başına bağladığı bir tek siyah yemenisiyle, şehit çocuğu yetim yavruçuğuyla kara bah-tını düşündü. Fakat o, ağlarken de hanım-lığından bir şey kaybetmedi. Mehmetçik,

"Kendi adını taşıyan Osmanlılar Devleti'nde hakikatte Türk halkı manen, maddeten bir esirler camiasıydı. Ortada iktisadi, siyasi, fikri manasıyla bir Türk camia saltanatı değil, bir zümre idaresi vardı."

başına sardığı siyah çevresiyle çamlı bel-lerde, sular başında talihini kavalında ağ-larken efendiliğinden yine bir şey unutmadı. Ruhu ve şuuru yine ve daima yüksek kaldı. O, gıdasını hep yükseklerden aldı. Bir gün geldi, zaferler imparatorluğu, Tür-kün mezarlığı, Türkün ıssız ve yıldızsız ge-celerde baykuşlar ötüşen bir harabesi, ucu bucağı görünmeyen bir yıkıklığı oldu. Bu yıkıklığın şurasında burasında beliren onun son varlığından da hâlâ kendini do-yurmak, kendisine hisse çıkarmak isteyen kıvılcımlı bir kasırga esiyor, ortalığı yakıp kavuruyordu. Bu, o günkü idarenin halk üzerindeki ihtirasıydı. Yangınlar çıkarak yükselen imparatorluk, yangınlar içinde her gün düşüyordu. Bu ateşli yıl 500 yıl es-ti. Ve Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi tarihi buna mutlakiyet idaresi dedi. Bütün bu haşmetli, velveleli devir içinde kâr-zarar tartılırsa, son gününde Türk halkının vazi-yeti bu çizdiğimiz tablo içinde görülebilir. Kendi adını taşıyan Osmanlılar Devleti'nde hakikatte Türk halkı manen, maddeten bir esirler camiasıydı. Ortada iktisadi, siyasi, fikri manasıyla bir Türk camia saltanatı de-ğil, bir zümre idaresi vardı. Kültür, servet, fikir, her şey bununla sınırlı gibiydi. Bunun da başında sorguçlu sultanlar hüküm sür-düler. İmparatorluğun en yüksek günlerini yaşadığı hikâye olunan, Fuzulîlerin, Bâ-ki'lerin, Nefî'lerin, Nedim'lerin şahnâmele-rini, mersiyelerini yazdıkları bu büyük devir, Türk halkının iki büküm bir teslimiyetle ezilip süründüğü, kanayıp kan kustığı gün-lerdir.

SOVYETLER'LE DOSTLUK

Türkiye-Rusya Dostluğu

Rusya Komünist İnkılabı'nın

4. Yılı Münasebetiyle

Cihan Harbi bütün bir halk dünyasını kanatırken, Miladın 1917. yılında Saint Pe-tersburg sokakları kanlı mücadelelere sah-ne oluyordu. Pek az bir zaman içinde bü-tün Rusya'yı saran bu büyük ihtilal karşı-sında çarlar hükümeti komünistlere teslim oldu. Uzun asırlar Rus halkına ve Rus-ya'da yaşayan kavimlerin mukadderatına hâkim olan çarlar sarayı, ölümlü, katliamla bekasını temine çalıştığı kanlı bir idarenin azgın deniz dalgaları gibi yürüyen, kükre-yen halkın isyanları önünde korkunç düşü-şüne şahit oluyordu. İnkılap ateşleri içinde asırların büyüttüğü, beslediği zulüm siya-seti, korkunç sarsıntılarla yıkılıyordu. Niha-yet Romanovlar hanedanının son bedbaht nesli mağlup Nikolay, bu ihtilal silahları önünde kendi kafasını da kurtaramadı. Şüphesiz en mutlaki bir idarenin sınırsız yetkili tacidatları da tahakküm ettikleri mil-letin mukadderatıyla çok oynadıkları gün akıbetleri budur. Hakikaten Nikolay mağlup olmuş Rusya'yı düşmanlara çiğnetmişti.

Dünya Harbi ortasında, Karadeniz'in öbür yakasında Rusya Devleti'ni baştan başa sarsan bu inkılap, sermayeci Avrupa kadar Türkiye'miz için de büyük ehemmi-yete sahipti. Fakat, başka başka bakımdan. Hakikaten komşumuz Rusya Devle-ti'ndeki bu siyasi, iktisadi, toplumsal de-ğişim Türkiye'mizi belki bütün Avrupa'dan daha ziyade alakadar kılacak bir mahiyet-teydi. Bugün de öyledir. Şu kadar ki, bizle-ri sermayeci Avrupa'dan fazla alakadar eden bu büyük inkılabın mahiyeti bize gö-re başka, emperyalist Avrupa'ya göre yine başkaydı. Şüphesiz, birçok bakımlardan Türkiye'nin iyi karşılayacağı komünistler başarısı, Avrupa sermayesini ve dolayısıy-la bütün bugünkü emperyalist Avrupa mev-cudiyetini tehdit eden bir tehlike olması iti-bariyle Batı'ca korkunç bir vakaydı; hâlâ da öyledir. Komünist Rusya muhtelif esaslı sebepler altında komşusu Türkiye'yi kendi-siyle pek ziyade alakadar kılacaktı. Bu se-bepler Türk-Rus dostluğunu ve daha sonra Türk-Rus ittifakını doğurdu ki, zaruri ve pek tabiiydi.

Rusya'da asırlar süren çarlar siyasetinin en çok zararını, denebilir ki, Türkiye çekmiştir. Ana hatlarını bizim Prut mağlubu Büyük Petro'nun ve II. Katerina'nın çizdiği bu siyaset Türkiyelilerce meghul değildir.

Türkiye'de Ortodoksların hamisi sıfatıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun işlerine daima müdahale etmek ve nihayet İstanbul'a hâkim olmak, Doğu Anadolu'yu taksim ederek İskenderun yoluyla Akdeniz'de limanlar elde etmek, çarlar siyasetinin gayesiydi. 1917 senesinde Rusya'da meydana gelen komünist inkılabı bu siyasete son verdi. İstanbul ve Anadolu korkunç bir düşmandan kurtulmuş oldu. Unutmamak icap eder ki, Rus Komünist İnkılabı'nın başarısına Türkiye'nin Umumi Harp'e iştirakinin pek büyük bir dahili olmuştur. Çarlar idaresini Boğazlar'ın kapanması boğdu. Nikolay harpten muzaffer çıksaydı, komünist inkılabının daha uzun zamanlar süruncemede kalması muhakkaktı. Komünizmi belki hâlâ iktisat kitaplarında bir meslek olmak üzere okuyacaktık. Çarlar Rusya'sıyla milletçi ve meşrutiyetçi Türkiye'yi düşman vaziyetine sokan bir sebep de, çar boyunduruğu altında benliğini unutmaya mahkûm kardeş kavmin vaziyetiydi; Rusya'da oturan aziz Türk ırkının haliydi. Bu kardeşler gün geçtikçe kültürlerini kaybediyorlardı. Genç Türkiye için bu bir irredenta meselesiydi ki emperyalist Rusya ile milletçi Osmanlı İmparatorluğu'nu er geç karşı karşıya getirecekti. Cihan Harbi bu fırsatı hazırlamış oldu.

Komünist Rusya, bütün Türk dünyasıyla bugün bu anlaşmazlık noktasını da halletmiş bulunuyor. Hakikaten bugün bağımsız kardeş Azerbaycan'ın temsilcisini büyük bir zevk ve sevinçle aramızda görüyoruz. Öz kardeşler memleketi hür ve bağımsız Buhara sefiri de Türkiye'mize girmiş ve Ankara'ya gelmek üzere şu an Kastamonu'da bulunmaktadır. Komünist ve hakşinas Rusya bu Türk kardeşlere bağımsızlıklarını tanımış ve onlara kültürel, iktisadi, toplumsal sahalarda ilerleme ve yükselme için serbest bir zemin hazırlamıştır. Aziz Azerbaycanlı ve Türkistanlı kardeşler hür ve bağımsız memleketlerinde halkçı olarak elbette yükselmek için yollarını tutacaklardır. Bugünkü halkçı Türkiye esasen Misaki Milli'si hükmünce irredenta'cı değildir. Ve yine esasen milletlerin hürriyetleri, bağımsızlıkları, saadetleri için siyasi birliği şart tanıyan Türkiye'nin, hür Azerbaycan'ın, hür Türkistan'ın saadete doğru attıkları adımlar karşı-

"Komünist Rusya'nın devam ve bekası, Batı'yla dövüşen, sermayeciler ve cihangirler eliyle kanayan halkçı Türkiye'nin en samimi bir emeli, en mühim bir meşgalesi olmalıdır."

sında sevinç gözyaşları dökerken onların elemeleriyle elem, saadetleriyle sevinç duyması da pek tabiidir. Halkçı Türkiye dünyanın bütün mazlum milletleri için aynı hisle hislenmektedir. Türkiye üzerindeki çar emellerini yıkan, bütün bir Türk halk dünyasına hürriyet ve bağımsızlık tanıyan müttefikimiz komünist Rusya elbette halkçı Türkiye'den hürmet ve samimi dostluktan başka bir şey bekleyemez. Batı'nın kapitalist ve emperyalist devletleri asırlardır Türkiye'mizin taksimi için çalışıyorlar. Son senelerde kanlı dileklerini hakkımızda tatbiki imkân bulan devletlerin karşısına komünist Rusya dikildi. Rusya, sermayeci ve cihangir Batı'yı iktisadıyla, toplumsal yapısıyla, siyasetiyle devirmek davasındadır. Şu sermayeciler ve cihangirler dünyasından en çok zarar gören ve hâlâ görmekte olan Türkiye için komünist Rusya pek tabii müttefikidir. Türk-Rus dostluğunun iktisadi ve mali sahada bugünkünden daha fazla temasa gelmesi imkânı da mevcuttur.

Dostluk bağlarını bir kat daha kuvvetlendirecek olan bu hususa şimdiye kadar kâfi derecede ehemmiyet verilmediğini görüyoruz.

Kars Konferansı'nda Kafkas devletleriyle iyi neticelere varan anlaşmada, müttefikimiz komünist Rusya'nın memleketimiz hakkındaki samimi vaziyeti Türkiyeliler için kıymetli bir dostluk nişanesidir. Kafkaslar'da Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan ile sınırlarımızdan uzaklaşan, ayrı düşen Rusya devletiyle bizi daimi dost halinde tutacak iktisadi ve siyasi sebepler pek çok ve pek kuvvetlidir. Gerçekçi siyasetçi halk Türkiye'si bu vaziyeti hiçbir zaman ihmal edemez. İlave etmek isteriz ki, Rus dostluğu

Batı'yla anlaşmamıza ve devam edip giden kanlı harplere -memleketimizin tam bağımsızlığı şartıyla- nihayet vermekliğimize mâni değildir. Nitekim, İngiltere'nin ticaret temsilcisi şu an resmen Rusya devleti nezdinde bulunmaktadır. Hatta İngiliz temsilcisi komünistler inkılabının yıldönümünde Rusya Hariciye Komiserliği'ne giderek resmen tebriklerde bulunmuştur. Bazı kimseler komünistliğin Türkiye'ye sirayet edebileceğinden korkuyorlar. Bu telaşa çok acırız. Türkiye toplumsal, iktisadi sebepler altında komünizmi yaşatabilecek bir muhit değildir. Herhangi toplumsal bir hareket lafla olmaz; zeminin ve şartların müsaadesiyle olur. Türkiye'de komünizm yaşayamaz. Çünkü sebebi yoktur. Türkiye halkçılığa muhtaçtı ve onu kabul etti; geliştirecektir. Zannetmiyoruz ki Türk ve Rus dostluğu mutlaka her iki devletin komünist olmasına bağlı bulunsun. Türkiye, sermayeci ve cihangir değildir; halkçıdır. Türkiye-Rusya arasında müsterek menfaatler vardır; işte dostluğun esası. Haber verelim ki, komünizmi hiçbir vakit tamamen tatbik edemeyen Rusya dördüncü yılını yaşarken sağa doğru döndü. Socialisme d'Etat (devlet sosyalizmi -Y.N.) namı verilen devletleştirmeye dönmeye başladı. Hariciye Komiseri Çiçerin yoldaş, inkılabın dördüncü yıldönümü münasebetiyle yabancı devletler temsilcilerine irat ettiği nutkunda bu hususu itiraf ediyor. Bu, büyük bir değişimdir. Biz müttefikimizin daha pek çok sağa doğru gitmemesini temenni ederiz!..

Anlayışımıza göre, Avrupa, Rusya'nın değil, komünist Rus idaresinin düşmanıdır. Bu idare iktidarı kaybederse, pek muhtemeldir ki Türkiye de Rusya'yı kaybeder. Onun için komünist Rusya'nın devam ve bekası, Batı'yla dövüşen, sermayeciler ve cihangirler eliyle kanayan halkçı Türkiye'nin en samimi bir emeli, en mühim bir meşgalesi olmalıdır. Funck-Brentano diyor ki: "Tarih, ebedi bir siyasete dayanan ebedi bir antlaşma, bir ittifak kaydetmemiştir." Bu çok doğru; uzakça bir geleceği kimse keşfedemez. Fakat bugünü görmeyenlerin de milletlerin mukadderatında nüfuzlu olmaya hakları yoktur. Bugüne hükmeden siyasettir ki geleceğe emniyetle bakabilir; gelecek hayalcileri çok defa bugünlerinden mahrum olmuşlardır. Müttefikimiz Rusya bugünkü prensiplerine sadık kaldıkça, bizce bugünün ve geleceğin en tabii manalarından birisi ve belki birincisi Türk-Rus dostluğu ve ittifakıdır. İleri.

Kemalizm (Atatürkçülük) ve Mahmut Esat Bozkurt

Mahmut Esat, radikaldır. Türkiye'nin inkılâbı koruyacak, yüceltecek ve işlevsel kılacak örgütlenmelere gereksinimi olduğunu ancak, bu örgütlenmelerde geriye gidilemeyeceğini, ortaya konan eserlerin çizdiği hatlardan daha ileriye, daha sola gitmek gerektiğini savunmuş, hiç kimse Türk ulusunu "bir karış geriye götürmek hakkını hâiz değildir" diyerek inkılâpçılık/devrimcilik ilkesinin sınırlarını çizmiştir.

G Başıta andığım ideoloji(1) ve kişi son yıllarda sistemli olarak saldırıya uğramaktadır. Eleştiri demiyorum. Saldırı kelimesini bilerek kullanıyorum.

Bilinçli ve belirli amaçlar uğruna yapılan saldırıları bir kenara bırakıyorum. Temel sorun; Kemalist İdeoloji'nin nasıl doğduğu, nasıl geliştiği, ne zaman bu isimle adlandırıldığı, hedefinin ne olduğu konusundaki bilgisizliktir. Bu bilgisizliğin üzerine dönemin uluslararası yapısının, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadronun sosyopsikolojik temellerinin, travmalarının, komplekslerinin, olumsuz deneyimlerinin bilinmemesi de eklenmekte ve kolaylıkla "Kemalizm demokrasi ile bağdaşmaz" denilivermektedir. Aynı kolaycılık Mahmut Esat Bozkurt için de yapılmaktadır. Serbest Cumhuriyet Partisi'nin kurulduğu, Ağrı Ayaklanmasının hız kazandığı günlerde Ödemiş'te yaptığı uzun konuşmasından alınan bir cümle ile "ırkçı" damgası vurulurken, adına konan ödülün kaldırılması yönünde kampanyalar açılmaktadır. Mahmut Esat'a yapılan suçlamalar dolaylı yoldan Kemalizm'e yöneltilmektedir. Aslında, Türk Devrimi'ne ve O'nun baş yapıcısı Atatürk'e açıkça yö-

neltilemeyen saldırıların, kurucu kadroya yöneltilmesi adeta bir alışkanlık haline gelmiştir. Bu nedenle 2005 yılında bir hukukumuz "Mahmut Esat Bozkurt dönemi kapanmıştır" derken gerçekte Kemalist dönemin kapanması yolundaki umudunu dillendirmiştir. Zira, Mahmut Esat Bozkurt'un yaşatılması/anlaşılması Kemalizm'in yaşaması/anlaşılması olacaktır. Kemalizm'in anlaşılması da Türk Devrimi'nin kavranmasını sağlayacaktır. Ger-

Mahmut Esat'a yapılan suçlamalar dolaylı yoldan Kemalizm'e yöneltilmektedir. Aslında, Türk Devrimi'ne ve Atatürk'e açıkça yönettiremeyen saldırıların, kurucu kadroya yöneltilmesi adeta bir alışkanlık haline gelmiştir.

Son yıllarda Mahmut Esat üzerinden saldırıya uğrayan, aslında Kemalizm ve cumhuriyettir.

Yeni Türkiye Devleti'nin ideolojik niteliği ve dayandığı temel ilkeler Ulusal Kurtuluş Savaşı ile birlikte gelişmeye başlamıştır.

çek bir kavrama ise Avrupa Parlamentosu'nun 2003 yılında hazırladığı Türkiye raporunda, "Kemalizm'in AB'ye üyelik yolunda köstek oluşturduğu" iddiasının asıl amacını ortaya koyacaktır.

Yazımızda *birinci elden kaynaklara dayanarak* öncelikli olarak Kemalizm nitelemesi, Kemalizm'in doğuşu, gelişimi ve anayasal nitelik kazanma süreci ele alınacaktır. Ardından Mahmut Esat'ın Kemalizm'in sistemleştirilmesindeki katkısı ortaya konacaktır.

A. Kemalizm nitelemesi ve Türk basınında Kemalizm

Türk ulusunun; canı, kanı, azmi, iradesi, uygar ve demokratik kimliği ile can verdiği yeni Türkiye Devleti'nin çerçevesini çizen, geleceğini kuracak yol haritası olan ideoloji Kemalizm olarak adlandırılmıştır. Kemalizm niteleme olarak Kurtuluş Savaşı ile birlikte kullanılmaya başlanmış, Mustafa Kemal önderliğinde örgütlenen ulusal direnişin, otoritesini içte ve dışta egemen kılması ile yaygınlık kazanmıştır. Bilindiği kadarı ile kelime ilk kez İstanbul'da gazetecilik yapan Paillares tarafından kullanılmıştır.(2) 1919 yılından itibaren başta Padişah Vahdettin olmak üzere ulusal direnişe cephe alan İstanbul hükümetlerinin temsilcileri resmi ya da gayri resmi ilişkilerinde -Mustafa Kemal Paşa'ya atfen- bu nitelemeyi yeğlemiş(3),

basın da Anadolu'daki subayları "Kemali"(4), ulusal mücadeleyi destekleyenleri "Kemalci"(5) eylemi "Kemalist hareket" olarak tanımlamıştır. Avrupa'nın siyasi çevrelerinde ve basınında ise ulusal hareket "Kemalist hareket", "Kemalizm" olarak adlandırılmış, ulusal orduya "Kemalist Ordusu", TBMM Hükümeti'ne "Kemalist Hükümet" adı verilmiştir.(6) Müslüman topluluklar ve kuruluşlar da "Kemalist" nitelemesini yeğlemiştir.(7)

Ulusal Mücadelenin güç kazanması ile giderek yaygınlaşan Kemalizm nitelemesi Cumhuriyet Türkiye'sinde -belirleyebildiğim kadarıyla- ilk kez 1927 yılında Yakup Kadri tarafından kullanılmış ve işlenmiştir. O, "Kemalizm'i"; bir kişiye, bir gruba "bayrak" olmaktan çok daha geniş bir anlam taşıyan, vatanperverliğin, inkılâpçılığın adı, Cumhuriyet ve Halkçılık ilkeleri ile yetinmeyen Türkiye Cumhuriyeti'nin "parolası" olarak tanımlamıştır.(8) Makale, Kemalizm'i; Türkiye'yi bağımsızlığına, ulusu özgürlüğüne kavuşturan, hedefi çağdaşlaşmak olan ve bunun için de arsız devrimler yapan sistemli düşünceler bütünü, yani bir ideoloji olarak tanımlamaya yönelik ilk makedir. Bu nedenle Türk aydınlarının Kemalizm'i sistemleştirme çabalarının da ilk örneği olmuştur. 1930'dan sonra da Kemalizm'in doğuşu, gelişmesi ve geleceğe yön verecek nitelikleri yoğun olarak işlenmeye başlanmıştır. Türk aydınları bu yöndeki çabalarını

sürdürürken yeni devletin ideolojisi de zaman içinde belirginleşmiş, olgunlaşmış, önce ihtilâli yapan partinin ardından devletin dayandığı temel ilkeler olarak anayasal nitelik kazanmıştır.

B. Kemalizm'in doğuşu, gelişimi ve anayasal nitelik kazanması

Yeni Türkiye Devleti'nin ideolojik niteliği ve dayandığı temel ilkeler Ulusal Kurtuluş Savaşı ile birlikte gelişmeye başlamıştır. Türk halkına inanarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal önderliğinde Türk ulusunun haklarını savunmak amacıyla girişilen ulusal bağımsızlık savaşı, emperyalizme karşı bir başkaldırı olduğu için daha ilk adımda milliyetçilik ve halkçılık temeline oturtulmuştur. Amasya'da ortaya konan "hakimiyet-i milliye" ilkesi ile cumhuriyet benimsenmiş, egemen olan ulus; "Kuva-yı Milliye" ile eylemsel gücünü, "Misak-ı Milli" ile siyasal ilkelerini, "Büyük Millet Meclisi" ile de otoritesini ortaya koymuştur. Ulus temsilcilerinden oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk ulusunun meclisidir ve ulusun geleceği hakkında karar verme yetkisine sahip tek organ kılınmıştır. Önce Amasya Genelgesi, ardından TBMM ile otoritesini dinden değil, Türk ulusundan alan bir meclisle laiklik konusunda da önemli bir adım atılmıştır.(9) 1921'de egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu, yönetim

1930'dan sonra da Kemalizm'in doğuşu, gelişmesi ve geleceğe yön verecek nitelikleri yoğun olarak işlenmeye başlanmıştır. Türk aydınları bu yöndeki çabalarını sürdürürken yeni devletin ideolojisi de zaman içinde belirginleşmiş, olgunlaşmış, önce ihtilâli yapan partinin ardından devletin dayandığı temel ilkeler olarak anayasal nitelik kazanmıştır.

Daha 1919'da Amasya Genelgesi ile egemenliği tanrısal kaynaklı olmaktan çıkarıp halka veren anlayışı ile laik düşüncesini ortaya koyan yeni Türkiye Devleti, zaferin kazanılmasının ardından düşünceyi eyleme dökmüş, çağın gereklerinden ve çağdaş uygarlığın göstergelerinden biri olan laik devlet yapısını benimsenmiştir.

şeklinin ise "halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına" dayandığı anayasal güvenceye alınmış ve Tuna-ya'nın da belirttiği gibi "demokratik bir sistemin temeli bu yolla ve ilk kez bu tarihte atılmıştır".(10) TBMM 1 Kasım 1922'de Saltanat'ı kaldıran kararı oy birliği ile kabul ederek egemenliği paylaşmayacağını bir kez daha göstermiştir.

Yeni devletin kurucuları; Anadolu İhtilâli ile emperyalist ve kapitalist Batıya karşı tam bağımsızlık için mücadele ederken, aynı zamanda Aydınlanma Çağı'nın simgesi olan değerlere ulaşmayı, "muasır medeniyet'i yakalamayı, hatta bu değerleri aşmayı da amaçlamışlardır. Yeni Türkiye Devleti'nin izleyeceği politika 1920'de "Halkçılık Beyannamesi" ile ortaya konmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın 6 Aralık 1922'de Hakimiyeti Milliye, Anadolu'da Yeni Gün ve Öğüt gazeteleri muhabirlerine verdiği tarihi demeç ise "Halk Fırkası'nın kuruluşunun ilânı olduğu kadar, "halk devletinin" ve "halkçılık" düşüncesinin nasıl uygulamaya geçirileceğini de ortaya koymakta ve bunu programa dayandırma gerekliliğine işaret etmektedir.(11) Mustafa Kemal Paşa izleyeceği programını ise 8 Nisan 1923'te yayınlamış, Türk tarihine "9 Umde" olarak geçen bu beyanname; Cumhuriyetçi, Halkçı, Milliyetçi ve Laik bir söylem üzerine inşa edilmiştir. TBMM'nin II. Dönemi için yapılan seçimlerin tamamlanmasından sonra, Mustafa Kemal Pa-

şa'nın seçim çevrelerinden gelen milletvekilleri ile 7 Ağustos 1923'te başlattığı ve 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası'nın kurulması ile sonuçlanan görüşmeler sonucunda hazırlanan Halk Fırkası Nizamnamesi ise; ulus egemenliği, yasa üstünlüğü ve halkçılık ilkesi temeline oturtulmuştur. Nizamnamede Fırkanın amacı olarak sıralanan; "millî hâkimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek" cumhuriyetçi düşüncenin, "Türkiye'yi asrî bir devlet haline yükseltmek ve Türkiye'de bütün kuvvetlerin fevkinde kanunun velâyetini hâkim kılmaya çalışmak" ise tüm kurum ve kuralları ile demokratik, laik hukuk devletini kurma idealinin göstergesidir. "Halk mevhumu; herhangi sınıfa münhasır değildir. Hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavvâtı kabul eden bütün fertler hakkındadır. Halkçılar hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemiyetin, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul etmeyen ve kanunları vazetmekteki mutlak hürriyet ve istiklâlî tanıyan fertlerdir"(12) ilkesi ise sınıfsızlık ve dayanışma temeli üzerine kurulmuş halkçılık düşüncesinin ifadesidir.

Yeni Türkiye Devleti'nde, 29 Ekim 1923'te "Halk idaresi olan Cumhuriyet'i benimsenmiş, 10 Kasım 1924'te de Halk Fırkası, önüne "Cumhuriyet" sözcüğünü eklemiştir. 20 Nisan 1924'te kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Yasası ise Türkiye Devleti'nin Cumhuriyet, resmî dilinin Türkçe

olduğunu saptamıştır. Anayasa'daki "Türkiye'de din ve ırk ayırt etmeksizin vatandaşlık bakımından herkese 'Türk' denir" ifadesi ile Türk'ün tanımı hukuksal bir çerçeveye oturtulmuş ve Türklerin kamu hakları belirlenmiştir. Mustafa Kemal de devrimin ideolojisini ortaya koyduğu *Medeni Bilgiler*'de "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk denir" diyerek ulus tanımında ırkı değil emeği ön plana çıkarmıştır.(13)

Daha 1919'da Amasya Genelgesi ile egemenliği tanrısal kaynaklı olmaktan çıkarıp halka veren anlayışı ile laik düşüncesini ortaya koyan yeni Türkiye Devleti, zaferin kazanılmasının ardından düşünceyi eyleme dökmüş, çağın gereklerinden ve çağdaş uygarlığın göstergelerinden biri olan laik devlet yapısını benimsenmiştir. 1924'te çıkarılan devrim yasalarıyla yalnızca siyaset değil hukuk, eğitim ve toplum yapısı da dinsel kurallardan arındırılmaya başlanmıştır. 3 Mart 1924 tarihli Öğrenimin Birleştirilmesi (Tevhid-i Tedrisat) Yasası ve 5 Kasım 1925'te açılan Adliye Hukuk Mektebi ile laik eğitimin, 17 Şubat 1926'da TBMM'de kabul edilen Medeni Yasa ile laik toplum yapısının temelleri atılmış, 10 Nisan 1928'de Anayasa'da yapılan değişikliklerle de Türkiye Cumhuriyeti'nin laik yapısına kavuşmuştur.

CHF'nin 15 Ekim 1927'de toplanan Büyük Kongresi'nde İsmet Paşa tarafından okunan Genel Başkanlığın "Fırkanın

Mustafa Kemal devrimin ideolojisini ortaya koyduğu *Medeni Bilgiler*'de, ulus tanımında ırkı değil emeği ön plana çıkarmıştır.

Mustafa Kemal, 27 Ocak 1931'de partinin izlediği programı "bir yönüyle tamamiyle demokratik, halkçı bir program olmakla birlikte ekonomik açıdan devletçidir" diyerek açıklamıştır.

İstikâmeti Hakkındaki Beyannamesi"nde partinin "Cumhuriyetçi, Lâik, Halkçı ve Milliyetçi" olduğu ilk kez vurgulanmış.(14) Kongrenin 22 Ekim'de yaptığı toplantıda tartışılarak kabul edilen CHF Nizamnamesi'nin "Umumî Esaslar" bölümünde ise dört ilkeye açılım getirilmiştir.(15) Nizamnamenin 7. maddesi genel esasların hiçbir nedenle değiştirilemeyeceğini hükme bağlamış, böylece dört ilke, partinin temel niteliği olma özelliğine kavuşturulmuştur.

1930'ların başından itibaren dünyada ve Türkiye'de gelişen olaylar Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik ve Laiklik ilkelere Devletçilik ve İnkılâpçılık/Devrimcilik ilkelerinin eklenmesini sağlamıştır. Gerçekte İnkılâpçılık ilkesi "Partinin doğduğu günden beri göze çarpan belli başlı şiarı" olmuş, Devletçilik ise ulusal ekonomiyi koruyup yükseltecek bir ilke olarak uygulamaya konulmuştur.(16) TBMM'nin 1 Mart 1922'deki açılışında Mustafa Kemal Paşa ilk kez "devletleştirme"den bahsetmiş, böylece devlet eliyle ulusal ekonomi oluşturulmaya çalışılmış, ardından 9 Umde ile yeni Türkiye Devleti'nin siyasal, toplumsal, hukuksal ve eğitimsel yapılanmasında, halkın refah ve mutluluğunun sağlanmasında devletin etkin kılınması hedeflenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin uyguladığı ekonomik siyasete adını koyması ise hem dış hem de iç koşulların sonucudur. O güne kadar CHF, Gazi, "hayatın dinamik çehresine damga vurmamak kararında"

olduğu, Parti, "peşin birtakım prensiplere kendisini esir yapmak" istemediği, "dünya hâdiseleri ve memleket ihtiyaçları karşısında memleketin çıkarına uygun hangi yol bulunursa onu kabul et(tiği)" için kendisini bir programa bağlanmayı neredeyse hiç düşünmemiştir.(17) Ne var ki dünya ekonomik bunalımının Türk ekonomisini de sarsması, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) belirgin bir programla ortaya çıkarak liberalizmi benimsediğini net bir şekilde ifade etmesi iktidarı, uyguladığı ekonomik programa isim vermeye itmiş ve 30 Ağustos 1930'da İsmet Paşa bu siyaseti "mutedil devletçilik" olarak açıklamıştır.(18) SCF deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanması ve partinin, kurucusu Fethi Okyar eliyle kapatılması ise CHF'nin bütüncül bir program hazırlamasını sağlamıştır. Bunun ilk adımı da "işlerin iyi gitmediğini, müdahale lazım geldiğini" gören, halkın yakındığı koşulları ve isteklerini yakından görmek ve dinlemek isteyen Mustafa Kemal Paşa'nın 11 Kasım 1930'da çıktığı yurt gezisinde atılmıştır. Yolculuğun ilk evresinde, Ankara-Sivas arasında tren seyahatinde Türkiye, "onu idare eden inkılâpçı Şefin huzurunda yapılan bir toplantıda kendi mevkiini ve gideceği yolu" belirlemiştir. Şükrü Kaya, Recep Peker, Reşit Galip, Memduh Şevket, Ahmet Hamdi ve Genel Sekreter Tevfik Beylerin katılımı ile yapılan görüşmede Mustafa Kemal Paşa altı ilkeye açılım getirmiştir.(19)

Mustafa Kemal Paşa, yurt gezisinin İzmir durağında, CHF İzmir İl Kongresi'nde 27 Ocak 1931'de partinin izlediği programı "bir yönüyle tamamiyle demokratik, halkçı bir program olmakla birlikte ekonomik açıdan devletçidir" diyerek açıklamış(20), Ankara-Sivas hattında belirlenen altı ilkeyi ise 20 Nisan 1931'de seçim dolayısıyla ulusa yayınladığı beyanname ile ilk kez bir arada kamuoyu ile paylaşmıştır. "Cumhuriyet Halk Fırkasının Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı vasıfları onun değişmeyen bariz mahiyetidir" diyen Mustafa Kemal Paşa, bu gerçeği, seçim dolayısıyla, "yeniden millete hatırlatmayı" da yararlı bulmuştur.(21)

Altı ilke; CHP'nin 10 Mayıs 1931'de toplanan Üçüncü Büyük Kurultayı'nın 17 Mayıs 1931'de yaptığı son toplantısında partinin "ana vasıfları" olarak Parti Programı'na alınmış, dilde özleşmeye paralel olarak "fırka" yerine "parti" sözcüğü benimsenmiş, hem kongrede(22) hem de Recep Peker'in "Programın İzahı İçin" verdiği konferansta(23) altı ilke tanımlanmıştır. Bu iki belge ışığında;

Cumhuriyet; Türk halkının geçirdiği büyük mücadelelerin sonunda elde ettiği ulusal kazançların "en üstünü ve en kıymetlisi", ulusal egemenlik kavramının "en

Cumhuriyet; Türk halkının geçirdiği büyük mücadelelerin sonunda elde ettiği ulusal kazançların "en üstünü ve en kıymetlisi", ulusal egemenlik kavramının "en iyi ve en emin surette" temsilini sağlayan devlet şekli olarak algılanmıştır. Bu nedenle Anayasa, Cumhuriyet şeklinin TBMM tarafından değiştirilmesi hakkını bile tanımamış ve hatta bunu teklif ve tartışma olanağını da ortadan kaldırmıştır.

iyi ve en emin surette" temsilini sağlayan devlet şekli olarak algılanmıştır. Bu nedenle Anayasa, Cumhuriyet şeklinin TBMM tarafından değiştirilmesi hakkını bile tanımamış ve hatta bunu teklif ve tartışma olanağını da ortadan kaldırmıştır. CHP, Türkiye'nin yalnız gelişmesi ve mutluluğunun kaynağı olarak değil, vatanın varlığının ve bağımsızlığının şartı olarak da Cumhuriyeti "kök ve temel" saymış, onu "her tehlikeye karşı her vasıta ile" savunacağını açıklamıştır.

Milleti; dil, kültür ve ölkü birliği ile birbine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasal ve sosyal bir heyet olarak tanımlayan CHP, Türkiye'nin yaşaması, ilerlemesi ve bekası için en büyük gücü milliyetçilikte bulmuştur. İlerleme ve gelişme yolunda ve uluslararası ilişkilerde bütün çağdaş uluslara denk ve onlarla bir ahenkte yürümeyi hedeflemiştir. Vatan, "bugünkü sınırlar içindeki yurt" olarak tanımlanmış, bu sınırlar dışında yaşayan Türklerle siyasal bir birliklik öngörülmemiştir. Bununla birlikte "Türk milleti siyasi ve içtimai camiası içinde kendilerine kürtlük, çerkeslik ve hattâ lazlık ve pomaklık gibi fikirler telkin edilmiş olan vatandaşlarımızı kendimizden sayarız" diyerek 1924 Anayasası'nda vurgulanan Türk tanımını yinelemiştir. Bu tür düşünceleri ise "mazinin karanlık istipdat devirlerinden kalma bir miras olan ve uzun tarihî tegallübatın mahsulü bulunan... yanlış telâkkiler" olarak değerlendirmiştir. Hristiyan ve Musevi vatandaşlar da "dil ve emel birliğinde iştirak kaydı altında tamamen Türk olarak" kabul edilmiştir.

CHP, ülkenin mutluluğunu vatandaşlar arasında sınıf ayırımı olmamasında görmüştür. Sınıflı toplumu; vatandaşlardan birinin çıkarının diğerinin çıkarını yok ettiği bir düzen olarak tanımlamış, sınıflaşmak düşüncesinin "insafsız, ihtiraslı ve tassuplu bir sınıf mücadelesini ve bu(nun) da vatandaşların mütemadi çatışmasını doğur(duğunu)" vurgulamıştır. CHP, "tek vatandaşın olduğu kadar çalışma zümrelerinin hususî menfaatlerinin de devletin ve memleketin umumî menfaati çerçevesi içinde temin olunabileceğine kanidir." Bu nedenle "kanunların önünde mutlak bir müsavat kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imti-

Kemalist CHP'ye göre bireyleri ekonomik yaşamda "yegâne unsur" olarak görmek, "liberal mesleğinin artık dünyanın her tarafında hatırası kitaplarda kalan prensiplerinden ibarettir."
(Fotoğraf: Nazilli Basma Fabrikası işçileri)

yaz tanımayan fertleri halktan ve halkçı olarak" kabul etmiştir. "Türkiye Cumhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil ve fakat ferdî ve içtimai hayat için iş bölümü itibarile muhtelif mesai erbabına ayrılmış bir camia telâkki etmek" temel ilke sayılarak işbölümü öne çıkarılmıştır. CHP, "halkçılık vasfında demokratik manasını da görmektedir." Zira parti; vicdan,

Tarihinden ders çıkaran

Kemalist CHP, dinin devlet işlerinin düzenlenmesinde etkin olmasından dolayı pek çok devlet gibi Türkiye'nin de büyük zararlar gördüğünün bilincindedir. Bu bilinçle din buyruklarını yaşama egemen kılan medreseleri, şeriat kuralları ile dünya işleri hakkında hüküm veren şerî mahkemeleri kaldırmış, yeni nesle hurafelerden uzak çağdaş bir eğitim vermeyi yeğlemiştir.

düşünce, düşündüklerini söyleme, yazma, seyahat, çalışma, ticaret, mülkiyet, tasarruf, toplanma, demek kurma hak ve özgürlüklerine, can, mal, namus ve kişi dokunulmazlığına saygı göstermiştir. Ancak, bütün bu özgürlükleri kullanırken vatandaşlardan devlet otoritesinin korunmasını ve başkalarının özgürlük sınırının aşılmamasını beklemiştir. Zira "...irade ve hâkimiyetin kaynağı millettir. Bu irade ve hâkimiyetin devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşı vazifelerinin hakkile ifasını tanzim yolunda kullanılması Fırkaca büyük esastır."

CHP; görevi, içte emniyet ve asayiş sağlamak, dışta yabancı devletlerle ilişkileri düzenlemek ve vatani savunmaktan oluşan devlet düşüncesinin tarihe karıştığı inancındadır. Bireyleri ve şirketleri gelişen ekonomik yaşamda "yegâne unsur" olarak görmek, "bu işlerde devlete faaliyet hissesi ayırmamak ve hatta icabında devletin tanzim ve müdahale hakkını tanılamak liberal mesleğinin artık dünyanın her tarafında hatırası kitaplarda kalan prensiplerinden ibarettir." Türkiye Cumhuriyeti'nin dünyadaki yeni gelişmeleri, yeni düşünceleri ve ülkenin özel koşullarını göz önünde bulundurarak benimsediği devletçilik anlayışı, ülkenin bütün üretim kaynak ve araçlarını devletleştiren, serbest ticaret ve mülkiyet haklarını tanımayan, özel sermayenin çalışmasına izin vermeyen "aşırı devletçilik" düşüncesinden uzaktır. "Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde -bilhassa iktisadî sahada- devleti fiilen alâkadar etmek mühim esaslar(dan)" sayılmıştır. Ekonomik yaşamda özel girişime serbestlik tanındığı gibi devlet, bireylerin ya da ekonomik ortaklıkların verimli ve başarılı olabileceği alanlarda girişimlerini kolaylaştıracak gerekli önlemleri almayı da yükümlenmiştir. Bununla birlikte yapılması zorunlu olan, diğer bir deyişle kamuyu ilgilendiren, kişisel girişimle başarılamayacak ya da kişisel girişime bırakılmasında sakınca görülen alanlarda devleti etkin kılmak hedeflenmiştir. Amaç, "vatana şevketli bir istikbal hazırlayabilmek"tir. Bu amaç da bizi 'halk için devletçilik' anlayışının benimsediği sonucuna ulaştırmaktadır.

Tarihinden ders çıkaran CHP, dinin devlet işlerinin düzenlenmesinde etkin olmasından dolayı pek çok devlet gibi Türkiye'nin de büyük zararlar gördüğünün bilincindedir. Bu bilinçle din buyruklarını yaşama egemen kılan medreseleri, şeriat kuralları ile dünya işleri hakkında hüküm veren şerî mahkemeleri kaldırmış, yeni nesle hurafelerden uzak çağdaş bir eğitim vermeyi yeğlemiştir. Ülkenin ve ulusun gerçek kurtuluşunu sağlayan bu adımlarla da laik devlet düzenini benimsemiştir. "Fırka, devlet idaresinde bütün kanunların, nizamların ve usullerin ilim ve fenlerin muasır medeniyete temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini prensip kabul etmiştir." Ulusun çağdaş gelişmelere ayak uydurabilmesi ve attığı adımlarda başarıya ulaşabilmesi için vicdan konusu olan din düşüncesinin devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutulması bir zorunluluk olarak görülmüştür. Bununla birlikte laiklik ne dinsiz olmak ne de dinsiz olmayı istemek demektir. Türkiye'de herkesin istediği gibi ibadetini yapması anayasal güvence altındadır ve bireyler, kişisel inanışları doğrultusunda hareket etme özgürlüğüne sahiptir.

Türk ulusu, vatanın tam kurtuluşunu ve onurlu bir toplumsal varlık olarak yönünü geleceğe çevirmesini devrimin verimlerine borçludur. Devrimin "en kıymetli" eseri cumhuriyettir. Başta Medenî Yasa olmak üzere tüm çağdaş yasalar, şerî mahkemelerin ve medreselerin kaldırılması, tek mahkeme ve tek okul anlayışının benimsenmesi, dervişliğin yasaklanması ile tekke ve türbelerin kapatılması, şapka giyilmesi ve nihayet yeni Türk harflerinin kabul edilmesi biri diğerinden önemsiz olmayan ve her biri diğerini tamamlayan devrimin meyvesidir. Bu nedendir ki devrimcilik ilkesi ulusun pek çok fedakârlığa katlanarak yaptığı bu devrimlere ve devrimlerden doğan gelişmelere bağlılığı ve her türlü tehlikeye karşı korumayı ilke edinmiştir.

CHP'nin altı ilke ile çerçevesi çizilen programı; "herhangi bir gün oturulup yazılmış bir eser değildir. O, Fırkanın bütün ömrü boyunca yapılmış ana işlerin ve söylenmiş ana prensiplerin teşkil ettiği kaideler üzerine bina edilmiştir. Dünyanın

1935'te CHP'nin Dördüncü Büyük Kurultayı'nda, Türkiye'nin izleyeceği yol "Kamâlizm yolu" olarak ortaya konulmuştur. 'İnkılâp' yerine 'devrim' sözcüğü de bu kurultayda benimsenmiştir.

yeni hayat telâkkileriyle memleketimizin hususiyetleri göz önünde tutularak halin ve istikbalin ihtiyaçları da derpiş olunmuş ve vatan işleri hakkında vatandaşın bütün esas düşüncelerine cevap olacak prensipler programımıza konmuştur"(24)

Mustafa Kemal Paşa da CHP'nin 9 Mayıs 1935'te toplanan Dördüncü Büyük Kurultayı'nda yaptığı açış konuşmasında, katılımcılardan, CHP'nin ilk kurultayı olarak kabul edilen Sivas Kongresi'nden itibaren yaşananları anımsamalarını istemiş, 1931 Kurultayı'ndaki bu yaklaşımı daha güçlü bir şekilde vurgulamıştır:

Mustafa Kemal Paşa:

"Uçurumun kenarında yıkık bir ülke... Türklü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Ondan sonra, içerde ve dışarıda saygı ile tanılan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız, devrimler... İşte, Türk genel devriminin bir kısa diyemi..."

"Uçurumun kenarında yıkık bir ülke... Türklü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... Yıllarca süren savaş... Ondan sonra, içerde ve dışarıda saygı ile tanılan yeni vatan, yeni sosyete, yeni devlet ve bunları başarmak için arasız, devrimler... İşte, Türk genel devriminin bir kısa diyemi..."

Bu diyem, CHP'nin Dördüncü Büyük Kurultayı'nın 13 Mayıs 1935'teki toplantısında "Kamâlizm (Kemalizm)" adını almış, Türkiye'nin izleyeceği yol "Kamâlizm yolu" olarak ortaya konulmuştur. Dilde özleşmeye paralel olarak 'inkılâp' yerine 'devrim' sözcüğü de bu kurultayda benimsenmiştir.

Bir avuç Türk'ün yaşadığı "ata yurdu"nda tam bağımsız yeni bir Türk Devleti ideali ile çıkılan yolda, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden CHP'ye geçiş sürecinde partinin "ana vasıfları" olan 6 ilke, 1937 yılında Anayasa'ya alınarak devletin nitelikleri haline getirilmiştir. Anayasada değişiklik önerisi İsmet İnönü ve 153 arkadaşından gelmiştir. Gerekçede, Anayasa'nın "esas hükümleri gösteren faslının birinci maddesinde Türkiye Devletinin bir Cumhuriyet olduğu yazılı olup bununla yalnız Devletin şekli beyan edilmiş oluyor. Halbuki Devletin şekliyle beraber siyaset ve idare tarzında takip edeceği ana vasıfların da esas hüküm olarak gösterilmiş olması lüzumludur" denilerek 2. maddede devletin ana niteliklerinin altı ilke ile tanımlanması istenmiştir.(25) Şemsettin Günaltay başkanlığındaki Anayasa Komisyonu da, Anayasa'da Türk Devleti'nin şekli ile beraber "doğuş tarzının ve kuruluşunda hâkim olan ve fiiliyet sahasında şimdiye kadar inkişaf eden umdelerin yer tutması(nı)" gerekli bulmuştur. Altı ilkenin birbirini tamamladığı ve ayrılmasının söz konusu olmadığı kanısında olan Komisyon; ulusun birliğini sarsacak uluslararası akımların ülkede yer bulmaması, yurttaşlar arasında sınıf farklarının kaldırılması, alınacak her türlü önlem ve atılacak her adımda eski zihniyete ve ananelere bağlanılmayıp zamanın gereksinim ve zorunluluklarının dikkate alınması ve böylece ülkenin yükseltilmesi hedefine ulaşılabilmesi için ilkelere, "esas hüküm" olarak anayasaya girmesini "pek lüzumlu" bulmuştur.(26) Değişiklik önerisi 5 Şubat 1937'de TBMM'de

görüşmeye açılmış,(27) aynı gün, oylamaya katılan 321 milletvekilinin oy birliği ile Türkiye Devleti'nin Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve Devrimci olduğu saptanmıştır.

Kemalizm'i sistemleştirmeye 1920'li yıllarda başlayan Mahmut Esat da eylem, söylem ve yazıları ile bu süreçte etkili olan aydınların önde gelenler isimlerinden olmuştur.

C. Kemalizm'in sistemleştirilmesi ve Mahmut Esat Bozkurt

Atatürk'e ve O'nun önderliğinde girişilen İhtilâle yürekten inanmış bir devrimci ve Kemalist İdeoloji'nin ilk kuramcılarının biri olan Mahmut Esat, Türk İhtilâli'ni sistemleştirmeye 1920'de Anadolu'da *Yeni Gün*, *Hakimiyet-i Milliye*, *Sada-yı Hak* ve *Vatan* gazetelerinde yazdığı ilk yazıları ile başlamış, 1930'larda *Anadolu*, *Akşam*, *Halk Dostu*, *Son Posta*, *Tan*, *Yeni Sabah* ve *Yeni Asır* gazetelerindeki yazıları ile sürdürmüştür. Bu gazeteler adeta Kemalizm'in okulu olmuştur. Ayrıca 1925 yılından itibaren Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde, 1934 yılından başlayarak da İstanbul İnkılâp Enstitüsü ile Ankara İnkılâp Kürsüsü'nde verdiği derslerle yetişmekte olan Cumhuriyet kuşağına "Atatürk ihtilâli'nin ilke ve amaçlarını devrimci bir ruhla aktarmıştır.

Mahmut Esat, yeni devletin kurulmasını "Atatürk İhtilâli" olarak nitelerken, bu ihtilâlin verisi olan 6 ilkeyi de "Kemalizm" olarak adlandırmış,(28) Kemalist İdeolojiyi "kendi prensipleri" içinde değerlendirmek gerektiğini savunmuştur. O, ideolojiyi ortaya koyacak temel belgelerin; Mustafa Kemal Paşa'nın sözleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın benimsediği ilkeler ve Anayasa olduğu inancındadır.(29) Yeni Türk Devleti'nin ideolojisinin bu temel belgelerden yoksun olarak açıklanmasına karşı çıkan Mahmut Esat, kuşkusuz bu gerekçeden hareketle 1935 yılına gelindiğinde hâlâ Türk rejiminin ortaya konamamış olduğuna işaret etmiş, o güne değin kendi katkılarını da yeterli görmeyerek Cumhuriyet aydını olmanın bilinci ve sorumluluğu ile altı ilkeyi yorumlamaya ağırlık vermiştir.

Mahmut Esat, yeni devletin kurulmasını "Atatürk İhtilâli" olarak nitelerken, bu ihtilâlin verisi olan 6 ilkeyi de "Kemalizm" olarak adlandırmıştır.

Kemalizm nitelemesini ilk kez 1932 yılında kullanan Mahmut Esat, bu başlık altında Anadolu gazetesinde ardı ardına yayınladığı iki makalede Kemalizm'in "Öz Türk tarihinin seyrinden ve icabatından" doğduğunu, siyasette; milliyetçi, laik, parlamententer ve barışçı, iktisatta ise ılımlı dev-

Yeni Türk Devleti'nin ideolojisinin bu temel belgelerden yoksun olarak açıklanmasına karşı çıkan Mahmut Esat, kuşkusuz bu gerekçeden hareketle 1935 yılına gelindiğinde hâlâ Türk rejiminin ortaya konamamış olduğuna işaret etmiş, o güne değin kendi katkılarını da yeterli görmeyerek Cumhuriyet aydını olmanın bilinci ve sorumluluğu ile altı ilkeyi yorumlamaya ağırlık vermiştir.

letçi olduğunu, gücünü tarihten ve maziye karşı hoşgörülü olmamasından ya da "onu çiğneyerek ilerlemesinden" aldığını savunmuştur.(30) Kemalizm'i Liberalizm, Komünizm ve Faşizm ile karşılaştırarak Kemalist İdeoloji'nin üstünlüklerini ortaya koymuş, Kemalizm'in çağdaşı olan sistem ve ideolojilerin, insanlığın sorunlarına yanıt veremediğine ve veremeyeceğine dikkati çekerek er geç yıkılacaklarını öngörmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti'nin hem kurtuluşunda hem de kuruluşunda etkin bir rol oynayan, Önder'in yanında, kurucu kadro içinde yer alan Mahmut Esat'ın altı ilkeye getirdiği yorum, kuşkusuz Kemalizm'in anlamlandırılması açısından büyük önem taşıyacaktır.

1. Cumhuriyetçilik: Mahmut Esat, Kemalist İdeolojinin "baş prensibi"nin ulus egemenliği olduğuna dikkati çekmiş, hatta Atatürk İhtilâli adlı eserinde altı ilkeyi sıralarken en başa "kayıtsız şartsız" ulus egemenliğini yerleştirmiştir.(31) Türkiye'deki devlet sisteminin temel taşının demokrasi olduğunu çarpıcı örnekler vererek savunan(32) Mahmut Esat, Cumhuriyet'i "reşitim" diyen milletlerin idaresi"(33) "hakiki milliyetçiliğin, hakiki halkçılığın hukukî ifadesi" olarak tanımlamıştır. Türkiye'nin siyasal rejiminin Cumhuriyet olacağının ilk işaretinin Erzurum Kongresi'nde verildiğini; egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olduğunun ilke olarak kabul edilmesinin ise "adı verilmemiş Cumhuriyetten başka bir şey" olmadığını belirtmiştir.(34) Sivas Kongresi sırasında kongreye sunulan önergede "Anadolu'da bir Cumhuriyet kurulması gerektiği" yolundaki isteğin(35) ise 1921 Teşkilât-ı Esasiye Yasası ile yasağa geçirildiğine ve o günden itibaren "halk cumhuriyeti"nin kurulmuş olduğuna dikkati çekmiştir.(36) Bağımsızlık mücadelesi sırasında kimi devrim adımlarını güvendiği kişilerle paylaşan Mustafa Kemal Paşa da Türk rejiminin Cumhuriyet olacağını aynı yıl Mayıs ayında Mahmut Esat'a söylemiştir.(37) Cumhuriyetçiliğin demokrasinin "belli başlı şartlarından biri" olduğunu, "Cumhurluğu" kabul etmemiş demokrasilerin egemenlik yanlarının eksik kaldığını belirten Mahmut Esat, Kemalizm'in "cumhurcu" olmasını demokratlığının kanıtı olarak görmüş, halkçılığı da bu-

nun doğal bir sonucu olarak değerlendirmiştir.(38) Kadınların seçme ve seçilme hakkını da savunun Mahmut Esat, kadınına bu hakkı tanıyan Türk devriminin faşist ve komünist sistemlerden üstün bir konuma ulaştığını vurgulamıştır. Türk ulusunun Cumhuriyet ile yönetilme olgunluğunda olmadığını iddia edenleri de son derece sert eleştiren Mahmut Esat için Cumhuriyet, halkçılığın ve demokrasinin gereği olduğu kadar Türk ulusunun değerleri ile de bütünleşen, bu nedenle de Türk ulusu için vazgeçilmez olan devlet şeklidir.(39)

2. Milletçilik: Mahmut Esat altı ilkeyi sayarken "Milletçilik"i tercih etmiştir.(40) Milletçilik O'nun için bir yaşama biçimidir. Devrimi yapan ve yürüten kadronun benimsediği devlet ve toplum düşüncesinin, yetiştikleri ortamın siyasal, ekonomik, toplumsal koşullarının ürünü ve sonucu olduğunu kabul edecek olursak, Mahmut Esat'ta bu etki daha nettir. İdadi yıllarında İzmir limanına demir atan İtalyan ve Fransız donanmaları karşısında yerli Rumların neşeleri, İstanbul-İzmir arasında yolcu taşıyan Mesajeri Maritim kumpanyasına ait vapurda bir Rum görevlinin Türk subaylarının kılıçlarını alması, Türklerin "Etrâkı bî-idrak" olarak tanımlanması, bir annenin okula gitmeyen çocuğuna hakaret ederken "kalın kafalı Türk" diyebilmesi, Çerkez'in, Arnavut'un, Arap'ın kendisini milletleri ile tanımlarken Türk'ün "Elhamdülillah Müslümanım" diyerek milliyetini geri plana itmesi ruhunu isyana sürüklemiştir.(41) Öğrenim gördüğü Lozan'da "Türk-lük" için çalışmasında, başkanlığını yaptığı Türk Yurdu'nda Türklerin haklarını savunmaya öncelik vermesinde, yetiştiği topraklar işgal edilir edilmez ülkesine dönmesinde, Türk'ün geleceğini Mustafa Kemal'in başarısında bulmasında ve yaşamı boyunca yanında yer almasında ruhundaki bu isyan etkili olmuştur. Hatta Bozkurt-Lotus Davası'nda yaptığı ateşli savunun temelinde de bu isyan yatmaktadır. Zira Lotus gemisinin sahibi, Meşrutiyet döneminde Türk subaylarının kılıçlarını ellerinden alan Mesajeri Maritim'dir.(42)

Mahmut Esat, 'millet'i, "aynı dili söyleyen, aynı tarihe mensup olan kültürü, dileği, duygusu bir, bir insan camiası", 'milliyetçiliği' ise "kültürü, tarihi, dili ve âdetleri bir olan bir insanlık kültüsü" olarak tanımlamıştır.

Türk ulusunun dünyadaki herhangi bir ulusla aynı haklara sahip olduğu görüşünü ısrarla savunan Mahmut Esat, Kemalizm'in ayırıcı özelliklerinden birini de "salgıncılığa" karşı çıkmasında bulmuştur.

lamıştır.(43) Millet olmak için tarih, din, dil ve hars birliğini gerekli bulmuştur. "Lâyik, halkçı, cumhuriyet sistemiyle samimi bir surette mücehhez olmayan" devletlerin "tam ve şamil manasıyla" milliyetçiliği ifade edemeyeceklerine inanmıştır(44) Devletlerin, meşru ve güçlü temeller üzerine oturabilmesinin koşulu olarak da ya tek bir ulustan oluşmasını ya da rıza ve ortak çıkarlarda birleşmiş olmalarını gerekli görmüştür.(45) Bu çerçevede dil birliğinden yana net bir tavır almış, Atatürk'ün Türk dilini Türk Ulusu'na yazdığını ha-

Faşizmin ve Nasyonal Sosyalizm'in ilkelerinin devletlerce hızla benimsendiği, emperyalist güdülerle dünyaya yayılmaya çalışıldığı yıllarda Mahmut Esat, "Biz sulhçuyuz. Sulh istiyoruz. Hiçbir milletin topraklarında gözümüz yoktur" diyerek "milletçiliğin" emperyalizme karşı olduğunu vurgulamıştır.

tırlatarak dilde Türkçeleşmeyi savunmuştur. Türklüğü; "kültür, vicdan Türklüğü" ve "kanun Türklüğü" olarak ikiye ayırarak günlük yaşamlarında Türkçe konuşmayan, Türkçe isimler taşımayan vatandaşları "kanun Türkü" olarak tanımlamış ve "Vatandaş Türkçe Konuş" siyasetine destek vermiştir.(46) Mahmut Esat, "Türk'ün acılarını kendi acısı, saadetini kendi saadeti sayan, Türk'le gülen, Türk'le ağlayan ve kültürü Türk olan" herkesi "Türk" olarak nitelemiştir.(47)

Faşizmin ve Nasyonal Sosyalizm'in ilkelerinin devletlerce hızla benimsendiği, emperyalist güdülerle dünyaya yayılmaya çalışıldığı, buna karşın Atatürk'ün Medeni Bilgiler kitabı ile Türk gençlerine demokrasiyi işaret ettiği(48) "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesi ile de ülkesinin barışçıl yaklaşımını ortaya koyduğu yıllarda Mahmut Esat da "Biz sulhçuyuz. Sulh istiyoruz. Hiçbir milletin topraklarında gözümüz yoktur"(49) diyerek Türk milliyetçiliğinin emperyalizme karşı olduğunu vurgulamıştır. Ancak büyük devletlerin silahsızlanma söylemlerine kanılmaması gerektiğini de ısrarla vurgulamıştır. Hz. Ebubekir'den yaptığı "Hazır ol cenge eğer ister isen sulh u salah" deyişi ile savaşa hazır olmayan bir ulusun ölüme mahkûm olacağını belirtmiş ve yaşamak isteyen Türkiye'nin mutlaka silahlanması gerektiğine işaret etmiştir.(50) Türk ulusunun dünyadaki herhangi bir ulusla aynı haklara sahip olduğu görüşünü ısrarla savunan Mahmut Esat, Kemalizm'in ayırıcı özelliklerinden birini de "salgıncılığa" karşı çıkmasında bulmuştur. Bununla birlikte "Türk yurdundan bir parça; onun bir kayasından küçük bir çıkmak taşı" koparmak isteyen yabancının karşısında kadın, erkek bütün Türklüğü çıkarcak, "ortalığı kan ve ateşe verecek kadar gözü pek" olanın da yine Kemalizm olduğuna inanmış ve savunmuştur.(51)

Mahmut Esat, Türk dünyasının kültürel birlikteliğini savunmuştur. 20 Ekim 1920'de Anadolu'da Yeni Gün gazetesinde yazdığı makalesinde "içtimâî, harsî Türk birliğini" temenni etmiş, "Bütün Türk dünyası için edebiyat, dil, tarih, terbiye ve iştirak sistemlerinin tevhidini" istemiş ve bu sayede "Türk kızıl elmasına" ulaşabileceğini savunmuştur.(52) Bu düşüncenin Türkleri "Büyük Türk Halkı Kurultayı" oluş-

Yeni devleti "Türkiye Halk Devleti", Cumhuriyeti ise "Türkiye Halk Cumhuriyeti" olarak tanımlamayı yeğleyen Mahmut Esat'ta halkçı düşünce ve halkçılık bilinci daha ilk gençlik yıllarında gelişmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet'in özgürlük ortamında İttihat ve Terakki yanlısı gazetelerde kaleme aldığı yazılarda "hakimiyet-i milliye"yi savunması halkçı düşüncesinin göstergesidir.

turmaya, bağımsız Türk devletleri ile bir "Türk Konfederasyonu" kurmaya yöneltmesini, ortak dil ve tarih çalışmaları yapılmasını, "Türk Tarihi" ve "Türk Medeniyeti Tarihi" yazılmasını istemiştir. Bununla birlikte, emperyalizme neden olacağı için siyasal birliğe kesinlikle karşı çıkmış ve bunu ilkçağ milliyetçiliği olarak nitelemiştir.(53)

Mahmut Esat'ın milliyetçilik anlayışı ve enternasyonalizme karşı olması O'nu Mason locaları ile de karşı karşıya getirmiştir. Bu nedenle locaların kapatılması için yoğun bir çaba göstermiştir.(54) Vatan sevgisini Abdülhak Hamit'in sevgisi ile özdeşleştirerek "vatanını sevmiyen hiçbir şey sevmez, sevmemez" diyen, Türk gençliğine milliyetçiliğin; ihtilâlin hem ilkesi hem de bayrağı olduğunu hatırlatan Mahmut Esat gençlikten "farmasonluk, komünistlik, hilafetçilik, genç Hristiyanlık" gibi uluslararası akımlara kapılmamalarını istemiş, onlara gençliği ve inkılâbı yalnızca "kıpkızıl milliyetçiliğin" koruyabileceğini hatırlatmış, Kemalizm'in Türk ulusunun maddi ve manevi mutluluğunu sağlamak amacı ile milliyetçi olduğunu vurgulayarak(55) da halkçı niteliğini işaret etmiştir.

3. Halkçılık: Yeni devleti "Türkiye Halk Devleti", Cumhuriyeti ise "Türkiye

Halk Cumhuriyeti" olarak tanımlamayı yeğleyen Mahmut Esat'ta halkçı düşünce ve halkçılık bilinci daha ilk gençlik yıllarında gelişmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet'in özgürlük ortamında İttihat ve Terakki yanlısı gazetelerde kaleme aldığı yazılarda "hakimiyet-i milliye"yi savunması, güçlü bir devlet olmanın koşulu olarak ulus egemenliğinin önemini vurgulaması, bireyin ve toplumun devlete karşı yükümlülükleri kadar devletin de bireylere karşı görevleri olduğuna dikkati çekmesi milliyetçi ve devletçi yaklaşım kadar halkçı düşüncesinin de göstergeleridir. Mahmut Esat bu birikimi ile yeni devletin ideolojisini ortaya koyarken de ulus egemenliğini temel ilke olarak almış, bu nedenle demokrasi ile halkçılığı eşanlamda kullanmıştır.(56) Türklerin demokrat olduğu, demokrat bir idarede yaşamaları gerektiği tezini sık sık işlemiş, Türkiye'yi, halkın devleti olarak tanımlamış, yönetimin de halk devleti ilkelere göre kurulması ve halkın gereksinmelerini karşılaması gerektiğini savunmuştur.(57)

Saltanat ve hilafet kurumlarına karşı tutum alan Mahmut Esat, egemen tek unsur olarak ulusu tanımıştır. Bu nedenle Meclis Hükümeti sisteminden ve ulusun kayıtsız şartsız ödün verilmemesi yönünde büyük çaba sarf etmiştir. Ancak O, egemenliğin ulusa verilmiş olmasını da tek başına yeterli görmemiş, halkı bilinçli kılacak sosyal ve kültürel tüm adımların

atılmasını, halkın beslenme ve sağlık koşullarının iyileştirilmesini, toplumsal ve ekonomik alanda örgütlenmeye gidilmesini, halktan alınan vergilerin halkın yararına kullanılmasını, üreticinin iç ve dış soyguna karşı korunmasını, bunun içinde halkın/emeğin temsilini sağlayan bir seçim sisteminin -önce mesleki temsil sisteminin, ardından tek dereceli seçimin- yaşama geçirilmesini gerekli bulmuştur. Mahmut Esat, modern devletin amacının insanı mutlu kılmak olduğu inancındadır ve bu düşüncesini "her şey halk için ve halkla beraber" şeklinde formüle etmiştir.(58) Kuşkusuz, kooperatif şirketlerin, sendikaların ve çiftçi derneklerinin oluşturulmasındaki ısrarı da bu nedendir.

Mahmut Esat'a göre halkçılık; bir sınıf çıkarı ve egemenliği değildir. Halkçılık; "herhangi siyasî bir camiayı teşkil eden ferdlerin camia hayatındaki siyasî, iktisadî, manevî, millî, dinî, ilh. hareketlerdeki manaları nisbetinde, camianın varlığıyla alakaları nisbetinde mesud olması, hakkına kavuşması", halkın yükseltilmesi ve mutlu kılınması demektir.(59) Halkın, ihtilâl ve inkılâbın güzelliklerini hissedebilmesi, yeniliklerde kendi rahatını görebilmesi gerektiğini savunmuş bu nedenle gerek İktisat Bakanlığı gerekse Adalet Bakanlığı döneminde halkın mutluluk ve refahını sağlayacak yasaların çıkarılmasında, kurum ve kuruluşların örgütlenmesinde öncü rol oynamıştır. Zira O, Türk İhtilâli'nin

Mahmut Esat, modern devletin amacının insanı mutlu kılmak olduğu inancındadır ve bu düşüncesini "her şey halk için ve halkla beraber" şeklinde formüle etmiştir.

Halk Devleti'nin aynı zamanda "iktisat devleti" dönemini de başlattığına dikkati çeken Mahmut Esat, yeni devletin ilgilenmesi gereken öncelikli işlerin başında "devletleştirmeyi" anmıştır.

gücünü Türk köylüsünün sabanından ve kağnisından aldığını hiç unutmamış, yazdığı yazılarla da sık sık hatırlatmıştır.(60)

Mahmut Esat, Türklüğü ve Türk ulusunu yaşatmak isteyen devrimin; zaferi kazanarak tam bağımsızlığı sağladığına, saltanatı ve hilafeti kaldırdığına, Cumhuriyeti ilân ettiğine, Âşar vergisini ve rejiyi kaldırdığına, öğrenimi ve mahkemeleri birleştirdiğine, Ankara'dan başlayarak ülkenin her tarafına demiryolu ağı kurulmaya başlandığına ve bu adımlarla halkı "efendi" gibi yaşatmanın amaçlandığına dikkati çekerek Kemalizm'in halkçı ve devletçi düşüncesinin bütünselliğini de vurgulamıştır. 1930'ların ekonomik koşullarında ise halkın gereksinimlerine liberal politikalarla yanıt verilemeyeceğini sıklıkla yinelemiştir. Borçların taksitlendirilmesi, kredi olanaklarının artırılması, halkın tefeci-vurguncu zulmünden ve bürokrasiden kurtarılması için devleti etkin önlemler almaya, köylerden başlayarak "revirler, okullar, kooperatifler, kredi müesseseleri, idarî, malî, zira teşkilleri, adalet kurumları oluşturmaya çağırılmış, bu düşünceden hareketle "Örnekköy"ler kurulmasını, köylünün topraklandırılmasını istemiştir.

Mahmut Esat'ın "Türkiye Halk Devleti"nin kuruluşundan itibaren savunduğu halkçılık anlayışında üç temel nitelik göze çarpmaktadır. Birincisi; halkçılığın siyasal boyutu olarak ulus egemenliğini ve ulusal iradenin meslekleri temel alan bir seçim sistemi ile yansıyabileceğini savunması-

dır. İkincisi; halkçılığın ekonomik boyutu olarak devletçiliği ele alması, diğer bir deyişle devletçiliği halkçılığın zorunlu bir sonucu olarak görmesidir. Üçüncüsü; halkçılığın toplumsal boyutu olarak meslekleri temel alan, sınıfsız, ayrıcalıksız, eşitlikçi bir toplum yapısının kurulmasını öngörmesidir. Bu yapıda en büyük payı köylüye/çiftçiye tanımakla birlikte diğer meslek gruplarını da dışlamamış, onları da halktan sayarak iş bölümü ve dayanışmaya işaret etmiştir ki bu da "kaynaşmış" bir Türk halkı demektir. Bu nedenle yeni devletin kurulduğu ilk yıllarda "Türkler" sözcüğü ile birlikte "Türkiyeliler" sözcüğünü de sık sık kullanmıştır. Ancak sözcüğe yüklediği anlam ayırıcı değil birleştiricidir.(61)

4. Devletçilik: 1921 Anayasası ile kurulan Halk Devleti'nin aynı zamanda "iktisat devleti" dönemini de başlattığına dikkati çeken Mahmut Esat,(62) yeni devletin ilgilenmesi gereken öncelikli işlerin başında "devletleştirmeyi" anmış(63) böylece halk devletinin devletçi niteliğini vurgulamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Mart 1922'de ulusal ekonomiyi oluşturma yönünde zorunlu bir adım olarak gördüğü devletleştirmeyi İktisat Bakanı olarak uygulamaya koymuş, tarım ve ticarette kooperatifler örgütlemiş, Chester projesine verdiği destekle de yabancı sermayeye karşı olmadığını göstermiştir. Zaferin ardından İzmir'de topladığı Türkiye İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmada ise "Yeni Türkiye İktisat Mektebi" adını verdiği bir sisteme işaret etmiş, yeni Türkiye'nin eko-

nomik yapılanmasının liberal, sosyalist, komünist, devletçi ya da himayeci olmayacağını söyleyerek 1930'larda uygulamaya konan devletçilik, kendi deyişimi ile devlet sosyalizmine dikkati çekmiştir.(64) Devlet sosyalizmini ise "özel mülkiyeti tanıyan, fakat insanın insan tarafından sömürülmesini önlemek ve millî kalkınmayı başarmak için devlete ekonomik işlerde kontrol ve teşebbüs hak ve yetkilerini kabul eden bir sistem" olarak tanımlamıştır.(65) İlimli devletçi olan Kemalizm'in birreyi de inkâr etmediğine, "fert takatının az geldiği işlerde cemiyeti ferde yardımcı" kıldığına, "ferdin haklayamayacağı, yahut devletin haklaması icap eden büyük teşebbüsleri" de devlet gücüyle başarmayı öngördüğüne dikkati çekmiştir.(66) Kongre sonrasında basına verdiği demeçte ise başta kredi kurumları olmak üzere, sanayi, ziraat ve ticarete açıkça devletin himaye ve müdahale hakkını savunmuştur.

İmparatorluğun çökmesindeki temel nedenin Tanzimat'tan itibaren uygulanan liberal ekonomik politikalar olduğun vurgulayan Mahmut Esat, "Türk milleti, medenî bir millet sıfatı ile, memleketi şimendi-

Mahmut Esat'ın "Türkiye Halk Devleti"nin kuruluşundan itibaren savunduğu halkçılık anlayışında üç temel nitelik göze çarpmaktadır. Birincisi; halkçılığın siyasal boyutu olarak ulus egemenliğini savunmasıdır. İkincisi; halkçılığın ekonomik boyutu olarak devletçiliği ele almasıdır. Üçüncüsü; halkçılığın toplumsal boyutu olarak meslekleri temel alan, sınıfsız, ayrıcalıksız, eşitlikçi bir toplum yapısının kurulmasını öngörmesidir.

Mahmut Esat, kendi girişimleri ile açılan Ankara Adliye Mahmut Esat, Atatürk'ün ortaya koyduğu eseri yaşatabilmek için Türk gençliğine; "sarıklı" ve "sarıksız" "yobazlara" kanmamasını, aksine tüm güçleriyle onlarla mücadele etmesini ve devrim karşıtı hareketlere karşı uyanık olmasını öğütlemiştir. İnkılabı korumanın yolu ise inkılâpçı olmaktır.

ferlerle, yollarile, kanallarile, fabrikalarile imar etmek, sömürgelikten kurtulmak için sanayiini korumak, ziraatini inkişaf ettirmek, uluslararası ticaretine genişlik vermek zorunda idi!" diyerek yeni Türkiye'nin 20. yüzyılda güçlü olabilmesi ve Lozan'ın kazanımlarını koruyabilmesi için devletçi bir politika benimsemesinin zorunluluk olduğuna işaret etmiştir.(67) Mahmut Esat, doğduğu ülkelerde bile uygulamadan kalan ekonomik liberalizmin Türkiye'nin acılarını dindirmeyeceği düşüncesinde ısrarcıdır ve bu nedenle dönemin liberalizm yanlısı yazarları ile polemğe girmekten de kaçınmamıştır.(68) Parti programına alınmasından sonra kaleme aldığı yazıları ile de devletçiliğin gelişiminde etkin bir rol oynamıştır.

Mahmut Esat, 1930'ların ekonomik ve siyasal koşullarında devletçi düşüncenin en belirgin savunucularından biri hatta "ılımlı devletçilik"den bahseden ilk kişidir. Şubat 1930'da Hukuk Mektebi'nde verdiği konferansta "ılımlı devletçilik"i demokrasinin gereği saymış, devletçiliği; "yüzmeye meceli, takati" olmayanları devletin koruması gibi toplumsal bir içerik, "fertlerin ve camianın yükselmesi için" başarılması gereken "iktisadi hareketleri" devletin yapmasını isteyerek de ekonomik bir içerik kazandırmıştır.(69) Ekonomik liberalizmin demokrasinin ön koşulu olmadığını savunmuştur. Ekonomik liberalizmi kabul et-

meyen Kemalizm'i demokrasi dışında bırakmak yolundaki çabaların ise bilimsellik ile bağdaşmadığı düşüncesindedir. Devletin ekonomiye karışmadığı ülkelerde "kalın sermayenin cılız varlıkları ezmesinin" önüne geçilemeyeceğini ve asıl bu durumda demokrasinin var olamayacağını savunmuştur.(70) Partinin ortaya koyduğu ilkelerin tarihten süzülüp geldiğini, ulusun geçmişindeki acılarından ders aldığı ve gelecek nesilleri geçmişin olumsuzluklarından korumayı hedeflediğini belirtmiştir. Ülkenin ve ulusun olanaklarına dikkati çekerek yirminci yüzyılda dev adımlarla ilerleyen uygarlık önünde Türkiye'nin tutunabilmesi ve geleceğini kurabilmesi için devletçi bir politika izlemesinin zorunluluk olduğunu vurgulayan Mahmut Esat, geçmişe dönük verdiği örneklerle de Türkiye'nin, devletçiliği 1930'dan önce uygulamaya geçirdiğine işaret etmiştir. Köylüyü ezen tefecilere savaş açan, kredi olanaklarını artırıp Ziraat ve İş bankalarını ülkeye yüzeyine yayan, tekel uygulaması ile köylü ve çiftçinin vergi yükünü hafifleten, Anadolu'yu demiryolu ile donatan "devletçiler"dir(71)

Mahmut Esat'ın devletçilik anlayışı yalnızca ekonomik sahada değildir. O, verdiği kimi örneklerle devletçiliğin siyasal ve toplumsal boyutlarına da dikkati çekmiştir. Bu çerçevede sömürgeleşen, özgürlüklerini yitiren ulus; devletçilerin hem

dışarıda hem içeride verdiği savaş sonunda bağımsızlığını yeniden kazanmış, "ölü haline konmuş bir devlet" yerine Lozan'da tüm uygar uluslarla eşit bir ulus ve ülke yaratılmıştır. Devletçiliği topyekûn kalkınmanın temel unsuru olarak gören Mahmut Esat, halk ihtilâlinin halk için olabilmesi için sağlıkta ve bayındırlıkta da devletin kendisini göstermesini, iş olanaklarının artırılmasını, iş bulma kurumlarının oluşturulmasını, çocuklarının okutamayan, bakamayan, besleyemeyen ailelere yardım elinin uzatılmasını, kimsesizler için bakımevleri kurulmasını da gerekli görmüştür.(72) Mahmut Esat, sosyal devlet ilkesini ön plâna çıkaran bu düşünceleri ile milliyetçilik, halkçılık ve devletçilik ilkelerinin birbirini tamamlayan, biri diğerine koşut gelişen ilkeler olduğunu da ortaya koymuştur. Ancak O, bu ilkelerin ancak laik bir devlette uygulanabileceğini özellikle vurgulamıştır.

5. Laiklik: Mahmut Esat'taki laik devlet ve toplum düşüncesi daha yüksek öğrenim yıllarında belirginleşmiştir. Başkanlığını yaptığı Lozan Türk Yurdu'nda, 1916-1919 yılları arasında, üyeler arasında yapılan tartışmalarda 'dinin millî bir şekil almasını', 'Şeyhülislamın kabinde yerinin olmamasını', 'Hükümetin din ve meşihat ile alakasının kesilmesini', 'Türklüğün dine değil, dinin Türklüğe hadim kılınmasını' gerekli gören, Panislamizm'in gerçekleşmesini olanaksız bulan(73) Mahmut

Mahmut Esat Ekonomik liberalizmi kabul etmeyen Kemalizm'i demokrasi dışında bırakmak yolundaki çabaların ise bilimsellik ile bağdaşmadığı düşüncesindedir. Devletin ekonomiye karışmadığı ülkelerde "kalın sermayenin cılız varlıkları ezmesinin" önüne geçilemeyeceğini ve asıl bu durumda demokrasinin var olamayacağını savunmuştur.

Esat, bağımsızlık savaşı günlerinde de laikliği, ulusal bir devlet olarak yaşamının temel koşullarından biri olarak görmüştür. Din üzerine kurulmuş devletlerin varlıklarını sürdüremeyeceğini, dinin ancak manevi alanda birlik sağlayabileceğini savunmuş, bu düşünceleri nedeniyle ki daha 3 Mart 1924 tarihiyle yasalar çıkmadan kaleme aldığı yazısında Hilafet kurumunu "halkın ve millî şuurun sırtında ezici bir yük" olarak değerlendirmiş, son derece önemli bir konu olan "zihniyet ikiliği"ne dikkati çekerek laik eğitimden yana tavır almıştır.(74)

Mahmut Esat, çağdaş bir halk devleti oluşturabilmenin yolunun, halkın isteklerinin pozitif hukuka aktarılması ile olabileceğini savunmuş, Adalet Bakanlığı döneminde de bu savunusunu uygulamaya geçirmiştir. O'nun girişimleri ile açılan Ankara Adliye Üçünü maziye karşı hoşgörülü olmamasından kaynaklandığını,(82) Kemalizm'in laiklik anlayışının "dini, diyaneti bir devlet işi değil, fertlerin vicdanlarıyla alakadar bir hadise olarak" tanımak olduğunu(83) belirten Mahmut Esat, Atatürk'ün ortaya koyduğu eseri yaşatabilmek için Türk gençliğine; "sarıklı" ve "sarıksız" "yobazlara" kanmamasını, aksine tüm güçleriyle onlarla mücadele etmesini ve devrim karşıtı hareketlere karşı uyanık olmasını öğütlemiştir. İnkılâbı korumanın yolu ise inkılâpçı olmaktır.

6. İnkılâpçılık/Devrimcilik: Kemalizm'in Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik ve Laiklik'ten oluşan ilk beş ilkesi birbirini tamamlamakta, birbirinin nedeni ya da sonucu olma özelliğini taşımaktadır. İnkılâpçılık/Devrimcilik ilkesi ise bu beş ilke ile kurulan devlet ve toplum düzeninin korunmasını ve çağa uygun olarak geliştirilmesini öngörmektedir. Bu nedenle İnkılâpçılık, Kemalizm'in en dinamik ve en önemli ilkesidir. Kemalizm'i dogma olmasının önündeki engeldir.

Mahmut Esat, yazılarında hem "ihtilâl" hem de "inkılâp" sözcüklerine yer vermiş, İhtilâl sözcüğünü Fransızcadaki Revolüsyon'un karşılığı olarak kullanmıştır.(84) 1930'lu yıllardan itibaren de "devrimcilik" sözcüğüne yer vermiş, İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde verdiği derslerde ise "Atatürk İhtilâli" terimini inkılâba yeğ tutmuştur. Yine bu isimde yazdığı kitabında "bir şeyin

Mahmut Esat, kendi girişimleri ile açılan Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde, Türk ihtilalinin yanı sıra dünya ihtilalleri hakkında da dersler vermiştir.

aslını muhafaza ederek başka bir kalıba girmesi" anlamında olduğu için inkılâp deyimini yanlış bulduğunu belirtmiştir. O'na göre yeni devletin kurtuluş ve kuruluş sürecini en iyi anlatan sözcük "bir şeyi esassından değiştirerek yerine yepyenisinin konulması" anlamına gelen ihtilâl kelimesidir. Mahmut Esat, kullandığı farklı terimlere karşın söyleminde ve uygulamalarında koruma ve ilerletme işlevlerini ön plâna çıkarmıştır. O, ateşli bir ihtilâlcidir. İhtilâli, yalnızca Türk ulusu için değil geri bırakılmak istenen tüm uluslar için hak olarak görmüştür. Tam ve eksiksiz anlamı ile ihtilâl "politik, sosyal ve özellikle ekonomik

Mahmut Esat, Atatürk'ün ortaya koyduğu eseri yaşatabilmek için Türk gençliğine; "sarıklı" ve "sarıksız" "yobazlara" kanmamasını, aksine tüm güçleriyle onlarla mücadele etmesini ve devrim karşıtı hareketlere karşı uyanık olmasını öğütlemiştir. İnkılâbı korumanın yolu ise inkılâpçı olmaktır.

alana" girmesi ve "ileri bir rejim" kurması gerektiğini belirtmiştir. O'na göre ihtilâlin amacı; milletin her yönden ilerlemesi, daha güzele, daha iyiye doğru gitmesidir. Bunun aksini, "ya post kavgası ya kaytaklık" olarak görmüştür. Mahmut Esat, radikaldir. Yeni devlet yapılandırılırken "topyekûn", "kül halinde" değişimden söz etmiştir. Milletlerin; egemenlik haklarına dayanarak bile gerilemeye, geri gitmeye haklarının olmadığına işaret etmiş, geleceğin yalnızca ileride olduğunu vurgulamıştır.(85) O'na göre "gerilerde uçurum", "ilerilerde Türk'ün parlayan bahtı ve yıldızı" vardır.(86) Kemalizm'in ayırt edici özelliklerinden biri de evrimi kabul etmemesidir. Mahmut Esat, evrimciliğin "milletleri aldatmak isteyen kaytakların elinde bir âlet olduğunu" unutmuyarak daima ilerlemeyi benimser.(87) Adalet Bakanlığı döneminde "Cumhuriyet yasaları" adını verdiği çağdaş yasaları Türk hukuk sistemine kazandırırken de "bu kanunlar bize uyar mı?" sorusunu hiç sormamış, çağdaş uygarlığa uymayı bir zorunluluk olarak görmüştür.(88) O, Türkiye'nin inkılâbı koruyacak, yüceltecek ve işlevsel kılacak örgütlenmelere gereksinimi olduğunu ancak, bu örgütlenmelerde geriye gidilemeyeceğini, ortaya konan eserlerin çizdiği hatlardan daha ileriye, daha sola gitmek gerektiğini savunmuş, hiç kimse Türk ulusunu "bir karış geriye götürmek hakkını hâiz değildir"(89) diyerek İnkılâpçılık/devrimcilik ilkesinin sınırlarını çizmiştir. İnkılâpların başarıya ulaşmasında "feragat" ve "inanma"nın önemine dikkati çeken, inkılâplarda strateji bakımından; zamanı kollamak, olabildiğince hızlı hareket etmek, düşünsel zemini hazırlamak ve gereklerini pazarlıksız yapmak, taktik bakımdan ise birlik, feragat, disiplin ve inanç unsurlarının bulunması gerektiğini belirten Mahmut Esat, Türk inkılâbının başarısını Mustafa Kemal'in kişiliğinde görmüştür. "Bir çoban yıldızı gibi parlayarak" Türk halkına yol gösteren Mustafa Kemal Paşa'nın izinden gidildiğinde başarının mutlak olduğu inancındadır. Bu görevi de inkılâbın "pişvası" olarak gördüğü gençliğe yüklemiştir. İnsanlığın gerilemeye değil, yalnız ilerlemeye hakkı olduğunu sürekli yineleyen, geri düşüncelerin ve geri görüşlerin Türkiye'de yaşayamayacağını söyleyen Mahmut Esat, Türk devriminin korunabilmesi, devrim adımlarının tutunabilmesi için eskiye

Mahmut Esat, tam ve eksiksiz anlamı ile ihtilâlin "politik, sosyal ve özellikle ekonomik alana" girmesi ve "ileri bir rejim" kurması gerektiğini belirtmiştir. O'na göre ihtilâllerin amacı; milletin her yönden ilerlemesidir. Bunun aksini, "ya post kavgası ya kaytaklık" olarak görmüştür.

ait her şeyin "yalnız cisimlerle değil, isimlerle beraber" yok edilmesi "çiğnenmesi" gerektiğine işaret etmiş, "yeni rejim ne kadar ileri gider, ne kadar radikal olursa kendisini kuşatacak hasımların o kadar sert ve çok olacağına şüphe edilmemelidir" diyerek halkı ve özellikle gençliği ihtilâle düşmanlık edenlere karşı uyanık olmaya ve mücadeleye çağırmıştır.(90) Devrimi korumak yolunda kimi adımların atılmadığını düşünen Mahmut Esat, inkılabın kendisini anlatması, ideolojisini ortaya koyması gerektiğini de özellikle vurgulamıştır. O'na göre Kemalizm'in gerçekçiliği, çağdaş olan siyasal ideolojilere olan üstünlüğü ortaya konulduğunda belirginleşecektir. İşte bu düşünceden hareketle Mahmut Esat, Kemalizm'in diğer ideolojilerden farkını ortaya koymaya yönelmiştir. Bur çerçevede; Kemalizm, ekonomik liberalizmi benimsememiştir. Zira, kuvvetlilerin zayıfları "sıkboğaz ettiği" liberalizm, demokrasi ile örtüşmemektedir. Buna karşın sosyal fayda ve uyumu ön plana çıkaran Kemalizm'in hedefi demokrasidir.

Kemalizm'i, Komünizm ile bağdaştırmak da olanaksızdır. Zira Komünizm; enternasyondaldir, diktatörlüğü benimser. Ekonomik alanda bireye faaliyet hakkı tanımaz. Sistemi, sınıf kavgası üzerine kurulmuştur. Bütün insanlığı bir rejim içine almak, komünist federasyon halinde yaşatmak istediği için emperyalisttir. Kemalizm ise ulusaldır, milliyetçidir, diktatörlükler yerine ulus egemenliğini benimser. Ekonomik alanda bireyi yok saymaz. Bireyin "bir gerçek" olduğundan hareketle ona da faaliyet hakkı tanır, gerektiğinde bu

hakkı devlete de verir ya da bireyle devleti ortak kılabilir. Kemalizm, ulusların kendi kaderini istediği gibi belirlemesi ilkesini kabul edip her türlü emperyalizmi reddeder. Her iki rejimin birleştiği tek nokta ise devlet şekli olarak Cumhuriyeti benimsemesidir.(91)

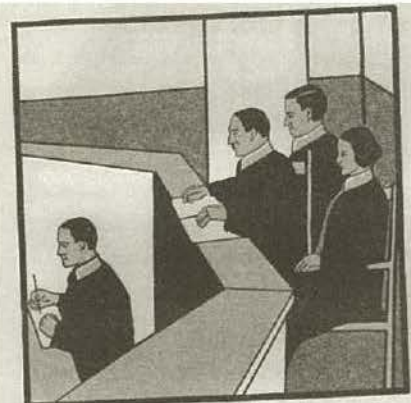
Kemalizm, Faşizm ile de bağdaşmaktadır. Zira Faşizm'in temel unsurları salıncılık-istilacılık, dincilik ve diktatörlüktür. Demokrasi karşıtıdır. Ekonomik açıdan korporasyon devletidir, gücünü bu kurumlardan alır. Kemalizm, bunların tümünü reddeder; dini bir devlet işi olarak algılamaz, vicdan özgürlüğünü kabul eder. Emperyalist değildir, bağımsızlığı bütün ulusların hakkı olarak görür. Ulusun üzerinde egemen hiçbir güç tanımaz, baş ilkesi ulus egemenliği hedefi demokrasidir, gücünü ulustan alır.(92)

Kemalizm ile Milli Sosyalizm birbirine benziyor gibi görünse de temelde birbirinden ayrılmaktadır. Ekonomik açıdan her iki devlet de devlet sosyalizmini kabul etmektedir. Ancak Alman rejimi büyük sanayinin mutlaka devletleştirilmesini öngörürken Kemalizm bu konuda esnek; büyük sanayi girişimlerini bireylere bırakabilir. Yine her iki rejim de milliyetçidir. Ancak Kemalizm, ırkçı değildir. Alman rejiminde olduğu gibi kana değil, kültüre ve dile önem

verir. Milli Sosyalizm diktatörlüğü benimser ve emperyalisttir. Buna karşın Kemalizm ulus egemenliğine dayanmakta, emperyalizmi reddetmekte hatta bu tür eğilimleri suç saymaktadır.(93)

Mahmut Esat, tüm bu açıklamaların ardından "biz neyiz, kimiz ve kime benzeriz?" sorusunu yine kendisi "biz modern hayatın anlamıyız. Biz modern hayatın ilimlerle anlatılabiliriz" diyerek yanıtlamış ve Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Aralık 1921'de TBMM'de yaptığı konuşmaya atıf yaparak "biz bize benzeriz" sonucuna ulaşmıştır. İhtilâle birlikte ortaya konan Kemalizm'in halka dayanan, otoritesini halktan alan bir "Şef" in yönetiminde "otoriter bir demokrasi" olduğunu, bu niteliği ile dünya demokrasilerine örnek olacağını ve geleceğe yön vereceğini vurgulamıştır.(94) arih, yirminci yüzyılı anlatırken, "Kemalizm içinde hayli duracak ve çok şeyler söyleyecektir." Yirminci yüzyıl, yalnız Türkiye için değil, bütün dünya adına, ekonomik, siyasal, sosyal anlamı "az çok [Kemalizm] prensiplerinde arıyacaktır."(95) "[Kemalizm] tutunacaktır. Çünkü iktisadî, siyasî, ictimâî prensipleri yirminci asrın yeni düsturlarının ifadesidir. [Kemalizm] realisttir."(96)

Sonuç olarak ihtilâlin ilk gününden itibaren Mahmut Esat'ın öne çıkardığı ilke ulus egemenliği olmuştur. Demokrasi ile

ESKİ VE YENİ MAHKEME

LAW COURT, OLD STYLE

—AND NEW

C. H. F. 16

Mahmut Esat, Adalet Bakanlığı döneminde "Cumhuriyet yasaları" adını verdiği çağdaş yasaları Türk hukuk sistemine kazandırırken de "bu kanunlar bize uyar mı?" sorusunu hiç sormamış, çağdaş uygarlığa uymayı bir zorunluluk olarak görmüştür.

Mahmut Esat'a göre "Milli Sosyalizm" diktatörlüğü benimser ve emperyalisttir. Buna karşın Kemalizm ulus egemenliğine dayanmakta, emperyalizmi reddetmekte hatta bu tür eğilimleri suç saymaktadır.

eş anlamda kullandığı ulus egemenliğini ise halkçılığın gereği olarak görmüştür. Cumhuriyeti benimsemeyen bir sistemin demokrasiyi yürütemeyeceğini, laikliği temel almayan bir sistemin ise ulusal olmayacağını savunmuştur. Bu yapı temel alınarak oluşturulan bir devletin yaşamını sürdürebilmesi için de temeli koruyarak sürekli gelişmeyi hedeflemesi gerektiğini belirtmiştir. Halkla beraber halk için kurulan bu sistemde halkın mutluluğunun ise ekonomik ve toplumsal alanda devletçiliğin benimsenmesi ile olanaklı kılınabileceğini, bunun da sosyal devlet olmanın gereği olduğunu vurgulamış ve Kemalizm'in ulusal sol bir ideoloji olduğunu ortaya koymuştur.

Mahmut Esat, kaynağını Türk tarihinden alan Kemalizm'in, kendisinden önce var olan bir düşünce sistemine dayanmadığını, Türk ulusunun gereksinimlerine, çağın gereklerine göre var olan tüm sistemlerin geliştirilmiş bir sentezi olduğunu; siyasal açıdan; milliyetçi, cumhuriyetçi, laik, ekonomik açıdan; devletçi ve halkçı aynı zamanda devrimci ilkelere dayanan, meşruiyetini halktan alan, gerçekçi ve dinamik bir ideoloji olduğu kanısına varmıştır.

Dipnotlar

- (1) İdeoloji; Kurucusu ya da kurucuları tarafından ortaya konulan ve uzun sayılabilecek bir gelişme sonucu beliren, belli bir amaca yönelik, kendi içinde tutarlı bir sistem oluşturan düşünceler bütünüdür.
- (2) Falih Rıfkı Atay, "Put ve Perestliği", *Dünya*, 15 Haziran 1956, No: 1538, s. 3.
- (3) Zeki Sarıhan, *Türk Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. II, Ankara: TTK Basımevi, 1994, s. 449; C. III, Ankara: TTK Basımevi, 1995, s. 307.
- (4) *İkdam*, 3 Teşrin-i evvel (Ekim) 1336 (1920).
- (5) *İleri*, 6 Teşrin-i sani (Kasım) 1336 (1920)
- (6) Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), "Kemalizm", *Hakimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1927; Sarıhan, a.g.e, C. II, s. 304; C. III, s. 251, 305, 356, 385; Erol Ulu-belen., *İngiliz Belgelerinde Türkiye*, İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 1967, s. 251, 267.
- (7) Şerefattin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, 3. Kitap, 2. Bölüm, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996, s. 23.
- (8) Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), "Kemalizm", *Hakimiyet-i Milliye*, 20 Ağustos 1927.
- (9) Emre Kongar, *Atatürk ve Devrim Kurumları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1981, s. 393-394.
- (10) Tarık Zafer Tunaya, *Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük*, İstanbul: Turhan Kitabevi, 1981, s. 275.
- (11) *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Kanun-ı evvel (Aralık) 1338(1922), No: 680; Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 14 (1922-1923), İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004, s. 170-172.

(12) *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tarihçesi*, İstanbul: Şevket Ünal Matbaası, 1962, s. 9-10; *Millî Hizmetinde 40 Yıl C.H.P.*, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi, 1963, s. 11-13.

(13) A. Afetinan, *Medenî Bilgiler ve Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara: TTK, 1988, s. 371.

(14) *Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi*, Ankara: TBMM Matbaası, 1927, s. 37.

(15) *Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi*, Ankara: TBMM Matbaası, 1927, s. 3-4.

(16) "İnkılâpçı Partinin Vasıfları Ana Yasaya Alınmış, Devlet Kemalizme Dayanmıştır", *Tan*, 6 Şubat 1937.

(17) Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*, İstanbul: Tan Matbaası, 1945, s. 45-46.

(18) İsmet Paşa'nın Sivas demiryolunu açarken yaptığı bu konuşma için bkz. Bilsay Kuruç, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası*, C. 1 (1929-1932), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1988, s. 95-104.

(19) Başar, a.g.e., s. 46-47.

(20) *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, s. 262.

(21) *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleleri*, (Derleyen: Nimet Arsan), Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1964, s. 549-552.

(22) *C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları (10-18 Mayıs 1931)*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, s. 28 vd; *Cumhuriyet Halk Fırkası Programı*, 1931, s. 4-5.

(23) *C.H.F. Programının İzahı*, Ankara: Ulus Matbaası, 1931 (Fırka Kâtibiumumisi B. R. Peker tarafından 16 Teşrinievvel 1931 tarihinde İstanbul Darülfünunu konferans salonunda konferans olarak teşrih edilmiştir).

(24) *C.H.F. Programının İzahı*, s. 2.

(25) *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre V, İçtima: 2, Cilt: 16, Ankara: TBMM Matbaası, 1937, S. Sayısı: 89, s. 1.

(26) *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre V, İçtima: 2, Cilt: 16, S. Sayısı: 89, s. 3.

(27) Görüşmeler için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre V, İçtima: 2, Cilt: 16, s. 59-68.

(28) Mahmut Esat Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, 4.b., İstanbul: Kaynak Yayınları, Ocak 2014, s. 217; Mahmut Esat Bozkurt hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Halıcı, Şaduman, *Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2004.

(29) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kamalizmin İdeolojisi 1", *Tan*, 24 Mayıs 1935, No: 3335-32.

(30) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kemalizm 1", *Anadolu*, 3 İkincişerhin 1932, No: 5452.

(31) Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 53.

(32) Bozkurt, *Atatürk İhtilali*, s. 234.

(33) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kamalizmin İdeolojisi 2", *Tan*, 28 Mayıs 1935, No: 3339-36; "Yeni Türk Rejimi ve Diktatörlük", *Tan*, 29 Mayıs 1935, No: 3340-37; "Kemalist Demokrasi", *Ulus*, 20 Mart 1939;

(34) *Ulus*, 9 Eylül 1943, s. 1 (CHP'nin 20. Yıl Özel Sayısı)

- (35) Halıcı, Ş., a.g.e., s. 465.
- (36) Mahmut Esat (Bozkurt), "Türk İhtilâlinin Düsturları 7", *Sada-yı Hak*, 1 Haziran 1340 (1924), No: 1348; "Türk İhtilâlinin Düsturları 9", *Sada-yı Hak*, 3 Haziran 1340 (1924), No: 1350.
- (37) Halıcı, Ş., a.g.e., s. 484.
- (38) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kamâlizmin İdeolojisi 1", *Tan*, 24 Mayıs 1935, No: 3335-32; Halıcı, Ş., a.g.e., s. 485-489.
- (39) *Akşam*, 11 Mart 1934, No: 5539, s. 2 (İnkılâp Enstitüsünde verdiği ders); *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1935, No: 3932.
- (40) Bozkurt, *Atatürk İhtilâli*, s. 217.
- (41) Halıcı, a.g.e., s. 491.
- (42) Halıcı, a.g.e., s. 352.
- (43) Mahmut Esat (Bozkurt), "Mehmetçğin Hakkı", *Anadoluda Yeni Gün*, 8 Mayıs 1337 (1921), No: 603-223; *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1934, No: 3599, s. 3; *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1935, No: 3919, s. 2 (İnkılâp Enstitüsünde verdiği ders)
- (44) *Cumhuriyet*, 10 Kanun-ı sani (Ocak) 1928, No: 1320, s. 2 (Ankara Türk Ocağı'nda yaptığı konuşma); Halıcı, a.g.e., s. 494.
- (45) Mahmut Esat (Bozkurt), "Türk Birliği", *Anadoluda Yeni Gün*, 17 Mayıs 1337 (1921), No: 611-231.
- (46) Mahmut Esat (Bozkurt), "Türk Dili İçin", *Halkın Sesi*, 1 Eylül 1934, No: 2259; *Son Posta*, "Azınlıklar İşleri 1", 16 Şubat 1936, No: 1991, s. 5; "Bir İki Düşünce", *Ulus*, 4 Temmuz 1939, s. 1-7.
- (47) Bozkurt, M.E., "Milliyetçilerin Cevabı", *Gökbörü*, 1 Ocak 1943, Sayı: 4, s. 12.
- (48) Afetinan, *Medeni Bilgiler*, s. 29.
- (49) *Anadolu*, 30 Temmuz 1933 (Dolaplı Kuyu seçmenleri ile yaptığı söyleşi).
- (50) Bozkurt, M.E., "Silâhlanacağıız! Silâhlanacağız!", *Son Posta*, 23 Ağustos 1934, No: 2251, s. 1-12; "Hürriyet Yollarında Yalın Ayak!", *Yeni Asır*, 5 İkinciteşrin 1935, No: 2251, s. 1-2; "Silâhlı Türk!", *Yeni Sabah*, 2 Birincikanun 1935, s. 1-5; "Ordu, Gene Ordu, Hep Ordu!", *Son Posta*, 18 Ağustos 1936, No: 2172, s. 1-8.
- (51) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kamâlizmin İdeolojisi 2", *Tan*, 28 Mayıs 1935, No: 3339-36; Halıcı, a.g.e., s. 503.
- (52) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kızıl Elma", *Anadoluda Yeni Gün*, 20 Teşrin-i evvel (Ekim) 1336 (1920), No: 442-62.
- (53) Mahmut Esat (Bozkurt), "Türk Birliği", *Anadoluda Yeni Gün*, 17 Mayıs 1337 (1921), No: 611-231.
- (54) Ayrıntılı bilgi için bkz. Ergün Aybars, "Mahmut Esat Bozkurt ve Masonlar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. II, Sayı: 4-5, Yıl: 1994-1995, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1995; Halıcı, Ş. a.g.e., s. 504-508.
- (55) Mahmut Esat Bozkurt, "Ulusçuluk Prensipleri ve İş Hakkı 3", *Tan*, 20 Haziran 1935.
- (56) Mustafa Kemal Paşa'da "Demokrasi [Halkçılık]-Demokrasi esasına müstenit hükümetlerde, hâkimiyet, halka, halkın ekseriyetine aittir" diyerek demokrasi ile halkçılığı eş anlamda kullanmıştır. Bkz. Afetinan, *Medeni Bilgiler*, s. 29.
- (57) Halıcı, a.g.e., s. 510-514.
- (58) Mahmut Esat (Bozkurt), "Yakın İhtilaller 3", *Anadolu*, 8 Teşrinievvel 1931.
- (59) Mahmut Esat (Bozkurt), "İdare Siyaseti", *Anadoluda Yeni Gün*, 8 Temmuz 1337 (1921), No: 654-274; "Türkiye İnkılâbının Hesabı", *Anadoluda Yeni Gün*, 7 Kanun-ı sani (Ocak) 1340 (1924), No: 1380-1004.
- (60) Bkz. Mahmut Esat (Bozkurt), "Halk Saltanatı", *Anadoluda Yeni Gün*, 31 Mayıs 1337 (1921), No: 623-243; "Halk Meşrutiyeti 1", *Anadoluda Yeni Gün*, 10 Temmuz 1337 (1921), No: 655-275; "Yeni Türkiye'nin Manası 2- Tarih-i Siyasi ve Hukuk-ı Amme Önünde", *Hakimiyet-i Milliye*, 10 Teşrin-i sani (Kasım) 1337 (1921), No: 349; "Her Şey Türk Köylüsü İçin", *Anadolu*, 17 Haziran 1943, No: 9275.
- (61) Halıcı, a.g.e., s. 516.
- (62) Mahmut Esat (Bozkurt), "Sultanların Hukuku", *Anadoluda Yeni Gün*, 26 Mayıs 1337 (1921), No: 618-238. Mahmut Esat Bozkurt Toplu Eserler I (Kısaca Toplu Eserler I olarak anılacaktır), (Yayına Haz. Şaduman Halıcı), İstanbul, Kaynak Yayınları, 2014, s. 113.
- (63) Mahmut Esat (Bozkurt), "Yeni Türkiye'nin Manası 7- Tarih-i Siyasi ve Hukuk-ı Amme Önünde", *Hakimiyet-i Milliye*, 16 Teşrinisani 1337 (1921), No: 354; Toplu Eserler I, s. 161 vd.
- (64) Halıcı, a.g.e., s. 520-521. Niyazi Berkes de Mahmut Esat'ın Türkiye İktisat Kongresi'nde devletçilik fikrini ilk kez ortaya attığına dikkati çekmektedir. Bkz. Niyazi Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Ankara: Bilgi Basımevi, 1975, s. 101.
- (65) Bozkurt, *Atatürk İhtilâli*, s. 223.
- (66) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kemalizm 1", *Anadolu*, 3 İkinciteşrin 1932, No: 5452.
- (67) Bozkurt, *Atatürk İhtilâli*, s. 230 vd.
- (68) Mahmut Esat (Bozkurt) "Liberallik Masalı 1", *Anadolu*, 2 Teşrin-i evvel (Ekim) 1932, No: 5423; "Liberallik Masalı 2", *Anadolu*, 4 Teşrinievvel 1932, No: 5425; "Liberallik Masalı 3", *Anadolu*, 6 Teşrinievvel 1932, No: 5427. Polemikler için bkz. Mahmut Esat Bozkurt, "Türk Demokrasisi ve Ekonomik Sistemi", *Tan*, 21 Mayıs 1935; "Türk Demokrasisi ve Ekonomik Liberallik", *Tan*, 22 Mayıs 1935; "Taptama Alanında Demokrasiler", 24 Mayıs 1935; "Ağaoğlu'nun Dedikleri", *Tan*, 23 Haziran 1935; "Ağaoğlu'nun Anlattıkları", *Tan*, 7 Temmuz 1935; "Ağaoğlu Ne Yazdı I-Devletçilik Hakkında", *Tan*, 8 Temmuz 1935; "Ağaoğlu Ne Yazdı 2-Devletçilik Hakkında", *Tan*, 9 Temmuz 1935.
- (69) Mahmut Esat (Bozkurt), "Muasır Demokrasilerin İstirapları", *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Şubat 1930, No: 3082, s. 2.
- (70) Bozkurt, M.E., "Türk Demokrasisi ve Ekonomik Sistemi", *Tan*, 21 Mayıs 1935; "Türk Demokrasisi ve Ekonomik Liberallik", *Tan*, 22 Mayıs 1935; Halıcı, a.g.e., s. 521.
- (71) "Mahmut Esat Bey'in Ödemiş Nutku", *Anadolu*, 18 Teşrinievvel 1930; Mahmut Esat, "Devletçilerin Hesapları", *Anadolu*, 12 Teşrin-i evvel (Ekim) 1932, No: 5432.
- (72) Halıcı, a.g.e., s. 523-525.
- (73) *Türk Tarih Kurumu Arşivi*, Yazmalar Bölümü, DN: Y/653; Lozan Türk Yurdu Muharrerat ve Zabtı Sabık Defteri; Halıcı, a.g.e., s. 38-39.
- (74) Mahmut Esat (Bozkurt), "Cumhuriyetin Mekanizması", *Anadoluda Yeni Gün*, 1 Kanun-ı sani (Ocak) 1340 (1924), No: 1375-999; "Türkiye Tarihinde İhtilal Asırları", *Anadoluda Yeni Gün*, 6 Kanun-ı sani (Ocak) 1340 (1924), No: 1379-1003; Halıcı, a.g.e., s. 528-529.
- (75) Musevi, Ermeni, Ermeni Protestan, Ermeni Katolik ve Rum Ortodoks cemiyetleri Adalet Bakanlığı'na yaptıkları başvuru ile Lozan Antlaşması'nın 42. maddesi ile kendilerine tanınan haklardan yine kendi istekleri ile vazgeçmişler ve Medeni Yasa'nın tüm Türk vatandaşları hakkında olduğu gibi haklarında da tatbikini "ısrarla talep ve rica" etmişlerdir. Bkz. "Adliye Eklalliyetlerin Feragatnâmelerini Neşrediyor", *Hakimiyet-i Milliye*, 21 Mayıs 1926, No: 1750.
- (76) Mahmut Esat (Bozkurt), "Yobazlar Elinde Din 2", *Anadolu*, 6 Mart 1933, No: 5552; Halıcı, a.g.e., s. 532-533.
- (77) Bu konuda verdiği örnekler için bkz. Mahmut Esat (Bozkurt), "Türk Hakimiyeti 3", *Anadolu*, 25 Ağustos 1931, No: 5088, s. 2; "Yobazlar Elinde Din 1", *Anadolu*, 24 Şubat 1933, No: 5544; "Yobazlar Elinde Din 2", *Anadolu*, 6 Mart 1933, No: 5552; "Soyguncular Elinde Din", *Anadolu*, 16 Mart 1933, No: 5561.
- (78) *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1341 (1925), No: 404, s. 3.
- (79) Bozkurt, M.E., *Atatürk İhtilâli*, s. 105.
- (80) Halıcı, a.g.e., s. 535.
- (81) Bozkurt, M.E., *Atatürk İhtilâli*, s. 106.
- (82) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kemalizm 2", *Anadolu*, 4 İkinciteşrin (Kasım) 1932, No: 5453.
- (83) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kamâlizmin İdeolojisi 2", *Tan*, 28 Mayıs 1935, No: 3339-36.
- (84) Mahmut Esat (Bozkurt), "İhtilâl Heyecanları", *Anadolu*, 6 Şubat 1933; Halıcı, a.g.e., s. 537.
- (85) Bozkurt, *Atatürk İhtilâli*, s. 69-74; 161 vd.
- (86) "Adliye Vekilimizin Bursa'da Bir Hitabesi", *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1341 (1925), No: 413, s. 3; Halıcı, a.g.e., s. 539.
- (87) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kamâlizmin İdeolojisi 2", *Tan*, 28 Mayıs 1935, No: 3339-36.
- (88) *Akşam*, 6 Nisan 1928, No: 3406; Halıcı, a.g.e., s. 538.
- (89) *Cumhuriyet*, 9 Ağustos 1928, No: 1537, s. 4.
- (90) Halıcı, a.g.e., s. 541-542.
- (91) Bozkurt, *Atatürk İhtilâli*, s. 218-219.
- (92) Bozkurt, *Atatürk İhtilâli*, s. 220.
- (93) Bozkurt, *Atatürk İhtilâli*, s. 219-220, s. 299-300; "Kamâlizmin İdeolojisi 2", *Tan*, 28 Mayıs 1935, No: 3339-36.
- (94) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kemalizm 1", *Anadolu*, 3 İkinciteşrin (Kasım) 1932, No: 5452; "Kemalizm 2", *Anadolu*, 4 İkinciteşrin 1932, No: 5453; "Kamâlizmin İdeolojisi 2", *Tan*, 28 Mayıs 1935, No: 3339-36.
- (95) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kemalizm 1", *Anadolu*, 3 İkinciteşrin (Kasım) 1932, No: 5452.
- (96) Mahmut Esat (Bozkurt), "Kemalizm 2", *Anadolu*, 4 İkinciteşrin (Kasım) 1932, No: 5453.

Liberalizm ve faşizm birlikteliği

Adam Smith ve arkasından gelen klasik iktisatçıların geliştirdikleri kapitalizm öğretisi hiçbir zaman uygulanmamış, burjuva devrimleri ile iktidarı ele geçiren burjuvazi, devlet gücünü kullanarak kapitalizmle taban tabana zıt bir uygulamayı, sömürgeciliği (emperyalizmi) benimseyerek, faşizmin temellerini atmıştır. Kapitalizm için faşizm yeni bir şey değildir. Kapitalizmin doğuşu ile birlikte ortaya çıkan ve uygulanan bir sömürü aletidir.

Kapitalizmin üstündeki liberalizm örtüsü kaldırıldığında, liberalizm ve faşizm zıtlığı değil, kapitalizm ve faşizm birlikteliği ortaya çıkar. Liberalizm ve kapitalizmin faşizmle yan yana, kol kola olduğunun anlaşılabilmesi için liberalizm, kapitalizm ve faşizm kavramlarının içeriğinin belirlenmesi gerekir.

Kapitalist ekonomik düzen sorgulandıkça çelişkileri, vahşiliği, ayakta kalmasının olanaksızlığı yadsınamaz biçimde ortaya çıkmaktadır. Sürdürülmesi gittikçe zorlaşan bu düzeni ayakta tutabilmek için, liberalizm ve neoliberalizm gibi daha sevimli kavramlardan medet umulmaktadır. Oysa liberalizmin amacı kapitalizmin hukukunu yaratmaktır. Bir başka saptırma; "Evet, günümüzde haklar kısıtlanmaktadır. Ancak bu liberalizmin (kapitalizmin) kusuru, gereği değildir. Tekellerin, tröstlerin bir dayatmasıdır." Peki tekeller, tröstler nedir? Kapitalizmin doğal uzantısı değil midir? Rastlantı olarak ortaya çıkan olağandışı koşulların gereği olarak kapitalizmin yozlaşması mıdır? Öyleyse nedir bu olağan dışı koşullar? Bu sorulara yanıt verilmez. Kapitalizmi aklamak için vahşi kapitalizm kavramı da yaratılmıştır. Böylece kapitalizmin acımasızlığı, vahşiliği vahşi kapitalizm kavramına yüklenerek, kapitalizm aklanmaya çalışılmaktadır. Oysa kapitalizmin ana ilkesi "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler", vahşiliği kaçınılmaz kılar. Vahşi kapitalizm, kapitalizmin ta kendisidir.

Herkesin kendi çıkarı peşinde koşması ve fiyat mekanizması ile "en çok kişiye, en yüksek düzeyde mutluluk" verilmesi biçiminde ifade edilen kapitalizmin doğal sonucu tekelleşme ve tröstleşmedir. Herkesin kendi çıkarı peşinde koşması esasına dayalı bir toplumsal yapının, düzenin te-

kelleşmeyi ve tröstleşmeyi yaratmayacağı beklentisi içinde olmak insan aklını ve insanın örgütlenme yeteneğini küçümsemektir.

Liberalizm kapitalizmle birlikte gün ışığına çıkmış bir öğretiler. Liberalizmin teorisini Jean- Jaque Rousseau (1712 - 1778) ile kapitalizmin teorisini Adam Smith (1723-1790) çağdaşlarıdır. Feodalite, senyör (derebeyi) sınıfının, kapitalizm ve liberalizm burjuvazinin diktatörlüğüdür. Sınıf diktatörlüğü diktatörlük tanımı gereği, hakların kısıtlanması demektir. Liberalizm efsanesi yaratılarak burjuva sınıfının diktatörlüğünü yani kapitalizmin doğal hakları kısıtlayan bir düzen olmadığını ileri sürmek gerçekçi değildir. Sınıf diktatörlüğü gerçeğine aykırıdır.

Günümüz koşullarında faşizmi yeniden tanımlamak gerekir. Faşizm, kapitalizmin son aşaması emperyalizmin olmazsa

Kapitalizmin ana ilkesi "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" vahşeti kaçınılmaz kılar. Vahşi kapitalizm, kapitalizmin ta kendisidir.

olmaz yardımcısı, bir süre daha ayakta kalmak, bir süre daha yıkılmamak için kullanılması zorunlu araçtır. Sonunda yıkılacağı da apaçık ortadadır. Kapitalizmin üstündeki liberalizm örtüsü kaldırıldığında, liberalizm ve faşizm zıtlığı değil, kapitalizm ve faşizm birlikteliği ortaya çıkar. Liberalizm ve kapitalizmin faşizmle yan yana, kol kola olduğunun anlaşılabilmesi için liberalizm, kapitalizm ve faşizm kavramlarının içeriğinin belirlenmesi gerekir.

Bu kavramların gerçek içeriklerinin ortaya konması, kapitalizm öncesi toplumsal yapının yani feodal düzenin açıklanmasından başlanarak yapılabilir.

1. Feodal toplum düzeni

Kapitalizmden önceki feodal düzende, hakim sınıf derebeyleridir. Derebeyi sınıfının diktatörlüğü altında ve onun topraklarına tam bağlı serfler yani köleler (*Latince servus: "köle", "kul"*) vardır. Bu dönemde Avrupa'da *nulle tere sans seigneur* (senyörsüz toprak olmaz) kuralı toplum düzeninin temelidir. Senyörün topraklarını işleyen köylüler ürettikleri ürünün beslenmelerine yetecek kadarını tüketebilir, boşaz tokluğuna çalışırlardı. Köylülerin ürettikleri ürünün önemli bir bölümü senyöre verildi. Bu senyörün hakkıydı. Köylünün senyörün toprağını işlemesi tarafların özgür iradesiyle oluşan bir kiralama sözleşmesi biçimindeki ilişki değildi. Bu ilişki babadan oğula sürdürülen, her iki yanca da kuşaktan kuşağa geçen, hak ve ödevleri içeren bir hukuka dayanıyordu. Köylüler senyörün siyasal, askeri ve hukuksal otoritesine bağlıydılar. Bu toplum yapısı köylülerin hareket serbestliğini önemli ölçüde kısıtlıyordu. Yer değiştirmek, evlenmek, meslek değiştirmek senyörün iznine bağlıydı. Miras hakları kısıtlıydı. Bu, feodal hukuku.

18. yüzyıldan başlayarak gelişmesi hızlanan kapitalizm, feodalitenin yerine geçecek olan burjuvaziyi yaratmıştır. Siyasal güç ve hakların tamamını elinde toplayan feodal sınıfın karşısında, yeni güçlü sınıf burjuvazi yer almış, toplumu yönetme hakkını feodalitenin elinden alma çatışmasına girmiştir. Bu çatışmayı burjuvazi kazanmış, hakim sınıf burjuvazi olmuştur. Burjuvazi bu çatışmayı fakir halk kitleleri sayesinde, onların gücüyle kazanmıştır. Burjuvazi feodal sınıfın diktatörlüğü yer-

Napolyon imparator olarak bu görevi yerine getirdikten sonra, tasfiye edilmesi gerekmiş ve tasfiye edilmiştir.

ne, kendi sınıf diktatörlüğünü yerleştirebilmek için, hukuk ve hak kavramlarını değiştirmek, feodal haklarını, hak serbestliği örtüsü altında kendinde toplamak zorundaydı. Yani feodal düzenin hukuku kaldırılmalı, burjuva düzeninin hukuku yaratılmalıydı. Burjuva sınıfının diktatörlüğü temelinde bir toplum örgütlenmesini yerleştirebilmek için, hak anlayışını ve hukuk düzenini değiştirmek gerekliydi. Burjuvazinin diktatörlüğün gerektirdiği hakları kazanmasını sağlamak için de hukuk düzeni olarak liberalizm yaratılmıştır.

2. Kapitalizm ve liberalizm

Fransız Devrimi'nde bir yandan Robespierre önderliğinde feodal devletlere karşı sıcak savaş sürdürülürken, diğer yandan Danton gibi burjuvazinin sözcüleri el altından savaşılan feodalite ile uyum çabaları içindeydi. Devrimin sayısal gücü

Burjuvazi kendi hukukunu uygulamaya koyabilmek için demokrasi dışına çıkmak, imparatorluk otoritesinden yararlanmak gereksinimi duymuştu. Bugün burjuva düzeninin hukuku, İmparator Napolyon'un yürürlüğe koyduğu yasalar üstüne oturmuştur.

olan toplumun alt kesimlerinin sözcüsü Robespierre, devrimden beş yıl sonra giyotinle kafası kesilerek tasfiye ediliyor, on küsur yıl sonra da cumhuriyetten vazgeçilerek Napolyon Bonapart imparator ilan ediliyordu (İmparatorluk aşamasına geçebilmek için, toplumun alt kesimlerinin sözcüsü Robespierre'in tasfiye edilmesi gerekiyordu). Burjuva diktatörlüğünün hukuku oluşmaya başlıyor, imparatora burjuva hukukunu somutlaştıran yasaları yürürlüğe koyma görevi veriliyordu. Burjuvazi kendi hukukunu uygulamaya koyabilmek için demokrasi dışına çıkmak, imparatorluk otoritesinden yararlanmak gereksinimi duymuştu. Bugün burjuva düzeninin hukuku, İmparator Napolyon'un yürürlüğe koyduğu yasalar üstüne oturmuştur. Napolyon imparator olarak bu görevi yerine getirdikten sonra, tasfiye edilmesi gerekmiş ve tasfiye edilmiştir.

Diğer yandan, yeni kurulan düzende burjuva diktatörlüğünün yöneteceği, sömüreceği bir sınıf yaratılması zorunlu idi. Bu sınıf serfler, köylüler olamazdı. Çünkü kapitalizmde ekonomik yapı toprağa bağlı bir yapı değildi. Bu nedenle zaten oluşmakta olan işçi sınıfının oluşmasına yardımcı hukuk düzenlemeleri gereği bazı hakların savunulması ve verilmesi gerekliydi. Bu gereklilik nedeniyle, derebeylik rejim ve hukukunun şekillendirdiği serfleri, köylüleri derebeyine bağımlı kılan hukukun değiştirilmesi, bu sınıfın işçi sınıfını oluşturmak üzere, derebeyine bağımlı olmaktan kurtarılması yönünde haklar verilerek burjuvazinin egemen olacağı sınıfın yaratılması fiilen başarılmıştır. Bu yapı değişikliği teorik olarak etkili bir biçimde özellikle Voltaire (1694- 1778) ve Jean-Jaque Rousseau tarafından zaten gündeme getirilmişti. Böylece burjuvazinin diktatörlüğü ile yönetim hakkının burjuvaziye geçmesi, bazı hakların feodalitenin egemenliği altındakilere tanınması biçiminde bir öğreti liberalizm olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

Böylece kentsoyluların (burjuvazi) mülkiyetindeki üretim araçlarının işçilerin emeği ile üretimde kullanılması, bu üretimle ortaya çıkan artı değer kentsoyluların elindeki üretim araçlarını artırması ve geliştirmesi olarak örgütlenmiş bir toplum oluşturulmuştur. Bu toplumun ekonomik ve hukuki yapısı olarak tanımlanabilecek kapitalizm ve liberalizm ile kişiler, sınıflar

1789 ve 1830 burjuva ihtilalleri ile iktidara el koyan burjuvazi oy hakkını çok az kişiye tanımıştır. O zaman Fransa'nın 30 milyon nüfusuna karşılık seçmen sayısı 200.000 kişiyi geçmiyordu.

ve uluslar arasındaki ekonomik ilişkilere devletin karışmaması gerektiği (Nouveau Petit Larousse'daki tanım) biçiminde bir söyleme liberalizm adı verilmiş ve bu söylem yaygınlaşmıştır. Diğer yandan, liberalizm kavramı örtüsü altında gizlenen kapitalizmin, doğuşunda başvurduğu ve hep sürdürdüğü faşizm birikimliliği de çarpıtılarak gizlenmeye çalışılmıştır. Aslında faşizm, sınıf diktatörlüğünün gerektiğinde silahla korunmasından başka bir şey değildir. Dünyadaki kapitalist ve liberal devletlerde burjuva sınıfı diktatörlüğünün uluslar arası boyutta emperyalizm adı altında silah zoruyla sürdürmeye çalışıldığı apaçık ortadadır. Bu olguyu açıklamak ve hatta gizlemek, bir anlamda kapitalizm ve emperyalizm kavramlarını aklamak için üretilen bazı kavramların (liberalizm ve yeni liberalizm gibi) peşine düşmenin gereği yoktur.

Yeni düzenin hukukunun yaşama geçirilmesi için yapılması gereken yasalar bile halk iradesi temelinde yapılamamış, Fransız İhtilali'nde (burjuva ihtilali) hemen demokrasiden vazgeçilmiş, Napolyon imparator yapılarak, burjuva hukukuna yasal çerçeve çizilmiştir.

Liberalizm 18. ve 19. yüzyılda Avrupa'daki mutlakiyetçi devlet düzenine (yani feodaliteye) ve din despotizmine karşı çıkan burjuva sözcülerinin geliştirdikleri bir öğreti, doktrindir. İnsanın doğuştan gelen hakları olduğunu, bu haklara dokunulamayacağını ileri sürerken, bu haklar mülkiyet hakkı olarak belirlenmiş, toprağa bağlı serflere de, feodalden kurtarılması amacı ile bazı haklar tanınmıştır. Yeni toplumsal düzeni Adam Smith ekonomik açıdan ele almış ve feodalizmin yerini alan yeni bir ekonomik yapının teorik açıklamasını yapmıştır. Adam Smith ve izleyicisi iktisatçılar

ekonomiyi doğal bir oluşum olarak değerlendirmişlerdir. Ekonominin, insanların iradesinden bağımsız ilkelere dayanarak işlediğini savunmuşlar, bu ilkelerin ancak serbest rekabet ortamında işleyebileceğini belirtmişlerdir (Bu görüş likidite tercihi gibi insan iradesinin de ekonomiyi etkileyeceğini saptayan Keynes'e kadar geçerliliğini sürdürmüştür.) İş bölümü ve serbest rekabet, üretici ve tüketicilerin kendi kişisel çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri ile bütün toplumun en iyi olanaklara kavuşmasını, en faydacı sonuçların elde edilmesini ve en fazla doyuma ulaşılmasını sağlardı. Herkesin kendi çıkarı peşinde koşması ve fiyat mekanizması ile "en çok kişiye, en yüksek düzeyde mutluluk" (John Stuart Mill) verilmiş olurdu.

Kapitalizm ve liberalizm bireyin iradesi dışındaki iradelerin (devletin müdahalesi gibi) en çok kişiye en yüksek düzeyde mutluluk ilkesinin gerçekleşmesini engelleyeceği, bu nedenle devletin ekonominin dışında tutulması gerektiği ilkesini kabul eder. Bu sistemin ana kuralı "laissez faire, laissez passer" (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) olarak sloganlaştırılmıştır.

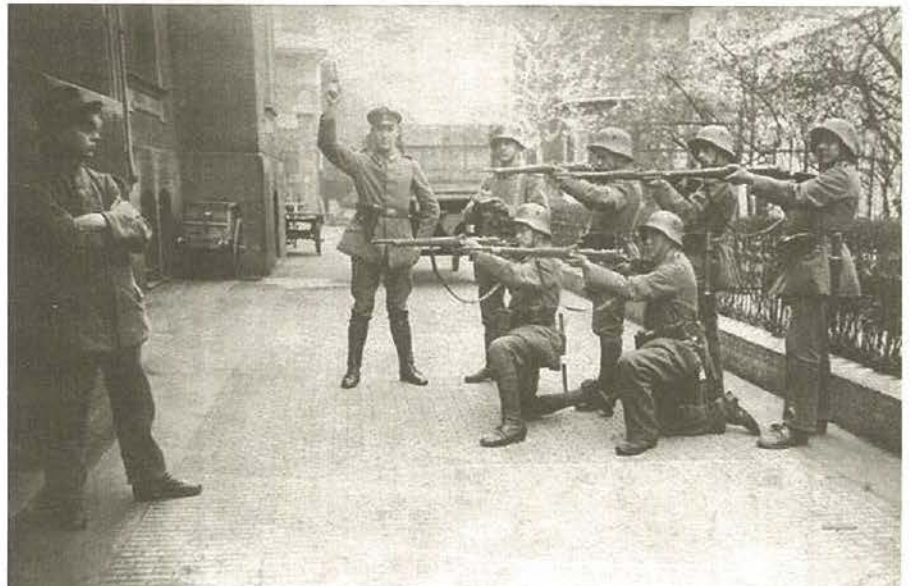
Kapitalizmle birlikte geliştirilen liberalizm, aslında üretim araçlarını elinde tutan sermaye sahiplerinin yani burjuvazinin haklarını amaçlar. Liberalizm tam demokrasiyi özel mülkiyet için ve yeni toplumsal düzen için tehlike saymıştır. Liberalizmin bu yönü demokrasi ile çatışmıştır. Bu dö-

nemde oy verme hakkı, yalnız mülk sahiplerine tanınması gereken bir ayrıcalık olarak benimsenmiştir. 1789 ve 1830 burjuva ihtilalleri ile iktidara el koyan burjuvazi oy hakkını çok az kişiye tanımıştır. O zaman Fransa'nın 30 milyon nüfusuna karşılık seçmen sayısı 200.000 kişiyi geçmiyordu. İngiltere'de seçme hakkı yalnız erkekler için ve kısıtlı olarak 1867 reformu ile tanındı. ABD de oy hakkı (yalnız beyaz erkekler için) 1860'ta tanındı.

Kapitalizm ve liberalizmin uygulandığı bu dönemde demokratik hakların aşırı kısıtlı olması, teori ile pratik arasındaki bir çelişki niteliğinde de değildir. Bu dönemdeki liberal düşünürler iktisadi özgürlüğün siyasal eşitlikle bağdaşmayacağını savunmuşlardır (Benjamin Franklin, John Adams, Thomas Babington, François Guizot, Adolphe Thiers vb.). Liberalizmin yaratıcısı olarak kabul edilen burjuvazi demokrasinin çoğunluk tahakkümü (emekçi sınıfların tahakkümü olarak algılamak gerekir) yaratacağından hep korkmuştur.

3. Demokratik haklar, liberalizm ve "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" anlayışı

Kapitalizmle birlikte toplumu yönlendiren ve hukuki alt yapıyı oluşturan liberalizm, devletin ekonomik düzene karışmaması, birey iradesini kısıtlamaması esasa dayandır.

Faşizm, sınıf diktatörlüğünün gerektiğinde silahla korunmasından başka bir şey değildir.

Faşizmi Almanya'daki Hitler, İtalya'daki Mussolini yönetimi ile sınırlandırmak çok yanıltıcı olacaktır.

Yeni üretim biçimi ve üretim ilişkileri (kapitalizm), ülke ve devlet kavramını da değiştirmiştir. Üretimde makinenin yoğun olarak kullanılmaya başlaması, üretim tekniğindeki gelişmeler bir yandan uluslararası ticareti artırırken, diğer yandan ülkeleri birbirinden ayıran sınırlar yeni bir görünüm kazanmış, ülkelerin ekonomik ilişkilerinde hem ayırım, hem kaynaşma ortaya çıkmıştır. Üretim ilişkilerinin değişmesi sonucu feodalizm yerini kapitalizme bırakırken, feodal hukukun yerini alan burjuva hukuku (liberalizm) ile toprağa fiilen ve hukuken bağlı köylüye feodaliteden kopmasına yönelik haklar verilmiştir. Böylece köylü nitelik değiştirmiş, iş gücü olarak, feodal emrinden çıkmış, bu kez sermayenin emrine girmiştir. Kapitalist düzenin ana ilkesi "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" anlayışı ve kabulü devleti kötü yönetici sayarak, her türlü üretim ve değişime karışmaması gerektiği düşüncesini yaygınlaştırmıştır. Ancak bu öğreti, bu anlamda hiç uygulanmamıştır.

Şöyle ki; bulundukları ülkedeki iç pazar dar gelmeye ve ham madde kaynakları azalmaya başlayan işletmeler, ham madde alımında ve mamul satımında ülke sınırları dışına taşmışlar, uluslararası alanda yarışmacı olarak karşı karşıya gelmişler, her ülke kendi işletmelerini diğer ülke işletmelerine karşı devlet gücüyle koruma altına almaya başlamıştır. Devlet, burjuvazi yararına ekonomik ilişkileri silah da

kullanarak zorla yönlendirmiştir. Oysa devletlerin ekonomik ilişkilere karışmaması ilkesi uluslararası boyutta olmak zorundadır. Çünkü kapitalist öğretiye göre sermayenin ve iş gücünün serbestliğine hiçbir otoritenin karışmaması ile en büyük toplumsal fayda ve refah sağlanabilirdi. Bu ilkeyi ülke sınırları içine hapsedmek ilkenin mantığı, tutarlılığı ile bağdaşmaz. İlke bu olmasına karşın, kapitalizmin başlangıcından başlayarak, bu ilkeye aykırı biçimde, devlet ekonomik yaşantıya, sürekli müdahil olmuştur.

Uluslararası ticaretin gelişmesinin yarattığı, işletmeler arasındaki yarışmaya devletin karışması, kendi ülke işletme ve teşebbüslerini korumak üzere tedbirler alması gerektiği, bizzat "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" yanlılarıncı savunulmaya başlanmıştır. Bu durumda, ülkeler bir yandan uluslararası ticaret yoluyla daha yakın ilişkiler kurarlarken, bir yandan da her ülke kendi ülkesinde diğer ülkelerin işletme ve mallarına karşı bir takım kısıtlamalar ve engeller koyarak malların, iş gücünün ve sermayenin hürriyetini, hareket serbestliğini engellemişlerdir. Sanayi devrimi dışında kalan pek çok ülke bu gelişme ve eğilimleri izleyememiş, kavgada yer alamamış veya onlara yer verilmemiş, yeni üretim düzenine geçmiş ülkelerin yarıştıkları savaş alanı olmuşlardır. Ülkelerin üretim tekniklerini hızla geliştirmeye çalıştıkları son iki yüz yılın başlarından itibaren

devletler (sömürülmekten yorgun düşmüş olanlar dahil), içinde bulundukları acımasız ekonomik modelde yaşayabilmek için kendi koşullarına özgü ve sık sık değişen ithalat, ihracat rejimleri oluşturmuşlar, siyasi sınırlarını iktisadi ve mali duvarlarla sağlamlaştırmışlardır. Ancak, kapitalist düzende bu kez de üretimi fiyat mekanizmasının dağıtamamasından (talep eksikliğinden) kaynaklanan bunalım, çıkmaz başlamıştır. Buna çare olarak ticaretin küreselleşmesi gündeme gelmiş, kapitalist ülkelerin gelişmemiş ülkelere mal pazarlayabilmesi için AB gibi kuruluşlar oluşturulmuştur.

"Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" ilkesi burjuvazinin diktatörlüğünün formüle edilmiş biçimidir. Esasında "bırakınız burjuvazi yapsın, bırakınız burjuvazi geçsin" anlamındadır. Burjuvazinin yapamadığını da, burjuvazi adına örgütlü güç, burjuvazinin silahlı gücü devlet yapacaktır. Burjuvazinin gerek duyduğu ham madde, silahlı kuvvetlerle mazlum halkların elindeki ham madde kaynaklarına el konarak sağlanacaktır. Bu amaçla İngilizler Hindistan'ı 1800'lerin başında silah zoruyla sömürge yapmışlar, 1858'de İngiliz parlamentosu Hindistan Yönetimi Yasası'nı çıkararak sömürgecinin hukukunu oluşturmuştur. Burjuvazi diktatörlüğünün temsilcisi gelişmiş ülkeler bu sömürge yönetimini tüm Afrika'da ve Asya'nın çok büyük bir bölümünde uygulamaya koymuşlardır. Sömürgecilik halklar arasındaki ekonomik ilişkilerde, gelişmiş halkların, gelişmemiş halkları silah gücüyle egemenliği altına almasından, on-

Kapitalist öğretiye göre sermayenin ve iş gücünün serbestliğine hiçbir otoritenin karışmaması ile en büyük toplumsal fayda ve refah sağlanabilirdi. İlke bu olmasına karşın, kapitalizmin başlangıcından başlayarak, bu ilkeye aykırı biçimde, devlet ekonomik yaşantıya, sürekli müdahil olmuştur.

Burjuvazi işçilere haklarını vermeye hiç yanaşmamış, liberalizm de bu burjuvazi-işçi çatışmasında burjuvazinin sözcülüğünü üstlenmiştir. 1830'da, 1848'de küçük de olsa bazı haklar elde etmek isteyen işçi hareketleri hep burjuvazi emrindeki devletin çok sert, oluk gibi kan dökücü eylemleri ile bastırılmıştır.

ları ezmesinden başka bir şey değildir. Faşizmi Almanya'daki Hitler, İtalya'daki Mussolini yönetimi ile sınırlandırmak çok yanıltıcı olacaktır. Esas faşizm, gerektiğinde silah zoruyla burjuvazinin işçi sınıfını ve toplumun diğer alt kesimlerini, bir halkın diğer halkı ezmesinden başka bir şey değildir. Afrika ve Asya halkları faşizmin ezici ve hunhar pençesi altında inlerken, batı kültürünün liberalizm şampiyonlarının seyirci ve hatta destekçi olmaları liberalizmin faşist yönünü açıkça oraya koyar.

4. Sermaye birikimi yöntemi, sömürgecilik ve burjuvazi-işçi sınıfı çatışması

Öğretiye göre kapitalist üretim biçimi ulusal değildir. Kapitalist üretim biçimi, evrenselidir. Bir ülkeye özgü değildir. Tüm dünyadaki insanlar kendi çıkarları peşine düştüğünde en çok kişi en yüksek düzeyde mutluluk elde edebilir. Kapitalizmin temel sömürgecilik ise evrensel değildir. Bu düzende dünya sömürülen halklar ve sömüren halklar olarak ikiye ayrılır. Sömürgeci ülkelere karşı koymak için sömürülen ülkelere ulusalcılık gelişmiştir. Sömürülen halklar ulusalcılığı, emperyalizmin sömürüsüne karşı koymayı, daha doğrusu emperyalizm egemenliğini, sömürüsünü engellemeyi amaçlayan sınırlı bir çerçeveye oturtmuştur.

Kapitalist öğretide, üretime devlet veya benzer başka otoritenin karışmaması,

modelin kendiliğinden üretim ve dağıtım en iyi biçimde düzenleyerek, sonuçta dünya geneline yaygın ve dengeli bir üretim ve tüketim düzeyine ulaşılacak olması ana dayanak noktasıdır. Ancak bu sanayi devrimini gerçekleştirmiş kesimin hızla sermaye birikimi sağlaması için yeterli değildi. Bu nedenle uygulamada kapitalist üretim biçimi ve üretim ilişkilerinde evrensellik önemsenmemiş, yaşanmamış, bu ekonomik model, sanayi devrimini ilk gerçekleştiren ülkelere özgü bir üretim biçimi olma özelliğinin dışına çıkamamış, daha doğrusu bilinçli olarak çıkarılmamıştır. Sanayi devriminin başlangıcından beri gelişmiş ülkeler, kendi dışındaki dünya ile ham maddelere el koymak, sanayi ürünü satmak, böylece sermaye birikimi sağlamak amaçlı dar ilişkiler içinde olmuşlardır. Gelişmiş ülkelerin kendi dışındaki halkların ham maddelerine el koymaları, o halkları kendilerinin yönetmeleri, gelişmemiş halkları silahla baskı altına almaları ile mümkün olabiliyordu. Sömürgecilik dediğimiz bu durum, adı konmamış olsa da, faşizmden başka bir şey değildir. Bir başka anlatımla Adam Smith ve arkasından gelen klasik iktisatçıların geliştirdikleri kapitalizm öğretisi hiçbir zaman uygulanmamış, burjuvazi devrimleri ile iktidarı ele geçiren burjuvazi, devlet gücünü kullanarak kapitalizmle taban tabana zıt bir uygulamayı, sömürgeciliği (emperyalizmi) benimseyerek, faşizmin temellerini atmıştır. Kapitalizm için fa-

şizm yeni bir şey değildir. Kapitalizmin doğuşu ile birlikte ortaya çıkan ve uygulanan bir sömür aletidir. Bu anlamda kapitalizm, daha başlangıcında kabuk değiştirmiş, kapitalizm öğretisine ters, bu öğretiyi yadsıyan emperyalizm uygulamaya konmuştur.

Diğer yandan, gelişmiş ülkelerin burjuvazisi, sömürge yoluyla sermaye birikimi sağlarken, kendi ortamındaki iş gücünün sömürülmesi işlevini de sürdürmüştür. Kapitalist teori bu yönden de çökmüştür. Çünkü iktidarı ele geçiren burjuvazi işçilerin kendi çıkarları peşinde koşmalarını engellemiş, devlet gücüyle işçileri baskı altına almıştır. Bu nedenle, sanayileşmekte olan ülkelere, başlangıçta, emek-sermaye ilişkisi yoğun yaşanmış, burjuvazi-işçi sınıfı karşıtlığını irdeleyen Marksist düşünce ve eylem de bu ülkelerde yaygınlaşmıştır. 19. yüzyıldaki işçi direnişlerinde, kent sokaklarında işçi kanları dere olmuş akmıştır. Burjuvazi işçilere haklarını vermeye hiç yanaşmamış, liberalizm de bu burjuvazi-işçi çatışmasında burjuvazinin sözcülüğünü üstlenmiştir. 1830'da, 1848'de küçük de olsa bazı haklar elde etmek isteyen işçi hareketleri hep burjuvazi emrindeki devletin çok sert, oluk gibi kan dökücü eylemleri ile bastırılmıştır. 1871'de emekçilerin Paris Komünü olarak örgütlenmesine ve iktidarda söz sahibi olma isteğine karşı, yalnız Paris'te halktan 20.000 kişi öldürülmüştür.

SUMMARY EXECUTIONS IN PARIS—SHOOTING DOWN COMMUNIST PRISONERS.

1871'de emekçilerin Paris Komünü olarak örgütlenmesine ve iktidarda söz sahibi olma isteğine karşı, yalnız Paris'te halktan 20.000 kişi öldürülmüştür.

Liberalizm, burjuva sınıfının çıkarları ile çatışmayacak biçimde çok sınırlı bir özgürlük demektir.

Gelişmiş ülkelerdeki bu sınıf çatışmasını burjuvazi durdurmak zorunda kalmıştır. Çünkü, her ne kadar kapitalist sistemin mantığı küresellik esasına ve herkesin kendi çıkarı peşinde koşması ile en çok kişiye en çok mutluluk sağlanması esasına dayanırsa da, bu mantık aynı zamanda burjuvazi diktatörlüğünün sonunu da noktalar. Burjuvazinin kendi diktatörlüğünü sürdürdüğü kadar sürdürmek istemesi doğaldır.

Diğer yandan tüm dünyanın burjuva toplum düzenine geçişinin gerçekleştiği ortamda, küresel burjuva sınıfının ve küresel işçi sınıfının yaratılması ve burjuva sınıfının işçi sınıfını sömürmesi, böylece sömürü düzenini sürdürmesi, yıkılmaması, ayakta kalması olanaklı değildir. Bu durum sınıf kavgasını tetikleyerek işçi sınıfının burjuvaziden siyasi iktidarı alması sonucunu doğuracaktır. İşçi sınıfının burjuvaziden iktidarı almasını önlemenin yolu, enternasyonal ölçekte sınıf mücadelesinin koşullarının ortadan kaldırılmasıdır. Bunun için dünyanın büyük kesiminin burjuva topluma dönüşme yollarının tıkanması, küresel bir burjuvazi ve işçi sınıfı yaratılmasının önlenmesi gerekmiştir. Böylece dünya burjuva aşamasına geçmiş ve geçememiş ülkeler ve halklar olarak ikiye ayrılmış, sınıflar arası çelişkinin gelişmiş-gelişmemiş halklar ayrımı ile üstü örtülmüştür. "Kapitalizmin son aşaması emperyalizmdir" gerçeğinin temeli budur. Daha doğrusu

emperyalizm kapitalizmin kaçınılmaz sonucudur. Emperyalizmin temel kaynakları kapitalizm ve liberalizm, dayanağı ise faşizmdir.

Emperyalizm egemenliğinin sürdürülebilmesi için, batı burjuvazisinin kendi işçi sınıfı ile çatışmasının durdurulması gereklidir. Bunun için, bir yandan kendi işçi sınıfının ekonomik koşullarını belli ölçülerde iyileştirirken, sosyal önlemler almak, sosyal haklarını da artırmak (sosyal demokrasi) gereği duyulmuş, gelişmiş toplumlarla sınırlı bir liberalizm anlayışı ortaya çıkarırken, burjuva diktatörlüğü batı ülkelerinde yumuşatılmış, bu diktatörlükteki sertlik ve acımasızlık, gelişmemiş ülkelere kaydırılmıştır.

Burjuva sınıfının diktatörlüğünün gelişmiş ülkelerde sınırlandırılmasının (bu diktatörlük gelişmemiş ülkelerde emperyalizm adı altında sınırsız yürütülmüştür), işçi sınıfı ve toplumun alt kesimleri ile uzlaşa içine girerek, onlara bazı haklar tanıması bir diğer nedeni kendi sınıf diktatörlüğü çelişkisinden kaynaklanmaktadır. Burjuva sınıfı diktatörlüğünün ekonomik ve kültürel ortamı yaratılmış, iktidarı ele geçirmenin organizasyonu yapılmıştır. Ancak bu organizasyonun gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesi için gerekli insan kaynağı kendisinde yoktur. Silahlı güç olarak emekçileri, toplumun alt kesimlerini kullanması zorunludur. İktidarı ele geçirmesinde ve diktatörlüğünü

sürdürmesinde bu açıkça ortaya çıkmıştır. Burjuva devriminin simgesi olan Fransız Devrimi'nin sayısal gücü burjuvazi değil, donsuzlar(sankülot) denen toplumun alt kesimidir. Burjuvazi, 19. yüzyılda diktatörlüğüne karşı gelişen ayaklanmaları bastırmakta oldukça büyük güçlüklerle karşılaşmış, silahlı güç bulmada çok zorlanmıştır. İşçi sınıfının Rusya'da iktidarı ele geçirmesinden sonra emperyalizm, bu iktidarı devirmek için yeterli insan kaynağı bulamamıştır. Kendi işçi sınıfı ve halkı, işçi iktidarına karşı savaşmayı kabul etmemiştir. Dünyanın emperyalist ülkelerce paylaşımı odaklı Birinci Dünya Savaşı'na karşı Avrupa işçi sınıfı büyük direnç göstermiştir. Örneğin emperyalistler ülkeler parçalamak, sömürgeleştirmek istedikleri Türkiye'ye karşı savaşacak gücü bulamamış, Yunan halkını taşeron olarak kullanmak zorunda kalmıştır. Burjuvazi emperyalist emellerini gerçekleştirmek için işçi sınıfının tarafsız kalmasını sağlamak zorundaydı. Gerçekten de, batıdaki burjuvazi ile işçi sınıfının uyumu sonucu emperyalist ülkelerin (burjuva diktatörlüğünün) petrol bölgesini ele geçirme savaşı olan Irak işgaline ve havadan bombalayarak bir milyondan fazla insanın öldürülmesine emperyalist ülkelerdeki işçi sınıfı karşı çıkmamış, hatta desteklemiştir. Liberalizmin davranışı da aynıdır.

Özetle burjuvazinin yarattığı liberalizm, burjuva sınıfının çıkarları ile çatışmayacak biçimde çok sınırlı bir özgürlük demektir.

Burjuvazi, 19. yüzyılda diktatörlüğüne karşı gelişen ayaklanmaları bastırmakta oldukça büyük güçlüklerle karşılaşmış, silahlı güç bulmada çok zorlanmıştır. İşçi sınıfının Rusya'da iktidarı ele geçirmesinden sonra emperyalizm, bu iktidarı devirmek için yeterli insan kaynağı bulamamıştır.

Gramsci ve Mao Zedung'da ideolojik üstyapı

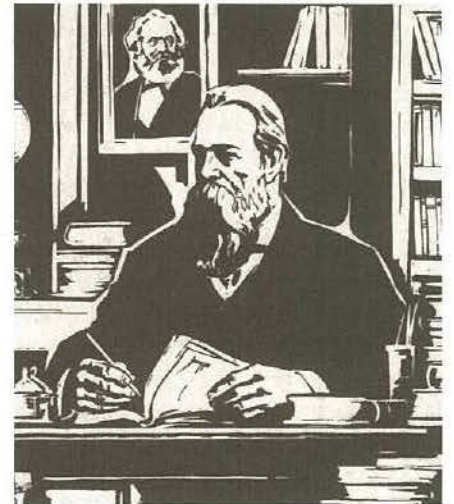
Mao ve Gramsci, farklı başlangıç noktalarından yola çıkmalarına karşın, benzer sorunlara kafa yordular ve bu sorunlara, dikkat çekici biçimde benzer çözümler ürettirler. Her ikisi de, hâkim sınıfların toplumlar üzerinde denetimi yalnızca güç kullanarak ve fiziksel baskıyla değil, aynı zamanda belirli yollarla kitlelerin yönetilmek üzere rızasını alarak sağladıklarını öne sürmüştü.

Hem Gramsci, hem de Mao Zedung iki dünya savaşı arasındaki yıllarda, derin ideolojik üstyapı tahlillerine girişmişlerdir. Ve her ne kadar birbirleriyle bağlantıları olmasa da, özgün düşünce dizileri hatırı sayılır bir benzerlik gösterir.

Günümüz Yeni Sol düşünce-sindeki en önemli gelişme, düşüncelerin, ideolojilerin ve kültürün toplumda oynadığı role ilişkin zihinsel bir uğraşının ortaya çıkmasıdır. Çoğu Yeni Solcu aydının açıklamaya uğraştığı esas mesele, Batılı egemen çevrelerin burjuva hâkimiyetini sağlama noktasında nasıl olup da yönetilenlerin rızasını alabildiğidir.(1) Marx, Engels ve Lenin de, daha dar bir çerçevede de olsa, "ideolojik üstyapı" sorunuyla ilgilenmişlerdir. Marx, *Alman İdeolojisi'nde* [The German Ideology] (s. 39) şöyle der: "Egemen sınıfın düşünceleri, her çağda, egemen düşüncelerdir: Diğer bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen düşünsel güçtür." Engels ise, 21 Eylül 1890 tarihli mektubunda, J. Bloch'a şöyle yazar: "... hatta bütün bu gerçek [sınıfsal] savaşımın savaşanların beyinlerindeki yansımaları, siyasal, hukuksal ve felsefi kuramlar, dinsel görüşler ve bunların sonraları dogmatik sistemler biçiminde gelişmeleri de tarihsel savaşımın akışı üzerinde etkili olurlar ve pek çok durumda bu savaşımın biçimini öncelikle belirlerler." Lenin de soruna çeşitli yapıtlarında değinmiştir; örneğin 1917 Nisan'ında şunu belirtir: "Rusya'daki pek çok asker ve bir kısım

işçi, kapitalistlerin hükümetine duyduğu akıl almaz inancı halen daha korumaktadır."(2)

Belli başlı Marksistlerin çalışmalarından yaptığımız bu gibi alıntılar, özellikle İtalya'da Antonio Gramsci ve Çin'de Mao Zedung gibi, sırasıyla Yeni Sol üzerinde etkili olan sonraki komünist önderlerin düşüncelerinin habercisiydi. Hem Gramsci, hem de Mao Zedung iki dünya savaşı arasındaki yıllarda, derin ideolojik üstyapı tahlillerine girişmiş-

F. Engels: "Toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen düşünsel güçtür."

lerdir. Ve her ne kadar birbirleriyle bağlantıları olmasa da, özgün düşünce dizileri hatırı sayılır bir benzerlik gösterir. Bu nokta, geçmişte de dikkatten kaçmamıştı. George Thomson, 1957'de (tenkit etmeksizin) şunları kaydediyordu: "Nasıl ki Mao Zedung Marksizm'in genel doğrularını Çin devrimine uyarlama görevini üstlendiyse, Gramsci de bu doğruları İtalyan devrimine uyarladı. ...[Gramsci'ye göre]... 'teori ve pratiğin birliği verili bir mekanik gerçeklik değil, fakat tarihsel bir oluş sürecidir.' Bu görüş, Mao Zedung'un şu sözlerine çok yakındır: 'Algısal bilgiden yola çıkın ve onu etkin bir biçimde ussal [yani, kavramsal ve teorik] bilgiye varırsın ve sonra ussal bilgiden yola çıkarak hem öznel, hem de nesnel dünyayı değiştirmek için devrimci pratiğe etkin biçimde rehberlik edin.'"(3)

John Cammett'in Gramsci hakkındaki biyografik yapıtında dikkat çektiği üzere, "... Çin Komünizmi'nin Mao Zedung tarafından geliştirilen işe yarar teorileri, bazen bir hayli Gramsci'ye bir karakter gösterir. 1920'lerin sonları ve 1930'lu yıllarda Gramsci ve Mao, Komünist hareketin seçkin figürleriydi. [Lâkin -Ç.N.] Gramsci hapiste olduğundan, Mao ise yaşadığı coğrafya ve Sovyet dış politikasında kendisine atfedilen yer sebebiyle kenarda kalmışlardı."(4) Her ne kadar benzerliklere dikkat çekilmişse de, Marksizm'e yapılan Gramsci'ye ve Mao'ya katkılara dönük karşılaştırmalı bir çalışma ortaya konmuş değildir. Bu makalenin hedefi de, her iki liderin, ideolojik üstyapı olgusundan ileri gelen sorunlara ilişkin çalışmaları hakkında bir ön inceleme ortaya koymaktır. Karşılaştırmamızın amaçları doğrultusunda, Mao'nun 1920-45 arasında kaleme aldığı erken dönem yapıtları üzerinde durulacaktır. Bu süreç aynı zamanda, kronolojik olarak, Gramsci'nin etkin olduğu, Birinci Dünya Savaşı'ndan 1930'ların ortalarına uzanan döneme de denk düşmektedir. Dahası bu dönem, pratik bağlamındaki karşılaştırmalara da imkân vermektedir; zira bütün bu süreç boyunca Mao da, Gramsci de, devrim-öncesi koşullarda bulunmaktadır. 1949 sonrasında ise, Mao'nun çalışmaları, devrim-sonrası koşulları yansıtır, ki genç Sovyetler Birliği'ne yaptığı kısa ziyaret bir tarafa konursa, Gramsci devrim-sonrası havayı doğrudan teneffüs etme imkânı bulamamıştır.

İtalyan Komünist Partisi'nin ilk genel sekreteri Amadeo Bordiga, faşizmin devrimci hareket karşısında özel bir tehdit olmadığını savunuyordu.

Mao ve Gramsci'nin, sorunlara ve çözümlerine yönelik benzer görüşler ortaya koyarken, farklı hareket noktalarından yola çıktıklarını da ifade etmek gerekir. İtalya'da Gramsci, İtalyan Komünist Partisi'nin (İKP) ilk genel sekreteri Bordiga'nın sol sekteliğine karşı bir parti-içi mücadeleye girişmiştir. Bordiga çevresi, İtalyan sosyalizminin geleneksel çıkmasını (ki bu, "parlamentar kurumlara ve burjuva devlet içerisinde siyasete katılmayı mı, yoksa bunlardan uzak duran bir tutum mu benimsemeli" ikilemiydi), "katilimcılığı" reddederek ve diğer sosyalist partilerle işbirliğine yanaşmayan sekte bir tavır alarak "çözülmüş" bulunmaktaydı. Bu siyasetin bir sonucu olarak, İtalyan komünistlerinin faşizme karşı düzenli genel bir direniş geliştirmesi mümkün olamamıştır. Her halükarda Bordiga, faşizmi burjuva siyasetinin bir başka biçimi olarak ele almış ve bu çerçevede, devrimci hareket karşısında özel bir tehdit olmadığını savunmuştur.

Öte yandan Gramsci, faşizmin, İtalya'da gelişen komünist harekete karşı yeni ve çok tehlikeli bir tehdit olduğunu öne sürüyordu. Faşizme karşı etkili bir mücadele, Gramsci'ye göre, İKP'nin sekteçilikten vazgeçmesini gerektiriyordu. Buna bağlı olarak Gramsci, Bordiga çevresine karşı muhalif bir tutum aldı. Bu, çift yönlü bir muhalefetti. Bir taraftan Gramsci, tarihsel determinizmin pek çok Marksist metne sirayet eden yaygın kullanımını eleştirmekteydi. "Tarih bizden yana" şeklinde ifade olunan, tarihin "çelik yasala-

rı'nın proletaryayı "kaçınılmaz" olarak, geleceğin günü izlediği gibi bir kendiliğindenlik içerisinde iktidara taşıyacağı görüşü, sekte akıma büyük bir teselli sunmaktaydı. Gramsci ise kendi savlarını, N. Buharin'in, Marksizm'i tıpkı doğa bilimleri gibi bir öndeyi bilimine dönüştürmeye kalktığı yaptığı *Tarihsel Materyalizm: Yeni Bir Sosyoloji Sistemi'ne* [Historical Materialism: A New System of Sociology] (1929) getirdiği eleştiri ekseninde geliştirdi. Dahası, bir de kendi tarihsel "eğilim yasaları" kavramını formüleştirdi: Buna göre tarihsel gelişme, belirli yönlerde eğilimli olabilirdi; fakat kesin sonuç, bu eğilimlerin yönelimini insanların nasıl tanımladığına ve kişinin bu tanımlara tesir edebilmek için neler yaptığına bağlıydı.

Öte yandan Gramsci, [burjuva devlet içerisinde siyasete -Ç.N.] katılım yahut kaçınma sorunu üzerine kendi çözümünü de ortaya koydu. Proletaryanın, Devlet iktidarını hâkim sınıfın elinden almak için mücadele vermeye başlaması gerektiğini vurgulamakla kalmadı, Devlet iktidarını talep etmeye ehil bir hareketin yapısı ve siyasetlerini de ayrıntılandırdı. Gramsci, İtalyan burjuvazisinin, genel hatlarıyla madun sınıfları, özel olarak ise kuzey İtalya proletaryasını yönetmeye muktedir bir toplumsal blok oluşturduğu kanısındaydı. Bu toplumsal bloğun hâkimiyeti, güney İtalyan köylülüğü ile kuzeyin sanayi işçileri arasındaki bölünmüşlüğe dayanıyordu. Bu bölünmenin temel dayanağı, Gramsci'ye göre, güneyli aydınların oynadığı roldü: "Güneyli aydınlar, İtalyan ulusal yaşamının en ilginç ve önemli katmanlarından. Bunu kavramak için, Devlet bürokrasisinin beşte üçünün Güneylilerden meydana geldiğini anımsamak yeterlidir."(5) Güneyli

John Cammett: "Çin Komünizmi'nin Mao Zedung tarafından geliştirilen işe yarar teorileri, bazen bir hayli Gramsci'ye bir karakter gösterir. 1920'lerin sonları ve 1930'lu yıllarda Gramsci ve Mao, Komünist hareketin seçkin figürleriydi."

aydınların oynadığı rol, köylüyü ideolojik ve idarî açıdan büyük toprak sahiplerinin ve burjuvazinin çıkarlarına bağlı kılmaktı. Şayet proletarya önderliğindeki bir devrim başarıya ulaşıyorsa, işçilerle köylüleri birleştirebilecek alternatif bir hâkim blok kurmaya gerek sinim duyacaktı. Dolayısıyla Komünist Parti'nin başlıca görevi de, Güneyli aydınları ayırtmak ve böylece hâkim sınıfın köylülük üzerindeki ideolojik baskısını kırmak olmalıydı. Gramsci'nin tahlili, Güneyli aydınların en savunmasız oldukları alan bu olduğundan, ideolojik ve kültürel sorunlara belirleyici bir önem atfediyordu.

İdeoloji, Çin'de de önemli bir faktördü; ancak İtalya'nın aksine, burada Komünist Parti'yi geliştiren en temel dinamik aydınlar olduğu için... Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) üye çekirdeğini aydınlar teşkil etmekteydi. ÇKP'yi kuran ve Parti'nin işçi sınıfı temeli çöktükten (yahut Kuomintang tarafından biçildikten) sonra en etkili konuma gelenler aydınlardı. 1926'nın sonlarına doğru ÇKP üyelerinin en az %66'sı işçiyken, %22'si aydın ve %5'i ise köylüydü.(6) 1928 Kasımı'na gelindiğinde, işçilerin oranı beşte dördü aşan oranda düşüş göstermişti ve resmî bir raporda Parti, "sanayi işçileri arasında, tek bir sağlıklı Parti çekirdeği bulunmadığını" kabul ediyordu.(7) Parti, 1928 yılında üyelerin yalnızca %10'unu, 1929'da %3'ünü, Mart 1930'da %2,5'ini ve aynı yılın Eylül'ünde %1,6'sını işçilerin oluşturduğunu ve sonunda bu oranın neredeyse sıfıra düştüğünü kabul ediyordu.(8) ÇKP'nin işçi sınıfı içerisindeki üye oranı düştüğü ölçüde Mao ve destekçileri Parti'de güç kazandı. Maocu düşünce, proletaryanın rolüne pek az vurgu yapmaktaydı.

Gelişkin bir işçi sınıfının bulunmadığı koşullarda Komünist aydınlar, Marksizm'i Çin gerçekliğine "uyarladılar". Köylülüğün proletaryanın yerini alabileceğini gören ve hatta daha da ileri giderek köylülüğün türlü kesimlerini "yarı-proleter" olarak tanımlayan aydınlardı.(9) Aydınların görevi, yerel köylü mücadelelerini birleştirmek gibi görünüyordu. Dahası, Meisner'in (ÇKP'nin iki kurucusundan biri ve bizzat kendisi de bir aydın olan) Li Daçao'dan aktardığı üzere, aydınların "aydınlamayı kitle hareketine taşımak ve ona önderlik etmek" gibi bir görevleri daha vardı.(10) İdeolojik sorunlar Çin komünizminde bir hayli yer tuttu, zira hem daha çok

Gramsci'nin tahlili, ideolojik ve kültürel sorunlara belirleyici bir önem atfediyordu. (Fotoğraf: Alfonso Pierantonio)

aydın kazanmak gibi bir ihtiyaç mevcuttu, hem de aydınlar, "aydınlanma"nın taşıyıcıları olarak tarif edilen bir role sahipti.

Mao ve Gramsci, farklı başlangıç noktalarından yola çıkmalarına karşın, benzer sorunlara kafa yordular ve bu sorunlara, dikkat çekici biçimde benzer çözümler ürettiler. Her ikisi de, hâkim sınıfların toplumlar üzerinde denetimi yalnızca güç kullanarak ve fiziksel baskıyla değil, aynı zamanda belirli yollarla, kitlelerin yönetilmek üzere rızasını alarak sağladıklarını öne sürmüştü. Bu, burjuvazinin komünistlerce kırılması gereken ideolojik hâkimiyetiydi ve ortadan kaldırılmaksızın hâkim sınıfa karşı etkin bir muhalefet örgütlemek olanaklı değildi. Mao'nun yazdığı üzere:

İdeoloji, Çin'de de önemli bir faktördü; ancak İtalya'nın aksine, burada Komünist Parti'yi geliştiren en temel dinamik aydınlar olduğu için... Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) üye çekirdeğini aydınlar teşkil etmekteydi.

... tarihin genel gelişimi içerisinde maddî olanın zihinsel olanı, toplumsal varlığın toplumsal bilinci belirlediğini kabul ederken, öte yandan da zihinsel olanın maddî şeyler üzerindeki, toplumsal bilincin toplumsal varlık üzerindeki etkisini de kabul ederiz; etmek durumundayız. ... Üstyapı (siyaset, kültür v.b.) iktisadî temelin gelişimini engellediğinde, siyasal ve kültürel değişiklikler birincil ve belirleyici olur.(11)

Benzer biçimde Gramsci de, "eğitim, kültür ve bilgi ile deneyimin yaygın örgütlenmesi ... kitlelerin aydınlardan özerkleşmesine [yardımcı olur]", yani kitleleri, aydınların hâkim sınıf adına gerçekliği manipüle etmesinden azade kılar görüşündeydi. Gramsci, bu özerkliğe ek olarak şunları da önermekteydi:

... proletarya, siyasal iktidarı ve iktisadî iktidarı ele geçirmenin yanı sıra, entelektüel iktidarı ele geçirme sorunuyla da yüzleşmek zorundadır; kendisini siyasal ve iktisadî yönden örgütlemeyi nasıl düşünüyorsa, kültürel anlamda örgütlenme meselesini de düşünmek zorundadır.(12)

Bu bağlamda Gramsci, kendi "hegemonya" kavramını geliştirir:

Gramsci'nin "hegemonya" ile kastettiği, felsefe ile bir toplumun pratiğinin kaynaştığı veya dengelendiği sosyo-politik bir durum, yahut kendi terminolojisiyle ifade edersek bir "moment"tir. Bu düzende verili bir yaşam biçimi ve düşünce hâkimdir, tek bir gerçeklik mefhumu bütün kurum ve özel görünüşleriyle topluma nüfuz etmiştir. Bu kurumların ruhunu/özünü besleyen de bütün tecrübeler, ahlâk kuralları, adetler, din ve siyasal ilkelere ile özellikle de bunların entelektüel ve ahlâksal çağrışımıdır. Bu hegemonya, ... bir sınıf diktatörlüğü... olarak tasarlanmış bir devlet iktidarını andırmaktadır.(13)

Gramsci'nin 1926'dan sonraki bir tarihte hapisteyken kaleme aldığı *Aydınların Oluşumu*'nda [The Formation of Intellectuals] bir toplumun üstyapısının iki "katman"ı tanımlanır. İlk olarak bir "politik toplum" vardır, ki bunun görevi muhalifleri mutabakata zorlamak, yasaları ve düzeni muhafaza etmektir. İkincisi ise "sivil toplum"dur. Bu ise esasen, ideolojik hegemonyayı işleten ve toplumsal düzeni hâkim kılmak için halkın rızasını "kendiliğinden" (spontane) kılan özel ör-

gütlenmelere (kiliseler, gazeteler, kitle yazını v.b.) işaret eder.

Mao ise, kapsamlı bir hegemonya kavramı geliştirmeye odaklanmamıştır. Fakat O da, bu görüngüyü kendine özgü sözcüklerle ortaya koyarken, büyük ölçüde Gramsci'nin öne sürdüklerine benzer şeyler söyler. Mao'nun görüşleri, Gramsci'nin hapisane duvarları ardından dile getirdiklerine kıyasla, daha deneysel ve işlevseldir. Kültür üzerine kaleme aldığı en kapsamlı metin olan ve aslen *Çin Kültürü [Chinese Culture]* adlı yeni bir komünist dergiye önsöz olarak yazılan "Yeni Demokrasi Üzerine"de [On New Democracy] (1940), Mao şunları kaydeder:

... biz [komünistler] siyasal açıdan ezilen ve iktisadi açıdan sömürülen Çin'i, siyasal açıdan özgür ve iktisadi açıdan kalkınmış bir Çin haline getirmek istiyoruz. Dahası biz, eski kültürün baskısı altında cahil ve geri bırakılan Çin'i, yeni bir kültürün hüküm sürdüğü, aydınlanmış ve ilerici bir Çin hâline getirmek istiyoruz.(14)

Ardından Mao, kişisel gözlemleri doğrultusunda, Çin'in kültürel durumunun ana hatlarını belirlemeye girişir: Buna göre yabancı, emperyalist kültür, gelişmekte olan yerli burjuva kültürü baskılayan edilgen yarı-feodal Konfüçyüsçü kültürle ittifak hâlinde hüküm sürmektedir. İşte Mao'yu "Yeni Demokrasi Üzerine"yi ve bundan evvel kaleme aldığı "Çok Sayıda Aydını Saflarımıza Kazanalım" [Recruit Large Numbers of Intellectuals] adlı makaleyi yazmaya iten, Çin'in gelecekteki toplumsal gelişimi açısından bir tehlike olarak gördüğü bu durumdur. Zira halkın devrimci iradesi ve Japon işgali karşısındaki azimli direniş, hem Japonlarca propaganda edilen ve Japonya'nın sömürgeci yayılmasının üzerini örten Batı-karşıtı Asya milliyetçisi teoriler, hem de komünizm karşıtlığı temelinde Japonlarla uzlaşma eğilimi gösteren eski Konfüçyüsçü kültür tarafından tehdit edilmektedir. Pozzolini, Gramsci düşüncesindeki benzer bir vasfa dikkat çeker. İtalyan lider, hâkim burjuva ideolojisinin proletaryanın sınıf bilincinin gelişimini önleyebileceğini ve proletaryayı burjuva siyasetinin kuyrukçusu kılarak (reformistleştirerek) yahut devrimci toplumsal güçler arasındaki ayrılıkları körükleyerek (örneğin, işçileri köylülerle karşı karşıya getirerek v.b.) işçi sınıfını tarihsel misyonunu gerçekleştirmekten alıkoynabileceğini ifade eder.

Gramsci'nin hapisteyken kaleme aldığı Aydınların Oluşumu'nda bir toplumun üstyapısının iki "katman"ı tanımlanır: Politik toplum ve sivil toplum.

Gramsci'ye göre başarılı bir devrimin önkoşullarından biri, işçi sınıfının üstün bir "manevi ve entelektüel önderliğe" sahip olması, bir başka deyişle devrimden önce hegemonik bir işlev kazanmasıdır. Yahut Mao'nun ortaya koyduğu biçimiyle, "[devrimci kültür] ... devrim öncesinde ideolojik zemini hazırlar."(15)

Gramsci'nin "hegemonya" ile kastettiği, felsefe ile bir toplumun pratiğinin kaynaştığı veya dengelendiği sosyo-politik bir durum, yahut kendi terminolojisiyle ifade edersek bir "moment"tir. Bu düzende verili bir yaşam biçimi ve düşünce hâkimdir, tek bir gerçeklik mefhumu bütün kurum ve özel görünümleriyle topluma nüfuz etmiştir.

Kültürel ve ideolojik hegemonyanın nasıl kurulacağı, Mao ve Gramsci tarafından ortaya atılan, toplumsal devrimin kuvvetlerine dönük bir soruydu. Her ikisi de bu sorunun çözümünde aydınların rolünün çok önemli olduğunu düşünüyordu. Her iki teorisyen de, "aydınlar", içerisinde bulundukları her bir toplumdaki karmaşık toplumsal ilişkiler içerisinde aydın olma işlevinin gereğini yerine getirenler olarak tanımlıyordu. Entelektüel etkinlik temelinde bir tanım ortaya koyma çabaları, bütün insanların entelektüel etkinliğe katılabilecekleri savıyla reddediliyordu; lâkin [toplumda -Ç.N.] başlı başına bir aydın rolü oynayanlar, ancak bazılarıydı. Peki, aydınların işlevi neydi? Gramsci'ye göre, "Aydınlar, hâkim sınıfın, toplumsal hegemonya ve siyasal hükümet ast işlevini uygulayan 'memurlarıdır'."(16) Gramsci aydınların, "memur" olmalarından ötürü, üstyapı içerisinde yol gösterici bir işlev yerine getirdiklerini ifade eder. Bu noktada, Gramsci ve Mao'nun aydın tanımları arasında bir farklılık meydana gelir. Mao, tanımını, en az ortaokul eğitimi almış, üniversite yahut okullarda öğretmenlik yapan ya da genel anlamda uzman olarak çalışan (mühendis, doktor v.b.) kişilerle sınırlandırmıştır. Bu tanım, Çin'deki görece yeni toplumsal gruplaşmaya uygun düşmektedir. Gramsci'nin tanımı ise, daha geniş bir kitleyi kapsamaktadır: "Geleneksel" aydınlar (mevcut toplumsal ilişkileri meşrulaştırmak üzere sivil toplum içerisinde çalışan, fakat eski düşüncelere bağlılıkları hasebiyle de kendilerini mevcut toplumsal ilişkilerin üzerinde gören ve tarihin "mutlak sürekliliğini" savunanlar; örneğin Katolik ruhban sınıfı) ve "organik" aydınlar (politik toplumda çalışan ve yükselişini hâkim sınıfa borçlu olanlar, ki fabrika yöneticileri yahut meslekten siyasetçiler bu gruba girer).

Mao, "aydın sorunu"nu, mevcut Marksist-olmayan entelijansyanın desteğini devrimci mücadeleye kazanma sorunu olarak görme eğilimindedir. Gramsci'nin hegemonya tahlili ise, işçi sınıfının kendi "organik" aydınlarını yaratması gerektiğini vurgulamasına olanak tanır. İşçi sınıfının "organik" aydınları, Komünist Parti'ye, işçi sendikalarına, fabrika konseylerine (alternatif devlet iktidarının embriyonik organları), proleter yayın organlarına v.b. bağlı olacaktır. Gwyn Williams'ın işaret ettiği üzere, Gramsci'ye göre "kitleler", salt "aydınlanmış" öncü tara-

findan kalıba dökülen maddeden ibaret değildir. Öte yandan ÇKP'nin Maoçu aydınlarına göre kitleler, tam da dışarıdan "özgürleştirilecek" bir maddedir. Bununla birlikte Gramsci, siyasal iktidarı ele geçirmeye dönük anlayışına uygun biçimde, mevcut aydın saflarında bir "sol oluşum" vücuda getirilmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Bu muhtemeldir ki, hem hâkim hegemonyayı zayıflatacak, hem de genel eğitim-öğretimden mahrum bir tarihsel arka plana sahip proleter aydınları yetiştirmenin yolunu açacaktır. Bu bakış açısı, Gramsci'nin de Mao ile aynı sorunla karşı karşıya kaldığı anlamına gelmektedir: Eski düzenin aydınları, devrimci harekete nasıl dâhil edilecektir?

Gerek Mao, gerekse Gramsci, eski tip aydınların kitlelerle ilişki kurma çerçevesinde, komünist harekete aydın züppeliği, tepeden bakma, kendini beğenmişlik, bencil tutum alma gibi eski alışkanlıkları taşıyabileceğinin farkındadır. Bu ise yalnızca, aydınlar ile işçiler, köylüler ve Parti kadroları arasındaki mevcut ayrımı derinleştirecektir. Bu durumun doğasına kodlanmış olan tehlikeleri, çift yönlü değerlendirmek gerekir. Birincisi, anti-entelektüel ve teori-karşıtı konumlanışlar, alt kademe komünistler arasında güçlenecektir. Bu durum ise, somut bir yönelimden yoksun kısır bir deneysellikliğin ve dar bir pragmatizmin siyasetlere yön vermesi sonucunu doğuracaktır. İkincisi, aydınların ortaya koydukları teori, gerçek toplumsal deneyimlerle pek az ilişkili olacak ve bu da, ideolojik öznelciliğe yol açacaktır. Deneysellik/pragmatizm ve öznelciliğin işleyişe hâkim olması ise, hatalı bir sınıf mücadelesi anlayışı doğuracak ve devrimci hareket açısından yenilgilere, hayal kırıklıklarına ve nihai yıkımlara sebep olacaktır.

Entelektüel etkinlik temelinde bir aydın tanımı yapma çabaları, her iki teorisyen tarafından da, bütün insanların entelektüel etkinliğe katılabilecekleri savıyla reddediliyordu; lâkin toplumda başlı başına bir aydın rolü oynayanlar, ancak bazılarıydı.

Mao, "aydın sorunu"nu, mevcut Marksist-olmayan entelijansiyanın desteğini devrimci mücadeleye kazanma sorunu olarak görme eğilimindedir.

Mao da, Gramsci de, sorunun ağırlığını göz önüne alarak, aydınların emekçi kitlelerle esaslı biçimde özdeşleşmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Mao, görünüşe göre, kendi tecrübelerinden şu sonucu çıkartmıştır:

... Eğer kitlelerin sizi anlamasını istiyorsanız, eğer kitlelerle bütünleşmek istiyorsanız, uzun ve hatta acılı bir çelikleşme sürecinden geçmeye karar vermek zorundasınız. Burada, kendi tecrübemi, kendi duygularımın nasıl değiştiğini size anlatabilirim. Hayata bir öğrenci olarak atıldım ve okulda öğrenci alışkanlıkları edindim; o zamanlar elle en ufak bir iş görmekten, örneğin sırtlarında ya da ellerinde herhangi bir şey taşımaktan aciz olan öğrenci arkadaşlarımdan önünde kendi eşyalarını taşımaya bile onur kırıcı bir iş olarak görüyordum. O zamanlar dünyadaki temiz insanların sadece aydınlar olduğunu, buna karşılık işçilerle köylülerin aydınlara kıyasla pis olduklarını sanıyordum. Başka bir aydının elbisesini giymekle bir sakınca görmezdim; çünkü o elbisenin temiz olduğuna inanırdım. Oysa bir işçinin ya da köylünün elbisesini giyemezdim; çünkü onun pis olduğunu sanırdım. Ama devrimci olup da işçilerle, köylülerle ve devrimci ordunun askerleriyle birlikte yaşamaya başladıktan sonra, zamanla onları iyice tanıdım, onlar da zamanla beni iyi tanıdılar. İşte burjuva okullarında bana aşılanmış olan burjuva ve küçük burjuva duyguların ancak

o zaman kökünden değiştirebildim. Kendilerini yeniden şekillendirmemiş olan aydınların işçilerle ve köylülerle karşılaştırıldığında temiz olmadıklarını, son tahlilde de işçilerle köylülerin en temiz insanlar olduklarını, hatta elleri çamura, ayakları inek pisliğine bulanmış bile olsa onların, aslında burjuva ve küçük burjuva aydınlarından çok daha temiz olduklarını anladım. Duygular da meydana gelen değişiklikten, bir sınıftan öbürüne geçmekten kastedilen budur.(17)

Gramsci'de, aynı vurguyu hemen hemen aynı ifadelerle yapar: "İşçi sınıfına giden ve onun güvenini kazanan bir grup aydının, kendilerini işçilerimizin ve köylülerimizin en sıradan, en geri ve en bilinçsiz unsurlarıyla aynı etten ve kemikten hissetmemeleri ne de trajiktir! Durum buysa bütün çabalarımız boşunadır ve sonuç almamız olanaksızdır."(18) Aydın, ancak kendi sezgileriyle sınıf kimliğini kabullendikten sonradır ki bir sınıfın kültürünü çalışmalarına yansıtabilir. Gerek Mao, gerekse Gramsci'ye göre aydının görevi, öncelikle burjuva kültürünün sahte gerçekliğini teşhir etmek ve ardından da devrimci ölçütlere uygun alternatif bir kültürü canlandırmaktır. Gramsci, aşağıda değinilen ilkenin, İtalyan "fütüristleri"nce savunulduğunu belirtir:

... manevî hiyerarşileri, önyargıları, idoller ve taşlaşmış gelenekleri yok etmek ... Bu, yeniliklerden ve gözü peklitten korkma-

Mao: "Kendilerini yeniden şekillendirmemiş olan aydınların işçilerle ve köylülerle karşılaştırıldığında temiz olmadıklarını, son tahlilde işçilerle köylülerin elleri çamura, ayakları inek pisliğine bulanmış bile olsa burjuva ve küçük burjuva aydınlarından çok daha temiz olduklarını anladım."

mak demektir; bir işçi gramer hataları yaparsa, bir şiir aksarsa, bir resim bir afişe benzerse ya da gençler, çürümekte olan akademik bunaklığa karşı nanik yaparlarsa dünyanın sonunun geldiğine inanmamak demektir. ... [işçi sınıfı, "fütüristleri" izlemekle iyi eder; zira onlar] çağımızın, büyük sanayi çağının, muazzam işçi şehirleri ile kargaşalı ve debdebeli yaşam çağının yeni sanat, felsefe, alışkanlık ve dil biçimlerine ihtiyaç duyduğunu açık ve belirgin olarak kavramışlardır.(19)

Komünist aydın, kültürel çalışmasını, devrimci sınıfların yaşantısına dayandırmalıdır. Mao'nun deyişiyle:

Son tahlilde, bütün sanat ve edebiyatın kaynağı nedir? İdeolojik biçimler olarak sanat ve edebiyat eserleri, belli bir toplumun hayatının insan kafasındaki yansımalarının ürünleridir. Devrimci sanat ve edebiyat, halkın hayatının, devrimci yazar ve sanatçıların kafalarındaki yansımalarının ürünleridir. Halkın hayatı sanat ve edebiyat için her zaman bir hammadde kaynağıdır; işlenmemiş, kaba, ama en can alıcı, en zengin ve en temel bir hammadde kaynağı.(20)

Gramsci ve Mao, devrimci kültürel çalışmanın eski düzen kökenli aydınlar için gerçek bir sorun, bir iletişim sorunu teşkil ettiğine inanmışlardır. Anlaşılamamama, kitlelere "tepeden bakma" veya "yukarıdan konuşma", bertaraf edilmesi gereken tehlikelerdir. Gramsci zaman zaman kitleler açısından çok "zor" bir dil kullanmakla suçlanmıştır. Onun tepkisi ise çift taraflıdır. İlk olarak

Gramsci, tartışmayı verimsizleştireceği gerekçesiyle kullandığı dili çok fazla basitleştirmeyi reddeder: "Bizatihi kendisi zor olan bir kavramı basitçe ifade etmek, onu büsbütün adileştirmeksizin mümkün değildir."(21) İkinci olarak ise, dilin rolünü bir eğitimsel önderlik olarak değerlendirir; yani, okurların ortalama seviyesinin biraz üzerinde yazmak, tartışmanın taraflarını "el ilânı" seviyesinin ötesine geçmeye teşvik eder. Gramsci'ye göre Marksistler, Kilise'nin dogmatizmi tarafından toplumdaki en düşük ortak paydaya bağlı kılınan Katolik aydınların aksine düzeyi yükseltmeyi hedeflemelidir.

Mao ise, dil ve iletişim sorunuyla daha farklı bir biçimde yüz yüze gelmiştir. "Yaygınlaştırma" mı, "düzeyi yükseltme" mi ikilemiyle karşılaştığında Mao, birinciyi, ikinciyi ulaşmanın bir aracı olarak ele almıştır: "Mevcut koşullarda ... yaygınlaştırma daha öncelikli bir görevdir ... Halk, sanat ve edebiyatın önce yaygınlaştırılmasını, daha sonra da düzeyin yükseltilmesini istiyor ... Demek ki bizde, düzeyin yükseltilmesi yaygınlaştırmaya dayanır."(22) Mao aynı zamanda, daha ileri "öncü" unsurların, örneğin parti kadrolarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere, yazın alanında çeşitliliğe ihtiyaç bulunduğunu da kabul etmektedir.

Her iki önder de, komünist çalışmanın temeli olarak, entelektüel düzeyin kitleler nezdinde yükseltilmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Anlayışları arasındaki önemsiz farklılıklar, farklı koşullarda çalışmalarından ileri gelir gibi görünmektedir. Gramsci'nin

içerisinde bulunduğu ortamda, okuryazar oranı görece yüksek bir toplum ve bu toplumun olanaklara dair farkındalığı söz konusudur. Mao ise, şüphesiz ki kendini, köylülerin kitlesel cehaleti içerisinde bulmuştur. Aydınlar, proletarya ve köylülüğün siyasal görevleriyle ve bilhassa da Komünist Parti'yle ilişkisi, aydının devrimci mücadeleyle bütünleşmesi noktasında en temel unsurdur.

Mao, bu noktada son derece nettir. Aydınlar, ÇKP'nin hedeflerini desteklemek üzere kazanılmalı, Marksizm-Leninizm üzerine çalışmalı ve çalışmalarını kitlelerin siyasal görevlerinin emrine sunmalıdır. Mao bunu, proletarya kültürünün, proletarya ülküsüne hizmet ettiği görüşüyle açıklar; söz konusu ülkü siyasal olarak açıklandığı andan itibaren, kültürel çalışma siyasal görüşe hizmet etmelidir. Parti, der Mao, aydınların çalışmasına destek olmalıdır: "Esas olarak dürüst ve yararlı olan aydınlara uygun görevler vermek ve kendilerini ciddi bir siyasal eğitime tabi tutmalı ve onlara yol göstermelidir. Böylece, uzun mücadele yolunda, giderek zaafalarının üstesinden gelebilmelerini, görüşlerini devrimcileştirebilmelerini, kitlelerle bütünleşebilmelerini, eski Parti üleriyle ve kadrolarla, Parti'nin işçi ve köylü olan üleriyle kaynaşabilmelerini sağlamalıyız."(23)

Gramsci'nin aydınlar ve parti arasındaki ilişkiye dönük konumu da, aynı oranda belirgindir. Bu konum, her ne kadar onun gündel "liberteryen Marksist" imajıyla çelişse de... Gramsci, kesin olarak, "tek parti, tek

Gerek Mao, gerekse Gramsci'ye göre aydının görevi, burjuva kültürünün sahte gerçekliğini teşhir etmek ve devrimci düşütlere uygun alternatif bir kültürü canlandırmaktır.

sınıf" şeklindeki "Stalinist" kavramsallaştırma- yı benimsemiştir. Parti içerisinde hizip- leşmeler yasaklanmalı ve proletarya hâkim işleve sahip olmalıdır. Parti'deki farklı top- lumsal sınıf ve gruplara mensup üyeler ara- sındaki ilişki, devrimci mücadele sonrası or- taya çıkacak olan durumu yansıtmaktadır. Bu durum, nasıl bir hâl alacaktır? Gramsci yanıtlar: "İşçilerin iktidarı, toplumsal sınıflar- ın yeni bir hiyerarşi tesisidir; aydınlar, köy- lüler, bütün orta-sınıflar, işçi sınıfını hâkim sınıf olarak kabul ederler. Temsil kurumları- na dönük seçimler yapıldığında, işçi sınıfı partisine, Komünist Parti'ye mensup aday- ları seçerler." (24) Gramsci, bu önermeler- den hareketle aydınlardan Parti siyasetlerini takip etmelerini ve "... kitlesel bir oluşum, kelimenin modern anlamıyla, yani devrimci proletarya yönelimli bir sol eğilim ..., Kuzey- li ve Güneyli aydınlar açısından yapılacak her türlü fedakârlığa değer bir görev ..." (25) biçimlendirmelerini talep eder. Aslında Gramsci'nin ifade ettiği, tıpkı Mao gibi, ay- dınlardan devrimci sınıfların siyasal görevleri- nin hizmetinde olmasıdır; bir başka deyişle, aydınlardan, kendilerine Parti tarafından tah- sis edilen belirli görevlerinin bulunması- dır. (26)

(*) Lancaster Üniversitesi'nden (İngilte- re) Nigel Todd tarafından kaleme alınan bu makale, ilk olarak, "Ideological Superstruc- ture in Gramsci and Mao Tse-Tung" özgün başlığıyla "Journal of the History of Ideas"ın [Düşünceler Tarihi Dergisi] 35. Cilt, 1. sayı- sında (Ocak-Mart 1974) yayımlandı. (Ç. N.)

Dipnotlar:

(1) Örneğin, Ralph Miliband, *The State in Capitalist Society* [Kapitalist Toplumda Devlet] (Londra, 1969), ve Londra merkezli New-Left Review'da yayımlanan çalışmaları.

Gramsci'nin içerisinde bulunduğu ortamda, okuryazar oranı görece yüksek bir toplum ve bu toplumun olanaklara dair farkındalığı söz konusudur. Mao ise, şüphesiz ki kendini, köylülerin kitlesel cehaleti içerisinde bulmuştur.

Mao da, Gramsci de, aydınlardan devrimci sınıfların siyasal görevlerinin hizmetinde olmasının altını çizmişlerdir.

(2) V. I. Lenin, *Collected Works* [Seçme Yapıtlar] (Londra, 1964), XXIV, 187-188.

(3) George Thomson, "Gramsci", *Marxism Today* (Kasım 1957), 61.

(4) John Cammett, *Antonio Gramsci and the Origins of Italian Communism* [Antonio Gramsci ve İtalyan Komünizmi'nin Kökenleri] (Stanford, 1967), 177-78.

(5) Gramsci, "The Southern Question" [Güney Soru- nu], *The Modern Prince and other writings* [Modern Prensi ve diğer yazıları], çev. L. Marks (New York, 1968, 3. baskı), 42. [Gramsci'den yapılan bu ve diğer alıntılar Türkçesi için bkz.: Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935, Ankara: Dipnot Yayınları, 2010. Alıntılarda yer alan çeviriler de, bu kitapla birlikte kar- şılaştırılmıştır. -Ç.N.]

(6) R. C. North, *Kuomintang and Chinese Communist Elites* [Kuomintang ve Çin Komünist Seçkinleri] (Stanford, 1952), 32.

(7) H. R. Isaacs, *The Tragedy of Chinese Revolution* [Çin Devrimi'nin Tragedisi] (Londra, 1938), 333.

(8) a.g.e., 394.

(9) Mao Tse-Tung, "Analysis of Classes in Chinese Society" [Çin Toplumundaki Sınıfların Tahlili], *Selected Works* [Seçme Yapıtlar], Cilt 1 (Pekin, 1955), 17. [Mao Zedung'un seçme yapıtlarının bu ve diğer ciltle- rinin Türkçesi, Kaynak Yayınları tarafından yayımlan- mıştır. Biz, metindeki başlıkları, Türkiye'de okurun aşı- na olduğu bu çevirilerdeki şekliyle aynen aktarıyoruz. Alıntılarda yer alan çeviriler de, Kaynak Yayınları çev- irisi ile karşılaştırılmıştır. -Ç.N.]

(10) M. Meisner, *Li Ta-chao and the Origins of Chinese Marxism* [Li Daçao ve Çin Marksizmi'nin Kökenle- ri] (Cambridge, Mass., 1967), 251.

(11) Mao Tse-Tung, "On Contradiction" [Çelişki Üzeri- ne], *Selected Works* [Seçme Yapıtlar], Cilt 1, 326.

(12) Alıntılardan, A. Pozzolini, *Antonio Gramsci* (Lon- dra, 1970), 109.

(13) Gwyn A. Williams, "The Concept of 'Egemonia' in the Thought on Antonio Gramsci: Some Notes on Interpretation" [Antonio Gramsci Düşüncesinde 'Ege-

monia' Kavramı: Yorum Üzerine Bazı Notlar], *JHI*, 21 (Ekim-Aralık 1960), 587.

(14) Mao Tse-Tung, "On New Democracy" [Yeni De- mokrasi Üzerine], *Selected Works* [Seçme Yapıtlar], Cilt 2, 340.

(15) Mao Tse-Tung, "Recruit Large Numbers of Intel- lectuals" [Çok Sayıda Aydını Saflarımıza Kazanalım], *Selected Works* [Seçme Yapıtlar], Cilt 2, 303.

(16) Gramsci, "The Formation of Intellectuals" [Aydın- ların Oluşumu], a.g.e., 124.

(17) Mao Tse-Tung, "Yenan Forum on Literature and Art" [Yenan Sanat ve Edebiyat Forumunda Konuşma- lar], *Selected Works* [Seçme Yapıtlar], Cilt 3 (Pekin, 1967), 73.

(18) G. Thompson, a.g.e., 62.

(19) Alıntılardan, A. Pozzolini, a.g.e., 111.

(20) "Yenan Forum on Literature and Art" [Yenan Sa- nat ve Edebiyat Forumunda Konuşmalar], a.g.e., 81.

(21) Alıntılardan, A. Pozzolini, a.g.e., 109.

(22) "Yenan Forum on Literature and Art" [Yenan Sa- nat ve Edebiyat Forumunda Konuşmalar], a.g.e., 82- 83.

(23) "Recruit Large Numbers of Intellectuals" [Çok Sayıda Aydını Saflarımıza Kazanalım], a.g.e., 302.

(24) Alıntılardan, A. Pozzolini, a.g.e., 88.

(25) Gramsci, "The Southern Question" [Güney Soru- nu], a.g.e., 51.

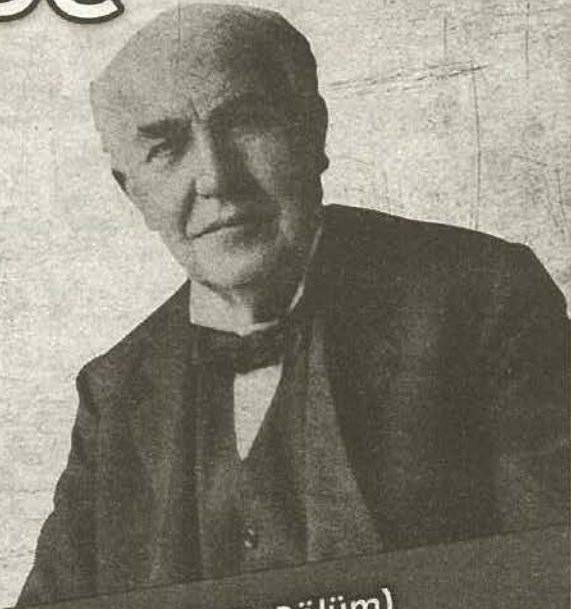
(26) Gramsci, Parti dışındaki aydınlardan aynı şeyi talep ediyor görünmez. Örneğin Gwyn A. Williams'ın işaret ettiği üzere Gramsci, "Il Materialismo Storico..." (Turin, 1948) adlı eserinde şöyle yazar: "Yeni gerçek- likleri keşfetmeye; gerçekliğin daha gelişkin, daha so- nut ve daha açık formülasyonlarını ortaya koymaya dönük sıkı çalışma, evvelce sunulan asli ilkelerin tar- tışmaya açık kalması söz konusu olsa bile, birer birey olarak akademisyenlerin kendi inisiyatiflerine bırakıl- malıdır." (a.g.e., 595)

biyogen.metu.edu.tr

yaşam ağacı

TESLA EDİSON'A KARŞI AC/DC

* Stres altında beyin
* Metamfetamin ile ilgili anılar
silinebiliyor

Denek (1. Bölüm)
Karanlık ve Işık

Bu canlıyı tanıyor musunuz?
Muhteşem Bryozoa

Leonardo da
Vinci'nin kuşlarla
derdi neydi?

Sayı
13 (17)

Dosya

AC/DC

Tesla Edison'a karşı

Akım Savaşları'nın galibi her kim olursa olsun, hem Tesla hem de Edison bilime, özellikle de elektrikli sistemlerin gelişmesine sonsuz derecede katkıda bulunmuşlardır. Fakat ne yazık ki Tesla'ya yeterli değerin verilmediğini söyleyebiliriz. Biz de bu yazımızda doğumunun 158. yılında, hem Tesla'nın kısa bir hayat hikâyesini yazmak hem de 19. yüzyıla damgasını vuran bir bilim savaşına değinmek istedik. İyi ki doğdun Tesla!

Sırp asıllı Amerikalı mucit, fizikçi ve elektrofizik uzmanı olan Nikola Tesla 10 Temmuz 1856 tarihinde, şu anda Hırvatistan topraklarında bulunan Smiljan köyünde doğdu. Annesinin okuma yazması yoktu, fakat halk arasında "pratik ev gereçleri mucidi" olarak bilinirdi. Belki de bundan dolayı Tesla, hayatında gördüğü en büyük mucidin annesi olduğunu söylerdi her zaman. Babası ise bir papazdı ve Tesla'nın da her zaman bir papaz olmasını istemişti. Fakat o babasını ikna edip mühendislik okuyacaktı.

Tesla, ailesinin 5. çocuğuydu. Daha 5 yaşındayken abisi Daniel hayatını kaybetmişti. Bu Tesla'da birçok takıntıya sebep olmuş ve şizofreniye yakın belirtiler göstermişti. O da bu belirtiler hakkında şöyle diyordu:

"Yakından ve uzaklardan gelen kükrayan sesler beni korkuya sürüklüyordu ve bunların ne olduğunu bir türlü ayırt edemiyordum. Güneş ışınlarının önü periyodik olarak kesildiğinde bu beynim üzerinde öylesine büyük bir güç alanı yaratıyordu ki kendimden geçiyordum. Bir köprü ya da bunun gibi bir yapının altından geçebilmek için tüm irademi zorlamam gerekiyordu çünkü kafatasım üzerinde dayanılmaz bir basınç hissediyordum. Karanlıkta bir yarsa kadar duyarlı olabiliyordum, metrelerce

uzaklıktaki bir nesnenin varlığını alnımda hissettiğim bir ürperti sayesinde fark edebiliyordum..."

Tesla çok sallantılı geçen akademik öğrenimine babasının ölümüyle son verip Budapeşte'de ulusal telefon şirketinde çalışmaya başladı. Burada bir yılda şefliğe yükseldi. 1882 yılında ise Paris'te bir telefon şirketinde çalışmaya başladı. Buradayken doğru akım motorları ve dinamolar hakkında çok önemli bilgiler edindi. Burada, döner makineleri korumak için düzenleyici kontrol cihazlar icat etti. Dönen manyetik alanlar ile bu dönemde ilgilenmeye başladı.

Tesla 1884 yılında eski patronu Charles Batchelor'un referans mektubu ile New York'a gelir. Burada Pearl Caddesi'ni ay-

Tesla ve Edison taban olarak da çok zıttı. Edison'un aksine Tesla, ciddi bir mühendislik eğitimi almıştı, ayrıca paraya Edison kadar da önem vermiyordu. İlerleyen yıllarda aklındaki fikirleri gerçekleştirmek için elindeki tüm parasını harcamaktan çekinmeyecekti Tesla.

Tesla'nın ve AC'nin yükselişinden endişe duyan Edison ve ekibi, alternatif akımın ne kadar tehlikeli olduğunu göstermek için ilk kez tasarlanacak olan "elektrikli sandalye"de alternatif akımın kullanılmasını talep etmişlerdi...

dınlatan "Edison Makine İşleri" isimli şirkette Edison ile birlikte çalışmaya başlar. Bizim bu yazıda değineceğimiz asıl konu olan "Akımlar Savaşları'nın tohumları da burada atılacaktı.

Edison'un akkor lambayı bulmasının ardından, Amerika'da elektrik alanındaki çalışmalar hızla ilerlemekteydi. 1870'de, New York'ta Edison'un Manhattan'da kurduğu doğru akım santralinde üretilen elektrikli taşıyan elektrik telleri mevcuttu fakat bu teller elektrik direklerinden sarmakta, kıvılcım atlamalarına neden olmaktaydı. Çünkü teller doğru akıma (DC) uzun süre maruz kaldıklarında eriyorlardı. Çocuklar bu sarkan telleri çubuklarla dörterek elektrik çarpması nedeniyle ölmekte, şehirde sıklıkla elektrik kaçaklarına bağlı yangınlar çıkmaktaydı. Ancak bu tehlikelerine rağmen, zenginler evlerine elektrik çekirmek konusunda yarış halindeydiler. Bu durum da bir işadamı gibi düşünen Edison için oldukça iyi bir geçim kaynağıydı.

Tesla ise Edison ile çalışırken onun şöhretinden çok etkilenmişti ve kendi düşüncelerini Edison'a açmıştı. Fakat Edison Tesla'ya gereksiz teorilerle vaktini harcamaması gerektiği hakkında öğüt vermişti sadece.

Ayrıca Tesla ve Edison taban olarak da çok zıttı. Edison'un aksine Tesla, ciddi bir mühendislik eğitimi almıştı, ayrıca paraya Edison kadar da önem vermiyordu. İlerleyen yıllarda aklındaki fikirleri gerçekleştirmek için elindeki tüm parasını harcamaktan çekinmeyecekti Tesla. Zaman ilerledikçe birlikte çalışmaları zorlaşacaktı bu ikilinin.

Bir gün Edison bozulan bir DC motorunu tamir etmesi için Tesla'ya verir, ona tamir için 50 bin dolar ikramiye önerir. Tesla'da zor durumda olduğu için bu teklifi kabul eder. Fakat motor tamir edildikten sonra Edison Tesla'nın 10 dolar olan haftalık ücretini 18 dolara çıkarmakla yetinir ve ikramiyeyi de vermez; Tesla da Edison ile çalışmayı bırakır. Fakat bu son karşılaşmaları olmayacaktır.

Bu ayrılıktan sonra Tesla, bir yıl boyunca çukur kazma işinde çalışır. Beraber çalıştığı arkadaşına yeni elektrik sistemlerinin hayali tariflerinden bahseder. Arkadaşı bunlardan etkilenecek Tesla'yı A.K. Brown isimli firmanın sahibiyle tanıştıtır. Brown ve ortağını büyüleyen Tesla, onların desteğiyle Broadway'de bir deney laboratuvarı kurar. Orada jeneratör, transformatörler, iletim hattı, motorlar ve ışıklar gibi tasarladığı sistemlerin tümünün planlarını hazırlar.

George Westinghouse, Tesla'nın laboratuvarına gider ve araştırmalarını yakından inceler. Sonrasında ise Tesla ile birlikte çalışmak için ona teklifte bulunur. Satış payı, beygir gücü başına 1 dolar olmak üzere anlaşılır. Tesla ise aldığı paranın yarısı ile hemen bir laboratuvar kurma işine girer. Bu Tesla için bir dönüm noktası olacaktır.

Tesla ve Edison'un ikinci karşılaşmaları Chicago Dünya Fuarı'nda olur. Fuar alanının ışıklandırması için Edison'un çalıştığı General Electric firması ile Tesla'nın çalıştığı Westinghouse firması aday gösterilir. Birçok gösterinin ardından Tesla'nın tasarımlarının sunulduğu Westinghouse firmasının ışıklandırmayı düzenlemesine ka-

rar verilir. Bu galibiyet Tesla'nın Edison karşısında kazandığı ilk galibiyettir.

İlerleyen aylarda Edison alternatif akımın (AC) gücünü arttırmasını korkarak izlemiş, itibarını kaybetmekten korktuğu için ise Tesla ve AC üzerinde karalama kampanyalarına başlamıştır. İlk olarak Edison ve ekibi alternatif akımın ne kadar tehlikeli olduğunu göstermek için ilk kez tasarlanacak olan "elektrikli sandalye"de alternatif akımın kullanılmasını talep ettiler. 6 Ağustos 1890 yılında Tesla'nın alternatif akımı ile tasarlanan bu elektrikli sandalyeye idam edilecek kişi oturtuldu. Sandalye, ani kalp durmasına neden olacağına inanılan 1000 Volt'a ayarlanmıştı. Akım kesildiğinde, şahitler idam mahkûmunun hala nefes aldığıni söylediler. Doktorların mahkûmun yaşadığını teyit etmesi üzerine mahkûma bu sefer 2000 volt akım verildi. İnfaz, toplamda 8 dakikada infaz mahkûmun damarlarının patlaması ve alev alması ile sona erer. Ve ayrıca bu olay elektrikli sandalyenin idam sahnesinde ilk kullanımıdır.

Fakat Tesla bu karalama girişiminden sonra şunları söyleyecekti:

"Frekans yüksek olduğu müddetçe yüksek voltajlardaki alternatif akımlar deri-

Tesla ve Edison'un ikinci karşılaşmaları Chicago Dünya Fuarı'nda olur. Fuar alanının ışıklandırması için Edison'un çalıştığı General Electric firması ile Tesla'nın çalıştığı Westinghouse firması aday gösterilir. Birçok gösterinin ardından Tesla'nın tasarımlarının sunulduğu Westinghouse firmasının ışıklandırmayı düzenlemesine karar verilir. Bu galibiyet Tesla'nın Edison karşısında kazandığı ilk galibiyettir.

nin yüzeyinde, herhangi bir yaralanmaya neden olmadan salınırlar. Ama bu amatörlerin becerebileceği bir şey değildir. Sinir dokularına nüfuz edebilecek miliamperler öldürücü bir etki yaratabilir ama derinin üzerindeki amperler kısa süreler için zarar vermez. Derinin altına sızabilecek düşük akımlarsa, ister alternatif ister doğru akım olsunlar, ölüme yol açabilir.”

Fakat canlılara alternatif akımın maruz bırakılması insanlarla kalmaz, birçok kedi ve köpek herkesin ortasında canice öldürülür ve son olarak da 3 kişiyi ezerek öldürdüğü için ölüme mahkûm edilen bir fil de yine alternatif akıma maruz bırakılarak öldürülür.

Bunca karalama kampanyasına rağmen Tesla ikinci galibiyetini 1890 yılında alır. 1890 yılında uluslararası Niagara komisyonu elektrik üretmek için Niagara Şelalesi'nden yararlanmak ister. Lord Kelvin, komisyon başkanlığına atanır ve doğru akımın elektrik üretiminde en iyi yol olduğunu söyler. Fakat gücün 26 mil öteye iletilecek olması işleri zorlaştırır ve istemeseler bile alternatif akımın kullanılması gerektiğini kabul ederler. Yani bir kez daha AC, DC'ye karşı galibiyet almıştır.

Bu ihalenin de Tesla tarafından kazanılması, "Akım Savaşları'nın galibi Tesla demekti ve savaşın ardından Tesla, Edison için şunları söyleyecekti:

"Edison, bir samanlıkta kayıp bir iğneyi bulmak durumunda olsa bir balarısı çalışkanlığı ile tüm samanların altına tek tek bakarak söz konusu iğneyi bulmaya çalışır. Ben bilimsel çalışmalarında buna sık sık tanık olurdum. Oysa biraz teorik çalışma, biraz da hesaplama yapmak suretiyle harcadığı vakit ve emeğin yüzde doksandan tasarruf edebilirdi."

Tesla Akımlar Savaşı'nın kazanılması-nın ardından ABD'nin en büyük elektrik mühendisi seçilmiştir.

1912'de Nikola Tesla ve Thomas Edison'un 40.000 dolarlık Nobel Ödülünü paylaşmaya seçildikleri açıklandı. Fakat Tesla bu ödülü reddetti. Ayrıca daha önce kendisine verilmek istenen iki şeref unvanının da birini reddetmiştir.

Şimdi biraz da AC/DC'yi teknik olarak değerlendirelim.

Nikola Tesla (1856-1943)

Aktarılan elektrik enerjisi sabitse, yüksek akımlı ve düşük gerilimli sistemlerdeki kayıp, düşük akımlı, yüksek gerilimli sistemlerden çok daha fazladır. Daha fazla verim elde etmek için de gerilimi lehimize çevirmemiz gerekmektedir. Fakat bunu doğru akımda yapmak çok zahmetli ve pahalıdır. Edison'un DC tabanlı sisteminde akım jeneratörden kullanıcıya kadar aynı gerilimde seyrediyordu ve uzun mesafelerde çok büyük kayıplar yaşanıyor. Yani elektrik uzun mesafelere taşınmıyor, sadece şehir merkezinde sınırlı kalıyordu.

DC'nin aksine alternatif akımda gerilimi değiştirmek çok basittir. Bu yüzden de uzak mesafelerde alternatif akımın kullanımı maliyetin düşmesi demektir ve bu, AC'nin DC üzerindeki avantajlarından biridir.

Bir diğer konu ise, DC'de şebekede gerilimin değiştirilmesindeki zorluk, farklı gerilimle çalışan cihazlar açısından da bir sorun yaratmaktaydı. Aydınlatma ve elektrik

motorları farklı gerilimlerde çalışıyorlardı, bu nedenle bu ikisini de barındıran yerlere, doğru akım kullanılacak olduğunda, iki ayrı elektrik hattı çekmek gerekiyordu. Bu durum hem masrafları iki katına çıkarıyor, hem zaten henüz yeterince güvenli tasarlanmamış elektrik hatlarının sayısını artırarak fazladan risk yaratıyordu. AC şebekesi ise geriliminin kolayca değiştirilebilmesi sayesinde bu sorunların üstesinden gelebiliyordu. AC şebekelerinde, akım kullanıcıya yakın bir noktaya gelene kadar yüksek gerilim ile taşınabiliyor, böylece yolda kaybolması önlenirdi gibi, kullanıcıya yakın noktada farklı gerilimlere çevrilebiliyordu. Böylece birden fazla şebeke çekmeye gerek kalmadan, çok daha az sayıda kablo ve direk, çok daha uzun mesafelere elektriğin kayıpsız bir şekilde varması sağlanıyordu. Bu da AC'nin ikinci artısıydı.

Şu anda şehirlere elektrik iletilmesinde AC şebekeleri kullanılırken; telefon, piller, güneş pilleri gibi sistemlerde daha avantajlı olduğu için DC sistemleri kullanılmaktadır.

Akım Savaşları'nın galibi her kim olursa olsun, hem Tesla hem de Edison bilime, özellikle de elektrikli sistemlerin gelişmesine sonsuz derecede katkıda bulunmuşlardır. Fakat ne yazık ki Tesla'ya yeterli değerin verilmediğini söyleyebiliriz. Gerek ilkokullarda okutulan kitaplarda gerekse popüler bilim kitaplarında hala ismi, hak ettiği halde çok az geçmekte. Biz de bu yazımızda doğumunun 158. yılında, hem Tesla'nın kısa bir hayat hikâyesini yazmak hem de 19. yüzyıla damgasını vuran bir bilim savaşına değinmek istedik. Bu büyük insanın doğum gününü sizin huzurlarınızda kutluyoruz. İyi ki doğdu Tesla!

* Yazının en büyük kaynağını oluşturan "AC/DC Savaşları: Nikola Tesla, Thomas Edison'a Karşı!" makalesini yazan Açık Bilim (<http://www.acikbilim.com/>) ekibine sonsuz teşekkürü borç biliriz.

Kaynaklar

<http://www.acikbilim.com/2013/03/dosyalar/acdc-savaslari-nikola-tesla-thomas-edisona-karsi.html>

<http://evrimagaci.org/makale/483>

http://www.stealthskater.com/Documents/Tesla_06.pdf

<http://www.elektrikport.com/teknik-kutuphane/tesla-vs-edison-akm-savaslari/6836#ad-image-0>

DC'nin aksine alternatif akımda gerilimi değiştirmek çok basittir. Bu yüzden de uzak mesafelerde alternatif akımın kullanımı maliyetin düşmesi demektir ve bu, AC'nin DC üzerindeki avantajlarından biridir.

Stres altındaki beyin

Dijital dünyadan mıdır yoksa günlük koşuşturmalarımızın artmasından mıdır bilinmez, stres günlük hayatımızda gittikçe daha fazla yer kaplamaya başladı. Tabii artan stres yüküne karşı beynimiz de kendince tepkiler veriyor ve bu durumun üstesinden gelmek için de elinden geleni yapıyor. Son yıllarda yapılan çalışmalar gösteriyor ki, beyin hücreleri arasındaki bağlantılar, beynin strese ve depresyona olan hassasiyetini belirleyebilir.

Dünyadaki bütün insanlar strese farklı şekillerde tepki verirler. Bazılarımız kendini işine adar, daha fazla çalışır. Bazılarımız çareyi içmekte veya yemekte bulur. Stres ve stresi oluşturan etkenler ortadan kaybolduğunda bu belirtiler de gider ve çoğumuz tekrar rutin hayatımıza döneriz. Çoğumuzun beyni aslında strese karşı gerekli önlemleri alır ve bu dönemi kalıcı bir zarar almadan atlattır. Ancak bazı insanlar için stres, büyük bir depresif dönemin sadece ilk adımıdır.

Stresli bir dönemin sonrasında normale dönen insanlarla, depresyona giren insanlar arasındaki fark henüz çok belirgin değil. New York'ta Mount Sinai Tıp Fakültesi'nde bir sinirbilim uzmanı olan John Morrison'a göre sorulması gereken en önemli soru stresi takip eden süreçte, depresyona giren canlılarla normale dönen insanların arasındaki farkın ne olduğudur. New York'ta -meşhur- Cold Spring Harbor Laboratuvarı'nda çalışan Minghui Wang ve ekibi, farelerle yaptıkları araştırmalarında medyal prefrontal korteksteki sinirsel bağlantıları güçlü olan farelerin, stres sonrası depresyona girmeye diğer farelerden daha çok eğilimli olduğunu göstermiştir. Strese dirençli farelerde bu bölgedeki nöral bağlantıların dayanıklılığı daha zayıftır. Bu mekanizma beynin strese nasıl yanıt verdiği konusunda bilim insanlarına yardımcı olabilir.

Stresle alakalı olduğu düşünülen bölgelerden biri de prefrontal korteks çünkü beynin bu bölgesi idari işlevlerdeki büyük rolüyle biliniyor. Düşünce, hafıza, tahmin ve karar verme gibi pek çok bilişsel olayda görev alan prefrontal korteksin Broadmann bölgesi-25 adlı kısmı büyük depresif bozuklukla yakından ilişkilidir. Bilim insanları bu bölgeyi elektrikle uyardıklarında hastalarda depresyonun ortaya çıktığını gözlemlemişlerdir. Ancak hala bu bölgenin depresyonda tam olarak ne yaptığını ve işlev bozukluğunun nasıl ortaya çıkabileceğini tam olarak anlayamamışlardır.

Ekip, araştırmalarını, öğrenilmiş çaresizlik adlı bir teknik uygulayarak yürüttü. Öncelikle fareler, tabanı metal bir ızgaradan oluşan küçük bir kafese kondu. Kafesin içinde farelere bir saat süresince metal ızgaradan düzensiz aralıklarda acı verici ama fiziksel olarak zarar vermeyen elektrik akımları verildi. İki günlük eğitimden sonra fareler elektrik şokundan kaçmak için bir saat yakaladılar. Bir ışık yakıldığında fareler başka bir kafese yöneliyorlardı. Eğer yeterince hızlı davranabilirlerse bir daha elektrik şoku hissetmiyorlardı.

Eğitimden sonra farelerin %80'i ışığı gördüklerinde kafesten kaçmayı öğrendiler. Fareler esnek canlılardır ve strese karşı davranışlarını değiştirebilirler. Ancak farelerin %20'si çoğunluğun aksine farklı bir tepki verdi. Öğrenilmiş çaresizlik adını verdiğimiz bu olayda fareler, kaçmak yerine oldukları yerde kaldılar ve cezaya razı oldular. Bu fareler strese karşı oldukça hassastır ve bir depresyon modeli olarak kabul edilebilir. Bu farelerin diğer özellikleri ise kilo kaybı ve zevk alamama gibi genel depresyon belirtileri göstermeleridir.

Araştırmacılar bu esnek ve hassas farelerin insanlarda Broadmann Bölgesi-25'e denk gelen medyal prefrontal kortekslerine baktılar. Asıl aradıkları, bir beyin hücresinde etkinleştikten sonra protein üretmeye başlayan c-Fos geniydi. Gen araştırmasından sonra sinir hücresi etkileşimleri ve etkinleşen bütün sinir hücreleri arasındaki bağlantılar incelendi.

Araştırma ekibi, etkinleşen beyin hücrelerinin strese duyarlı ve dirençli farelerde farklı bağlantı modelleri oluşturduğunu buldular. Strese duyarlı fareler, öğrenilmiş çaresizliğin akabinde strese etkinleşen hücrelerinde daha fazla bağlantıya sahipti. Strese dirençli farelerde ise aynı beyin hücrelerinde ters bir durum söz konusuydu, bu hücrelerdeki bağlantı sayısı az ve bu bağlantılar zayıftı.

Ancak dirençli farelerdeki zayıf bağlantıların varlığını ve öğrenilmiş çaresizliğin, bu bağlantıların doğrudan değişmesine sebep olduğunu söyleyemeyiz. Bu yüzden araştırmacılar, dirençli farelere yapay olarak etkinliği artırılmış prefrontal korteks hücreleri naklettiler ve sonuçta dirençli fareler strese karşı daha duyarlı oldu.

Araştırma sonuçları, sinir hücreleri etkileşimlerinin gücündeki değişimlerin, farelerin strese karşı verdikleri cevabı etkilediklerini gösteriyor. Ayrıca elde edilen bulgular Broadmann Bölgesi-25'teki hücrelerin depresyon hastalarında da çok etkin olduğunu gösteriyor.

Yapılan bu çalışma tek bir stres etkenini ve bir beyin bölgesini kapsıyor. Öğrenilmiş çaresizlik de depresyon benzeri bir davranışı ortaya çıkarabilecek tek model değil ve kısa süreli bir etkiye sahip. Bo Li beyinin uzun süreli strese nasıl cevap verdiği sorusuna yanıt aramak için diğer davranış modellerini de incelemek istiyor. Söz konusu stres olduğunda Morrison, yaş ve cinsiyetinde çok önemli olduğunun altını çiziyor.

Prefrontal korteks, depresif davranışlarda görev alan önemli bir bölge olduğu biliniyor, yine de ilgili tek bölge değil. Atlanta'da Emory Üniversitesi'nde çalışan nörolog Helen Mayberg şeytan ayrıntıda gizlidir diyor ve sözlerine şöyle devam ediyor: "Stres, beyinde tek bir bölgenin ürünü olamaz. Bir laboratuvar şu veya bu yolağı araştırabilir ama kimse depresyonu beyinin tek bir yerinde aramamalıdır." İlerleyen araştırmalarda, beynin çeşitli yerlerinde depresyon ve strese ilgili moleküler mekanizmalar daha da keşfedildikçe beynin strese karşı tepkisi daha iyi anlaşılacaktır.

Çeviri: Ali Çağlayan TAYBAŞ

Kaynak: <https://www.sciencenews.org/blog/scicurious/stress-and-susceptible-brain>

Metamfetamin ile ilgili anılar silinebiliyor

Bazen hepimiz bir şeye karşı yoğun bir istek duyarız. Bu yoğun istek bir yer, koku hatta fotoğraf ile tetiklenebilir. İyileşmekte olan ilaç bağımlıları için savunmasızlık, bağımlılığın nüksetmesi derecesine taşınabilir. Florida Scripps Araştırma Enstitüsü'nden araştırmacılar sıçanların ilaç ile bağlantılı anıları hatırlamasını engelleyen bir kimyasal buldular. Geçtiğimiz sonbahar *Biological Psychiatry*'de internet üzerinden yayımlanan araştırma tekrardan hatırlama gerektirmeden anıları bozabilme özelliği ile türünün ilk örneği.

Araştırmanın sürdüğü altı günde sıçanların bulundukları oda, sıra ile değiştirildi. Birinci, üçüncü ve beşinci günlerde sıçanlara metamfetamin hidroklorür -sokaklarda satılan meth- enjekte edildi ve bir odaya koyuldular. İki, dört ve altıncı günlerde ise salin plasebosu enjekte edildi ve yine farklı bir odaya koyuldular.

İki gün sonra, sıçanların yarısına, bulundukları iki oda arasında bir seçim şansı verildi. Beklenildiği gibi meth enjektelerinden sonra koyuldıkları odayı tercih ettiler. Sıçanların diğer yarısına ise Latrunculin A (Lat A) olarak bilinen bir çözelti enjekte edildi. Bu kimyasal, anı oluşumu ile ilgili olduğu bilinen aktin proteinine müdahale ediyor ve Lat A enjekte edilen sıçanlar, enjektinin ertesi günü bile, iki oda arasında tercih yapmadılar: Seçimleri meth anılarından etkilenmedi.

Önceki araştırma ilaçların sinir sisteminin aktinin fonksiyonunu değiştirerek anıların normalde olduğu gibi beyinde depolanmasındansa sürekli hatırlanmasına sebep olduğunu öne sürüyordu. Aktif durumlarının sonucu olarak, ilaç anıları, oluşumlarından çok sonra bile bozulmaya müsaitler.

İlaç anılarının bu şekilde değişebilmesi fikri nispeten yeni ve bu yüzden araştırmacılar LatA'nın yemek ile ilişkilendirilen anılara olan etkisine bakarak sonuçları gözden geçirdiler. Sıçanlara, benzer bir deney düzeneği kullanılarak, yiyecek ve ortam arasında ilişki kurması sağlandı. LatA enjeksiyonunun sıçanların odalara verdikleri tepkiye hiçbir etkisi olmadı.

"Anıyı günler sonra bile sürdürebilen aktif aktin sürecine sahip olma düşüncesi dikkat çekici," diyor Kaliforniya Üniversitesi Irvin'den psikiyatri ve insan davranışları profesörü Gary Lynch. "Bir sonraki adım eğer varsa, başka ne gibi anıların aynı özelliklere sahip olduğunu bulmak ve böylece bu tedaviyle tam olarak neyi hedef alacağımızı görmek," diye de ekliyor.

Scripps'te nörobiyolojist olan ve araştırmanın yürütücülerinden biri olan Courtney Miller tekniğin sınırlı kullanılabilirliğinin anıların değiştirilmesi ile ilgili etik endişeleri yatıştırdığına dikkat çekiyor. "Bizim bulduğumuz yöntemi alıp beyindeki sıradan anıları silemezsiniz. Çünkü basitçe, işe yaramaz. Gerçekten yalnızca ilaç ile ilgili anılardan kurtulabiliyorsunuz." Miller bu araştırmanın arkasındaki fikrin ilaç bağımlısı olanlara "temiz kalmak için savaşıma şansı vermek" olduğunu vurguluyor.

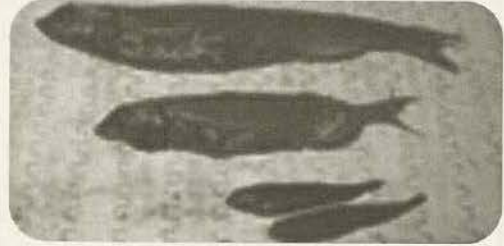
Çeviri: Bilge BÜYÜKDEMİRİTAŞ

Kaynak: <http://www.scientificamerican.com/article/memories-of-meth-can-be-deleted/>

Derin deniz balığı her yıl en az bir milyon ton karbondioksiti uzaklaştırıyor

Southampton Üniversitesi'nce yürütülen bir çalışmaya göre derin deniz balıkları, Birleşik Krallık ve İrlanda sularının yüzeyinden karbondioksit depoluyor ve derinlere götürüyor. Bu doğal karbon yakalama ve depolama olayı her yıl on milyon sterlin karbon kredisi değerinde karbonu uzaklaştırıyor.

Bütün derin su balıklarının enerjilerini korumak için yüzeyden düşen parçacıkları kullandığı düşünülüyor. Bu dipte yaşayan balıklar yüzeye hiç uğramadıkları için bedenlerindeki karbon denizin tabanında kalıyor. Fakat orta derinlikte büyük ve çeşitli bir ekosistem var ve bu hayvanların büyük bir kısmı beslenmek için geceleri yüzeye çıkıyor. Bu hayvanlar kazandıkları karbonu tekrar derinlere götürüyor.

Southampton Üniversitesi'nden ve İrlanda'daki Deniz Enstitüsü'nden araştırmacılar, biyokimyasal izleyicilerle bu derin su balıklarının beslenme alışkanlıklarını çözmeye ve bu sayede, okyanusun diplerine karbon taşımadaki rollerini anlamaya çalışıyorlar.

Araştırmacılar diplerdeki balıkların yarısından fazlasının enerjilerini düşen parçacıklardan değil, yüzeye gidip gelen hayvanlardan aldıklarını keşfetti. Derindeki balıklar bu şekilde karbonun da derinlere gelmesini sağlıyor. Orta derinliklerdeki biyokütledeki ani düşüşler, dikey olarak göç eden balıkların diplerdeki balıklar tarafından kolayca yakalanmasıyla oluyor.

Southampton Üniversitesi'nden Dr. Clive Trueman, "Tıpkı balıkçılıkta olduğu gibi enerji çıkarma denizin diplerine kadar uzanıyor. Bu yabancı ve az görülen balıklar aslında bize çok büyük fayda sağlıyor. Bu ekosistemi tanımak, derin suların yiyecek, enerji ve mineral kaynakları edinmek konusunda karar verirken bizim için çok önemli" diyor.

Her ne kadar yüzeyin kilometrelerce altında yaşayan canlıları incelemek zor olsa da, araştırmacılar, yüzeyin 500-1800 metre derininden yakaladıkları balıkların dokularındaki karbon ve azot izotoplarını ölçmeyi başardılar. İzotopların kütesindeki ufak değişimler sayesinde, ekosistemde kimin kimi yediği anlaşılabilir. Yaygın türlerdeki izotopların ölçümüyle araştırmacılar, bu derin su balıklarının ne kadar karbon depoladığını hesaplamayı başardı.

Çeviri: Doruk PEKŞİRİN

Kaynak: http://www.eurekalert.org/pub_releases/2014-06/uos-dsf060314.php

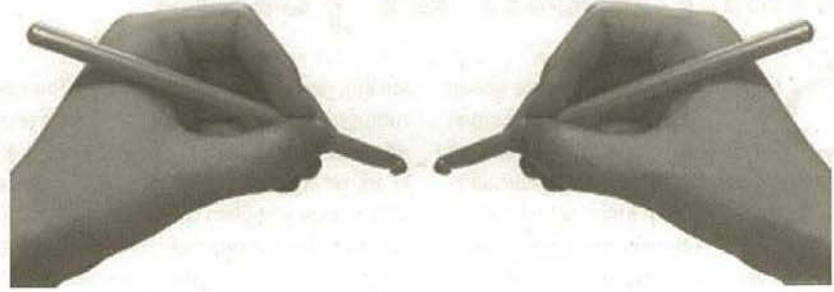
Sağlak veya solak; seçim onun!

Yeni açılmış bir restorana akşam yemeğine geldiniz. Midye buğlama mı, buğlama kalamar mı? Peynir ravioli makarna mı ya da patlıcanlı parmesan mı? Çilekli cheesecake mi, çikolata mousse mi? Bu denli iyi birçok seçenek varken nasıl seçim yapabiliriz?

Daniel Casasanto isimli bir psikolog tarafından yürütülen bir dizi çalışma, seçimimizi etkileyen etmenlerden birinin de, misal bu restoran örneğinde, elimizde tuttuğumuz menüdeki yemek isimlerinin ne tarafta yazılı olduğu. Casasanto ve takımının araştırmasına göre solaklar için sol taraf iyilik, güzellik ve zekilik gibi kavramları sağ tarafa göre daha fazla barındırıyor. Sağlaklar için de aynı durum mevcut; tabi ki bu durumda iyilik, güzellik ve zekiliği barındıran taraf sağ taraf. Yani menünün sol tarafında çilekli cheesecake ile midye buğlama varsa ve sizde solak iseniz bunları seçmeniz daha olası. Casasanto bu durumu "Farklı vücutlara sahip insanlar, öngörülebilir düzeyde birbirlerinden farklı düşünüyorlar" diyerek niteliyor.

Casasanto'nun deneylerinden birinde, yetişkin katılımcılardan yan yana sıralanmış iki tane uzaylı resminden "daha iyi" karaktere sahip olanı daire içerisine almaları istendi. "Daha iyi" kıtası kimi zaman "daha çekici olan uzaylıyı daire içine alın", kimi zamansa "daha az dürüst olanı daire içine alın" gibi sorularla belirlendi. Üzerinde düşünmeksizin seçim yapan katılımcılar -ki çoğu katılımcı üzerinde düşünmedi-, seçimlerini öncelikli kullandıkları elden tarafa yaptılar; yani sağlaklar sağ yana, solaklar sol yana.

Bu durum gündelik hayattan alınmış bir dizi testte de kendini gösteriyor. Katılımcılar birbirleriyle neredeyse aynı, biri sağda diğeri solda iki ürünün birini seçmek durumunda kaldıklarında seçimlerini

kullandıkları el tarafından yaptılar. Benzer biçimde katılımcılardan yan yana koyulan rastgele sıralı CV özetlerinden birkaçını seçmeleri istendiğinde baskın taraflarında olandan yana seçimlerini yaptılar.

Çocuklar üzerinde yapılan devam araştırmaları benzer sonuçlar verdi. Bir deneyde çocuklara bir kütüphane rafı gösterildi. Sol tarafında bir kutu, sağ tarafında bir kutu olan bir kütüphane rafı. Ardından çocuklardan bir adet sevdiği oyuncacı, bir adet sevmediği oyuncacı düşünmeleri istendi ve soruldu, "Sevdiğin oyuncacı hangi kutuya, sevmediğin oyuncacı hangi kutuya koyarsın?" Tahmin edebileceğiniz gibi sevilen oyuncak çocukların baskın taraflarındaki, sevilmeyen oyuncak ise diğer taraftaki kutuya konuluyordu.

Casasanto aynı zamanda vücudumuzun yaptığı bu tercihin değiştirilebilir olduğunu da gösteriyor. Katılımcılardan dominant olmayan ellerini kullanmaları istendiğinde bilinçdışı yapılan "sağlaksan sağ taraf, solaksan sol taraf" seçim alışkanlığı, kullanmak zorunda oldukları taraf ile yer değiştirdi. Takip araştırmalardan birinde yetişkin sağlak bireylerden sağ ellerine hareketlerini kısıtlayan bir eldiven giymeleri istendi. Geçici bir süreliğine solak olan sağlak bireyler kısa bir alışma sürecinden sonra doğal solaklar gibi "sol iyidir" düşüncesiyle hareket etmeye baş-

ladılar, "iyi" olduğunu düşündükleri eşyaları soldaki kutulara koydular. Bu da be-densel zihin ile yaptığımız seçimlerin motor fonksiyonlarımızda meydana gelen değişimlerden etkilendiğini ve dakikalar içinde değişebildiğini gözler önüne seriyor.

Bu sonuçlar pazarlama alanında yüksek verim yaratma potansiyeline sahip; şöyle ki, insanların %75 ila %90'ı sağlak. Kimi firmalar ürünlerini rakip firmaların ürünlerinin sağına yerleştirerek daha verimli bir satış yüzdesine ulaşabilirler mi? Şirketler reklamlarını internet sitelerin sağ taraflarına yerleştirmeye çabalamalılar mı?

Bu deneyler aynı zamanda yapay zekâ alanında da bir soruyu sormamızı sağlıyor: Eğer bilincimizin ve seçimlerimizin oluşum evreleri, çevremizi bedenimizi kullanarak nasıl algıladığımızdan faydalandıysa geleceğin zeki makineleri insan zekâsına yetişebilmek adına fiziksel bir varlığa ihtiyaç duyacak mı? Bazı nörobilimciler beynin evriminde hareketin büyük bir rol oynadığına inanıyor. Silikon tabanlı zekanın bile fiziksel bir dünyayı keşfetmeden insan zekasıyla boy ölçüşemeyeceği ihtimaller arasında.

Çeviri: Mert KARAGÖZÖĞLÜ

Kaynak: <http://www.scientificamerican.com/article/what-hand-you-favor-shapes-moral-space/>

Bu Canlıyı Tanıyor musunuz?

Uzaylı değil, sadece kolonyal omurgasız

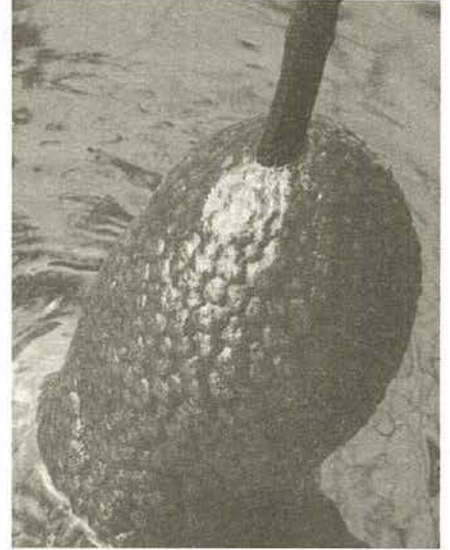
Muhteşem Bryozoa

Öncelikle bryozoaların ya da yosun hayvancıklarının ne olduğundan bahsetmemiz gerek. Bryozoalar, hayvan şubelerinden biri olup, omurgasızlar şubesinde yer alan kolonisel mikroskopik canlılardır. Türlerinin tarihi 500 milyon yıl öncesine kadar takip edilebilmiştir. Koloniler oluşturarak suda sabit veya suyla beraber süzülerek yaşarlar. Yiyeceklerini ise dokunaçları sayesinde elde ederler. Dört bine yakın türleri vardır ve muhteşem bryozoa da bunlardan biridir.

Pectinatella magnifica, yani muhteşem bryozoa, öncelikle Connecticut nehir sistemlerinde dalgıçlar tarafından bulunmuştur, bu durum bu nehir sistemlerinin tatlı su ekosistemleri olmasından dolayı ilginçtir. Çünkü 3 bryozoa türü hariç (3'ü de bu nehirde keşfedilmiştir) tüm bryozoalar tuzlu su ekosistemlerinde yaşar. Muhteşem bryozoalar ilk keşfedildiğinde görüntülerinden dolayı birçok mite konu olmuşlardır. Ne olduğu keşfedilene kadar, uzaylı olma olasılığı veya bir şekilde radyoaktif sızıntılar sebebiyle mutasyon geçirmiş bir bitki olduğu konuşulsa da, bu sadece basit bir kolonidir. Ortalama 30 santimetre, en fazla da 2 metreyi bulan muhteşem bryozoa ko-

lonileri, gerçekten de uzaylı benzeri bir görüntüye sahiptir çünkü beyaz-kahverengi renge sahiplerdir, yuvarlaklardır, çoğunlukla jel bir kabuğa sahiplerdir, sertlerdir ve dokununca sümüksü bir yapıları vardır. Dışarıdan bakıldığında pek çok küçük rozetden oluşurlar, bu rozetlerin her birinde 12-18 arası hayvancık bulunur. Bu rozetlerin etrafı %99 oranında sudan oluşan bir jelle kaplıdır ve bu sayede koloni, ışığı geçirebilir ve bir arada durur. Bu koloniler tatlı su bryozoaları arasındaki en büyük kolonilerdir ancak yüksek su oranı sebebiyle rahatlıkla küçük parçalara ayrılabilir. Kolonilerin beslenme şekliyse her bir hayvancığın koordine şekilde dokunaçlarını çırpması ve oluşan su hareketlerini süzmesi ve gıdaları ayıklamasıdır. Bu şekilde koordine dokunaç çırpmasıyla oluşan su dalgaları, genç ve küçük kolonilerin jelatinimsi yüzeylerde kendilerini itmelerine de yarar. Koloniler başta eşeysiz bir şekilde her hayvancığın tomurcuklanmasıyla büyür, daha sonra da eşeysel gamet oluşumu, koloni büyüdüğüçe başlar.

Muhteşem bryozoalar, öncelikli olarak sakin göllerde ve yavaş akıntılı nehirlerde, batmış kütükler, dallar ve iskeleler üzerin-

de koloni kurar, daha sonra buradan ayrılıp serbest yüzebilir veya sabit de kalabilirler. Öncelikli olarak Mississippi bölgesinde yaşayan canlı, Avrupa, Asya ve Kanada'yla beraber Amerika'da da pek çok bölgeye yayılmıştır ve sebebi henüz bilinmeyen bir yayılım göstermektedir. Koloniler mevsimlik gelişimler gösterir ve gıda-sıcaklık stratejilerine sahiptirler. Düşük sıcaklıklarda koloniler büyümmez, aksine dağılır ve sıcaklığın yükselmesini beklerler. Aynı durum suların erimesiyle artan akıntılar için de geçerlidir. Suyun hızlı aktığı, hatta bazı durumlarda sadece aktığı bölgelerde gelişkin bir *P. magnifica* kolonisi bulmak oldukça zordur.

Bu yayılım insan topluluklarına zarar vermemektedir, ancak serbest yüzen koloniler su giderlerini veya boruları büyük koloniler haline geldiklerinde tıkalı olabilir. Bazı bölgelerde, muhteşem bryozoaların kolay üretimi ve filtre sistemleri sebebiyle su temizleyici olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu durum tabii ki su kalitesi açısından olumludur, ancak bir yandan da mevcut eşitlik seviyelerine sahip ekosistemlere katılıp su kalitesini yükseltmeleri, dengeleri algler lehine bozabilir. Çünkü filtrelenmiş suda çözünürlük seviyeleri artacağından alglerin fotosentetik işlemleri hızlanabilir ve bu sebeple çözünmüş gaz ve sudaki renk seviyeleri değişir. Bu da sabit ekosistemlerin bu canlının tanıtımından sonra değişim geçirmesi ve yeni dengeler araması gerekmesine sebep olur.

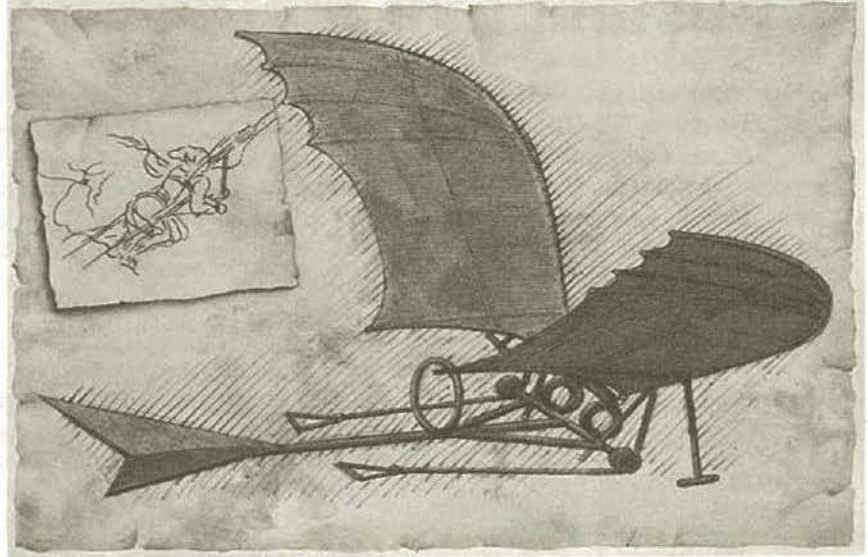

İlginç Bilim

Leonardo da Vinci, neydi kuşlarla derdi?

Biliyoruz ki Leonardo da Vinci, tam adıyla Leonardo di ser Piero da Vinci, dediğimizde birçoğunuzun aklına bilimden ziyade sanat sözcüğü gelecek. Fakat bu eşsiz tablolar ortaya çıkaran, harika anatomik eskizleri bulunan ressamın sanata kattığı *Mona Lisa* gibi birçoğumuzun bildiği önemli sanat eserlerinin yanı sıra, bilime ve mühendisliğe yaptığı katkıları da es geçmemek gerekir. Bu bağlamda, Leonardo'nun mühendislik adına yaptığı katkıları, mekaniğe olan ilgisini, tasarladığı birçok makineden anlayabiliriz. Biz, bu yazımızda bunlardan bir tanesinin tasarımına yoğunlaşacağız: "Ornitopter ya da kanat çırparak uçan uçak."

Leonardo, hayvanlara karşı olan sevgi ve ilgisiyle, döneminin çevresi tarafından biraz tuhaf karşılanıyordu. Çünkü, örneğin; kuşlara ve onların uçmalarına olan hayranlığından, sokaktaki hayvan satıcılarına gidip, hayvanların ücretini ödeyip -neyse ki dönemin kralının yaşadığı *Château d'Amboise*'de kral tarafından çok iyi bir şekilde ağırlandı, daha sonra hemen orada havaya, özgürlüklerine kavuşturuluyordu, tabii bu da diğer insanlara biraz tuhaf geliyordu.

Leonardo, şu an biliyoruz ki, kuşların uçuş yeteneğinin insana bir şekilde uygulanabileceği fikriyle gelen ilk insan değildi; kendisi, sonuçta on yedinci yüzyılda yaşamıştı -ki bu insanlık tarihi açısından bakılınca geç bir zamana denk düşer. Çok daha öncelere dayanan efsaneler bulunsada, ilk başlarda bu fikir, on birinci yüzyıl İngiltere'sinde, Eilmer of Malmesbury adlı bir papaz tarafından, Yunan Mitolojisi'ndeki *Daidalos* adındaki tanrıdan (usta zanaatkar olarak geçer) etkilenecek Leonardo'nun uçuşuyla ilgili fikirlerinin ilk adımlarından biri atılmıştı. Buna ek olarak, okullarımızda bize öğretildiği, bildiğimiz gibi Hezarfen Ahmed Çelebi de kuşların uçuş yeteneğini, İstanbul Boğazı'nı tahtadan yaptığı kartal kanatlarıyla uçarak geçmeye çalışırken, insanlara da başarıyla uygulanabileceğini daha sonra düşünmüştü, tabii Leonardo'nun tasarımından yaklaşık iki yüzyıl sonra. Fakat Leonardo, uçuş fikrini başarıyla uygulayabilecek bir tasarımla gelen ilk insanlardan biriydi.

Bu dahi, ornitopter tasarımını yaparken ilham kaynağı olarak kuşların kanat çırpışından çok süzülüşüne odaklanmıştı. Kısaca açıklamak gerekirse; kanat çırparak uçuş, dört ana canlıda evrimleşerek gelişmiştir, bunlar; böcekler, teruzorlar (nesli tükenmiş bir uçan kemirgen), kuşlar ve bir memeli olan yarasalar, diğer bir yan-

dan süzülme, daha çok yağmur ormanlarında yaşayan canlılarda evrim aşamalarında gözlemlenir. Leonardo ise, hepimizin gözlemleyebileceği bir şeyin üzerinde zekice yoğunlaşmıştı: Kuşlar, kanat çırparak değil, süzülerek daha çok mesafe kat ediyorlardı.

Süzülme dediğimiz olay da kelimenin tam anlamıyla kuşların kendilerini havanın akımına bırakması. Bu esnada kuşlar, kemiklerindeki hava boşluğunun üzerlerinde yarattığı "hafifliği" kullanırlar. Boşluk tabii ki bizim bildiğimiz gibi bir boşluk değil. Şöyle ki, bu boşluk dediğimiz kemik bölümünde, süngerimsi yapıda olan kemik dokusu, içeriye hava dolmasını kolaylaştırır ve bu da doğal olarak kuşlara bir hafiflik kazandırır. Bu hafifliğe kuşların havanın yüksek kısımlarına çıkarken ihtiyacı olur, bunu bir balon, özellikle de sıcak hava balonu, örneği ile düşünebiliriz. Balonun, yüksek irtifaya çıkarken içerisine daha çok gaz dolması gerekir, bunun için de sıcak hava balonlarında genişleyen havanın yarattığı faydayı kullanır. Bu bağlamda kuşların, havayı kemiklerine doldurarak süzülmede fayda sağladıkları söylenebilir.

Leonardo'ya dönmek gerekirse, kuşlarla ilgili çok miktarda araştırma yapmasından kaynaklı olarak anatomiye ve mühendisliğe yaptığı katkılara son bir teşekkür etmek gerekir...

Bilimsel Hikaye

Denek-1

"Karanlık ve Işık"

Kanlı bir öksürük ve hiç bitmeyecekmiş gibi duran bir baş ağrısı yanında, tabi kalkmaya yelteneceği anda fark edeceği üzere baş dönmesi de cabasıydı. Gözlerini açtığı anda kendini soğuk bir zeminde ve karanlık bir odada bulacağını beklemiyordu. Uyanmasına az kala gördüğü ve bağırarak birazdan kalkmasına sebep olacak bir kâbusun, içten içe içinde olmayı dilemekteydi. Ama öyle olmadığının anlaması uzun sürmeyecekti.

Yerden kalkmasıyla düşmesi bir oldu, başı acayip dönüyordu. Birden odanın ona göre sol tarafında olan köşesinde kırmızı bir ışık yanmaya başladı. Işığın bir hoparlörden geldiğini anlaması uzun sürmeyecekti. Cızırtılı bir ses olsa da, başını daha kötü ağrıtsa da, yalnızlık hissinden daha iyi geldiği aşıkardı onun için.

"Merhaba? Sesimi duyan var mı? Ne olur orada biri olsun?"

O cızırtı seslerinin arasından, sesin sahibinin bir kadın olduğunu anlaması neyse ki fazla vaktini almamıştı ve öksürüğü dindiği anda karşı tarafa yanıt verebildi.

"Hey. Merha..."

Ağızdan fışkıran kan konuşmasına engel olmaya başlamıştı. Öksürüğü de geri gelmişti ve baş ağrısı dayanılmaz boyutlara ulaşmıştı.

"Sonunda. Diğer tarafta birinin olması gerektiğini biliyordum. Sakın korkma, seni oradan çıkartacağım. Aynı şekilde senin de beni kurtarman gerekiyor ama."

"Ne... Ne olu..."

Öksürükler her konuşmaya yeltendiğinde iyice artıyordu ve her tarafı kan içinde kalmıştı. Bu yapışkan kan yüzünden gözlerini bile açamaz hale gelmişti.

"Sana da aynı zehirden verilmiş. Merak etme serum yakınlarda bir yerde olmalı. Benimkisi en azından öyleydi. Ayağa kalkabilirsen lambaları yakabilirsin, düğmesi duvarların birinde olmalı."

"Ne zehi..."

Yerlerde sürünerek duvara kadar ulaşmayı başarmıştı. Başı dönüyor olmasına rağmen ayağa kalkmaya çalışıyordu. Öbür yandan elleriyle de bir düğme arayışı içindeydi. Bu süre boyunca öksürüğünü tutması ve hiç konuşmaması karşı tarafı terdihin getirmişti.

"Hey, orda mısın? İyi misin?"

Konuşmaktan korkar olduğundan sesini çıkartamıyordu artık, ondan karşı tarafa yanıt da veremiyordu. En sonunda düğmeyi bulup bastığında bulanık da olsa odayı aydınlık bir şekilde görebilmeyi başardı ve oh çekti, bu rahatlamanın ardından bir öksürük nöbeti daha gelmişti ama.

"Ne oldu? Işıkları yakabildin mi?"

"Eve... Ay, kahretsin bu öksü..."

Oda, hayalinde canlandırdığından daha da küçüktü. Yaslandığı duvarın biraz ilerisine metal bir masa konmuştu, üzerinde de ufak boy bir hoparlör vardı. Cızırtılı kadın sesi oradan geliyordu. Parkeler ve duvarlar beyaz renkteydi, aynı da hastane morgunu andırıyordu ortam; tabii etrafta ceset olmamasının rahatlatıcı hissini saymazsak.

Hoparlörün arkasında bahsi geçen serumu görmesi fazla vaktini almadı neyse ki. Önce serumun içeriğini inceledi, ufak yazılardan serumun aslında adrenalin olduğunu anladı ve bu bilgiyi nereden bildiğini sorgularken buldu kendini. Çünkü hafızası tam olarak yerinde değildi ve neyi bildiğiyle ilgili herhangi bir ipucu bile uyanmıyordu zihninde.

Karşı taraftaki duvarda ise dişçi koltuğu vardı, pek rahat olduğu söylenemezdi. Koltuğa yapışık metal tepsinin içindeki şırıngayı aldı. Daha sonra serumu, dişçi koltuğunun üzerine takılmış askılığa yerleştirdi ve şırıngayı serumun ucundaki orta uzunluktaki plastik boruya taktı. Ardından fazla zaman kaybetmeden koltuğa oturdu; şırıngayı sol koluna sapladı ve serumun içeriği damarlarından zerk edilirken bir süreliğini gözlerini kapattı. Kendinde hissediyordu artık, kalp atışları hızlanmış ve baş

dönmesi de azalmıştı. Kanaması da geçmişti.

"Daha iyi hissediyorum artık." diye konuştuktan karşı tarafın duyabileceği bir sesle.

"İyi hissetmene sevindim. Ama bilmen gereken bir şey var. Adrenalin geçici bir süreliğine zehrin etkisini yavaşlatıyor. Gerçek panzehiri bulana kadar seni bir iki saatliğine idare eder, hem belki o süreyi uzatabilecek kadar adrenalin daha bulabiliriz."

"Sen bunları nereden biliyorsun? Hem sen de kimsin?"

"Adım Melis. Şu anda bir araştırma merkezindesin. Merkezin yöneticisi ünlü biyokimya ve nöroloji uzmanı Prof. Dr. Tahsin Kumlu'dur ve ben onun asistanıyım. İkimiz de merkezin içerisinde hapis bırakılmış durumdayız. Yani birbirimizi bulup buradan kaçmamız için birbirimize yardım etmemiz gerekiyor."

Konuşmaları dinliyor olsa da kafası iyice karışmış bir haldeydi ve her an baygınlık geçirecekmış gibi hissetmesine engel olamıyordu, bu yüzden ağızından hiçbir laf çıkamaması da normaldi ama karşı taraf onun şu anki durumunu göremeyecek bir konumdaydı. Ondan ses çıkartmadığı zamanlarda başına kötü bir şey geldiğini düşünüyordu.

"Son dediklerimi duydun mu? Sesim geliyor mu?"

"Evet, evet. Her bir kelimesini işittim. Ama anladığımı söyleyemem. Neden bu araştırma merkezinde hapis bulunduğumuz kısmı kaçırdım sanırım."

"Bir kısmı benim yüzümden. Ama şimdilik bilmen gereken şey, Profesör'ün bunu uzun zamandır planlamış olduğu. Yani eğer her şeyi prosedüre göre yaparsak hiçbir sorun çıkmayacağını temin ederim sana."

Artık her şeyi daha net bir şekilde anlamıştı ve ağızdan şu kelimeler döküldü:

"Kısacası ben bir deneğim."

Devam edecek...

Bilimde Bu Ay

1 Temmuz

1858 yılında Darwin-Wallace evrim teorisi *Linnean Society* dergisinde yayınlandı. Bu olaydan 1 ay önce Darwin, Doğu Hint Adalarında canlı türlerini inceleyen Wallace'tan bir mektup almıştı. Wallace, Darwin'den bağımsız olarak, doğal seçilim teorisine çok benzer bir teori üretmişti. Wallace mektubunda, Darwin'den teorisini değerlendirmesini ve eğer yayınlamaya değerse yayınlanması için Charles Lyell'e göndermesini istiyordu. Darwin de onun isteğini yerine getirdi ve Wallace'ın makalesi, Darwin'in 1844 yılındaki yayınlanmamış makalesiyle birlikte sunuldu.

4 Temmuz

1934 yılında Polonya asıllı dünyaca ünlü kimyager ve fizikçi Marie Curie öldü. 7 Kasım 1867'de Varşova'da doğan Madam Curie, 1894 yılında bilim insanı bir arkadaşı aracılığıyla, "Piezoelektrik"i keşfeden Pierre Curie ile tanıştı ve Temmuz 1895'te evlendiler. Marie, 1904 yılında doktorasını

vererek Fransa'da gelişmiş bilim alanında doktora unvanı alan ilk kadın oldu. Aynı yıl radyoaktivite konusunda ki araştırmalarından dolayı, kocası ve Becquerel ile paylaştığı Nobel Fizik Ödülü'nü alarak, Nobel ödülünü alan ilk kadın olarak tarihe geçti. 1911 yılında radyum ve polonyumun keşfi ve araştırılmasındaki rolünden ötürü Nobel Kimya Ödülü'ne de layık görüldü. Böylece tarihte iki Nobel ödülüne sahip ilk kişi oldu ve kendisi halen iki Nobel ödülüne sahip tek kadındır. 1934 yılında Fransa'nın Savoy kentinde kan kanserinden öldü ve radyoaktif maddelerle çalışmasından ötürü kanseri, aşırı dozda radyasyona maruz kalmasına bağlandı. Kendisi radyasyona o kadar çok maruz kalmıştır ki günümüzde bile not defterleri ancak kurşun kaplı bölmelerde radyoaktif koruma altında incelenebilmektedir.

5 Temmuz

İlk klon koyun olan Dolly 1996 yılında, klonlandığı yer de olan, İskoçya'daki Rosalin Enstitüsü'nde dünya-

ya geldi. Her ne kadar 1996 yılında doğmuş olsa da doğumu çeşitli sebeplerden ötürü 1997 yılında duyuruldu. Bir yetiştikenden alınan gövde hücresi ile klonlanan ilk memeli olmasıyla bilim tarihinde çok önemli bir yeri olan Dolly 14 Şubat 2003 tarihinde öldü.

7 Temmuz

1550 yılında Avrupa çikolata ile tanıştı. İspanyol kâşifler Kristof Kolomb ve Hernán Cortés'in, 16. yüzyılda Orta Amerika'ya yaptıkları gezide, Aztek kralı Moctezuma çikolatalı içeceği kâşiflere sunar. Kâşifler bu içeceğin tarifini alıp vatanlarına götürüp hazırlanmasını Avrupalılara öğretirler. Aztek dilinde "ekşi, acı içki" anlamına gelen "xocoatl" adındaki bu içecek kakao çekirdeklerinin suyla karıştırılmasıyla elde ediliyordu ve Aztekler içine biber ve başka baharatlar katarak soğuk olarak içiyorlardı. İspanyollar ise biber ve baharatları gereksiz bularak aynı içkiyi şekerli olarak içmeye başladı. 80 yıl sonra, İngiltere'de içecek yapılmak üzere katı çikolata satılmaya başladı, 1700'lü yıllarda ise İngilizler, çikolatalı içeceklerle süt katmaya başladılar.

10 Temmuz

1856 yılında Sırp asıllı Amerikan mucit ve fizikçi Nikola Tesla dünyaya geldi. Aslında dünyadaki bilim ve teknoloji yapısını tam anlamıyla "kökünden" değiştirebilecek birçok "kullanılan ve kullanılmayan" deneye ve buluşa da imza atmasına rağmen, ders kitaplarında Tesla'nın adı nadiren geçer. Özellikle "elektriğin kablolu taşınabilmesi" gibi bir buluşu ve bunu kanıtlaması onun ne kadar benzersiz bir mucit olduğunu açıklar. 7 Ocak 1943 yılında kendisine ait patent al-

İlk klon koyun Dolly.

dığı 700 buluşla en çok patent sahibi kişi olarak dünya tarihine geçmiştir. Sıra dışı bir karaktere sahip olan Tesla, para yönetiminde hiçbir zaman başarılı olamadı. Hayatının son yıllarını borçlarından kaçmak için sürekli otel değiştirerek geçirdi. 7 Ocak 1943 tarihinde 86 yaşındayken New Yorker Otel'i'nin bir odasında kalp yetmezliği sebebiyle hayata veda etti. Ölmeden önce "teleforce" silahı adını verdiği bir çalışma yürütmekte olan Tesla'nın bütün belgelerine ABD hükümeti tarafından el konuldu.

14 Temmuz

1811 yılında Amedeo Avogadro, gazların moleküler içeriği ile ilgili çalışmasını yayınladı. Avogadro, Vercelli'de kaldığı dönemde, çalışmasıyla ilgili defterine şöyle bir not düşmüştü: *"aynı hacimdeki gazlar, aynı sıcaklık ve basınç sağlandığı halde, aynı sayıda moleküle sahiptirler"*. Bu not kimyanın geleceği için çok önemliydi; çünkü bugün Avogadro yasası olarak adlandırdığımız yasa, bu hipotezi öne sürer. Bu notu Fizik, Kimya ve Doğa Tarihi Dergisi'ne yolladı ve 14 Temmuz 1811'de "ana moleküllerin göreceli kütlelerini ve tepkimeye girdikleri oranları belirlemeye dair bir deneme" başlığıyla yayınlandı. Avogadro yasasına göre, değişik gazların aynı hacimlerinin kütlelerinin arasındaki ilişki, aralarındaki moleküler ağırlık farklarıyla doğrudan ilişkilidir.

20 Temmuz

1969 yılında Apollo 11 uzay aracıyla birlikte Ay'a iniş yapan Neil Armstrong ve Buzz Aldrin Ay'a inen ilk insanlar olarak tarihe geçtiler. Bu inişi yaklaşık 700 milyon kişi televizyonla-

DNA, virüs, kömür ve grafitin yapılarının anlaşılmasında büyük katkılarda bulunan İngiliz biyofizikçi Rosalind Franklin.

rından izledi. İnişten altı saat sonra, 21 Temmuz günü 01.56'da Armstrong ay yüzeyinde ilk adımlarını atarak bir kez daha insanlık tarihinde bir ilke imza attı. Uçuşun mürettebatının üçüncü üyesi olan Michael Collins, bu sırada Ay yörüngesinde Armstrong ve Aldrin'i taşıyan modülle bir araya gelmek için beklemeydi. Görevin üç üyesi de sekiz gün uzayda kaldıktan sonra Dünya'ya döndü.

22 Temmuz

1822 yılında kalıtım biliminin babası olarak anılan Avusturyalı bilim insanı ve rahip Gregor Johann Mendel dünyaya geldi. Kalıtım biliminin öncüsü Mendel, bitkiler -özellikle bezelye bitkisi- üzerinde yaptığı çalışmalarda, bir türün özelliklerinin kalıtım yoluyla sonraki kuşaklara aktarıldığını açık bir şekilde göstermiştir. Mendel'in gen kavramından bir haber olarak öne sürdüğü ilkeler, 20. yüzyılın başlarında gelişmiş

teknolojiyle yapılan deneylerle doğrulanmıştır. Böylece kalıtım kuramının bütün canlılar için geçerliliği saptanmış ve kalıtım, biyolojinin temel ilkelerinden biri haline gelmiştir.

25 Temmuz

1920 yılında DNA, virüs, kömür ve grafitin yapılarının anlaşılmasında büyük katkılarda bulunan İngiliz biyofizikçi Rosalind Franklin dünyaya geldi. Kendisi en çok Watson ve Crick'in DNA'nın yapısını keşfetmelerinden önce yaptığı X ışını kırınımı çalışmalarıyla ve öne sürdüğü hipotezlerle tanınmıştır. Rosalind Franklin, 1938 yılında Cambridge'de bulunan Newnham Koleji'ne girdi. Burada kimya öğrenimini tamamladıktan sonra 1941'de mezun oldu. Mezun olduktan sonra İngiliz Kömür Değerlendirme Araştırmaları Birliği'ne girdi. Burada kömürün soğurma özelliklerine ilişkin çalışmalarda yer aldı. Çalışmalarını titizlikle sürdürdü ve 1945'te Cambridge Üniversitesi'nden "fiziksel kimya" dalında doktora derecesi aldı. Rosalind Franklin, Cambridge'te geçirdiği yılların ardından geldiği Fransa'da, çok üretken üç yıllık bir süreç geçirdi: 1947-1950 yılları arasında Paris'te Jacques Mering ile birlikte Devlet Kimya Hizmetleri Merkez Laboratuvarı'nda X ışınları kırınımı yöntemi üzerinde çalıştı. Rosalind Franklin, 1951'de yeniden İngiltere'ye döndü. Genç bilim kadını, burada Fransa'da öğrendiği X ışınları kırınım yöntemini kullanarak, DNA'nın yoğunluğunu, sarmal biçimini ve başka önemli özelliklerini saptadı. 1958'de zatürree ve bunu takiben yumurtalık kanserinden hayatını kaybetti.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de bir Alman bilim adamı: Prof. Fritz Arndt

Fakat sizi temin ederim Herr Fritz Arndt, yanıldınız! Belki, sizi ve Türkiye'de takip ettiğiniz gayeleri henüz anlayamamış birkaç hayranınız (!?) bulunabilir; lakin, sizi hakikatte olduğunuz gibi anlayanlar çok, hem de pek çoktur. Onlar öğretmediğinizi sandığınız kimyayı, sizin tabirinizle «asıl kimyayı» hatta kimya mühendisliğini kendi kendilerine ve size muhtaç olmaksızın o keskin Türk zekâsıyla ve kendi öz çalışmalarıyla öğrendiler ve iyi birer kimyager oldular.

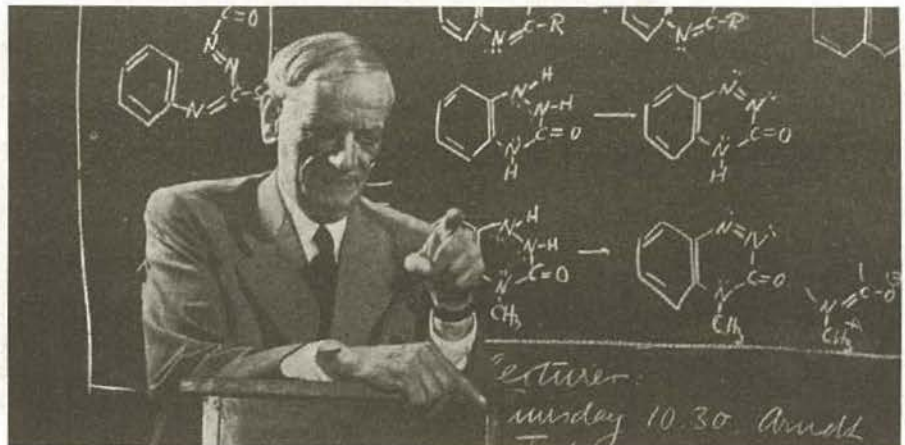
Türkiye'de modern kimya tedrisatı, 1918'de kurulmuş ve ilk amacı "Endüstri Kimyageri" yetiştirmek olan Darülfünun bünyesindeki Kimya Enstitüsü'nde başlamıştır. Tedrisat; 1944'de Ankara Fen Fakültesi kuruluncaya kadar bu enstitü tekelinde kalmıştır. (1) Enstitüde önceleri ecnebi hocalar yoğun olarak görev almıştır. Bu hocalardan biri, Türkiye'de 22 yıl kalmış Alman Prof. Fritz Arndt'dir. Arndt, Türkiye'deki çalışmaları bağlamında dikkate alınması gerektiği düşünülen bilim adamlarındandır. Bu nedenle, Arndt'nin Temmuz 1955 tarihli **Resimli Hayat** mecmuasına verdiği röportaj ve bu röportaja ilişkin Dr. Ekrem Eras'ın Nisan 1956 tarihli **Kimya ve Sanayi** mecmuasında kaleme almış olduğu yazısı burada

takdim edilmektedir. Böylece Cumhuriyet Dönemi'nde bilimin gelişiminde yabancı bilim adamlarının sürece etkileri üzerine farkındalığın artırılması ümit edilmektedir.

Müderis Arndt Bey(2)

1915 yılında Türkiye'ye geldiği zaman onu «Müderis Arndt Bey» diye çağırıyorlardı. Otuz yaşında, uzun boylu, çakır gözlü, yakışıklı bir Almandı. Üniversiteye gidip gelirken başına fes giyiyordu. Memleketimize kimya öğretimini kurmak için gelmişti. Sonradan İzmir'de İstiklâl Mahkemesinde yargılanarak asılan, o zamanki Maarif Vekili Şükrü Bey İstanbul Üniversitesi'ni ıslah etmek için

1915 yılında Türkiye'ye geldiği zaman onu «Müderis Arndt Bey» diye çağırıyorlardı. Otuz yaşında, uzun boylu, çakır gözlü, yakışıklı bir Almandı. Üniversiteye gidip gelirken başına fes giyiyordu. Memleketimize kimya öğretimini kurmak için gelmişti.

Bilimlerde her ilerleyiş softa zihniyetine karşı açılan bir mücadele ve kazanılan bir zafer neticesinde elde edilmiştir.

Cumhuriyet Hükûmeti, 500 senelik İstanbul Üniversitesi'ni 1933 senesinde yeniden teşkilâtlandırırken, muhtelif ilim kolları için birçok ecnebi profesör getirtmişti.

Berlin Üniversitesi'ne baş vurmuş, bazı öğretim kolları için Alman profesörler istemişti. Berlin Üniversitesi Türkiye'ye her branşın en iyi temsilcisini yolladı. Kimya öğretimi için de o zaman Breslau'da çalışan Prof. Arndt'ı seçti.

Kimya üzerine yapılan çalışmalarda Dünya'da büyük bir şöhret sahibi olan Ord. Prof. Arndt, Yerebatan Sarayı'nda kimya öğretimini kurmuş, memleketimize birçok öğrenci yetiştirmiştir. İlk gelişinde İstanbul'da üç yıl kalmış, sonra İngilizlerin işgali üzerine Almanya'ya dönmüştür.

- İngilizler beni İstanbul'dan kovdu. Almanya'ya gittim. Naziler geldi, beni Almanya'dan kovdu, İngilizler aldı, Oxford'a gittim, sonra 1933 yılında yine Türkiye'ye geldim.

Profesör Arndt şimdi 70 yaşında. Yaş haddi yüzünden bu yıl üniversiteden ayrılıyor, bu ay içinde Almanya'ya, Hamburg'a gidiyor. Hamburg Üniversitesi ona bir şeref profesörlüğü veriyor, Alman Hükûmeti de eski ordinaryüs profesörlüğü için emeklilik parası verecek. 1939 yılından beri Türk uyruğu olan Profesör bu ayrılıştan hayli üzgün. Ortaköy'de, deniz kıyısında, 21 yıldır oturduğu güzel evinden, güzel hatıralardan, iyi dostlardan ayrılmanın ona çok güç geleceğini söylüyor. Ama geçim meselesi yüzünden buradan ayrılmak zorunda.

- Boğaziçi'nin güzelliğini, tatlı hatıraları, iyi dostları kalbimde götürüyorum,

diyor.

Profesörün Türkiye'ye bağlı birçok hatıraları var. İkinci oğlu burada doğmuş.

- Bu oğlumun hikâyesi çok enteresandır. İkinci Dünya Savaşı'nda, 1939 yılında oğlum Polonya'daydı. Naziler gelince hayatı güçleşti. Haber alamıyor, çok üzülyordum. Ankara'ya, Başvekil Refik Saydam'a gittim, «Çocuğum burada doğdu, bir şey yapamaz mıyız?» dedim. Bir ay sonra oğlum, elinde bir Türk pasaportuyla İstanbul'a geldi. Dokuz yıl burada kaldı, burada evlendi, iki çocuğu oldu. Şimdi Karolina Üniversitesi'nde lengüistik profesörüdür.

- Siz ne zamandan beri Türk uyruğusunuz Profesör?

- 1939 yılında birçok Alman profesörleri Rektörlük kanalıyla bir dilekçe verip Türk uyruğu olmak istediğimizi bildirdik. Bu dilekçe uzun zaman cevapsız kaldı. Sonra 1941 yılında birdenbire bize Türk uyruğu olduğumuz bildirildi. Böylece Prof. Neumark, Prof. Hirsch ve ben Türk vatandaşlığına kabul edilmiştik.

Ord. Profesör Arndt Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarında, daha doğrusu kimya terimlerinin bulunmasında da çok yardım etmiştir.

- Derslerimi Türkçe verdiğim için bu mesele beni çok ilgilendirdi. Bu yüzden kimya terimlerinin en iyi şekilde ifadelendirilmesine bilhassa önem verdim. 1935 yılında, bu çalışmalar sırasında Atatürk ile de tanıştım, aynı sofrada yemek yedik, dil

üzerinde konuştuk. Onun büyüklüğünü o zaman daha iyi anladım.

Profesör Arndt'ın Atatürk'ün ölümü sırasında söylediği bir söz, üniversite çevrelerinde güzel bir hikâye halinde hala söylenir: Atatürk'ün öldüğü gün, kimya öğrencileri laboratuvarında büyük bir üzüntü içinde, çalışmıyorlar, ders dinlemiyorlar. Profesör bir an ne yapacağını bilemiyor, telefon edip rektöre soruyor. Rahmetli Cemil Bilsel, Atatürk'ü kaybetmenin büyük üzüntüsü içinde, «Memleketinizde böyle büyük bir adam öldüğü zaman ne yaparsanız onu yapın!» diyor. Profesör Arndt da «Benim memleketimde bu kadar büyük bir adam ölmedi ki!» sözünü Atatürk'e hayranlığını bir kere daha belirtiyor.

Profesör Arndt Türk gençliğini de çok seviyor ve bu sevgiyi daima kalbinde hissedeceğini söylüyor.

- Ya Türk üniversitesi Profesör?

Her samimi dost gibi onun da yüzü birden ciddileşti:

- Üniversite iyi çalışmıyor. Birçok güçlükler içinde. Matematik bölümü mükemmel, Tıbbiyede de çok gelişme var. Ama kimya tam değil. Zaten Türkiye'de asıl kimya öğretimi yok. Yalnız kimya mühendisi yetişiyor. Hâlbuki daha ziyade kimya tahsiline ihtiyaç var. İtiraf etmeli ki kimya tahsili için en eski gelenek Almanya'dadır, ta Liebig'den beri.

- Pratik bakımından Amerika'da da çok gelişmiştir ama bu gelenek henüz kurulmamıştır. Türkiye'de öğrencinin yabancı dil bilmemesi büyük bir eksiklik. Kabul etmek lazım ki ilmi kimya dili İngilizcedir ve kimya tahsili yapan gençlerin bu dili bilmesi lazımdır. Bu yüzden ben ilk sömestirde bir İngilizce kursu konulmasını teklif ettim.

- Kimyasal sanayi bakımından Türkiye için ne düşünüyorsunuz?

Herr Arndt: "Türkiye'de kimyasal endüstri yok, kurmaya da mana yok, çünkü bu elli yıllık bir mesele. Çimento, şeker, kâğıt endüstrisi çok iyi, fakat boya sanayii yok."

Herr Arndt umumî kimya profesörü olarak kendisine emanet edilmiş ve kendisi tarafından taahhüt edilmiş bulunan vazifeyi yapmamış ve yirmi iki sene Türk kimya öğrencilerini kimya öğretiyorum diye aldatmış demektir.

- Türkiye'de kimyasal endüstri yok, kurmaya da mana yok, çünkü bu elli yıllık bir mesele. Çimento, şeker, kâğıt endüstrisi çok iyi, fakat boya sanayii yok.

Profesör Arndt 70 yaşına rağmen hâlâ genç, hâlâ neşeli, hâlâ çalışmaya hazır. Nitekim bizim üniversiteden ayrılmasına karşılık Hamburg Üniversitesi ona kapılarını açıvermiş. Almanya'da çıkan Berichte dergisi bu vesileyle Profesör için bir şeref sayısını çıkarıyor. Bütün bunlar karşısında insanın aklına ister istemez şu soru geliyor: Bu değerli ilim adamlarından biz niçin faydalanamıyoruz. İşte Profesör Neumark da memleketimizden ayrıldı, Almanya'ya gitti, onlara emeklilik hakkı verip memleketimizde yaşamalarını sağlayamaz mıydık, ilmi değerlerinden istifade edemez miydik?

M. HEKİMOĞLU

Kimyayı ve kimya sanayiini Türklere lâıyk görmeyen Prof. Fritz Arndt diyor ki:(3)

«Türkiye'de kimya öğretimi yok. Hâlbuki daha ziyade kimya tahsiline ihtiyaç var.»

«Türkiye'de kimyasal endüstri yok, kurmaya da mana yok.»

Türkiye'den mümkün olduğu kadar geç ayrılmak için bütün emeklilik tecil imkânlarını sonuna kadar kullanmış ve yetmiş yaşını da tamamlamış bulunan İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Umumî Kimya Ordinarius Profesörü Fritz Arndt, Senato kararı ile nihayet emekliye sevk edilebilmiş ve Türkiye'yi terk etmiştir.

Cumhuriyet Hükûmeti, 500 senelik İstanbul Üniversitesi'ni 1933 senesinde yeniden teşkilâtlandırırken, muhtelif ilim kolları

için birçok ecnebi profesör getirtmişti. Bu meyanda memleketimizdeki kimya öğretimini geliştirmek için de o tarihte Berlin Üniversitesi Kimya Enstitüsü Müdürü bulunan Prof. Schlenk'i Türkiye'ye davet etmişti. Hakiki bir ilim adamı ve kâmil bir insan olan Prof. Schlenk ile yapılan müzakereler İstanbul Üniversitesi Kimya Enstitüsü'nün yeniden tesisi için ayrılacak ödeneğin yetersizliği hakkında ileri sürdüğü düşünceler ve diğer idarî sebepler dolayısıyla olumlu bir netice verememişti.

- Üniversite iyi çalışmıyor. Birçok güçlükler içinde. Matematik bölümü mükemmel, Tıbbiyede de çok gelişme var. Ama kimya tam değil. Zaten Türkiye'de asıl kimya öğretimi yok. Yalnız kimya mühendisi yetişiyor. Hâlbuki daha ziyade kimya tahsiline ihtiyaç var. İtiraf etmeli ki kimya tahsili için en eski gelenek Almanya'dadır, ta Liebig'den beri.

- Kimyasal sanayi bakımından Türkiye için ne düşünüyorsunuz?

- Türkiye'de kimyasal endüstri yok, kurmaya da mana yok, çünkü bu elli yıllık bir mesele. Çimento, şeker, kâğıt endüstrisi çok iyi, fakat boya sanayii yok.

Bu sıralarda, Birinci Dünya Harbi esnasında Türkiye'de kimya okuttuğunu ve Türkçe bildiğini ileri süren ve Breslau'da tıp talebesine kimya hocalığı yapan Fritz Arndt'nin müracaatı Maarif Vekâletine gelmişti. O, Türkiye'ye gelmek için her şartı

kabul ediyordu. Bu ısrarlı müracaat nihayet kabul edildi ve Arndt, İstanbul Üniversitesi Umumî Kimya Enstitüsü'nde profesör ve müdür oldu.

Arndt; 1916-1919 devresi hariç, son yirmi iki sene Türkiye'de Umumî Kimya Profesörü ve Umumî Kimya Enstitüsü müdürü olarak kaldıktan sonra, 1955 yazında memleketi Almanya'ya dönerken Resimli Hayat mecmuasına (sayı 39 Temmuz 1955) Türk kimyası ve Türk kimya sanayii ile ilgili yukarıda yer alan röportajı vermiştir. Arndt, İstanbul Üniversitesi'ndeki kimya öğretimi için şöyle buyuruyor:

- Matematik bölümü mükemmel, tıpta çok gelişme var. Ama kimya tam değil. Zaten Türkiye'de «asıl kimya» öğretimi yok. Yalnız kimya mühendisi yetişiyor. Hâlbuki daha ziyade kimya tahsiline ihtiyaç var.

Herr Arndt, İstanbul Üniversitesi'ne «asıl kimyayı» öğretmek üzere ve kendi talebiyle getirilmiş ve bu husus için mukaveleye bağlanmıştı, Umumî Kimya Enstitüsü müdürü ve profesörü olarak bir çeyrek asra yakın Türkiye'de kaldı. Kendisine kimya öğretimi için bütün imkânlar ve yetkiler lüzumundan da fazla verildi. Kimya enstitülerinin inşası için milyonlar harcandı.

Bütün bunlara rağmen, bizzat itiraf ettiği gibi, Türkiye'de memleketin ihtiyacı olan «asıl kimya» tahsili yok ise, Herr Arndt

Kimya tahsil eden Türk Gençleri «asıl kimyayı» öğrenemeyecek kadar kıymetsiz mi idi? Yoksa bizzat kendisinin seçme yetkisinin elinde bulunduğu doçent ve asistanları mı yetersizdi?

umumî kimya profesörü olarak kendisine emanet edilmiş ve kendisi tarafından taahhüt edilmiş bulunan vazifeyi yapmamış ve yirmi iki sene Türk kimya öğrencilerini kimya öğretiyorum diye aldatmış demektir. Hatta daha açık bir deyimle; Herr Arndt, yalnız Türk öğrencilerini aldatmakla kalmamış, senelerce Türkiye'de kimya tahsilinin gelişmesine de engel olmuş demektir. Doğrusu, diğer birçoklarından başka bunun en büyük misallerinden biri emekli olmasıyla ondan kurtulan İstanbul Üniversitesi Umumî Kimya Enstitüsü'nün bugünkü acıklı durumudur.

İstanbul Üniversitesi'nde birçok ecnebi profesörler çalışmıştır. Bu meyanda Tıp Fakültesi'nde Nissen ve Franck, Hukuk Fakültesi'nde Neumark ve Schwarz, Fen Fakültesi'nde Von Mises ve nihayet kimyada Haurowitch ve Constable'i zikredebiliriz. Bütün bu profesörler vazifelerini fakülte talebesine yalnız üniversite öğretmenliği yaparak değil, akademik kariyerin en mühim gayesi olan, meslektaşları ile ilmî araştırmalar yaparak doçent ve asistanlarını ilim ve öğretim yolunda ilerleterek yerine getirmişlerdir. Bu doçent ve asistanlardan birçokları, bundan senelerce evvel profesör ve hatta ordinaryüs profesör olmuşlardır.

Buna mukabil, Prof. Arndt hiçbir tecil imkânı kalmayıp da emekli edileceği kesinleşinceye kadar, kendisine doçent veya asistan olarak yardım edenlerden hiç kimseye profesör olma imkânını vermek istememiştir.

Herr Arndt, meslektaşlarını geliştirmeyi ne arzu etmiş ne de esas vazifesi olduğu halde kimya tahsilini düzenlemek istemiştir.

Acaba Herr Arndt'nin bir çeyrek asra yakın ısrarla takip etmiş olduğu bu hareket tarzının sebebi, itici gücü ve kuvveti ne olabilir? Kimya tahsil eden Türk Gençleri «asıl kimyayı» öğrenemeyecek kadar kıymetsiz mi idi? Yoksa bizzat kendisinin seçme yetkisinin elinde bulunduğu doçent ve asistanları mı yetersizdi?

Halen birçok ilim ve sanayi müesseselerinde ve bunların başında Türk kimya yüksek mühendisleri ustalıklı ve kudretle iş gördüklerine göre elbette ki bunların kıymetsizliği mevzubahis olamaz.

Öyle ise, Herr Arndt'nin umumî kimya profesörlüğüne hiçbir Türk'ün geçmemesi için bir çeyrek asırlık ısrarlı gayretinin ve inadının sebepleri nelerdir? Ve esas vazifesi olduğu halde, kendi itirafı yönünden «asıl kimyayı» öğretmemeye çalışmasının sebebi ne olabilir?

Bu sebep ve etkenler Arndt'nin aşağıdaki şu beyanında gayet açık olarak hissedilmektedir:

«Türkiye'de kimyasal endüstri yok. Kurmaya da mana yok.»

Uzun seneler Türkiye'de Umumî Kimya Enstitüsü müdürlüğü ve profesörlüğü rolünü oynayan ve «asıl kimya» tahsilini yaptırmayan bu zat Türkiye'mizde kimya sanayiinin kurulmasını istememiştir.

Herr Arndt, çeyrek asır süren Umumî Kimya Enstitüsü müdürlüğünü, Türkiye'de kimyayı öğretmemeye ve kimya endüstrisini geliştirmemeye hasretmiş demek!

Kimyasız ve kimya sanayisiz bir kalkınmanın, bir sosyal refahın olmayacağı açık-

tır. Demek oluyor ki «Herr Professor» un, kurulmasını ve gelişmesini manasız bulduğu hakikatte yalnız Türk kimya sanayii değil, Türkiye'nin kalkınması ve gelişmesidir.

Türkiye'den ayrılırken basına vermek cüretinde bulunduğu beyanından da pekiyi anlaşıldığı üzere Herr Arndt, İstanbul Üniversitesi'nde ve pek sevdiği Boğaziçi kıyılarında geçirdiği yirmi iki seneyi demek yalnız bir hedefe yöneltmişti:

«Türkiye'de kimya sanayiini geliştirmek ve bunun için de memleketin muhtaç olduğu «asıl kimya» tahsiline engel olmak.»

Fakat sizi temin ederim Herr Fritz Arndt, yanıldınız! Belki, sizi ve Türkiye'de takip ettiğiniz gayeleri henüz anlayamamış birkaç hayranınız (!?) bulunabilir; lakin, sizi hakikatte olduğunuz gibi anlatanlar çok, hem de pek çoktur. Onlar öğretmediğinizi sandığınız kimyayı, sizin tabirinizle «asıl kimyayı» hatta kimya mühendisliğini kendi kendilerine ve size muhtaç olmaksızın o keskin Türk zekâsıyla ve kendi öz çalışmalarıyla öğrendiler ve iyi birer kimyager oldular. Şimdi de ehil birer kimya yüksek mühendisi ve kimyager olarak Türk kimya sanayiini kurmaktadırlar ve ileride de kuracaklardır...

Herr Fritz Arndt! Türk kimyasını geliştirmek için bir çeyrek asır sarf ettiğiniz amansız gayret boşa gitmiştir, bunu iyi biliniz!

Bütün Türk kimyacıları da bir çeyrek asır İstanbul Üniversitesi «Genel Kimya Enstitüsü» nü ne çeşit bir zihniyetle idare ettiğinizi basına verdiğiniz son beyanatta bir kere daha öğrenmiş bulunuyorlar. Merak buyurmayınız!

Dr. Ekrem ERAŞ

Dipnotlar

(1) Ali Rıza Berkem, *Türkiye'de Kimya Öğretiminin 50 nci, Kimya Fakültesinin Kuruluşunun 1 inci Yılı ve 1968 Diploma Töreni*, İstanbul Üniversitesi, Fen Fakültesi Döner Sermaye Basımevi, İstanbul, 1969, s. 9-15.

(2) *Resimli Hayat*, Sayı 39, Temmuz 1955, s. 14. (Mecmuanın bu sayısına, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Bölümünde 1956 SB 153 yer numarası ile ulaşılabilir.)

(3) *Kimya ve Sanayi*, Nisan 1956 tarihli Özel Sayı, s. 36-38. (Mecmuanın bu sayısına, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Bölümünde 1970 SB 251 yer numarası ve Kimyager adı altında toplanmış 1956 yılı cildinden ulaşılabilir.)

Dinsel ve büyüsel inanışlar hakkında antropolojik kuramlar II:

Animatizm

Marett'in Animizm öncesi bir aşama olarak öne sürdüğü animatistik inanma, günümüzde daha ziyade "Mana" ve "Tabu" kavramlarıyla birlikte anılan "Dinamizm" kuramı olarak bilinmektedir. Fransız antropolog Arnold van Gennep'in öne sürdüğü kavram, Animistik ve Animatistik görüşlerin uzantısında şekillenmiş daha sistematik açıklamalar içermektedir.

Doğüstü kültürel evrene dair insanların yarattıkları dinsel ve büyüsel düşüncelerin tanımlanması, sınıflanması ve analiz edilmesi çalışmalarında ikinci Antropolojik bilgi-kuramsal durağımız "Animatizm" tanımıdır.

Animatizm, geçen sayıda değerlendirdiğimiz "Animizm" kuramının bir tür yeniden değerlendirilmiş biçimidir diyebiliriz. Sosyo-Kültürel Antropolojinin kurucusu kabul edilen İngiliz Antropolog Sir Edward Burnett Tylor'un (2 Ekim 1832 – 2 Ocak 1917) Animizm kuramı, hatırlayacak olursak, dinsel – büyüsel düşüncelerin ilk olarak nasıl ortaya çıktığına odaklanmıştı.

19. yüzyılın sonlarındaki diğer tüm sosyal bilimciler gibi Taylor da insanlığın "ilk" dönemlerindeki bazı sosyo-kültürel olguları açıklayabilmek için kendi çağdaşı olan "ilkel"

toplulukları örnek almaktaydı. Daha ziyade Okyanusya, Avustralya ve Amerika gibi yeni dünyanın ücra kesimlerinde, halihazırda avcı-toplayıcılık yahut bahçe tarımı (hortikültür) gibi doğaya bağımlı ekonomilere sahip küçük ölçekli topluluklardan derlenen kültürel verilere yaslanan kuramında Tylor, "ruh" kavramını öne çıkarmaktaydı. Modern sanayi dünyasının ve geleneksel imparatorlukların kalıntıları durumunda olan tarım devletlerinin tek tanrılı inanç sistemlerinde de önemli bir kozmolojik statüye sahip olan ruh inancı, Tylor için dinsel ve büyüsel düşüncelerin önemli bir başlangıç noktası idi. Buna göre; modern dünyanın kıyısında, onun tüm kültürel değerlerinin dışında doğaya bağımlı olarak yaşayan ve "basit" teknolojilere olduğu kadar "bir çocuk kadar basit düşüncelere", "akıl yürütmelere" sahip kabul edilen "ilkel" insanın düşüncesi, kendi rüyalarından hareketle bir tür "ruh" inancı geliştirmiş olmalıydı.

Okyanusya, Avustralya ve Amerika gibi yeni dünyanın ücra kesimlerinde, halihazırda avcı-toplayıcılık yahut bahçe tarımı (hortikültür) gibi doğaya bağımlı ekonomilere sahip küçük ölçekli topluluklardan derlenen kültürel verilere yaslanan kuramında Tylor, "ruh" kavramını öne çıkarmaktaydı.

Bu inanma biçimi, zamanla insanın kendi yaşamını çevreleyen canlı ve cansız nesnelere doğru da genişletilmişti. İşte bu genişleme ve çeşitlenme süreci öncesinde bir başka aşama da olmalıydı. Bu sürece dair geliştirilecek olan kuram Animatizm olarak bilinecektir.

Animatizm kavramı, Tylor'un Animizm kuramının takipçisi bir başka İngiliz etnolog tarafından geliştirilmiştir. Robert Ranulph Marett (13 Haziran 1866 – 18 Şubat 1943), dönemindeki hemen tüm antropologlar gibi bir evrimcidir. Esas olarak Din Antropolojisi üzerine yoğunlaşan Marett, Tylor'un kuramlarını geliştirmeye çalışmıştır. Onun Animatizm olarak tanımladığı inanışlar, daha sonra Dinamizm olarak tanımlanıp tanınacaktır.

"İlkel Düşünce"

Ancak burada kısaca da olsa 19. yüzyılın önde gelen sosyal bilimcileri için, çağdaşları ilkelerin zihin dünyalarının "nasıl çalıştığı" üzerine görüşlerini de değerlendirmemiz gereklidir. Çünkü modern – bilimsel düşüncenin tamamen dışında kabul edilen bu düşün dünyasına bakılarak, bugün halihazırda lisans ve lisansüstü eğitimde dahi hemen tüm modern dünyanın kullanageldiği birçok sosyal teori üretilmiştir.

Örneğin Durkheim için ilkel düşüncenin en önemli özelliklerinden birisi "kollektif" olmasıdır. ayrıca modern mantığın kökenleri de bu kollektif ilkel düşünce içerisinde boy vermiş ve zamanla toplumların karmaşıklaşmasıyla birlikte modern bir karakter kazanmıştır. Fakat ilkel düşünce üzerinde dönemin genel eğilimini yansıtan önemli isimlerden birisi sosyoloji ve etnoloji üzerine de çalışmış olan Fransız felsefeci Lucien Lévy-Bruhl'dür (10 Nisan 1857 – 13 Mart 1939). Bruhl için ilkel düşünce pre-lojik (mantık öncesi) bir karakter taşıyor ve bu onun belirleyici özelliğidir. Yani ilkel düşünce öncelikle bileşiktir. Zihinsel tasarımların (kavramların, inançların vb.) öğeleri kendi içerisinde ilişkiler barındıran aktörlere sahip ayrı kategoriler olarak sınıflanmaz. Çoğunlukla da ön-kabullerle ilişkilidirler. Örneğin belirli inanmaların ve davranışların açıklanması, onların yine belirli inanmaların/tasarımların birer parçası olmalarıyla alakalıdır. Özel olarak açıklanmayı gerektirecek bir durum yoktur. Dolayısıyla modern mantık ilkelerinin dışında mantık-öncesi bir karakterdedir. Buhril ayrıca ilkel düşüncenin "iştirak kanunu"na göre işlediğini de öne sürer. Bununla anlatmak istediği, ilkel düşüncede canlı ve cansız nesnelerin hem karşılıklı olarak hem kendi içlerinde "si-

Zihinsel tutumlarımız ve davranışlarımız, esas olarak içerisinde yaşadığımız maddi dünyanın gerçekliği içinde ve yaşamsal ihtiyaçların neticesinde şekillenmektedir.

niflama" dışı oluşudur. Örneğin bu dönemde yaşayan kimi topluluklar kendilerini aynı zamanda doğada yaşayan çeşitli hayvan türleri olarak da tanımlamaktaydılar. Brezilya'nın Moto Grosso eyaletinde yaşayan Bororo halkı kendisini kırmızı papağan olarak kurgulamaktadır. Buhril için bu bir tür kurgusal akrabalık değil, özdeşlik kurma konusudur. Buhril, ek olarak, ilkel düşünceyi "mistik" olarak niteler. İlkelerde modern anlamda bir neden-sonuç ilişkisi gözlemlenemez der. Onlar için herşey, önceden tanımlıdır ve olaylar bu tanımlı aktörler ile onlarda eğleşen mistik varlıkların öngörülemeden davranışlarının sonucudur. Örneğin bir seyyah yerlere tavşanlarla ilgili bilgi vermek için, ellerinin gölgesiyle yaptığı şekillerle birşeyler anlatmaya çalışır. Ertesi gün "tesadüfen" fazla balık yakalayan yerliler, ondan bu "mistik" davranışı tekrar etmesini ısrarla isterler. Buhril, bu gibi konularda hemen bütünüyle ilkelerle birlikte yaşayan gezginlerin, misyonerlerin ve erken dönem antropologların notlarından faydalanmıştır. Dolayısıyla, öne sürdüğü görüşler etnosentrik yargılarla malul olduğu kadar 20. yüzyılla birlikte önemli ölçüde eleştirilene de uğramıştır. (Örnek, 1971: 17 – 23)

Fakat bu temel görüşler Folklor'dan Psikoloji'ye kadar birçok modern sosyal bilim alanını etkileyecektir. Günümüzde dahi "ilkel" addedilen bu tip topluluklar hakkında genel bir düşünsel eğilimden bahsedilebilir. Buna göre ilkel düşünce kritikten yoksun; olayların farklı boyutları üzerinde fazla kafa yormayan; doğa olaylarını kişileştirme eğiliminde olan; neden-sonuç ilişkilerini çağrışımlarla kuran; maddeyi ve özünü ayırmayan, öznel bir karakterdedir. Halbuki günümüz bilim dünyasının ve insan deneyimlerinin toplam sonucuna göre biliyoruz ki, zihinsel tutumlarımız ve davranışlarımız, esas olarak içerisinde yaşadığımız maddi dünyanın gerçekliği içinde ve yaşamsal ihtiyaçların neticesinde şekillenmektedir. Ne ki sınıf ve ırk, kültür ayrımcılığının "bilimsel verilerle" tanımlanıp,

açıklandığı yüzyılın ruhuna uygun şekilde bu topluluklar üzerindeki sömürü, onların henüz yeterince insan ol(a)madıkları üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda değerlendirilen "ilkel dinler" ise, burjuva devrimleri sonlarında olgunlaşan "modern-laik / uygar" toplumlarda reforme edilen dinsel düşüncelerin "ilk biçimleri" olarak örneklenmişlerdir.

Animatizm

Marett, Animatizmi insanların kontrol öljüsü üzerinde genelleştirilmiş ancak kişiselleştirilmemiş inanma biçimleri olarak tarif eder. Ona göre kimi "ilkel" topluluklarda insanların, hayvanları, bitkileri, cansız nesneleri doldurduğuna inanılan; kişiselleştirilmemiş ve doğa(l)üstü kimi güçlere dair kategorileştirilebilir inanışlar vardır. Kastettiği şey, insanda ve onu çevreleyen canlı – cansız varlıklar evreninde gücü, başarıyı, dayanıklılığı, bereketi etkileyen "animatistik güçler" olduğudur. Yine aynı şekilde hem insanda hem de canlı ve cansız evrendeki varlıklarda görülebilen güçsüzlük, başarısızlık, yıkıcı doğa olayları, kıtlık vb. olaylar da bu güçlerin davranışlarıyla alakalıdır.

Marett'i bu kurguya iten temel neden, takipçisi olduğu Tylor'un Animizm kuramına dair geliştirdiği görüşlerdir. Marett, dönemin birçok antropoloğu gibi ilkel toplulukların kavramsal yapılar üretebilecek entelektüel bir zihne sahip olmadığını düşünüyordu. Ona göre "ilkel din" daha "duygusal" ve "sezgisel"di. Dolayısıyla "ruh inancı" ya da Animizm öncesinde de bir aşama söz konusu edilebilirdi. "Büyüsel düşünce"nin Animizm öncesi bir formu olarak, Marett, Animatizm kuramını geliştirdi. Bunun içinse Malezya topluluklarında yaygın olan "Mana" inancını esas aldı.

Marett'in Animizm öncesi bir aşama olarak öne sürdüğü animatistik inanma, günümüzde daha ziyade "Mana" ve "Tabu" kavramlarıyla birlikte anılan "Dinamizm" kuramı olarak bilinmektedir. Fransız antropolog Arnold van Gennep'in öne sürdüğü kavram, Animistik ve Animatistik görüşlerin uzantısındadır. Şekillenmiş daha sistematik açıklamalar içermektedir –ki bu da gelecek sayıda ele alacağımız konumuzdur.

ahmetkerim78@gmail.com

Kaynakça

Örnek, Sedat Veyis. 1971. 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane. Gerçek Yayınevi: İstanbul.

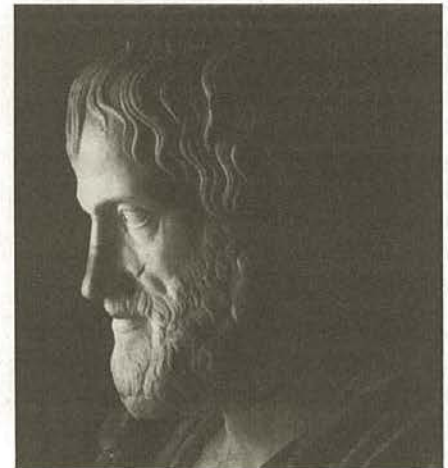
Newton'un öncüsü, Buridan ve İmpetus Kuramı

Newton'un eylemsizlik ilkesinin temel bileşenlerinden olan, süresiz ve düzgün doğrusal hareket, Orta Çağ fiziğiyle bağdaşmayan bir kavramdı; ancak Buridan'ın bu sürekli impetus kavramı, bu türden bir hareketin çıkarsanabileceği, karakteristik ve kendine has özelliklere sahipti. Buridan'ın, impetusun daimi olduğunu söylemesi, pek tabii Newton'un yukarda zikrettiğimiz gibi birinci yasasını (eylemsizlik yasası) akla getirmektedir.

Doğa bilimcileri, belki de doğa üstüne düşünmeye başladıkları ilk andan beri hareket konusunu, doğanın temel sorunlarından birisi olarak incelemeye başlamışlardır. Aristoteles'ten günümüze değin, filozoflar ve fizikçiler hareketin en temel problemleri hususunda anlaşmazlığa düşmüşler ve günümüze değin bu problemlerle ilgili olarak pek çok varsayım ve teorem ortaya koymuşlardır. Billhassa, tartışmanın en çok görüldüğü alan, havaya fırlatılan bir cismin, yükselirken hızının giderek azalması ve bir noktadan sonra düşmeye başlaması, hatta bunu hızını artırarak yapması konusunda olmuştur. Problemi bu haliyle ilk kez sistemleştiren Aristoteles olmuştur. Aristoteles, hareket kavramını bugün anladığımız anlamda anlamıyordu. Onun için, değişimin her türü hareket olarak algılanmalıydı. Mesela, bir tohumun büyüüp çiçek olması da hareketin bir türüydü. Aristoteles için bir taşın yere düşmesi doğal hareketti; çünkü taş ağırdı ve Arz evrenin merkezinde en ağır cisim olarak sabit bir şekilde durmaktaydı. Aristoteles'e göre, her cisim doğaya bırakılır ve herhangi bir kuvvet uygulanmazsa ağırlıklarına göre ya Arz'a ya da Güneş'e doğru gitmeye çalışırdı. Aristoteles'in doğal hareketi, her ne kadar ivmeli hareketi tanımlamasa da, diğer filozoflar arasında çok büyük tartışmalara sebebiyet vermedi. Ancak, yukarı doğru fırlatı-

lan bir taşın ya da ileri doğru itilip bırakılan bir arabanın, dışardan bir kuvvet olmaksızın hareket etmesi, başından beri Aristoteles'in hareket kuramının yumuşak karnı olmuştur. Aristoteles bu konudaki problemi doğal hareketin yanına bir de 'zorlanmış hareket' kavramını ortaya koyarak aşmaya çalışmışsa da, bu kavram daha VI. yüzyılda Hristiyan teolog ve filozof John Philoponus tarafından eleştiriye uğradı. Philoponus, okun havada gitmesi örneğinden yararlanarak, itici gücün hava olduğunu reddetti. Ona göre atılan cisimlere, bir iç kuvvet veriliyor ve bu iç kuvvet, hareket ettirici güç veya kuvvet cisimden ayrılsa da, bir müddet daha cismi hareket ettiriyordu. Philoponus,

Hareket tartışmasının en çok görüldüğü alan, havaya fırlatılan bir cismin, yükselirken hızının giderek azalması ve bir noktadan sonra düşmeye başlaması, hatta bunu hızını arttırarak yapması konusunda olmuştur.

Aristoteles'e göre değişimin her türü hareket olarak algılanmalıydı.

Aristoteles'in doğa felsefesine temelden bir eleştiri yahut karşı çıkış getirmemişse de, ortaya attığı içsel kuvvet fikri, önce Müslüman alimler; sonra da, Avrupalı bilginler tarafından daha da geliştirilerek on yüz yıl sonra, XVI. yüzyılda moment, eylemsizlik gibi Aristoteles fiziğini tamamen yıkacak gelişmeleri öncelendiğini söyleyebiliriz.

İslam filozofları dinin teşekkülünden itibaren hareket konusuyla derinden ilgilenmişlerdir. Çünkü, Aristoteles'in etkisiyle, değişimin her türünü hareket olarak anlamışlardır; dolayısıyla hareket değişimle yani doğanın kendisiyle bütünleşmiştir. İslam filozoflarının içinde, büyük İslam düşünürü İbn Sînâ (980-1037) da bu konuyla yakından ilgilenmiştir. Aristotelesçi bir yaklaşım sergilemesine karşı bazı hususlarda onu aşarak kendine has kavramlar oluşturmuştur. İbn Sînâ, bu konuda meyil teorisinden faydalanmıştır. Ona göre meyil üçe ayrılır: 1) Tabii meyil. Bu meyil türü Aristoteles'in doğal yer gibidir. Yani bir taşın Arz'a doğru gitmesi ya da ateşin yukarı doğru çıkmayı istemesi. 2) Nefsânî meyil. Bu meyil türü, nebâtî nefsin tek bir yöne meyli ya da insanî nefsin pek çok yöne değişik iradelerle hareket etmesi. 3) Kasrî meyil. Ağır bir cismin yukarı doğru fırlatılması ise bu meyil tarzına iyi bir örnek teşkil eder. Burada kasrî meyil Philoponus'un içsel kuvvetine benzemektedir. İbn Sînâ'nın meyil-i kasrî görüşüne göre, cismi atan, cismin hareketinin bir müddet daha devam etmesini sağlayacak olan muharrik bir gücü cisme verir. Bu sayede cisim, onu atandan ayrıldığında da hareketine devam eder; ancak buna ters yönde bir tabii meyil ya da meyil-i tabii cismi doğal yerine gitmeye zorlar. Nihayetinde tabii meyil, bütün kasrî meyli kuşatır ve cismin doğal yerine gitmesine sebep olur. Bu görüş, Philoponus'un görüşünden daha esaslı görünmektedir. Ancak, yine de her halükarda Aristotelesçi görüşü aşmak konusunda çok yetersizdir. Bununla beraber İbn Sînâ'nın, kasrî meylin sürekli olması ve kendiliğinden tükenmediği savının aşağıda anlatılacak olan Buridan'ın görüşlerini etkilemiş olması da olasıdır.

İslam dünyasındaki başarıları, Latinler üniversitelerinde devam ettirmişlerdir. Aristoteles'in doğa felsefesine ilk eleştirileri de yine hareket konusu üzerinden olmuştur; ancak bu bahsi fazla uzatmadan impetus kavramını ve Buridan'ı anlatmakta fayda vardır.

Eşek paradoksuyla Buridan, açlık üzerinden özgür irade kavramını tartışmaya açmıştır.

Fransız bir piskopos olan Jean Buridan (1300-1363), modern eylemsizlik yasasına doğru giden yolda, oluşturduğu impetus kavramıyla önemli bir rol oynamıştır. Bu bakımdan Orta Çağ bilimi ve felsefesi içinde saygın bir yeri vardır. Paris Üniversitesi'nde hem eğitim görmüş hem de hocalık yapmıştır.

İmpetus kuramına geçmeden önce, Buridan'ın adıyla nam salmış bir paradoksdan söz etmek, kendisinin felsefi yönünü de ortaya koyabilmek açısından gereklidir. En meşhur paradoksu, Buridan'ın eşeği olarak bilinen paradokstur. Buridan'a ilave edilen bu paradoks, zamanında Aristoteles tarafından da konu edilmiştir. Burada soru şudur: Aç bir eşeğin sağına ve soluna, eşit uzaklıkta ve biri diğerine eşit iki balya saman konulduğu takdirde, eşeğin seçimi ne olur? Burada Buridan, açlık üzerinden özgür irade kavramını tartışmaya açmıştır. Eşek eğer seçim yapamayıp kararsız bir şekilde beklerse ölecektir. Bu husus eşeğin kendi özgür iradesine bırakılmalıdır. Bu meşhur paradoks, Buridan'ın ilgilendiği konuların pek çok filozof gibi hem insan hem de doğa üzerine olduğunu gösterir.

Bu felsefi moladan sonra, impetus nedir ve modern anlamda neyi temsil eder onlara bakmakta fayda var. Sözcük anlamı olarak Latince'den gelmektedir ve "güç, güdü, itici güç" gibi anlamlar taşımaktadır. Hemen hemen bütün batı dillerine de bu haliyle geçmiştir. Modern anlamda ise "süren kuvvet", "devam edegelen kuvvet" gibi tanımlamalarda kullanılır. Orta Çağ'da impetus için oluşturulmuş en iyi tanım, John Buridan tarafından sunulan ve "maddesel olmayan basılı (itici) kuvvet" anlamına gelen açıklamadır. Buna göre, cismin hızı ve madde miktarı, hareketi sağlayan impetusun kuvvetinin ölçütü olarak alınıyordu. Buridan, aynı şekil ve hacimdeki iki cisimden, ağır ve yoğun olanında, daha hafif ve daha az yo-

ğun olanından daha çok madde vardır, şeklindeki doğru varsayımdan yola çıkmıştır; bu kıyas üzerine, eşit şekil ve büyüklükteki bir tahta parçası ve demir kütesinin aynı hızla hareket ettirilmesinin sonucunda, demirin tahtadan daha uzağa gidebilmesinin nedenini demirin daha çok impetus alabileceği ve bunu daha uzun saklayabileceği şeklinde yorumlamıştır. Burada Buridan'ın, impetusun miktarını belirlemede kullandığı madde miktarı ve hızın çarpımı, Newton fiziğinde karşımıza momentum olarak çıkmaktadır. Ancak, burada önemli bir fark şudur ki; Newton fiziğinde momentum, bir cismin hareket etkisinin ölçüsü olarak algılanırken, impetus, hareketin bizzatı nedendir. Bu haliyle Buridan, Aristoteles'in zorlanmış harekette dışsallaştırdığını cismin içine yerleştirmektedir. Buridan da tıpkı İbn Sînâ gibi, impetusun sürekli olduğunu düşünmüştür ve herhangi bir dış direnç olmazsa, impetus bir dış direnç tarafından çürütülmezse, impetus sonsuza kadar cismin içerisinde kalır savını desteklemiştir. Açıkçası Buridan, harekete karşı koyan tüm dirençler, bir yolu bulunarak ortadan kaldırılabileseydi, harekete geçirilmiş olan bir cismin, süresiz olarak ve muhtemelen de, doğru bir hat boyunca ve düzgün hızda süreceğini anlatmak istemekteydi.

Newton'un eylemsizlik ilkesinin temel bileşenlerinden olan, süresiz ve düzgün doğrusal hareket, Orta Çağ fiziğiyle bağdaşmayan bir kavramdı; ancak Buridan'ın bu sürekli impetus kavramı, bu türden bir hareketin çıkarsanabileceği, karakteristik ve kendine has özelliklere sahipti. Buridan'ın, impetusun daimi olduğunu söylemesi, pek tabii Newton'un yukarıda zikrettiğimiz gibi birinci yasasını (eylemsizlik yasası) aklı getirmektedir. Belki de bunu öncelemiştir; ancak, hareket doğrultusunun aynı kalmadığını söylemesiyle Newton'dan ayrılmaktadır.

Kaynakça

- Aydın Sayılı, "Dinamik Alanında İbni Sînâ'nın Buridan Üzerindeki Etkisi", *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984, ss. 273-277.
- Edward Grant, *Orta Çağ'da Fizik Bilimleri*, çev. Aykut Göker, V Yayınları, 1986, Ankara.
- Alev Alatlı (Derleyen), *Batı'ya Yön Veren Metinler - 1*, İlike Eğitim ve Sağlık Vakfı Kapadokya MYO, 2010, İstanbul.
- Ali Durusoy, "Hareket", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 16. Cilt, İstanbul, 1997.

Doğa Tarihinden Notlar

Doğa tarihinden nükleere göndermeler

Ozon tabakası, manyetik alan ve Allen kuşakları Güneş'ten ve uzaydan dünyamıza gelen radyasyon yüklü parçacıklara karşı etkili bir koruma kalkanı oluşturmuş. Dünya karalarında yaşamı destekleyen bu kalkanlar, insan eliyle ve Dünya'da oluşturulan radyasyon kaynaklarıyla anlamını yitirmekte. Dünya milyar yıllarda oluşturduğu kalkanlarla kendi dışından gelecek radyasyona karşı etkin korunmalı iken, kendi içinde oluşturulan radyasyona karşı savunmasızdır.

Nükleer enerji-nükleer santral

Nükleer çalışmalarında temeli atom çekirdeği oluşturuyor. Atom çekirdeğindeki proton ve nötronları birbirine bağlayan çok yüksek bir enerji var. Bu enerji atom çekirdeğinin parçalanması (filyon) veya atomların birleştirilmesi (füzyon) yoluyla açığa çıkarılıyor. Böylece yaydığı ölümcül radyoaktif ışınların yanında milyonlarca derece ısının oluşması sağlanıyor. Bu ısının kontrol altına alınmasıyla elektrik enerjisine dönüşmesinin yolu açılıyor.

Doğada çok az miktarda bulunan Uranyum 235 ve Plütonyum 240 çekirdeklerinin parçalanma özelliği göstermeleri, bunların nükleer santraller ve atom bombasında kullanılan ana maddeler olmasını sağlıyor.

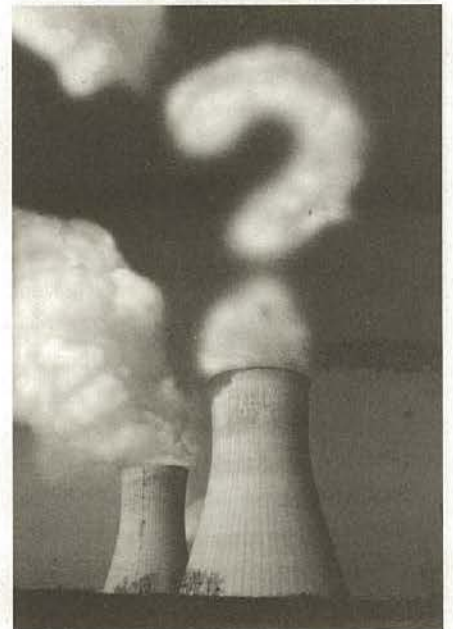
Filyon adı verilen tepkime, nükleer kuvvet ile bir arada tutulan atom çekirdeğinin parçalanması; füzyon ise hafif radyoaktif atom çekirdeklerinin birleşerek daha ağır atom çekirdeklerini meydana getirmesi olayı. Füzyon tepkimesinde ortaya çıkan sıcaklık filyon tepkimesinde ortaya çıkandan çok daha büyük.

Nükleer başlıklı füzeler ve atom bombası gibi silahlar bu sıcaklıktan (ısıdan) fay-

dalanarak üretiliyor. Bu enerjinin adına nükleer enerji, nükleer enerjiden yararlanarak elektrik elde edilen santrallere nükleer santral deniyor.

Nükleer santral (reaktör), en basit şekliyle içinde nükleer reaksiyonların kontrollü biçimde sürdürüldüğü ortam. Nükleer santraller kullanım biçimine göre termal (ılık), epitermal (sıcak) ve hızlı reaktörler olabilir.

Nükleer santral (reaktör), en basit şekliyle içinde nükleer reaksiyonların kontrollü biçimde sürdürüldüğü ortam. Nükleer santraller kullanım biçimine göre termal (ılık), epitermal (sıcak) ve hızlı reaktörler olabilir.

Elektrik üretimi

Nükleer santrallerden ticari olarak elektrik üretimi 1950'li yıllarda başlamış. 31 ülkede ticari olarak işletilen 439 nükleer reaktör, 56 ülkede 284 araştırma reaktörü mevcut. Ticari reaktörlerin toplam kapasitesi 364 Gwe. Üretilen elektrik 2525 milyar kWh. Bu haliyle nükleer güç dünya elektrik talebinin %16'sını karşılıyor.

Elektrik üretiminde nükleer enerjinin payı Fransa'da %77, Belçika'da %58, Slovakya'da %53, Ukrayna'da %46, İsveç'te %44, Macaristan'da %39, G. Kore'de %39, İsviçre'de %36, Japonya'da %34, Almanya'da %31, Finlandiya'da %31, İspanya'da %27, İngiltere'de %23, ABD'de %20, Çek Cumhuriyeti'nde %20, Rusya Federasyonu'nda %15, Kanada'da %13, Arjantin'de %8, Güney Afrika'da %7 ve Hindistan'da %4 oranında...

Avrupa'da Avusturya en başından beri nükleer enerjiye en ciddi, en istikrarlı olarak karşı çıkan, en çevreci ülke. Slovenya, Slovakya, Macaristan, Litvanya ve Çek Cumhuriyeti enerji gereksinimlerinin önemli bir kısmını ülkelerindeki mevcut nükleer santrallerden karşılamaya devam ediyor. Ancak yeni santral planlamıyorlar. Almanya da, 2011'de Japonya'daki Fukushima Santrali'nin sızıntı vermesi olayından sonra yeni santrallerin kurulması planlarından vazgeçti. Ülkede mevcut santrallerin kademeli olarak kapatılması kararı aldı. Avrupa'da yeni santraller üretmeyi hedefleyen ülkeler sadece Fransa ve Finlandiya olarak kaldı. Avrupa'da yükselen kamuoyu baskısı bu santrallerin kurulmasının önünde çok büyük engel. Rusya yeni nükleer santraller inşa etmeyi planlayan bir diğer ülke. Çin, önümüzdeki 15 yıl içinde 40 adet nükleer santral inşa etmeyi planlıyor. ABD'de nükleer tesislerin yapılması planlanmıyor. 2011 yılında büyük tsunami sonrasında Fukushima santralinde meydana gelen sızıntının halen daha sona erdirilememiş olması ve kamuoyunda oluşan büyük hassasiyet nedeniyle Japonya'da da yeni santrallerin yapılması planlanmıyor. Mevcutların da programlı olarak kapatılması düşünülüyor.

2011'de Fukushima'da gerçekleşen nükleer felaket, Japon halkında nükleer enerjiye karşı derin bir hassasiyet yarattı.

Ülkemizde durum

Ülkemizde, 1960'lı yıllarda Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'na (TAEK) bağlı olarak Ankara ve Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezleri AR-GE kurumları olarak kurulmuş.

Yapılması planlanan Akkuyu nükleer santralinin geçmişi de bu yıllara dayanıyor. 1965'te hikâyesi başlayan ve değişik iktidarlar döneminde sıklıkla gündeme getirilen

1965'te hikâyesi başlayan ve değişik iktidarlar döneminde sıklıkla gündeme getirilen Akkuyu nükleer santralinin, 2012 yılında elektrik üretimine başlaması planlanmaktaydı. Buna göre, Akkuyu nükleer santrali 4-5 milyar dolara mal olacaktı. Yapımı 6-8 yıl sürecekti. Türkiye'deki enerji ihtiyacının % 2.5-3'ünü karşılayacaktı.

len Akkuyu nükleer santralinin, 2012 yılında elektrik üretimine başlaması planlanmaktaydı. Buna göre, Akkuyu nükleer santrali 4-5 milyar dolara mal olacaktı. Yapımı 6-8 yıl sürecekti. Türkiye'deki enerji ihtiyacının % 2.5-3'ünü karşılayacaktı. Bu amaçla, 1976 yılında Silifke'nin 45 km batısında ki Akkuyu mevki Türkiye'nin ilk nükleer santral yeri olarak seçildi ve Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'ndan (TAEK) yer lisansı alındı.

Günümüzde, Akkuyu için henüz raporlar tamamlanmamışken, ikinci santralin Sinop'ta kurulması, hemen sonrasında Amasra, İğneada olarak dillendirilen diğer seçeneklerle kısa zamanda sayının 5'e çıkarılmasının planlandığı görülüyor.

Ülkemiz insanlarının "nükleer santral" terimiyle ilk tanışması 1986'da Ukrayna'daki Çernobil Nükleer Santrali'nde meydana gelen patlamayla birlikte gerçekleşiyor. Çernobil, nükleer santrallerde öngörülemez bir reaksiyonun nelere neden olabileceğinin belirgin göstergesi olarak hafızalarda yer almış en büyük nükleer kaza.

Çernobil'de (Ukrayna) 25 Nisan 1986 tarihinde öğle yemeğinden çıkan bir mühendis elektrik denemesi yapmak için RBMK tipi reaktörün "acil soğutucu sistemlerini" kesiyor. Teknisyenler kendi gücüyle dönen tribünlerin elektrik debisini kontrol etmek amacıyla akşamüstüne doğru reaktörün gücünü minimuma indiriyor. Bu durumda RBMK tipi grafitgaz reaktörlerinin müthiş bir istikrarsızlık kazanacağını henüz kimse bilmiyor. Bu durum, daha sonra Çernobil'in öğrettikleri hanesini dolduran en önemli başlık oluyor. Gece yarısı saat 01.23'de art arda iki büyük patlama oluyor. Santralin bin ton ağırlığındaki damı gökyüzüne fırlayıp, santralin üstüne düşüyor. Ortaya müthiş bir radyoaktif bulut çıkıp, yavaş yavaş tüm bölgeye yayılıyor. Dünya Sağlık Örgütü açıklamalarına göre Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının toplamından 200 kat daha fazla radyasyon açığa çıkıyor. Radyoaktivite yüklü bulutlar 2 Mayıs'tan itibaren ülkemizin Doğu Karadeniz bölgesini etkilemeye başlıyor. Buradaki yüksek dağlara çarpan bulutlar içerdikleri radyoaktiviteyi yağışlar yoluyla olduğu gibi kıyı şeridine boşaltıyor. Radyoaktivite tüm

biotayı etkiliyor. Özellikle de bu yağışlar yoluyla radyoaktivite bulaşarak kirlenmiş olan çaylar daha sonra hiç bir şey olmamış gibi toplanıp, işleniyor. Ne bu çayı toplayanlar ne de işleyenler yüksek radyasyon dozlarına maruz kaldıklarının farkında bile olmuyorlar. Bu kirlenmiş çaylar bir önceki yılın stoklarında bulunan 55 bin ton temiz çayla, 12.500 bg/kg olacak şekilde harmanlanıp satılıyor. Günümüzde Karadeniz bölgesinde kanser vakalarında gözlenen artışın buna bağlı olduğu tahmin ediliyor. Bu tip radyoaktif kazalarda kesin zararları görmek için üzerinden 50 yılın geçmesi gerekiyor. Çernobil'in insanımıza-doğaya verdiği kesin zararı ancak 2036'da geriye dönüp bakarak verebileceğiz. Böylece nükleer santralle ilk tanışmamızı büyük bir başarısızlıkla gerçekleştirmiş oluyoruz.

Getirisi-götürüsü

Bu durumda, nükleer santraller yoluyla enerji elde etmenin getirisi nedir sorusuna verilebilecek en basit yanıtlar şöyle:

- Kömür, petrol gibi fosil yakıtlardan enerji elde edilirken doğaya fazla oranda karbondioksit gazı salınıyor. Karbondioksit, ozon tabakasını etkiliyor, atmosferdeki oksijen/karbondioksit oranını bozuyor, bunun sonucunda da sera etkisi oluşturarak, iklim değişikliğine neden oluyor. Buna karşın, nükleer santrallerden elde edilen enerjinin böylesi sonuçları yok.

- Çok düşük miktarda nükleer hammaddeden çok yüksek miktarda enerji elde edilebiliyor.

- Atıklar çok tehlikeli olmakla birlikte, miktar olarak oldukça az.(1)

- Santral kurulduktan sonra enerji üretimi düşük bir maliyetle yapılıyor.

- Bir uranyum atomunun parçalanmasından 200 MeW enerji açığa çıkıyor.

Nükleer santrallerin götürüsü nedir sorusuna verilebilecek en basit yanıtlar ise şöyle:

- Nükleer santrallerin kurulmaları çok pahalı.

- Nükleer santrallerin atıkları yıllarca radyoaktif içeriklerini kaybetmiyor. Çoğu

Radyoaktif kazalarda kesin zararları görmek için üzerinden 50 yılın geçmesi gerekiyor. Çernobil'in insanımıza-doğaya verdiği kesin zararı ancak 2036'da geriye dönüp bakarak verebileceğiz.

nükleer merkezde atıklar hemen olduğu yerde havuzlanıyor, düşük radyasyonlu atıklar varillerde saklanıyor. Ancak, nükleer çöp çok büyük bir sorun olarak kalıyor. Bu çöpler yakılamıyor, kimyasal yöntemlerle zararsız hale getirilemiyor. Denizlere atılsa deniz ekosistemini etkiliyor, toprağa gömülse sızıntılarla yeraltı sularına karışıp oradan akıp, nehir ve göllerde ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, bu santrallerin atıkları gezegenin sadece bugününü değil, yarınını da tehdit ediyor.

- En ufak bir teknik eksiklik veya bireysel hata, etkisini yüzyıllarca sürdürecektir çok felaketlere yol açabiliyor.

Bilinen en büyük nükleer "kaza"lar şunlar:

- 1966'da ABD'de, 1969'da Fransa'da ve 1972'de Almanya'daki nükleer patlamalarda yüzlerce kişi zehirlendi.

Nükleer santrallerin atıkları
yıllarca radyoaktif içeriklerini kaybetmiyor. Çoğu nükleer merkezde atıklar hemen olduğu yerde havuzlanıyor, düşük radyasyonlu atıklar varillerde saklanıyor. Ancak, nükleer çöp çok büyük bir sorun olarak kalıyor. Bu çöpler yakılamıyor, kimyasal yöntemlerle zararsız hale getirilemiyor.

- 1998'de Japonya'da bir nükleer reaktörün onarımı sırasında 100 işçi radyasyondan etkilendi.

- 1986'da Ukrayna'daki Çernobil Nükleer Santrali'nin 4 numaralı reaktöründe yaşanan bir hata nedeniyle patlama meydana geldi. Etkileri halen devam ediyor...

- 1999'da Japonya'daki Tokaimura uranyum işleme tesislerinde gerçekleşen bir sızıntı sonucu çok sayıda işçi ve bölge halkı yüksek derecede radyasyona maruz kaldı...

- 11.03.2011'de Japonya'da 8.9'luk deprem ve sonrasında oluşan tsunami, Fukushima Nükleer Santrali'nin patlamasına ve kontrol edilemez hale gelmesine neden oldu. Sızıntının önü alınamadı. Halen de devam ediyor...

Bu durumda nükleer enerji santrallerinin doğuracağı sonuçlar bakımından elektrik üretiminde kullanılabilecek en tehlikeli alternatif olduğu açıkça görülüyor.

Doğa tarihiyle ilintisi

Nükleer enerjinin doğa tarihiyle ilintisi nedir sorusuna verilebilecek en basit yanıt, dünyanın oluşumuyla ilgili genel bilgilerimizin yoklanmasıyla şöyle:

Dünya, Güneş Sistemi'ndeki gezegenler arasında en yüksek yoğunluğa sahip olanı. Bu yüksek yoğunluğu sağlayan merkezindeki nikel-demir çekirdeği. Nikel-demir çekirdek, aynı zamanda büyük bir manyetik alandan da sorumlu.

Dünya'nın kendi eksenini etrafında belli bir ritimde dönmesi, aynı zamanda sıvı çekirdeğinin de içteki katı çekirdek etrafında dönmesi sonucunda önce bir manyetik alan, sonra da bu manyetik alanların etkisiyle "manyetik atmosfer" oluşmuş. Bu manyetik alan "Van Allen Radyasyon Korumucu Tabakası" olarak adlandırılıyor (Allen kuşakları).

Bu kuşaklar, Dünya'nın kendi manyetik alanının etkisiyle biçimleniyor. Allen kuşakları, radyasyon ve zararlı elektrik yüklü parçacıkları yakalayıp, onları manyetik alan çizgilerince belirlenmiş olan bölgelerdeki "kapan"larda tutuyor. Bu kapanların konu-

mu ve kalınlığı uzaydan ve güneşten gelen radyasyona göre değişiyor.

Dünya'nın manyetik alan çizgileri, Kuzey Kutbu'ndan çıkıp, dev yaylar halinde Dünya'nın çevresine yayıldıktan sonra Güney Kutbu'ndan tekrar Dünya'ya giriyor.

Uzaydan ve güneşten gelen radyasyon yüklü parçacıkların en zararlı ve en büyük bölümü Dünya tarafından üretilen manyetik alanla oluşturulmuş iki kalın kuşakta (Allen kuşakları) tutuluyor. Bu kuşaklardan ilki yeryüzünden 5.500 km, diğeri 14.000 km yukarıda ve ekvatora paralel olarak uzanıyor.

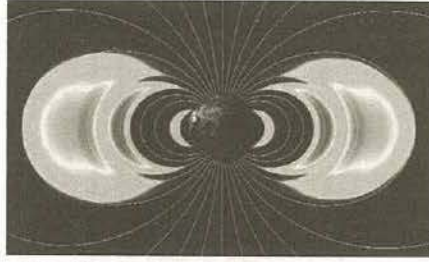
Güneş Sistemi'ndeki diğer gezegenlerden farklı olarak Mavi Dünya'da canlılığın oluşumu ve süregelmesi bu kuşakların varlığı sayesinde gerçekleşiyor. Güneş'ten ve uzaydan gelen büyük miktarda proton ve elektron (radyasyon) yüklü parçacıkların Dünya'ya erişmesi böylece engellenmiş oluyor. Bu kuşakların kalınlığı, Güneş'teki patlamalara bağlı olarak değişiyor. Gerekliğinde kalınlaşıp, gerektiğinde incelenerek Dünya etrafındaki koruma kalkanı ödevini aksatmadan sürdürüyor...

Bu kuşaklar, Dünya'yı uzaydan gelen yüksek enerjili parçacıklara karşı koruyor. Kuşakların en zayıf olduğu kutup bölgelerinde bu parçacıklar Dünya atmosferine çarparak, etkisini azaltmış halde kuzey ve güney ışığı denen kutup ışıklarına neden oluyor.

Dünya'nın radyasyondan korunduğu Allen kuşakları kalkanından sonra, Dünya karalarında canlılığın oluşması ve süregelmesi için ikinci bir adıma daha ihtiyaç var. Bu önemli adım, ozon tabakasının oluşması.

Çünkü ozon tabakası da yeryüzünü radyasyon bombardımanından koruyan bir diğer kalkan. Eğer bu koruyucu tabaka olmasaydı, Dünya karalarında hayat zaten mümkün olamazdı. Nitekim yaşamın denizlerden çıkıp, karalara atlaması ancak ozon tabakasının günümüzdekine yakın bileşime geldiği Silüriyen Devri sonunda ancak gerçekleşebilmiş.

Ozon tabakası, moleküler oksijen bakımından zengin alt atmosferin üst kesiminde bulunuyor (15-30 km). Ozon, güneşten

Van Allen Radyasyon Koruyucu Tabakası

gelen ölümcül kısa dalga boyulu ultraviyole ışınlarını süzüyor ve güneşten gelen yüksek enerjili ultraviyole ışıma ile atmosferde gelişiyor.

Ozon tabakasında, oksijen molekülleri parçalanıyor. Serbest kalan oksijen atomları ozon (O₃) oluşturmak üzere diğer oksijen molekülleriyle birleşiyor. Ozon'un duraysız olması nedeniyle 3. oksijen atomu ayrılır ayrılmaz diğer bir serbest oksijen atomuyla birleşerek O₂ oluşturuyor. Böylece ozon oluşumu ve ozon parçalanmasının aynı oranda ve sürekli olduğu bir sistem devreye girmiş oluyor.

İlk ilkel ozon oluşumu, atmosferdeki moleküler oksijen seviyesinin günümüzdeki bolluğunun %10'una ulaştığı 4.3 milyar yıl önce gerçekleşmeye başlamış. Ancak bu oran, karalardaki yaşamı desteklemekten çok uzak.

Atmosferdeki oksijenin, solunuma ve zararlı ışınların engellenmesine yetecek

Ozon tabakası yeryüzünü radyasyon bombardımanından koruyan bir kalkan. Eğer bu koruyucu tabaka olmasaydı, Dünya karalarında hayat zaten mümkün olamazdı. Nitekim yaşamın denizlerden çıkıp, karalara atlaması ancak ozon tabakasının günümüzdekine yakın bileşime geldiği Silüriyen Devri sonunda ancak gerçekleşebilmiş.

düzeyle ilk kez 543 milyon yıl önce Kambriyen Devri başında ulaştığı hesaplanıyor. Ozon tabakasının karalardaki yaşamı destekleyecek hale gelmesi ise 420 milyon yıl önce Silüriyen Devri'nin sonunda gerçekleşiyor. Böylece sadece denizlerde mevcut olabilen yaşam karalara atlayabilmiş, ilk çift hayatlılar (amphibia) karalarda hâkim olurlarken, sürüngenlerle (reptilia) birlikte büyük evrimsel adımlar da atılmaya başlanmış.

Dünya, 4.3 milyar yıl önce ilk ozon tabakasını oluşturmaya başlamış. 4.1 milyar yıl önce Allen kuşakları ve manyetik alan oluşmuş. 420 milyon yıl önce ozon tabakasının bileşimi kara yaşamını destekleyecek duruma gelmiş.

Ozon tabakası, manyetik alan ve Allen kuşakları güneşten ve uzaydan dünyamıza gelen radyasyon yüklü parçacıklara karşı etkili bir süzgeç ve koruma kalkanı oluşturmuş.

Dünya karalarında yaşamı destekleyen bu süzgeç ve kalkanlar, doğrudan insan eliyle ve Dünya'da oluşturulan radyasyon kaynaklarıyla anlamını yitirmekte.

Dünya milyar yıllarda oluşturduğu kalkanlarla kendi dışından gelecek radyasyona karşı etkin korunmalı iken, kendi içinde oluşturulan radyasyona karşı savunmasızdır.

"Kendisinden başka her şeyi yok edecek derecede amansız bir rekabete giren tür, sonuçta boş bir zafer kazanmış olacaktır..."

Dipnot

(1) Bu miktarın az olması getirisi olarak gösterilse de, götürüsünün geri döndürülemez olmasının ölçütü olamıyor.

Kaynaklar

İnan, N., 2014, *Tarihsel Jeoloji, Jeolojik Devirlerde Yaşam ve Önemli Evrim Adımları*, 175 s., Seçkin Yayıncılık, Ankara.
www.bilimvegelecek.com.tr
www.cmo.org.tr
www.enerji.gov.tr
www.greenpeace.org
www.grupnena.sitemynet.com
www.irna.ir/tr
www.kalinka.com.tr
www.nuke.hun.edu.tr
www.nukleer.web.tr
www.taek.gov.tr
www.tuba.gov.tr
umwelt.org
www.world-nuclear.org

Sikkeden önceki para (II)

Tarihöncesinde pazarların ortaya çıktığı erken dönemlerden itibaren, bir satıcının malları için birçok alıcı söz konusu olunca, standartlaşma ve değer ölçülmesinin gerekliliği ortaya çıkmış olmalıdır. Yani bir ödeme aracı ve değer ölçüsü olarak paranın (bunu sikke öncesi “mal para” veya “tartı para” olarak da adlandırabiliriz) varlığının önkoşulu, basit türden de olsa pazarların ortaya çıkmasıdır.

Yaklaşık 10 yıldır hem dergimiz *Bilim ve Ütopya*'da hem de başka dergilerde Antik Dönem'de bankacılık, sikkeler ve sikke öncesi pa-

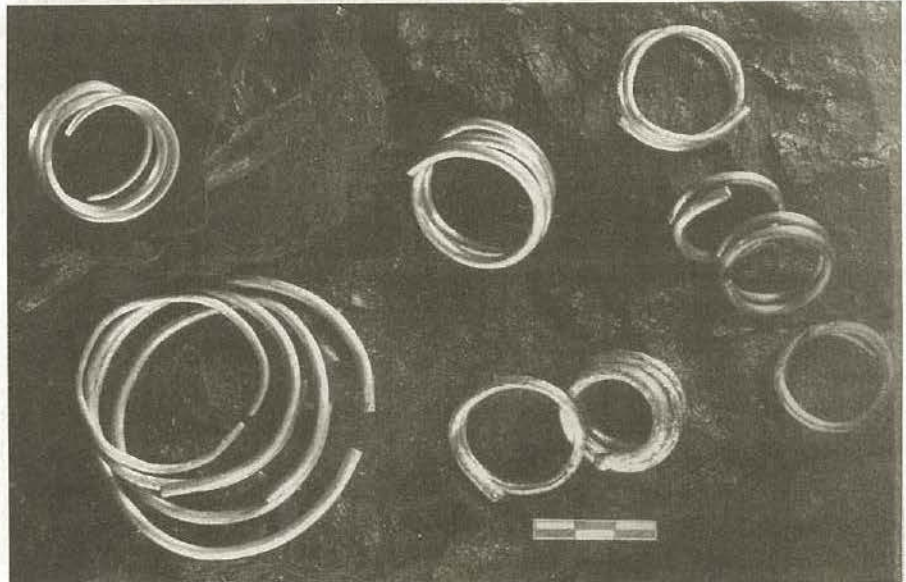
ra nesneler üzerine pek çok makale yayımladım. Ancak dergimizin Haziran 2010 tarihli 192. sayısında yayımlanan “Sikkeden Önceki Para” yazımda dile getirdiğim varsayımlardan ikisinde, aradan geçen zaman içinde artık farklı düşündüğümü belirtmek ve konuya ilişkin ek saptamalarda bulunmanın yanı sıra

para tarihi üzerine düşünen, araştırma yapan bazı yazar ve bilim insanlarının da sikke öncesi paraya ilişkin bazı yanlış yaklaşımlarına işaret etmek için bu yazıyı yazma gereksinimi duydum.

Sikkeden önce alışverişe (mal aktarımına) konu olan her şey “para” mıdır?

Söz konusu yazımda düzeltmek istediğim iki önermeden ilki şudur: “Sikkenin

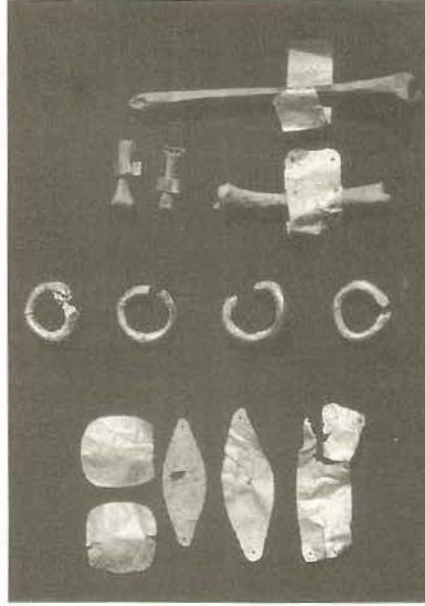
Arkeolojik bulgular Üst Paleolitik Çağ'dan itibaren insan toplulukları arasında ticari ilişkilerin veya değiş tokuşun varlığını göstermektedir. Burada para tarihi açısından asıl önem taşıyan ise, tarih öncesinde pazarların ne zaman ortaya çıktığını arkeolojik bulgularla destekleyen önermelerin yapılabilmesidir.

Arsilantepe “krallık” mezarı, gümüş ve altın süslemeler. (A. Tangianu [Ed.], *Dall'Eufrate al Mediterraneo / Firat'tan Akdeniz'e*, Türkiye'deki İtalyan Arkeoloji Heyetlerinin Araştırmaları, Ankara 2005, s. 22)

icadından önceki para, alışverişe (mal aktarımına) konu olan her şeydir.." (**Bilim ve Ütopya**, Haziran 2010, S. 192, s. 70-78). Burada dile getirilen "alışveriş (mal aktarımı)" genel bir niteleme olarak hem ticari alışverişini hem de ticari olmayan değiş tokuşu kapsamaktadır. 'Ticaret', kâr elde etmek amacıyla yapılan alım satım faaliyetidir ve belirli bir sayılma, hesaplama, tartma ve eşdeğer (para) kavramının oluşmuş olmasını gerektirir. 'Değiş tokuş' ise, para kullanılmadan, bir malın doğrudan doğruya bir başka malla veya hizmetle değiştirilmesi işidir; değiş tokuş yapan taraflarca değerleri özdeş olduğu düşünülen iki şeyin karşılıklı alınıp verilmesi söz konusudur.(1) Dolayısıyla bahse konu yazımda "sikkeden icadından önceki para, alışverişe (mal aktarımına) konu olan her şeydir.." şeklindeki ifade bir genelleme olarak yanlışır.

Tarihöncesi dönemlerde Orta ve Doğu Anadolu'da çok sayıda yatağı bulunan obsidyenden yapılan alet ve silahların Doğu Akdeniz sahillerinde ele geçmesi, Akdeniz kökenli midye ve istiridye kabuklarının Orta Anadolu merkezlerinde görülmesi, hammaddeye dayalı bir değiş tokuşun veya ticaretin Önasya'da gelişmiş olduğunu açıkça işaret eder.(2) Benzer bir ticaret veya değiş tokuşun izlerine Avrupa'da da rastlanır. Akdeniz'in deniz hayvanlarına ait kabuklar Orta Fransa'nın Dordogne Mağaraları'nda bulunur. Don Nehri kıyısındaki Gagarino'da ele geçen bazı çakmaktaşıları, nehrin 120 km kadar aşağısındaki bölgelerden gelmiş gibi görünmektedir.(3) Örnekler çoğaltılabilir. Ancak tarihöncesindeki bu tür mal aktarımlarının kâr amaçlı ticari bir faaliyet olarak yapıldığını kesin bir saptama olarak söylemek, döneme ait arkeolojik buluntular arasında yazılı belgelerin yer almaması nedeniyle mümkün değildir. Sadece şu söylenebilir ki tarihöncesinde **pazarların** ortaya çıktığı erken dönemlerden itibaren, bir satıcının malları için birçok alıcı söz konusu olunca, standartlaşma ve

Kayseri Kültepe-Kaniş'ten altın bandlar, altın safiha ile kaplı tunç ve kurşun halkalar, altın safihalar. (T. Özgüç, *Kültepe-Kaniş II, Eski Yakındoğu'nun Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar*, TTK Yayınları, Ankara 1986, . 23; Katalog No: H, 5-8, 17; Lev. 63, 15-16)

değerin ölçülmesinin gerekliliği ortaya çıkmış olmalıdır.(4) Yani bir ödeme aracı ve değer ölçüsü olarak paranın (bunu sikke öncesi "mal para" veya "tartı para" olarak da adlandırabiliriz) varlığının önkoşulu, basit türden de olsa pazarların ortaya çıkmasıdır.

İnsanlığın tarihöncesi, alışveriş (mal aktarımını) açısından iki aşamalı bir evrim süreci midir?

Söz konusu yazımda düzeltmek istediğim ikinci önermeyi ise şöyle belirtebilirim: İnsanlığın tarihöncesi, alışveriş (mal aktarımı) açısından iki aşamalı ("sözsüz alışveriş" ve "değiş tokuş" aşamaları) bir evrim süreci yaşadığıdır. Çeşitli çağdaş kaynaklara dayanarak yaptığım bu önermeye göre ilk aşamada Üst Paleolitik Çağ'da (M.Ö. 35.000 - 12.000 arası dönem), farklı grupların birbirleriyle doğrudan temas etmeden "sözsüz alışveriş" yaptıkları, mal aktarımının ilk şekli olarak uyguladıkları yöntem (ki bu "sessiz ticaret" veya "armağan değiş tokuşu" olarak da anılmaktadır); ikinci aşı-

ma ise ancak Neolitik Çağ'da (M.Ö. 10.000 - M.Ö. 5.500 arası dönem) gerçekleştirilen, toplulukların birbirleriyle doğrudan ilişkiye geçerek değiş tokuşu gerçekleştirdikleri dönem.(5) Çağdaş antropolojik çalışmalarda, bazı ilkel kabileler arası alışverişlerde sessiz ticaretin örneklerine rastlandığı (Alaska'da, Yeni Gine' de, Yeni Hebrid'lerde ve Kuzey Rodezya'da) ifade edilmektedir.(6) Antik Dönem'den gelen bir sözsüz alışveriş örneğini ise, tarihin babası olarak anılan Halikarnaslı Herodotos (M.Ö. 484-424) *Historiai* adlı eserinde şöyle anlatır: "Gene Kartacalılara göre, Libya'da Herakles direklerinin ötesinde insanların oturdukları bir yer varmış; gemilerle oraya gider, yük boşaltırlarmış; getirdikleri malı kıyı boyunca yan yana dize sonra gemiye dönüp gökyüzüne bir duman salıverirlermiş. Dumanı gören yerliler, deniz kıyısına iner, mala karşılık olarak yere altın bırakırlar ve uzaklaşırlarmış. Kartacalılar gemilerinden inerler, hesap ederler, eğer altın, getirdikleri malı karşılıyorsa, altını alıp giderler; karşılamıyorsa gemiye dönüp beklerler. O zaman öbürleri gelirler, yeniden altın bırakırlar ve altın kabul edilinceye kadar bu böyle gidermiş. İki taraf da birbirlerine bir kötülük yapmıyorlar. Kartacalılar yeter bulmadıkça altına el sürmüyorlar, yerliler de Kartacalılar altını almadıkça mallara dokunmuyorlarmış." (7) Fakat dünya ticaret tarihi üzerine çalışmaları bulunan P. D. Curtin ise, Herodotos modeli olarak nitelediği "armağan değiş tokuşu"nu, uygulanması imkansız bir ticaret şekli olarak belirterek şöyle der: "Tam bir cidiyetle ele alındığında Herodot'un modeli, görünüşe göre imkansızdır. Birbirini görmekten bu kadar itinayla kaçınarak pazarlık etmek ve buna rağmen kendine tamamen yabancı olan insanların dürüst ve iyi niyetli davranacaklarını varsaymak, her iki tarafta da görülmedik derecede bir kültürler arası ticaret anlayışı olmasını gerektirir ki buna inanmak için okuyucunun son derece saf olması gerekir."(8) Bu anlatımlardan veya tekil örneklerden hareketle insanlığın tarihön-

cesini iki aşamalı bir evrim süreci olarak tanımlamak ne kadar doğrudur? Oysa arkeolojik bulgular Üst Paleolitik Çağ'dan itibaren insan toplulukları arasında ticari ilişkilerin veya değiş tokuşun varlığını göstermektedir. Burada para tarihi açısından asıl önem taşıyan ise, tarihöncesinde **pazarların** ne zaman ortaya çıktığını arkeolojik bulgularla destekleyen önermelerin yapılabilmesidir.

Para ölçütüyle toplumsal evrimin aşamaları

Toplumsal evrimin tarihsel aşamaları ekonomi yönünden çeşitli ölçütlere göre farklı adlarla tanımlanabilir: Örneğin mülkiyet ilişkileri / sınıfsal tabakalanma ölçütüyle bu evrimi; ilkel toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum vb. olarak adlandırabiliriz. Para ölçütüyle ise bu süreç iki aşamalıdır: 1) Doğal ekonomiler (kapalı / geçim ekonomileri) ve 2) Para ekonomisi (kapitalizm / piyasa ekonomisi).

Doğal ekonomiyle kastedilen, insanlığın avcılık ve toplayıcılığa dayanan ilkel geçim ekonomisiyle, yerleşik hayata geçtikten sonra da tarımı esas alan ekonomi düzenidir ki bu insanlık tarihine egemen olmuş en uzun süren iktisadi

düzendir. Doğal ekonomide ürün esas olarak üretici (ya da avcı toplayıcı) tarafından tüketilir. Ürün fazlası istisnaidir ve ancak bu durumda ürün bir "mal" özelliği kazanarak değiştirmeye konu olur. Kullanım değeriyle değişime konu olan mallardan bazıları ise zaman içinde değer ölçüsü özellikleriyle artık "mal para" olarak diğer mallardan ayrışır.

Arkeolojik kazı ve araştırmalarda ele geçen buluntulara göre sikkeden önceki para

Sikkeden önceki para konusunu, coğrafi olarak Doğu Akdeniz çevresindeki ülkelerle, zaman olarak yazının icadı sonrası (M.Ö. 4. binyılın sonları) ile sınırlarsak, bu coğrafyada para olarak belirli metaller (altın, gümüş, tunç, bakır, kalay, demir ve kurşun), M.Ö. 7. yy.'a kadar üzerinde değerini belirten devlet tarafından basılmış bir yazı / işaret / damga vs. olmaksızın her ödemede mutlaka tartılarak kullanılmıştır. Bunlar külçe, çubuk, halka, yüzük, bilezik, kadeh vb. eşya, hurda metal eşya vb. gibi çeşitli şekillerde de olsalar tartılarak para olarak işlem görmüştür. Ancak tartma işlemini azaltmaya yönelik olarak ya da hesap işlemlerini kolaylaştırmak amacıyla çeşitli

para nesnelerin standart ağırlıklarda kullanıma alındığı, arkeolojik kazılarda ele geçen nesnelerin, dönemin tartı standartlarıyla paralellik göstermesinden anlaşılmaktadır (örneğin Troia'da ağırlıkları, standart ağırlıktaki külçeye eşit gümüş kaplar gün ışığına çıkarılmıştır).(9)

Sikke öncesi para konusuyla ilgili çalışma yapan çeşitli araştırmacıların yazı ve eserlerinde, paranın esas olarak metal külçeler biçiminde kullanımda olduğu, kıymetli madenlerden yapılmış olsalar da külçe dışında diğer kullanım eşyaları biçiminde (yüzük, bilezik, kadeh, hurda metal eşya vb.) olanların para nesne olarak değerlendirmeye alınmadığı görülmektedir. Bu bakışa göre, para olarak kullanılan metal külçesi ile sikkenin ağırlıkları, belirli ağırlık standartlarına göre önceden ayarlanmıştır ve bu, onların ortak yönleridir; metal külçesi ile sikke arasındaki tek fark birini üzeri damgasız iken diğerinin (sikkenin) ise bir işaretle damgalanmış olmasıdır.(10) Bir başka araştırmacı da, M.Ö. 19./18. yüzyıllara tarihlenen Erken Hitit Dönemi'nde belli normlara sahip, değişik biçimlerde külçe kalıplarına dökülen metallerle ekonomik sistemin değer ölçüleri (para) gözüyle bakıldığını belirterek şöyle der: "Alet, silah ya da takı türünden özel işlevlere dönük yararlanılmadığı belirlenen basit, yuvarlak ya da uzunca metal parçaların madencilik başlangıcından itibaren külçe olarak kullanıldıkları düşünülebilir."(11) Yani yazara göre çeşitli biçimlerde (basit, yuvarlak ya da uzunca) olan metal parçaları külçe halinde para işlevi görmüştür ve bunlar alet, silah ya da takı türünden özel işlevlere yönelik nesnelerin imalatında kullanılmamıştır. Metallerin değerinin ancak tartılarak saptanabildiği sikke öncesi döneme yönelik bu tür yaklaşımlar hem çivi yazılı belgelerle hem de arkeolojik buluntularla örtüşmemektedir. Değerli metallerin değerinin sadece tartılarak ifade edildiği ortamda, ister külçe olsun ister yüzük, bilezik, kadeh, hurda metal eşya vb. şekillerde olsun hepsinin para olarak

Mısır'da el-Amarna'da bulunan ve değerli metal nesnelerden oluşan gömüye ait parçalar. Altın ve gümüş ingotlar, teller ve parçalardan oluşan defne, M.Ö. 14. yüzyılda bir küp içinde gömülmüştür. (C. Eagleton, J. Williams, *Paranın Tarihi*, Çev. F. Kâhya, İstanbul 2011, Res. 11)

değişime konu olması kaçınılmazdır. Ancak geçerli ağırlık sistemi birimlerine göre sabitlenmiş külçelerin ödeme ve hesaplama işlemlerini kolaylaştırdığı şüphesizdir ve bu uygulama iki binyılı aşan bir süreç içinde sikke darbına varmıştır.

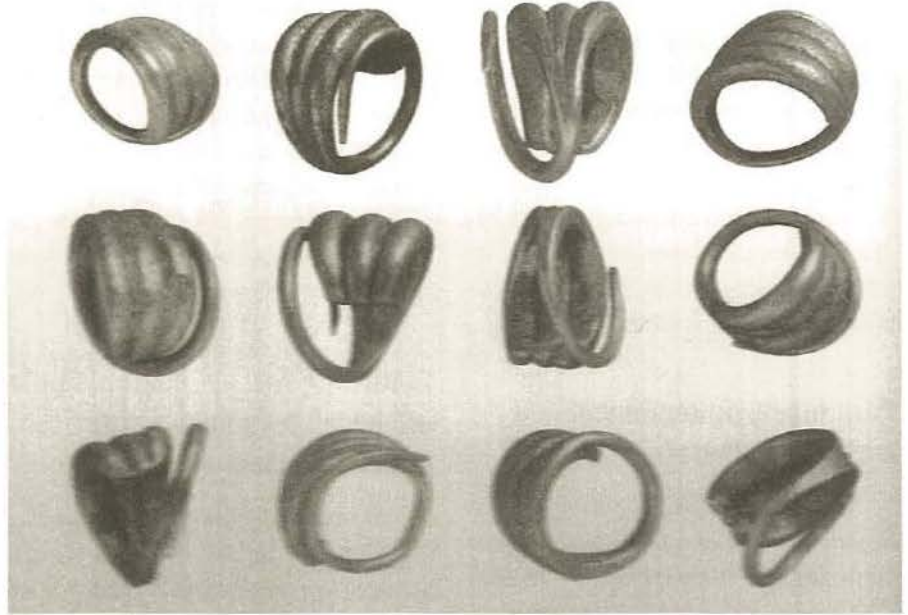
Sikke darbinın başlangıcına ilişkin yanlış değerlendirmeler

Paranın tarihiyle ilgilenen bazı bilim insanlarının sikke darbinın başlangıç tarihini M.Ö. 2900 olarak verdikleri görülmür.⁽¹²⁾ Örneğin Prof. Dr. Feridun Ergin şöyle der: "Yakın zamanlara kadar, ilk paranın M.Ö. Yedinci Yüzyılda Lidya Kralı Gyges tarafından bastırıldığı sanılıyordu. Aşağı Indus kıyılarındaki Mohenjo-daro'da Dr. Banerji tarafından yönetilen kazılarda, M.Ö. 2900 yılına ait sikkeler bulunmuştur." Benzer bilgileri Doç. Dr. Selim Tarlan da dile getirir.⁽¹³⁾ Burada adı geçen R. D. Banerji (asıl adı Rakhaladas Bandyopadhyay'dır; 12 Nisan 1885 – 23 Mayıs 1930) Hint tarih bilimcisi ve Hint arkeolojisi, epigrafisi ve paleografisi alanlarının öncülerindendir ve daha çok Harappa kültürünün başlıca yerleşkesi olan Mohenjo-daro'yu keşfeden kişi olarak burada yaptığı arkeolojik çalışmalarla bilinir. Banerji'nin Mohenjo-daro'da bulduğu hesap taşları (jeton / to-

Troia'dan 5 adet eritilmiş altın parçası. Amorf altın parçaları farklı büyüklükte ve işe yaramaz altın takı ve objelerin tekrar eritilmesiyle oluşmuştur.

Benzer bir parça C Hazinesinde (C-B 1) vardır. (G. Sazcı, *Troia Hazineleri*, Aygaz, İstanbul 2007, s. 232; Kat. No. E-B1-B6)

Troia'dan 17 adet dört çubuklu saç takısı. Bu tür altın saç takıları dört ince telin birbirine lehimlenip, uç kısımlarının kanca şekline dönüştürülmesiyle oluşturulmuştur.

(G. Sazcı, *Troia Hazineleri*, Aygaz, İstanbul 2007, s. 184; Kat. No. A1-S20-S36)

ken) o dönemde sikke olarak değerlendirilmiş ve bu doğrultuda yayımlar yapılmıştır. Bir diğer örnek de ekonomi, ticaret vb. konularda hazırladığı çeşitli sözlüklerle tanınan O. Hançerlioğlu'dur. **Ekonomi Sözlüğü'nün** para maddesinde Hançerlioğlu şunları yazar: "Ticaret gelişmesinin belli bir aşamasında, İ.Ö. 3000 yılında Mezopotamya ve Mısır'da, İ.Ö. 2000 yılında Avrupa'da ve Girit'te değerli madenlere ağırlıklarını gösteren bir damga vurma işini devlet üstlendi."⁽¹⁴⁾ Hançerlioğlu, Ticaret Sözlüğü'nde ise "gümüş külçelerin damgalanması işlemlerinin M.Ö. III. binyılda başladığını" ifade eder.⁽¹⁵⁾ Bu bilgilerin dayanağı açıklanmadığından, kendi bilgimiz çerçevesinde Hançerlioğlu'nun aktardığı bu bilgilerin doğru olmadığını söyleyebiliriz.

Dipnotlar

- (1) İ. B. Doğan, *Tarihöncesinde Ticaret ve Değiş Tokuş*, İstanbul, 2008, s. 33.
- (2) Ö. Bilgi, "Klasik Çağ Öncesinde Anadolu'da Ticaret", *Palmet I*, VKV Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı, İstanbul, 1997, s. 1-36.
- (3) G. Childe, *Tarihte Neler Oldu*, 5. baskı, (Çev. M. Tunçay ve A. Şenel), İstanbul, 1990, s. 33

- (4) Doğan, a.g.e., s. 219.
- (5) Childe, a.g.e.; K. Emiroğlu; S. Aydın, **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara, 2003, "Takas" maddesi; O. Hançerlioğlu, **Ekonomi Sözlüğü**, 10. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006, "Sözsüz alışveriş" maddesi.
- (6) Hançerlioğlu, a.g.e., "Sözsüz alışveriş" maddesi.
- (7) Herodotos, **Herodot Tarihi**, (Çev. M. Ökmen), 2. baskı, İstanbul, 1983, s. 255 (IV. kitap 196).
- (8) P. D. Curtin, **Dünya Tarihinde Kültürler Arası Ticaret**, (Çev. Ş. Bıyıklı), İstanbul 2008, s. 15.
- (9) A., Müller-Karpe, "Hititlerde Metal Külçeler", Ü. Yalçın, C. Pulak, R. Slotta (Ed.), *Uluburun Geminisi, 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti*, Bochum, 2006, s. 488.
- (10) I. Carradice, M. Price, **Hellen Dünyasında Sikke**, (Çev. O. Tekin), İstanbul, 2001, s. 16.
- (11) Müller-Karpe, a.g.y., s. 487-488.
- (12) Prof. Dr. Feridun Ergin, **Ak İktisat Ansiklopedisi**, c. 2, Ak Yayınları, İstanbul, 1973, s. 754, "Paranın Tarihçesi" maddesi; F. Ergin, **Para Siyaseti**, 2. baskı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul, 1969, s. 24.
- (13) Doç. Dr. Selim Tarlan, **Tarihte Para**, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 1992/323, Ankara, 1992, s. 22.
- (14) Hançerlioğlu, a.g.e., "para" maddesi.
- (15) O. Hançerlioğlu, **Ticaret Sözlüğü**, 3. Basım, İstanbul, 2001, "para" maddesi.

Birinci Dünya Savaşı'nın 100. yılında bir anı kitabı:

Zeytindağı

Birinci Dünya Savaşı emperyalist bir paylaşım savaşıydı. Osmanlı'nın ülkesi bu paylaşımın konusuydu. İttihat Terakki Hükümetinin savaşın dışında kalmak gibi bir seçeneği yoktu. Çünkü vatanları taksim edilmek üzere masaya yatırılmıştı. "Gelin beni istediğiniz gibi paylaşın" anlamına gelecek bir pasiflik dışında, seçenek yoktu. Tarafsızlık seçeneği olmayan tek ülke varsa, o da Osmanlı Devleti'ydi.

Birinci Dünya Savaşı'na katılmamız kumar mıydı?

Zeytindağı(1), Falih Rıfkı Atay'ın ilk kez 1932 yılında yayımlanmış kitabı. Cebelliz-zeytün (*Zeytindağı*), Kudüs'de Osmanlı'nın 4. Ordusunun karargâhının yerleştiği binanın (Alman misafirhanesi) bulunduğu tepenin Arapça adı. Almanlar Ölberg diyorlar. Atay, Mustafa Kemal Atatürk üzerine çalışmalarıyla tanınan bir gazeteci, yazar... 1894-1971 yılları arasında yaşamış. En çok *Çankaya* adlı yapıtıyla tanınıyor.(2)

Birinci Dünya Savaşına yedeksubay olarak katılan Atay, 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın emir subayı olarak Kudüs'de, Suriye'de ve Hicaz'da bulunuyor. *Zeytindağı*'nda esas olarak o yıllarda yaşadıklarını ya da tanıklıklarını anlatıyor. Şair-yazar Behçet Kemal Çağlar, *Zeytindağı*'nın "insanın kanını donduran tarihi bir süreci, 'bir imparatorluğun çöküşünü' o zamana göre en duru Türkçeyle karşımıza" getirdiğini yazıyor. Kitaptan, Mehmetçiğin Yemen'de, Aden'de, Kanal'da, Gazze'de, Arap Çölle-ri'nde nasıl kırıldığını, yenilgiden sonra bir vagon dolusu 'mecidiye altınının' bile oralarda bırakıldığını, okuyoruz.

Tanin'de gazeteciliğe başlayan Atay, 1918 yılında yayınlanmaya başlayan Akşam gazetesinin kurucularında biri... Başta *Hâkimiyet-i Milliye* olmak üzere *Milliyet*,

Ulus ve Cumhuriyet gazetelerinde başyazar ya da yazar olarak görev yapmış.

Ahmed boşuna mı öldü?

Falih Rıfkı Atay, kitabın *Bazı Hatıralar* bölümünü şu değerlendirmeye sonlandırıyor: "Mustafa Kemal Büyük Harbe girmek aleyhinde idi: kafa ve sanat adamı olduğu için!

Mustafa Kemal Kurtuluş Harbini bırakmak fikrinde asla bulunmadı: Vatan adamı olduğu için!

Birinci Dünya Savaşına yedeksubay olarak katılan Atay, 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa'nın emir subayı olarak Kudüs'de, Suriye'de ve Hicaz'da bulunuyor. *Zeytindağı*'nda esas olarak o yıllarda yaşadıklarını ya da tanıklıklarını anlatıyor.

Atay'ın Mustafa Kemal'in Büyük Harbe girmenin aleyhinde olduğu belirlemesi, bizzat Mustafa Kemal'in sözleriyle doğrulanmamaktadır.

İşte size bütün kitabın özü: İlim ve vatan adamı olunuz.

Hiçbiri yalnız başına, ne sizi, ne de milletini kurtarabilir."

Atay, Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı'na katılmasını bir kumar olarak değerlendiriyor. İstasyonda, "Benim Ahmed'i gördünüz mü?" diye gelip-geçen askerlere soran bir ananın acı feryadını aktarıyor: "Ahmed'i ne için harcadığımızı bir söyleyebilsek, onunla ne kazandığımızı bir anaya anlatabilsek, onu övündürecek bir haber verebilsek... Fakat biz Ahmed'i kumarda kaybettik!"

Birinci Dünya Savaşı emperyalist bir paylaşım savaşıydı. Osmanlı'nın ülkesi bu paylaşımın konusuydu. İttihat Terakki Hükümetinin savaşın dışında kalmak gibi bir seçeneği yoktu. Çünkü vatanları taksim edilmek üzere masaya yatırılmıştı. "Gelin beni istediğiniz gibi paylaşın" anlamına gelecek bir pasiflik dışında, seçenek yoktu. Tarafsızlık seçeneği olmayan tek ülke varsa, o da Osmanlı Devleti'ydı. Bu gerçeği gören tarihçiler, siyaset adamları, ekonomistler Kurtuluş Savaşının 1914'te başladığını ve 1922'de bittiğini saptıyorlar.

Ayrıca bu süreçte kan ve ateş içinde, ölümün üzerine yürüyebilen bir ordu kurulmuş, strateji ve taktik ustası komutanlar yetişmiş, Kurtuluş Savaşımız zaferle sonuçlanmıştır. Doğu Perinçek, bu gerçeğe dikkat çekiyor: "Birinci Dünya Savaşı'ndaki vatan savunması, 30 Ağustos zaferinin bi-

rikimine önemli katkıda bulunmuştur. Çanakkale olmasa, Afyon zaferi olmazdı."(3)

Ne yazık ki tüm bunların çok acı bedeli milletimizce ödenmiştir. Bu durumun esarete boyun eğmek dışında başkaca bir çözüm yolu ne yazık ki yoktu. Ahmed'in ana-sıyla konuşabilseydik, Kurtuluş Savaşımız zaferini oğlu gibi binlerce adsız şehidimize, Ahmed'lerimize borçlu olduğumuzu, oğluyla gurur duyması gerektiğini söylerdik.

Atay, isyan çılgılığında bir ölçüde haklı... Anadolu; kiminde kar, kiminde güneş eksik olmayan sekiz cephede savaşıyor ve pek çok şehit veriyor. Önderlik hataları, kayıpları çok büyütüyor. Üzerinde durulması gereken önemli hatalardan biri de bazı cephelerde Alman generallerine karar ve komuta yetkisinin verilmesi, bağımsızlığımıza yeterince özen gösterilmemesidir. Mısır'da Kanal cephesinde İngilizlere karşı verilen savaşta da benzeri bir durum yaşanıyor.

Atay anlatıyor: "Bizim aramızda Kanal'ı geçerek yerli halkı ayaklandırıp Mısır'ı alacağımıza inananlar vardı. Bu kadar saf olmayan Almanların Türk ordusuna verdiği Kanal vazifesi ise daha basittir. Ara sıra birkaç bin Türk feda ederek ve ikide bir Kanal'ı zorlayarak, Mısır'da İngiliz ordusunu tutturmak!" (yani oyalamak).

Bu durumu anlatan Cemal Paşa kumandan ve kurmaylarına soruyor: "Muvafak olmak mümkün müdür, değil midir?"

Hepsi "Hayır" cevabını veriyorlar.

Cemal Paşa Alman kumandan "Fon Kress'in ısrarına rağmen, hemen ricat kararını veriyor. "Bu karar, on beş bine yakın Türk çocuğunun canını kurtarmıştır."

"Filistin bozgunundan sonra, hususi bir trenle İstanbul'a dönerken, ancak o zaman Cemal Paşa, Anadolu'nun fakir topraklarına bakarak:

- Keşke buralarda vazife almış olsaydım" diyor. Keşke! Ama tarihin tekerleği tersine dönmüyor.

Atatürk'ün Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin değerlendirmesi

Ayrıca Atay'ın Mustafa Kemal'in Büyük Harbe girmenin aleyhinde olduğu belirlemesi, bizzat Mustafa Kemal'in sözleriyle doğrulanmamaktadır. Doğu Perinçek, *Aydınlık* gazetesinde bu konuya ışık tutan çok kapsamlı, öğretici iki yazı yayımladı (3). "Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya 10 Ekim 1919 günlü yazısında, Birinci Dünya Savaşına girmekten başka bir seçeneğimizin bulunmadığını, çok esaslı bir durum tahlili yaparak anlatır. Bu tahlil, Atatürk'ün Türkiye açısından Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin esas görüşüdür. O nedenle Büyük Millet Meclisi'nin açıl-

Atay, isyan çılgılığında bir ölçüde haklı... Anadolu; kiminde kar, kiminde güneş eksik olmayan sekiz cephede savaşıyor ve pek çok şehit veriyor. Önderlik hataları, kayıpları çok büyütüyor. Üzerinde durulması gereken önemli hatalardan biri de bazı cephelerde Alman generallerine karar ve komuta yetkisinin verilmesi, bağımsızlığımıza yeterince özen gösterilmemesidir.

Meşrutiyetin önderlerinin, hata ve zaaflarıyla ve tabii ki cesaret, fedakârlık ve kahramanlıklarıyla da Atatürk için iyi birer öğretmen olduklarını söylemek yanlış bir saptama olmamalı. Mustafa Kemal, zaman zaman farklı görüşleri olsa da, İttihat Terakki'nin içinde genç bir asker olarak diğer önderlerle birlikte omuz omuza mücadele etmiştir. O da bir Jön Türk'tür.

İşinin ertesi günü kürsüden yaptığı anayasa içerikli 24 Nisan 1920 konuşmasında da aynen tekrar edecektir:

"Umumi Harbe katılmamak elbette son derecede arzuya değer idi. Fakat buna maddi imkân mevcut değildi. Çünkü katılmamak, silahlı bir tarafsızlığı, yani Boğazlar'ın kapalı bulundurulmasını icap ettiriyordu. Hâlbuki vatanımızın coğrafi mevkii, İstanbul'un stratejik vaziyeti, Rusların İtilaf Hükümetleri yanında yer almış olması, bizim seyirci kalmamıza asla müsait değildi. Bundan başka, silahlı bir tarafsızlığın devam ettirilmesi için paramız, silahımız, sanayimiz, kısacası lazım olan vasıtalarımız mevcut değildi. İtilaf Devletleri'nin, bilhassa İngilizlerin para vermemesinden vazgeçelim, gemilerimizi zapt ve milletin dışından tırnağından artırarak biriktirdiği İnşaatı Bahriye'ye ait yedi milyon liramızı da gasp eylemeleri ve İtilaf Devletleri'nin harp ilanı ile beraber bizim harbe girmemizden daha dört ay evvel tamamen Osmanlı hükümeti zararına bir Ermenistan cumhuriyeti teşkiline karar verdiklerini ilan etmiş olmaları ve hatta Bolşeviklerin yayınladığı gizli anlaşmalardan anlaşıldığına göre, İstanbul'un Çarlık Rusyası'na vaat edilmiş olması, harbe İtilaf Devletleri aleyhine girmekliğin kaçınılması imkânsız olduğunu gösterir açık delillerdendir"

İsmet İnönü, İkinci Dünya Savaşı'nda bütün orduyu her an hazır tutarak tarafsız kalmayı başarmıştı, Atatürk'ün söz ettiği

"silahlı tarafsızlığın" anlamı bu olmalı. Tabii koşullar çok farklıydı.

İttihat Terakki sadrazamlığı kendine layık görmedi

Falih Rıfkı Atay, kitabın Önsöz'ünde: "Meşrutiyet şahsiyetlerinde eser yazılmak değeri görenlerden değilim: Fakat Meşrutiyetin kendisini anlatmak lazımdır. Zeytin-dağı'nı bu maksatla yazdım" diyor. Atay, Meşrutiyetin önderlerini, sanırım Mustafa Kemal Atatürk'ü ölçü alıp değerlendiriyor ve onları yazmaya "değer" görmüyor. O vatansever insanların, hata ve zaaflarıyla ve tabii ki cesaret, fedakârlık ve kahramanlıklarıyla da Atatürk için iyi birer öğretmen olduklarını söylemek yanlış bir saptama olmamalı. Mustafa Kemal, zaman zaman farklı görüşleri olsa da, İttihat Terakki'nin içinde genç bir asker olarak diğer önderlerle birlikte omuz omuza mücadele etmiştir. O da bir Jön Türk'tür.

Atay'ın İttihat Terakki yönetimine ilişkin en önemli eleştirisi: hükümeti tüm yetkilerini devralarak üstlenmemiş olmalarıdır. Pek çok tarihçinin de benimsediği bir düşüncedir bu. "Bütün bir devlet iktidarını teslim alıp da, hükümeti eski devrin adamlarına bırakan başka bir devrin partisi tarihte görülmüş müdür, bilmiyorum. İttihat Terakki, Büyük Harbin ortalarına kadar, bir türlü sadrazamlığı kendine layık görmemiştir.

Kamil ve Sait paşalar yüzde yüz eski adamlardı. İttihat Terakki iki yeni adam buldu: Mahmut Şevket Paşa, Sait Halim Paşa. Bunlar dahi Osmanlı-İslam vezirleri idi. Biri Bağdatlı, biri Mısırlı idi."

Mustafa Kemal Bey

Balkan savaşında Edirne'nin geri alınmasını izleyen bir toplantıda Atay, ilk kez Mustafa Kemal'i görüyor. "Dimetoka'da genişçe bir salonda toplanıldığını hatırlıyorum. Epey kalabalık var. Hacı Âdil, Fahri Paşa, Fethi Bey hep üst saftadırlar. Aşağıya doğru öteki misafirlerin arasında bir kurmay göze çarpıyordu. Sarışın, sert ve bakınırken gözlerine takılmamak imkânsız! Hacı Âdil, arasına ona dönüyor. Belli ki rütbesi ile nispetsiz bir önemi var. Biz Meşrutiyetin komitacılık âleminde bu önemlere alışmıştık. Salondan çıktıktan sonra, Hacı Âdil'e bu zatın kim olduğunu sordum.

- Mustafa Kemal Bey, dedi. Sonra biraz şaşısca gözlerini manalaştırarak, ilave etti:

-Yamandır!"

Enver Bey, Talât Bey ve Cemal Paşa

Enver Bey'i ise binbaşı iken, Edirne'de bir arkadaşının, Selâhaddin Âdil'in tavsiyesi ile tanır. "Edirne'yi henüz almıştık. Ben

Cemal, Enver ve Talât paşalar...

karargâha gittiğim vakit, sınırdan dönmüş-tü. (...)

Sonra Vali Hacı Âdil'in yanında buluş-tuk. Bir saate yakın süren yemek sırasında, ilk gençliğin bütün merakı ile yeni dev-rin kahramanlarını anlamağa çalışıyordum. Korkusuz, sözlerinde kati, fakat pek basit bir zabıttı. Onun bir nazır, nihayet İmpara-torluk diktatörü olacağını, hayalime bile ge-tirmiyordum.

"1914'de İstanbul havası, Enver'le kap-lı onunla aydınlık, onunla kapanıktı. (...) hususi kaleminde çalıştığım ve bana o ka-dar kudretli gelen Talât Bey'in bile onun gölgesinde kaldığını seziyordum. Esasen ona fikirci bir adam olarak değer verme-miştim. Bana göre bizim gençliğin aradığı hürriyetleri, kadın, tefekkür ve hayat hürri-yetlerini ancak Cemal Paşa'dan ve eğer varsa, onun kafasında olanlardan bekle-mek gerekti. Enver'le Müslüman ortaçağı, bütün yeşilliği ile devam edecekti.

Zafer bile neye yarıyacaktı? Bir cinayet olan bu soru, Anadolu ve Suriye'de Alman-ların nasıl bir maksatla çalıştıklarını gör-dükçe, sık sık zihnimden geçer oldu.

Hayır, Türkiye'yi kurtarmak için Alman zaferi yetmezdi. Enver'den ve Almanlardan kurtulmak da lazımdı. Bunu kim yapacak-tı?"

Böyle düşünmesine karşın Atay, paşa-ların Alman ya da Fransız dostu olarak ad-landırılmalarını onaylamaz. "Niçin Enver Paşa'ya Alman dostu ve Cemal Paşa'ya Fransız dostu dendiğini derin derin araştır-mayınız. Enver Paşa Berlin'de ateşemiliter ve Almancası Fransızcasından kuvvetliydi. Cemal Paşa Almanca bilmez, fakat şöyle böyle Fransızcası vardı."

Falih Rıfki Atay, bir süre Dâhiliye Nazı-rı Talât Bey'in hususî kaleminde kâtip ola-rak çalışır. Talât Bey'le birlikte birer defa Romanya'ya ve Edirne'ye gider. Kişilik ola-rak onu "sevimli ve külfetsiz" (samimi de-mek istiyor olmalı) bulur. "Talât Bey, Meşru-tiyyet birçok adamları gibi bir Şarklı, üs-tünde Tanzimat cılası bile olmayan bir Şarklı idi. Fikre benzer bir sözü hatırımda kalmıştır. Romanya'yı gezip dolaştıktan sonra, dönüşte, bir Ermeni gazetesine hasbihal kılıklı demişti ki:

-Biz devlet sosyalizmi yapmalıyız!"

Zeytindağı'nda okuduğumuz anılar bi-

*Bolşevik Devrimi, Kurtuluş Savaşı ve
Kemalist Devrimin yolunu
büyük ölçüde açmıştır.*

ze Enver, Talât ve Cemal paşaların vatan-ları için mücadele ettiklerini, birer vatansen-ver olduklarını anlatıyor. Ancak onların, dö-nemin büyük devletleriyle ilişkilerinde hata-lar yaptıkları söylenebilir. Ülkenin ve dün-yanın koşullarının da onların mücadelesini zorlaştırdığı unutulmamalı. Osmanlı İmpa-ratorluğu, yüz yılların biriktirdiği yanlış ikti-sadi, siyasi politikalar sonucu parçalanıyord-u. Başta İngiltere olmak üzere emperyalist devletler, topraklarımız üzerinde Erme-ni ve Kürt devletçikleri kurma girişimlerine hız vermişler, İstanbul'a nasıl el koyarız planları yapıyorlardı. Çarlık Rusya'sı dışle-

rini Doğu Anadolu'ya geçirmişti. Kısacası Meşrutiyet yönetiminin işi çok çok zordu.

Rusya'da Çarlığın yıkılması kaderimizi değiştirdi

1917'de Rusya'da Çarlığın yıkılması ülkemizin kaderini değiştiren en önemli et-kenlerden biri oldu. Mustafa Kemal önder-liğinde Çanakkale'de kazanılan zafer, genç Türkiye Cumhuriyetine gidecek olan yolu açtı. İstanbul ve İzmir'in işgali halkın uyan-masında, isyan etmesinde etkili oldu.

Tüm bu tarihi mücadelelerden ustaca damıtıldığı derslerle beslenen Mustafa Ke-mal, büyük devletlerarasındaki çelişkiler-den çatışmalardan ustaca yararlanmayı bildi. Ama vatanın kaderini hiçbir zaman bu çatışmalara bağlamadı. Hep millete da-yandı. Tüm halkı birleştirerek bu ölüm-ka-lım savaşına katmayı başardı. Buna en iyi örneklerden biri harbi sürdürmek için gere-ken paranın hazine kalmadığı durumda ortaya çıktı. "Türk milleti istiklalini ödeye-mez" deniyordu. Ama Mustafa Kemal bir devrimciydi, "çaresizlik" anlayışını kabul et-medi. Atay'ın anlatımıyla, "en iyi kanunu arayıp" buldu: "Milletin nesi var, nesi yoksa yüzde kırkını vatan savunması için vere-cektir." Böylece tüm halkın savaşa desteği sağlandı. Hem de herkesten gücü oranın-da katkı alınmış oldu. Zenginden çok, yok-suldan az...

"Sakarya, Dumlupınar, İzmir ve Lo-zan... hepsini böyle ödedik"

Zeytindağı, Birinci Dünya Savaşı'nın 100. yılında, o dönemi ve Atatürk'ü daha yürekten hissedip, anlamak için okunması gereken bir anı kitabı.

Yararlanılan kaynaklar ve dipnotlar

(1) Falih Rıfki Atay, Zeytindağı, Pozitif Yayınları, Ni-san 2008, İstanbul

(2) Falih Rıfki Atay'ın eserlerinin başlıcaları: Zeytin-dağı (1932), Atatürk'ün Bana Anlattıkları (1955), Ba-banız Atatürk (1955), Çankaya (1961), Kurtuluş (1966), Atatürkçülük Nedir? (1966), Atatürk Ne İdi? (1968), Bayrak (1970).

(3) Doğu Perinçek'in, Aydınlık gazetesinde çıkan Bi-rinci Dünya Savaşı'na giriş hürufesi-1, (12 Ekim 2012); Birinci Dünya Savaşı yanlışları, (29 Temmuz 2013) adlı yazıları, www.aydinlikgazetesi.com

1917'de Rusya'da Çarlığın
yıkılması ülkemizin kaderini
değiştiren en önemli
etkenlerden biri oldu.
Mustafa Kemal önderliğinde
Çanakkale'de kazanılan zafer,
genç Türkiye Cumhuriyetine
gidecek olan yolu açtı.
İstanbul ve İzmir'in işgali
halkın uyanmasında,
isyan etmesinde etkili oldu.

Ödüllü Sözcük Bulmacası

SOLDAN SAĞA:

1) Türkiye Folkloru Elkitabı isimli betiğinde, "Bütün yerli, eskiden beri sürüp gelen değerlerin kaybı, ya da feda edilmesi, ortalığa yığınla perişan ve şaşkın bireylerin dökülmelerine sebep olur" diyen; "Kalavela", "Billur Köşk Masalları" betiklerini de üretmiş, 1915- 1973 yılları arasında yaşamış yazar ve edebiyat tarihçimiz./ Soyundan gelinen kimse.

2) Herhangi bir mekanik enerjiyi elektrik akımına çeviren aygıt./Bursa'nın Kestel ilçesinde bir şelale.

3) Gözlem./"Bursalı mısın kadifeli gelin ... mı geçtin/ yanakların al olmuş konyak mı içtin" (Türkü)./Tantal elementinin simgesi.

4) İlave./Leylak rengi, açık mor./Erime noktaları düşük metalleri tutturma işlemlerinde kullanılan, kalay ve kurşun alaşımlarının genel adı.

5) Ordu'nun Perşembe ilçesinde bir burun ve yarımada./İskandinav mitolojisinde, göksel güçlerin tanrısı./Oyunda kazanılan her parti.

6) Eski dilde, kira./Hastalık niteliğinde olmamakla birlikte, normalden belirgin durumda sapma gösterme durumu.

7) Çit, perde./Yunan mitolojisinde şafak tanrıçası./Başkalarına acı çektmekten zevk duyan kimse.

8) Müge İplikçi'nin bir romanı./Arpacık soğanı.

9) Halk dilinde, yarı yanmış odun./"Sis", "Yaman Adam" gibi yapıtları dilimize de çeviren İspanyol yazar.

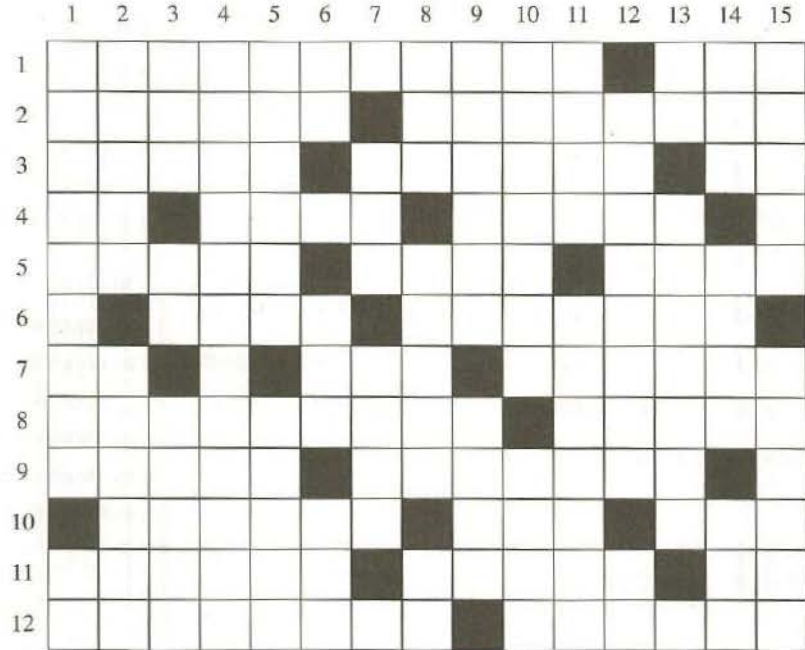
10) Yansıma, yankı./İskambil kâğıdıyla oynanan bir oyun./Asma, bağ kütüğü anlamında eski sözcük.

11) Bir kimse ile birine gönderilen şey./"Doğru sözlü, mert" anlamında kullanılan bir sıfat./Lantan elementinin simgesi.

12) Yavşanotu da denilen, mavi ve beyaz renkte çiçekler açan bitki./Sarı tüylü kedi.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1) "Edebiyat Parçalayan Nutuklar" ve "Yargılı İnfazlar" isimli betikleri üretmiş, gaze-

tecilik dalında çeşitli ödüller kazanmış gazeteci ve yazarımız./Konut.

2) İri taneli bezelye./Eski dilde tören, merasim.

3) Hidroelektrik santrallerinin kısa yazılışı./Silisyum elementinin simgesi./.... gezme dolan yar gel içeri/ Bize mehman olan yar gel içeri" (Kars yöresine ait bir türkü).

4) "Ağaca Tüneyen Baron", "Sandık Müşahidi" gibi romanlarıyla tanınmış, 1923- 1985 yılları arasında yaşamış İtalyan yazar.

5) Gözün ağ tabakası./"Conrad" (1889- 1973 yılları arasında yaşamış, "Seçme Şiirler" isimli yapıtıyla 1930 yılında Pulitzer Ödülü'nü kazanmış, "Yitik İnsanlar Arasında", "Getir, Getir" isimli betikleri de üretmiş ABD'li şair, öykü ve roman yazarı.

6) "Doğar... midelerden nur topu ihtilaller" (F. N. Çamlıbel)./Rüyaların görüldüğü uykuya evresine verilen ad./Gelecek, istikbal.

7) Malatya ilinde bir baraj./Halk dilinde, akarsulardan oluşan küçük derecikler.

8) Yürürken dayanmak için kullanılan kalın sopa ./Aksaray ve Niğde il sınırları içersin-

de yer alan bir dağ./Alan ölçüsü birimi hektarın kısa yazılışı.

9) "Düzme, sahte" anlamında bir sıfat./Zorlu, sürekli çalışma, gayret.

10) Kastamonu'nun Cide ilçesinde doğal güzelliğiyle tanınmış bir koy./Derisi, dişi ve yağı için avlanan memeli bir deniz hayvanı.

11) ABD'de bir eyalet./Brezilya'da oldukça yaygın olan ve Vudu dinine benzeyen bir inanç ve büyüculük anlayışı.

12) XVII yüzyılda yaşayan, Divan edebiyatının ilk kadın şairlerinden biri olan ve "Hace-i Zenân" da denilen şair./İran'ın plaka imi.

13) Evrensel alıcı olan kan grubu./Osmanlılar döneminde Arnavutluk'ta yaşayan Katolik Arnavutlara verilen ad.

14) Halk dilinde, dilsiz./Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir tür erkek ceylanın karnı derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde./Bir göz rengi.

15) Tayin etme./"Ormanlar Kralı" olarak da bilinen ünlü roman ve film kahramanı.

Haziran sayımızın bulmaca yanıtları

Haziran ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Birol GÖRGÜLÜ / İstanbul, Ayça BİRLİK / Trabzon, Ali Gürçay KÜÇÜK / İzmir Kaynak Yayınlarının yayımladığı Kaan GÜNER'in "Modern Türk Sanatının Doğuşu" adlı kitabını kazandılar.

Temmuz ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz 3 kişi, Kaynak Yayınlarının yayımladığı Mahmut Esat BOZKURT'un "Toplu Eserler-1" adlı kitabını kazanacaklar.

Çözümler en geç 19 Temmuz 2014 tarihine dek, e-posta ya da mektup yoluyla adresimize ulaştırılmalıdır. E-posta adresimiz, bilimveutopya@gmail.com, mektup adresimiz ise Dr. Mediha Eldem Sok. No.: 51/1 Kızılay/Ankara'dır.

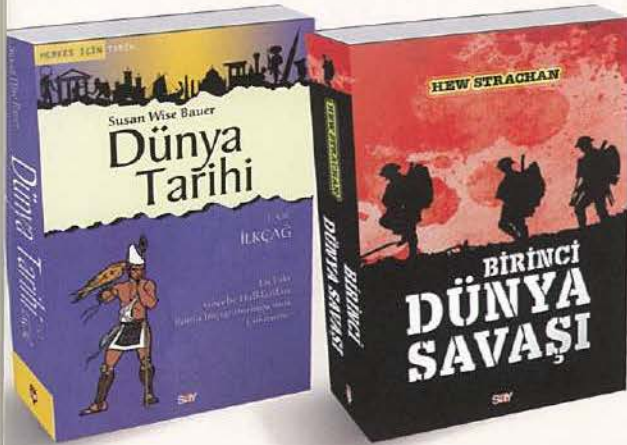
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	Y	A	Ş	A	R	K	E	M	A	L	T	A	K	A
2	Ü	N	I	F	O	R	M	A	A	R	A	B	A	N
3	C	E	M	I	L	E	K	A	R	A	K	A	Y	A
4	E	M	A	Y	M	A	I	Ş	E	T	K	A	S	
5	L	A	L	E	Z	A	R	K	N	K	A	S	T	
6	E	S	T	A	T	A	R	D	I	A	A	I		
7	R	A	D	O	N	I	Z	E	T	T	I	L		
8	T	A	N	K	E	R	E	A	M	A	N	T	O	
9	E	K	T	I	Y	O	L	P	I	T	A	S		
10	N	A	I	P	A	U	L	B	E	N	M	A	R	I
11	B	K	S	M	E	T	A	N	A	N	A	S		
12	T	E	A	T	I	G	E	L	I	N	C	I	K	

Gücün sarhoş edici özelliğini inceleyen muhteşem bir kitap.

Higgs Bozonu maddenin en son yapıtaşı mı? Atomaltı parçacıklar hakkında en güncel bilgileri öğreneceksiniz.

İmparatorlukları ve dünya siyasetini değiştiren büyük savaşın tüm ayrıntıları bu kitapta.

Uzak diyarların düşüncelerine, Çin'e, Hint'e ve Tibet'e felsefi bir yolculuk.

ABONE OLAN HERKESE KİTAP ARMAĞANI

Bilim ve Ütopya'ya abone olan her okurumuz Kaynak Yayınları, Say Yayınları
ve Yordam Kitap'tan armağan kitap kazanıyor.
Abone olun, seçtiğiniz kitaplardan biri sizin olsun!

İşte o kitaplar...

Hemen iletişime geçin:

bilimveutopya@gmail.com - 0312 418 52 64 – 0531 348 45 72